

אורות בית המקדש

מתוך כתבי
הרב אברהם יצחק הכהן קוק

בתוספת מאמרים

אורות בית המקדש

בנתיבות תקומת בית חיינו

משנת מרן

הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל

מלוקטת ומסודרת מתוך כתביו

בנושא בית המקדש ועבודת הקרבנות

בתוספת מאמרים

מפרי עטה של ישיבת ההסדר בית שאן

מהדורה שניה אייר תשע"ח

אורות בית המקדש

מתוך כתבי
הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל
בתוספת מאמרים

ליקוט מכתבי הרב, כותרות והערות: הרב אלישע ינון
כתיבה ועריכה: אוריאל מיכאלי
עורך המהדורה הראשונה: הרב שובאל שושן
חברי המערכת: הרב שלמה שושן, הרב אהד אהרן ברוכי,
הרב אלישע ינון, הרב שובאל שושן.
עריכה לשונית והגהה: הרב שמואל קובוס
סייע בהגהה: שי כץ
תמונת השער באדיבות 'מכון המקדש'
עיצוב הספר ואיור תמונת הרב: סטודיו טולידאנו

© כל הזכויות על הליקוט שמוורות למוציאים לאור,
ניתן לפרסם חלקים שלא לצורך מסחרי.
תגובות הארות והערות נשמח מאוד לקבל למייל:
p.s.ganeden@gmail.com
להזמנת הספר: 9300580 - 077
בהוצאת 'פתחו של גן עדן' ישיבת ההסדר בית שאן

לעילוי נשמת
חנה מאיה ז"ל
ג' אלול תשע"א
ירון בן חנה ז"ל
י"ד ניסן תשנ"ב
ת. נ. צ. ב. ה

נתרם ע"י
משפחת אברהם מאיה הי"ו

לעילוי נשמת
מאיר וברטה סנד ז"ל
In Memory of
Mayer & Bertha Sand
ת. נ. צ. ב. ה

לעילוי נשמת
רבי אברהם בן אסתר שושן זצ"ל
אסתר בת תורא שושן ז"ל
נפתלי בן רבקה אלביליה ז"ל

לעילוי נשמת
הרב ד"ר דוד יעקב הלוי
ובתו
נאווה אפלבוים
הי"ד

להצלחת ורפואת
ידידי ויקירי הישיבה
חיים ומיטל בן חיים ומשפחתם

תוכן עניינים

10	הקדמה למהדורה הראשונה
17	הקדמה למהדורה השנייה
22	מבוא מאת המלקט

שער ראשון : אורות בית חיינו

מדברי רבינו הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל

33	פרק א / הציפיה לבית המקדש ועבודתו
42	פרק ב / הכרחיות המקדש בעם ישראל
55	פרק ג / משמעות המקדש
93	פרק ד / הטהרה בעבודת המקדש
99	פרק ה / עבודת הקרבנות
122	פרק ו / הקרבנות - לעתיד לבוא
135	פרק ז / הכהונה

שער שני : אל הר ה'

155	עלייה להר הבית בימינו
175	קדושת הר הבית וירושלים בזמן הזה

שער שלישי : כיסופים למקדש

207	הכמיהה למקדש מדורי דורות
250	הצמאון למקדש בדורנו
277	דבר אל הנוער

שער רביעי : "ועשו לי מקדש"

293	"מקדש ה' כוננו ידיר"
303	מצוות בנין בית הבחירה
327	הקרבת קרבנות בזמן הזה

נספחים

363	שיטת הראי"ה קוק זצ"ל ביחס לעלייה להר הבית
366	עלו בהר . הרב ישראל אריאל

הקדמה למהדורה הראשונה

דורות רבים, מאז חורבן הבית השני והגלות שבעקבותיו, לא פסקה מעמנו הציפיה לחזור לארצנו ולנווה תפארתנו. ציפיה זו באה לידי ביטוי בתפילות רבות ובכמיהת הלב, אך כמעט ולא היו לה השלכות מעשיות - עד לדורות האחרונים.

חוסר השלטון של עם ישראל בארצו, הביא לכך שהמקום שבו הותר ליהודים להתפלל - הכותל המערבי - הפך מעין תחליף מוחשי, בו הורגשה הקירבה והמשך הקשר למקדש ולשוכן בתוכו. שנים רבות של תפילות בכותל המערבי הקרוב למקום המקדש - נתנו לנו, בלית ברירה - סיפוק רוחני, שהביא לתחושה שזהו המקום הקדוש ביותר לעם ישראל. הר הבית - המקום האמיתי של משכן השכינה, של בית המקדש, הפך לסגולה רוחנית, דיבור תיאורטי, שאין לנו בו שום השגה.

הרגל זה הביא, לצערנו הרב, לחולשה הנוראית בקרב מנהיגי המדינה לאחר מלחמת ששת הימים: על אף שזכינו בחסדי ה' לחזור למקום המקדש, השליטה על הר בית ה' הועברה לידי הערבים. אוי לאותה בושה, אוי לאותה כלימה! אין ספק שחולשה זו נבנתה וקיבלה חיזוק סמוי, מההתמקדות של אוהבי ה' בכותל המערבי כמקום המשמעותי והקרוב אלינו, וההתבוננות על הר הבית כמקום אוטופי שאין לנו שייכות מעשית אליו עד ביאת המשיח.

כיום, עוד יותר מבעבר, יודעים אנו שהכותל, שאמנם התקדש על ידי עם ישראל ותפילותיו - אינו חלק מבית המקדש ואפילו אינו חלק מהר הבית,

אלא חלק מקיר תמך שבנה הורדוס כשהרחיב את הר הבית. על אף ידיעה משמעותית זו, יהודים רבים ובתוכם גם יראי ה' מסתפקים בכך שהכותל בידינו, ואת הר הבית השאירו לצערנו הרב לאויבנו - מתוך פחד מאומות העולם, או משום חשש מכניסה למקומות האסורים על ההר.

תופעה זו חוזרת על עצמה רבות בתהליכי הגאולה: החל מגאולת מצרים, כאשר על פי חז"ל חלק מעם ישראל לא האמינו בגאולה - למרות כל הניסים; וכלה בשיבת ציון השלישית שבימינו, שגם בה לצערנו הרב, רבים מיראי ה' לא האמינו שזו גאולה, נשארו בגלות וחיכו שמלך המשיח יביא אותם לארץ. את התוצאות הנוראיות של גישות אלו אנו מכירים, לצערנו הרב, אך דומה שעדיין לא הופנמה אצלנו ההבנה העמוקה המבוססת על דברי חז"ל: גאולה זו על כל חלקיה ושלביה - מורכבת - מאתערותא דלתתא וגם מאתערותא דלעילא.

כל גדולי ישראל בדורות האחרונים שעסקו בתהליכי הגאולה, החל מהגאון מוילנא זיע"א והאור החיים הקדוש עד לגדולי דורנו - הוכיחו, שבגאולה זו, בשונה מגאולת מצרים, הסיעתא דשמיא האלהית תבוא על גבי המעשים שלנו. מעשים ויוזמה מצידנו בכיבוש הארץ, ביישובה ובבניינה. כך ביחס לארץ, כך ביחס לירושלים וכך ביחס לבניית המקדש. ברור שכל עם ישראל צריך להיות שותף מלא לדבר, אך שומה עלינו לעוררו לכך, כמו שיבת ציון השלישית אשר התחילה בבודדים שסחפו אחריהם רבים.

את חסרונה של ארץ ישראל ומלכות ישראל הרגשנו היטב על בשרנו בגלות, בכל הפוגרומים, הגירושים והיסורים, בהם סבלנו והושפלנו עד עפר. אולם את חסרונה של השכינה בתוכנו, בחסרונה של המקדש - הרגישו רק נקיי הדעת והנפש שנפשם כלתה לחצרות ה', שגם בגלות הנוראה לא שכחו את מעלתם הגבוהה של ישראל, ולא הסתפקו בחיים שקטים וטובים מלאים בתורה ומצוות.

במבט שטחי, חסרונו של המקדש נתפס כחסרון מקום להקרבת קרבנות או השראת שכינה, ומלבד 'צורך ספציפי' זה - הכל לכאורה שלם ונפלא, גם ללא המקדש. טעות זו התפתחה בגלות הארוכה, במהלכה נענשנו, ישראל והשכינה, ולא נותר מקום אלהי לעסוק בו מלבד הלכות היום-יום הפרטיות:

מיום שחרב בית המקדש - אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד¹.

לפיכך, ראוי שנתבונן מעט במקומו ומשמעותו של המקדש, ומתוך כך נבין את גודל החסרון הנורא הקיים בכל תחומי החיים שלנו עקב חורבנו. ניתן לפתוח צוהר לכך, דרך לימוד על צערו של הקב"ה בעקבות החורבן והגלות:

אמר רבי יוסי: פעם אחת הייתי מהלך בדרך, ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל. בא אליהו זכור לטוב ושמר לי על הפתח (והמתין לי) עד שסיימתי תפילתי. לאחר שסיימתי תפילתי אמר לי: שלום עליך, רבי! ואמרת לי: שלום עליך, רבי ומורי!... ואמר לי: בני, מה קול שמעת בחורבה זו? ואמרת לי: שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואמרת: **אוי לבנים שבעוונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין האומות**².

הראי"ה קוק זצ"ל בספרו 'עין אי"ה' מבאר את עומק הדברים: דברי הבת קול מבטאים את גודל החסרון הנורא בשל העובדה שהשכינה אינה מופיעה בגלוי במקדש. מציאות זו של חורבן - מנוגדת לטבע של עם ישראל ובניגוד לכל היעוד שלהם בעולם. חסרון המקדש מתבטא בכל תחומי החיים החמריים והרוחניים, ומציאות זו היא מציאות של חולי נוראי, הנוגד את הטבע ואת כחות

1. ברכות ח ע"א.

2. ברכות ג ע"א.

החיים והבריאה. חולי זה משפיע על כל רבדי השלמות המוסרית והרוחנית של כל אחד מישראל.

עוד מעמיק הראי"ה, על פי הברייתא העוסקת ב'שאגתו' של ה' על החורבן בכל אחת מן המשמרות (חלקים) שבלילה:

רבי אליעזר אומר: שלש משמרות הוי הלילה ועל כל משמר ומשמר יושב הקדוש ברוך הוא ושואג כארי, שנאמר: "ה' ממרום ישאג וממעון קדשו יתן קולו שאוג ישאג על נוהו", וסימן לדבר: משמרה ראשונה – חמור נוער, שניה – כלבים צועקים, שלישית – תינוק יונק משדי אמו ואשה מספרת עם בעלה.³

הרב קוק מסביר שהסימנים אותם נותנת הברייתא לכל אחת מהמשמרות, אינם סימנים טכניים בלבד, אלא הם סימנים מהותיים, המקבילים לארבע מדרגות וסוגים של עבודה בעם ישראל בזמן החורבן. לשיטתו, השלמות האנושית בכלל נחלקת לארבעה חלקים. וזה לשונו:

והנה כשנבחין חלקי השלמות הראוים לאדם, ובפרט לנוחלי תורת ה', נמצאם חלוקים לארבע מחלקות: הא', הוא שלמות העבודה בפועל, לקיים כל מצוות השם יתברך ולהשמר מכל אשר הזהיר. והב', הוא שלמות המדות ללכת בדרכיו יתברך, אשר על פי דברי חז"ל שאמרו חסידות גדולה מכולם, מדת החסד היא הכוללת כל המדות הטובות כולם, שהרי עצם חסידות נגזר מחסד, וכמו שביאר בזה החסיד במסילת ישרים. הג', הוא שלמות ידיעת התורה הנגלית בכל פרטיה, שעל ידי זה

---

3. שם.

ידע לקיים כל המצוות כולן, גם ישלים את נפשו בקשוטי מושכלות התורה...

הד', הוא החותם והתכלית של כל שלשת המעלות הקדומות והפרי היוצא מהן, שהוא לדעת את השם יתברך, כדי להגיע לאהבתו ויראת רוממותו ולדעת דרכיו יתברך שהוא תכלית שלמות האדם.

הרב מקביל את כל אחת מן המדרגות הנ"ל בשלמותה לפרצופי המרכבה העליונה המתוארת ביחזקאל: שור, אריה, נשר ואדם. מציאות החורבן פוגעת באופן עמוק בכל ארבעת המדרגות: העבודה המעשית, מידות הנפש, ידיעת התורה וידיעת ה' ואהבתו.

חסרון המקדש משפיל את העולם לחומרנות גדולה בחיי המעשה, לפחיתות בעבודת המידות, ולחסימה רוחנית של הופעות הנבואה ורוח הקודש. במקום שמדרגת העבודה מעשית תהיה במדרגת 'שור' המלא בכחות חיים, היא נעשית כ"חמוור נוער" - המבטא חומרנות ובהמיות. גם עבודת המידות הפנימית יותר, איננה מגיעה לכדי מדרגת 'אריה' בעל המלוכה - והיא משתפלת לכדי השוואה לחיה הנמוכה ביותר - "כלבים צועקים", דרגה נמוכה וגסה בעבודת מידותנו. אף העיסוק בידיעת התורה ודבקותה, נופל ממדרגת 'נשר' המתקדם בהתמדה ומעופף בין שמים לארץ - למדרגה של "תינוק יונק משדי אמו". ביטוי זה מסמל את מקומה של התורה כמחייה אותנו בכל מצב כתינוק היונק משדי אמו, אך רק כתינוק - שאין ביכולתו לחיות מעצמו ושכלו עדיין חסר. כך גם לימוד התורה שאמנם מחייה אותנו בגלות, וכדברי חז"ל - "מיום שחרב ביהמ"ק אין לו לקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה בלבד". אך זו כמובן

---

4. עין אי"ה ברכות א, פרק א פסקה ה. וממשיך ומבאר מצב החורבן בסעיף הבא, וכפי שנבאר בהמשך דברינו.

ברירת מחדל נוראית שנובעת מחסרון השכינה, המורידה אותנו לדרגה נמוכה של תינוקות אשר עוסקים רק בהישרדות ואין בכחם לפתח וליצור, כפי שראוי בזמן שהשכינה שורה בגלוי בקרבנו. ולבסוף, אפילו מדרגת האדם השלם, העליון והנכסף, המתגלה בו צלם אלהים, בעל השראת רוח הקודש והתגלות נבואה - מתמוטט לכדי מדרגת חיים נמוכה של "אשה מספרת עם בעלה", של סיפור דברים בעלמא, ללא עומק אלהי. על מציאות כה חסרה ונפולה זו, באה שאגת ה' הנוראית ומלאת הרטט: "ה' ממרום ישאג וממעון קדשו יתן קולו, שאוג ישאג על נווהו!"

חסרונו של בית המקדש מתבטא אצל כל יחיד ויחיד ביכולתו להרגיש את מציאות ה' בחייו היומיומיים, ומתבטא גם ביכלתה של האומה הישראלית לזכות במעלתה בעיני עצמה ובעיני העולם כולו. כשישראל אינם במעלתם - מנועים הם ממלמלא את ייעודם בעולם, כלפי כל האומות וכלפי הבריאה כולה - "עם זו יצרתי לי, תהילתי יספרו".⁵

חוברת זו, המלקטת מדבריו של הכהן הגדול מאחיו - מרן הראי"ה קוק זצ"ל, על ענייניו של בית המקדש, מהווה נדבך נוסף במימוש אחריותנו לעורר את עם ישראל לעיסוק בחשיבותו. מתוך כך, בודאי יתעוררו רבים וטובים בכמיהה וכיסופים לפעול ולעשות למען בניינו של המקדש בפועל.

בתקופה זו, אנו חווים לצערנו חולשה נוראית בקרב חלקים מעם ישראל: בית המקדש נתפס בעיניהם כמקום להקרבת קרבנות בלבד, ולכן הם מוכנים "להקריב" את הר הבית כ"קרבן" עבור ה"שלום" והשקט המדומים. התשובה

---

5. ישעיה מ"ג, כא.

לחולשה זו, אינה רק מגננה העוסקת בהוכחת בעלותנו ההיסטורית על הר הבית בלבד, אלא אדרבה - עכשיו הזמן לחבר את עמנו לעתיד של מקום המקדש, ולהציב את בניית בית המקדש כמטרה לאומית עליונה.

ליבי אומר לי, שהקב"ה מזמן לנו עתה את ההתמודדות הזו על הר הבית, מול טענות השקר והגזל של אויבנו, כדי שלא נמשיך בתרדמה ובאדישות שלנו כלפי היעוד הגדול של בניית המקדש. וכן כדי שנהיה מוכרחים לומר את האמת, אותה קצת פחדנו לומר: הר הבית ובניית המקדש - הוא בית חיינו, עליו, זהו יעודנו הגדול, ובלעדיו כל חיינו חסרים ורדודים.

ישר כח לרב אלישע ינון שליט"א ר"מ בישיבתנו, שעוסק בכל כחו בקירוב צעירים ומבוגרים לתורה וליראה, אשר שנס מותניו בעמל רב, לאסוף ולהוציא לאור חוברת חשובה זו.

יהי רצון שהדפסת הדברים והפצתם יפעלו את פעולתם, ויעוררו את כולנו לכסוף בתכלית הכוסף, בגבורה גדולה, לשים את בניית המקדש ואת כל הכרוך בכך בראש מעיינו. מי יתן ונזכה לראות במהרה את פירות עמלנו, וכמשאת נפשנו, לראות בבניית המקדש ולהנות מזיו השכינה יחד עם כל בית ישראל במהרה בימינו אמן.

הרב שלמה שושן

ראש ישיבת ההסדר - גבוהה בית שאן

הקדמה למהדורה השניה

שיר המעלות זכור ה' לְדוֹד אֶת כָּל עֲוֹנוֹתוֹ
אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לֵה' נִדְר לְאֲבִיר יַעֲקֹב
אִם אָבֹא בְּאֵהָל בֵּיתִי אִם אֶעֱלֶה עַל עֶרֶשׁ יִצְחָקִי
אִם אֶתֵּן שָׁנַת לַעֲיִנִי לַעֲפֹעֲפֵי תְּנוּמָה
עַד אֲמַצָּא מְקוֹם לֵה' מִשְׁכְּנוֹת לְאֲבִיר יַעֲקֹב
...נְבוֹאָה לְמִשְׁכְּנוֹתַיִו נִשְׁתַּחֲוֶה לְהֵדֶם רַגְלִיו
קוֹמָה ה' לְמִנְחֹתֶךָ אֶתָּה וְאַרְוֹן עֲדָךָ
כְּהִנִּיךְ יִלְבָּשׁוּ צְדָק וְחִסְדֶּיךָ יִרְנְנוּ
בַּעֲבוּר דָּוִד עַבְדְּךָ אֵל תִּשָּׁב פָּנֵי מְשִׁיחֶךָ
...כִּי בָחַר ה' בְּצִיּוֹן אֲנֹה לְמוֹשֵׁב לוֹ
זֹאת מִנְחֹתַי עָדִי עַד פֶּה אֲשַׁב כִּי אֹתִיהָ...⁶

דוד המלך, לב האומה, המשורר הלאומי, נשבע בשמו של רבונו של עולם את שבועת המקדש. מאז, נבנה המקדש בראשונה, נחרב ונבנה בשניה, אך שבועותו של דוד ממשיכה להדהד באוזנינו. אל דוד מצטרף חגי הנביא, מנביאי שיבת ציון, וזועק את זעקת ה' על ביתו החרב:

הַעַת לְכֶם אִתְּם לְשִׁבְת בְּבִתְיֶכֶם סְפוּנִים וְהַבִּית הַזֶּה חָרַב... כֹּה
אָמַר ה' צְבָאוֹת שִׁימוּ לְבַבְכֶם עַל דַּרְכֵיכֶם. עֲלוּ הָרָר וְהַבְּאִתֶּם עַץ
וּבְנוּ הַבַּיִת, וְאַרְצָה בּוֹ וְאַכְבְּדָה אֲמַר ה'. פִּנָּה אֶל הַרְבֵּה וְהִנֵּה לְמַעַט
וְהַבְּאִתֶּם הַבַּיִת וְנִפְחַתִּי בּוֹ. יַעַן מָה נָאִם ה' צְבָאוֹת יַעַן בֵּיתִי אֲשֶׁר
הוּא חָרַב וְאַתֶּם רְצִים אִישׁ לְבֵיתוֹ.⁷

6. תהלים קלב, א-יח.

7. חגי א, ד-ט.

אף בדורנו, בו זכינו לחזור חזרה לארצנו ולחבל נחלתנו, לחזור לעיר הקודש והמקדש, ולמעלה מן הכל - ל"הר הבית בידינו!"; שומעים אנו את זעקת בת הקול המנחמת כיונה: "אוי לבנים שבעונותיהם החרבת את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין האומות".⁸

כשלב ראשוני בהשבת הקודש לחיינו הישראליים, מוטל עלינו לשוב ולעסוק בתורת המקדש; ובכך, למשוך את הארתו הגדולה לדעתנו, רצונותינו ומאויינו, ולהתכונן לבניינו במהרה, וכדברי חז"ל:

אמר רבי יצחק: מאי דכתיב: זאת תורת החטאת וזאת תורת האשם? כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת, וכל העוסק בתורת אשם כאילו הקריב אשם.⁹

רבים נוטים להימנע מלימוד זה, ולעסוק רק בעניינים שגרתיים, אלו אשר נלמדו במהלך כל הגלות ורלוונטיים לחיינו הפרטיים. אך לימוד ענייני המקדש דווקא הינו נעלה עד מאוד, כדברי מרן ה'חפץ חיים', רבי ישראל הכהן מראדין, כבר לפני כמאה שנה:

ודע שלימוד סדר קדשים, אף שהוא גם כן אינו נוגע למעשה בזמן הזה, מכל מקום הלימוד בהם הוא נעלה מאוד מאוד.¹⁰

עניין זה היה בליבו של ה'חפץ חיים'. הוא אשר ביקש מהרב קוק זצ"ל להתעמק בתורת הקדשים, ואף קבע עמו חבורתא בכך. לבסוף, יסדו הרב קוק ובנו הרב צבי יהודה את כולל 'עטרת כהנים' ללימוד הלכות המקדש, בירושלים

8. ברכות ג ע"א.

9. מנחות קי ע"א.

10. הקדמתו הראשונה לספרו 'ליקוטי הלכות' קדשים חלק א.

העתיקה אשר מול מקומו של המקדש. לימוד זה, מבאר הרבי מלובאוויטש בביאוריו ל"ד החזקה לרמב"ם, הוא הגורם לבניין המקדש.

אין אנו מסתפקים רק בגרסת פסוקי הקרבנות לפני התפילה, ואף לא בהבנתם במישור ההלכתי בלבד. מבקשים אנו להתייחד עם רוחם, לידע סודם! קורא לכך רבנו הרמ"א בהקדמת ספרו 'תורת העולה', ספר אשר כולו עוסק בסודות המקדש ועבודתו:

ומעתה מבואר נגלה, שצריך ומחוייב כל אדם לתור ולבקש כדי שישגי שמץ דבר מסדרי הקרבנות וענייני המקדש וטעמם, כדי שידע במה יתכפר. ולא לבד קריאת פרשת התמיד ושאר דיני הקרבן כוונו חז"ל שאמרו שהעוסק בתורת הקרבנות כאילו הקריב קרבן, אלא צופה ומביט בטעמן, כי אז אף על פי שהוא מחוסר המעשה – מכל מקום הגיון לבו יהיה לרצון והקב"ה מצרף מחשבתו למעשה.

אף אנו, בבית המדרש בישיבת ההסדר בית שאן, זכינו לעסוק בנושא המקדש בעשר שנות קיומה של הישיבה, ואף להוציא לאור מפירותיה המתוקים של הישיבה, במהדורה הראשונה של הספר 'אורות בית חיינו'.

בסיוע עליון, מתוך המשך בירור וליבון הסוגיות בבית המדרש, בדיבוק חברים בתורתה של ארץ ישראל, זכינו להוסיף עוד מנחה בסוגיות המקדש העיוניות והמעשיות. המאמרים שנוספו לספר מאת רבני הישיבה, נוגעים בבירור הכוסף לבניין, בהעמקה במצוות הבנייה וכלי המקדש, בבירור קדושתה של ירושלים והר הבית כיום, באופן המותר והראוי לעלות להר, ובאפשרות הנכספת לשוב ולהקריב בו קרבנות.

במהדורה זו של הספר נפתחים ארבעה שערים:

שער ראשון: אורות בית חיינו. אסופת פסקאות מכתבי הרב קוק זצ"ל.

שער שני: אל הר ה'. בירור הלכתי בנושא עלייה להר הבית וקדושת מקום המקדש כיום.

שער שלישי: כיסופים למקדש. מאמרים העוסקים בקירוב הלב למקדש, ובציפיה לבניינו.

שער רביעי: "ועשו לי מקדש". מאמרים בנושא מצוות המקדש בזמננו.

מלאי הודיה אנו לרבנו של עולם שזיכנו, שהחיינו וקיימנו והגיענו לעסוק בתורה הגואלת הזו. מודים אנו לראש הישיבה, לרמי"ם ולכל העוסקים במלאכת הקודש.

מייחלים ומצפים כי נזכה לחזור אף אנו להדלקת המנורה, המאירה את הכל באור ה', ולחנוכת מזבחנו, מקום ייחוד הכל עם בורא עולמים. לא רק אנו נשוב, אף ישוב ה' יתברך למעונו שלו, "אמר הקדוש ברוך הוא: לא אבוא בירושלים של מעלה עד שאבוא לירושלים של מטה".¹¹ או אז נשורר כולנו, ושמחת עולם על ראשנו:

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד שְׁמֵחֵתִי בְּאֵמָרִים לִי בַּיַּת ה' נִלְאָה
עֲמֻדֹת הָיִו רִגְלֵינוּ בְּשַׁעֲרֵיךָ יְרוּשָׁלַם
יְרוּשָׁלַם הַבְּנוּיָה כְּעִיר שְׁחֻבָּה לָהּ יִחְדָּו
שְׁשֵׁם עָלוּ שְׁבֻטִים שְׁבֻטֵי יְהוּדָה לְיִשְׂרָאֵל לְהָדוֹת לְשֵׁם ה'
...שְׁאֵלוּ שְׁלוֹם יְרוּשָׁלַם יִשְׁלִי אֶהְבִּיךָ
יְהִי שְׁלוֹם בְּחֵילֶךָ שְׁלוֹהַּ בְּאַרְמְנוֹתֶיךָ

11. תענית דף ה ע"א.

לְמַעַן אֲחִי וְרַעֲי אֲדַבְרָה נָא שְׁלוֹם בְּךָ
לְמַעַן בֵּית ה' אֶלְקִינוּ אֲבַקֶּשׁה טוֹב לָךְ.¹²

המוצפים לישועה
הרב אהד אהרן ברוכי
ראש בית המדרש ישיבת ההסדר – גבוהה בית שאן
ומערכת ההוצאה
אייר תשע"ח

---

12. תהלים קכב, א-ט.

מבוא מאת המל"ק

למהדרה הראשונה

תורת ארץ ישראל - תורה חיה אשר צופה לעבר עתיד גדול וטוב, מצפה מאיתנו לא לשכח את החזון שלנו, עם החי בארצו מתוך תורתו. חזון של: בית מקדש, סנהדרין, נבואה, ומלכות. מתוך השאיפה לחזון הזה צמחה בישיבתנו חבורה, שדרשה לעסוק בקירוב החלום של בית המקדש - הנראה כל כך רחוק מן הלב, ולהביאו לידי צמאון עמוק אליו בחיים היום יומיים.

במהלך חיפושינו אחר ספר בו נאספו מקורות על המקדש, מצאנו חוברת קטנה בשם "אורות המקדש" אשר יצאה לאור בעבר, עוד לפני הוצאת רבים מכתבי הרב קוק (שמונה קבצים, פנקסי הראי"ה, קבצים מכתב יד קודשו). חוברת זו נתנה לנו השראה לאסוף מכל כתבי הרב קוק זצ"ל, פסקאות העוסקות בבית המקדש.

נעשו מאמצים רבים על מנת לקרב מעט אל הלב את המשמעות של בית המקדש ועבודתו, כדי להכיר ולהבין שאין דבר יותר טוב לדור מורכב שכזה כמו בית המקדש. הוא זה שיביא לתיקון ולבניה נכונה של חיינו הלאומיים.

החוברת שלפנינו מחולקת לשלשה חלקים:

הראשון - אסופת פסקאות מכתבי הרב קוק זצ"ל.

השני - מאמרים מאת רבני ישיבת ההסדר בבית שאן, העוסקים בקירוב הלב למקדש, ובציפיה אליו, בבירור מעמיק של הסוגיות הנוגעות בעניין ופסיקת ההלכה בהם.

השלישי - נספחים העוסקים בהגברת התודעה והציפיה למקדש.

אין רצוננו בחוברת זו לעסוק בסוגיות פוליטיות וחברתיות, אלא להביא את הקורא לברור שאלת "ציפית לישועה" בתוכו: האם אנו באמת צמאים למקדש? האם אנו באמת עושים כל שביכלתנו לבנייתו, ולקרב את מימוש החלום הנכסף? האם אנו תופסים זאת כדבר אמיתי וישים, או כתיאוריה בעלמא? ולבסוף - מה כל אחד ואחת מאיתנו יכול לעשות, עוד היום, למען המקדש והופעת השכינה בתוכו?

אנחנו מתפללים שהצמאון והכיסופים שיוולדו בלב העם והנוער - יעוררו ויצאו מן הכח אל הפועל עד לבניית המקדש בקרוב בימינו.

- שער ראשון -

אורות בית היינו

מתוך כתבי הרב אברהם יצחק
הכהן קוק זצ"ל

שער ראשון: אורות בית חיינו

תוכן מפורט

פרק א : הציפיה לבית המקדש ועבודתו

- א. ציפיית המקדש - יסוד התחיה / 33
- ב. הערגה למקדש מוחיה את הקשר ההיסטורי של האומה לארצה / 33
- ג. הציפיה לשלמות העם בארצו ע"י מקדש, נבואה ומלכות, ממלאת את התחיה הלאומית הזמנית בתוכן נצחי / 34
- ד. התעוררות לב היחיד למצב עליון - מתבטאת בתשוקה למקדש וקדשיו בעת אמירת הקרבנות / 37
- ה. זכרון גודל האומה בעבר ובעתיד משכלל את הנפש בהווה / 37
- ו. האבלות על ירושלים היא ניצוץ רוח הקודש של דאגה לתועלת הכלל / 38
- ז. החפץ האדיר לשלמות מעיד על מצב האומה, וינצח את כל מניעות היכולת / 38
- ח. חייבים להכיר את מקור התחייה הלאומית כדי להתנער מן הקטנות / 39
- ט. הארת הר הבית צריכה זהירות, ומצמיחה ציפיה לגאולה שלמה / 40
- י. פגימה במקום המקדש מעכבת את הישוב המעשי בארץ / 41

פרק ב : הכרחיות המקדש בעם ישראל

- א. המטרות של מקדש, נבואה ומלוכה, מחיות את התחיה הלאומית שלא תמועד ותתמוטט / 42
- ב. הלאומיות והמקדש בעם ישראל מחוברים באופן עצמי וטבעי, בניגוד לאומות אצלם החיבור מלאכותי וזמני / 43
- ג. סדר הקרבנות בתפילה זורע בלב היחיד את הגודל האלהי של המקדש ואת השאיפה לשלמות האומה / 45
- ד. הכרח מקדש, מלכות, כהונה ונבואה - בשביל לאחד את תורה שבעל פה עם תורה שבכתב בשלמות / 46
- ה. שמחת העולמות תלויה במקדש ובמלכות, השמחה אחר החורבן היא חיצונית / 47
- ו. מתוך הבנת הצורך למקדש ולשלמות ישראל - יוכל האדם להרגיש טעם תפילה / 49
- ז. התחיה החילונית צריכה להיות מבוססת על השאיפה למקדש / 50
- ח. קדושת המקדש קיימת גם עתה. יחד עם ההתעוררות החומרית ל"ציון", צריכה להיות התעוררות רוחנית ל"ירושלים" / 52

פרק ג : משמעות המקדש

- א.** המקדש וקדשיו מבליטים את חייה הפנימיים של האומה, דרך החושים החיצוניים והפנימיים, בזמן החורבן כל החיים יונקים משאריות זמן הבנין / 55
- ב.** שום דבר מלבד המקדש לא יאגד את כלל ישראל אגד פנימי / 57
- ג.** המקדש מביא את תכלית השלום הכללי ואת השלמות האנושית - המדעית והמוסרית, ברגש, טבע, שכל ומקרה / 57
- ד.** חיבור כח הדמיון עם שלמות השכל, המופיע במילואו במקדש. כאשר המקדש איננו, יש שהדמיון מתגבר ללא בחירת האדם, אז הוא משתפך בדמעות של געגועים / 58
- ה.** חורבן המקדש היה בפתאומיות, וכך תהיה הגאולה. לאחר החורבן, קול ישראל המביא שלום פסק, ובמקומו נשמע קול מלחמות. כשישוב כחנו נשיב את שיח האומות לשיח של שלום / 60
- ו.** שני מימדים בחיבור לקודש: הלכתי ונבואי, מצוות ומידות. שניהם תלויים במקדש ומתבטאים בו, ובעת נפילתו נפגמים / 62
- ז.** שלמות הציור ע"י חיבור של הדמיון, הרגש, וכל כחות החיים, עם השכל - הוא מעין בניין המקדש בתוך האדם / 63
- ח.** קדושת המקום מתגלה באבן השתיה במקדש / 64
- ט.** ראיית האדם הפרטי כמחובר לכלל הבריאה, מיוחדת לישראל, ומאחדת סביבם את העולם כולו במקדש, וע"י זה מנצחת את כל הדעות הרעות / 65
- י.** הטהרה המדויקת במקדש, כוללת את הרגש והדם בתוך המוסריות. בשיבת עם ישראל לארצו - בימי עזרא ואף בימינו - מתעוררת גבורה חמרית הזקוקה לטהרה / 67
- יא.** ערך המחשבה מתגלה במקדש, ומכחו - בכל ארץ ישראל / 68
- יב.** מלכות בית דוד תבוא רק לאחר בניין המקדש בהתשדלותו. "הלכתא למשיחא" והקמת הסנהדרין - שייכים לימי התעוררות הציונות שהיא שורש ביאת המשיח / 69
- יג.** אין מניעה לבנות בית מקדש כיום, גם אם לא יקריבו בו / 71
- יד.** בחורבן הבית נפגמו ארבעה דברים: השפעת אנשי המעלה על החברה, השפע הנמשך לעולם מעבודת הקרבנות, עבודת ה' בכללה, והופעת העולמות העליונים במציאות / 72
- טו.** הדעות הרוחניות (המאחדות), והדעות היונקות מן החול (המפורטות), על אף שהן סותרות הן מתאחדות יחד בשכלול ישראל בבנין בית המקדש / 76
- טז.** חיות הכל משם המפורש העצורה מאז חורבן הבית, תחיה מחדש בבנייתו / 78
- יז.** חיבור מצוות ניסוך המים עם טבילת נידות ויולדות, מרמז על החיבור המיוחד לישראל: הקדושה הרוחנית ושורש תורה שבע"פ מחד עם קדושת החומר מאידך / 79

- יח.** ע"י קביעות הקדושה במקדש התפשטה הקדושה לעולם כולו. התפשטות זו מתבטאת בקניין הגרים בארץ / 81
- יט.** בכח קדושת המקדש לכלול בקדושה אפילו את הכחות המהרסים / 82
- כ.** בבית ראשון כח הכלל היה חזק, והצריך בריאות גופנית ונפשית של הפרט. לאחר מכן התמעט כח הכלל ונתרבה כח הפרט. בדורנו יש חיבור בין הכללים לפרטים / 83
- כא.** בבית ראשון היה האופי הישראלי טבעי וחזק, והכלל איחד את הפרטים. בבית שני נחלש הקשר בין הפרטים לכללים מכח המקדש, אך חוזק מכח הסעיפים הרבים של המצוות / 83
- כב.** עבודת ה' מטבע הנפש בשמחה, הייתה בזמן הבית הראשון, בזמן הבית השני נחלשה, ועתידה כעת להתחדש / 84
- כג.** המקדש השלישי ייבנה ע"י חסד ה', בניגוד למקדשים הראשונים שנבנו במידת הדין / 85
- כד.** הקודש בנוי על "יסוד ההשווייה" בין דרכיו של האדם לה' - בשכל, ובדמיון. הדמיון מחזק את דימוי הצורה ליוצרה, ושלמותו במקדש / 86
- כה.** שלש הופעות במקדש ובאדם: הופעה שכלית, שמיימית, והשילוב בין שתיהן / 87
- כו.** הקדושה במקדש איננה מתאכזרת לבעלי חיים, לכן אסורה נעילת מנעל עור / 88
- כז.** יסוד המקדש והסנהדרין הוא להביא שלום בין האומות, הממשלות, והמשפחות. לכן הכרח הוא שלשכת הגזית תהיה סמוכה למזבח / 88
- כח.** התיקון השלם לחטא איננו מסתפק במחילת ה', אלא דווקא בהשלמת המידות והשכל. פתיחת דלתות המקדש בזכות דוד מורה על כך / 90
- כט.** שני הדברים הקובעים הלכה של אמת - השכל ואהבת ה' ויראתו, היו בסנהדרין. לכן, חצייה בקודש וחצייה בחול / 91
- ל.** ריבוי עבודות רוחניות ושקידה תדירית נצרכים רק בזמן שרוח האומה נחלש, ובימינו כשהרוח מתחזקת, נדרש ביאור כדי להסביר צורך זה / 92

פרק ד : המהרה בעבודת המקדש

- א.** התעלות מצריכה טהרת הגוף, שמעלה את הכהן ואת האומה / 93
- ב.** ע"י טהרת ידיים ורגלים נעשה חיבור של השכל והכחות החינניים והחמריים להארה הרוחנית / 93
- ג.** הכשרת המקבל ע"י טהרה מעשית - מאפשרת השפעה עליונה בצורה מתוקנת כפי שהיתה בשלמות במקדש / 94
- ד.** הטהרה הקבועה, הבאה מתוך השפעת השכל והרצון - נמצאת ביסוד הכהונה באופן נצחי / 96

ה. סיום טהרת כהן גדול ביום הכיפורים - היא כעין תשובה של מוצאי שבת, אשר מגינה ושומרת על הקודש בימים הבאים / 97

פרק ה : עבודת הקרבנות

- א. הרענונות הילדותית מתחברת עם הזקנה והחכמה בעבודת הקרבנות / 99
- ב. בזמן השלמות של ישראל בבניין הבית - יש לצדקה מימד גדול ולאומי. לאחר החורבן הפכה הצדקה לפרטית. כיום, בהתחדש הקשר הלאומי, יש לחדש את האחריות הכללית / 100
- ג. הקרבנות מעלים את הנפש הבהמית ע"י המרכז של האומה הישראלית / 102
- ד. מה שנאבד בגלל התשוקה של הדבקות בה' - מתעלה / 103
- ה. העלאת נפש הבהמה והעולם ע"י הקרבנות - מובנת דווקא ע"י חוזי הקודש והרגשת ההמון התמימה, מה שהביקורת מחלישה. עילוי זה נותן אור וחיים לכל המציאות, ולכל העמים / 103
- ו. עניין הקרבנות הוא לעבוד את ה' גם בכחות הגבוהים הבחיריים וגם בכחות הטבעיים / 106
- ז. עבודת הקרבנות נראית היפך עבודת ה' הטהורה, לכן היא דורשת שמירת המחשבה - כדי לכוון אל התכלית באופן מיוחד / 107
- ח. קרבנות ותפילה - שונים הם מכל המצוות, ומתקבלים, רק כאשר נעשים לשם שמים / 107
- ט. הקרבן מכפר על הרע ללא פגיעה בכחות הטובים שבאדם, וכנגדו בגלות - פועלת התפילה / 108
- י. הקרבן מגיע מהכרה שאיסור הוא רע ומגונה. התכלית המתוקנת היא שימוש גם במידות הרעות לטובה. הדרך לכך היא ע"י עשיית המצוות כטבע והחטא יהיה מקרי עבורו / 109
- יא. הקרבנות הרושמים בנפש את כבוד ה', ריבויים נכון רק כשהמקדש בתיקונו / 111
- יב. חיבור כל היצורים כאחד בגורלם והתעלותם, הוא סוד עמוק הרבה יותר מתכני המוסר הגלוי / 111
- יג. הסליחה, הבאה מתוך חסד, יודעת להכיר את תפקידו של הרע לשלמות העולם, דבר שמתבטא בשעיר יום הכיפורים / 113
- יד. הסקירה הכללית אינה דוחה שום כח בעולם, גם את הרע, וזהו השעיר לעזאזל / 114
- טז. הקרבנות קיימו גם את הרע הנצרך לקיום העולם / 114
- טז. עבודת הקרבנות מצריכה דמיון אמיץ, הנבנה ע"י בריאות שאר כחות הנפש והגוף, והוא מעטר ומקדש את האדם. לכן, בבריאות כחות האומה יובן ערך הקרבנות / 115
- יז. הקטורת היא ביטוי לרבידים רוחניים, אשר ככל שהם עליונים יותר - כך מצריכים דקדוק יותר, ושיאם בהתעלות הגדולה ביום הכיפורים / 116

- יח.** האדם היותר שלם יכול לתקן גם מה ששולט בו המוות; תפילת ערבית כנגד פדרים ואברים - היא ביטוי לתיקון שלם זה / 117
- יט.** עבודת הקרבנות מאחדת בין הציורים הנמוכים והבוסריים לציורים העליונים. אם אחד מהם נפגם - זהו מצב מסוכן שעלול להפוך את הקרבנות לתועבה / 118
- כ.** קרבן התמיד היה מעלה את הנפש הבהמית של כל ישראל ומכפר בעדם. גם אמירת התמיד פועלת כך, אך פחות / 120
- כא.** הקרבנות - מקור לדבקות אלהית / 121
- כב.** כדי שהקרבנות יהוו יסוד לעילוי האדם בצד הרזי - אנו נצרכים לבסיס של דרך ארץ ותיקון מדיני גלוי / 121

פרק ו : הקרבנות - לעתיד לבוא

- א.** עבודת הקרבנות תשוב כאשר תתווסף קדושה לתחיה הלאומית החמרית. היא תיעשה מתוך קדושה פנימית ולא מתוך גסות גשמית / 122
- ב.** כאשר לבעלי החיים תהיה דעת, הקרבנות יהיו מן הצומח ולא מן החי / 123
- ג.** כל זמן שהמצב המוסרי של התרבות מאפשר שחיטה לצרכים של תאוה - היא לא תבוטל אף מערכי המוסר של הקודש. אך כאשר התרבות תתעלה להרגשת חמלה על החי, ולא יהיה עוד שימוש בחי לצרכי חול - אף בקודש יתבטלו הקרבנות מהחי / 123
- ד.** הפעולות הפנימיות מתבטאות במעשים סימבוליים. הם יתבטלו לעתיד לבוא - משיתבטל הצורך בפעולתם הפנימית / 128
- ה.** תורת משה, ובתוכה הקרבנות - לא תשתנה ללא נביא או בית דין / 128
- ו.** לאחר תחיית המתים, כשהכרת הטוב לה' תהיה טבועה באדם, יפסקו הקרבנות / 129
- ז.** כשתתעלה המוסריות לשלמות כזו שלא יהיה על מי לרחם מלבד החיות, אז יבטלו הקרבנות. אך כל זמן שהאדם משתמש בחיות לצרכיו, ממילא ישתמש בהם גם לצרכי גבוה של הכרת הטוב / 132

פרק ז : הכהונה

- א.** על מנת ליצור יציבות ואיזון בין הכחות החמריים והרוחניים - יש צורך להטיל את הרוחניות העליונה על יחידים שיחיו אותה, בזמן שהמון העם בונה את החומר. זאת, עד המצב השלם בו יתעלו כולם / 135
- ב.** מעלת המעשה הקדוש מתבררת גם ע"י ריחוק ממנו. ע"י ההכנה של הראויים לכך, והריחוק לשאינם - נוצר ערך המעשה השלם / 138
- ג.** קדושת הכהונה באהרן הינה עצמית, ומתוכו - שופעת לדורותיו, בחיבור המעשים לכוונה האלהית העליונה / 139
- ד.** הכהונה, המאחדת את האדיאל האלהי עם העבודה המעשית, צריכה להיות מיוחדת לדבקות. לכן, כהנים לא נטלו חלק בארץ / 141
- ה.** אכילת הכהנים מכפרת על הבעלים, וכנגדה זמן העכול באכילתנו, הראוי לברכת המזון / 141
- ו.** סגולת הכהונה - חיבור המחשבה האלהית לחיים של כל המציאות, ואי אפשר למציאות בלעדיה / 142
- ז.** קדושת הכהונה אינה נקנית ע"י מוסר ותלמוד, אלא טבעית בעומק הנפש / 142
- ח.** הכהונה צריכה לשמור על החשיבה האידיאלית, כי המוות הוא חזיון שווא / 143
- ט.** יש שוני בעבודה האלהית בין הגדולים לבין מי שנמוך מהם / 144
- י.** קישור פרטי לכיבוש ולקרקע - מזיק לכהונה / 144
- יא.** ערכי המוסר צריכים להיות מחוברים לחיים, והדבר מתחזק ע"י שמירת הכהונה מפני טומאת מת / 144
- יב.** המוסר המושפע מן הכהונה צריך לאהוב את החיים, וזהו הטעם לאיסור טומאת מת בכהונה / 145
- יג.** קיום מתנות לוייה וכהונה בזמן הזה, מביא לחיבור עברו של העם עם עתידו / 146
- יד.** קדושת התרומה וטהרת הכהן האוכל אותה - היא דוגמא ליחס הנשמה והגוף / 148
- טו.** שתי מדרגות בכהונה וברבנות: מצד האישיות הפרטית ומצד הערך הכללי של התפקיד באומה. הן משפיעות זו על זו, והערך הכללי הוא העליון / 149
- טז.** הכהנים מדריכים לתורה בתוך חיי עוה"ז / 151
- יז.** צמר בעלי החיים ופשתן הצומח בעמל האדם - מואחדים בבגדי הכהונה / 151

פרק א הציפיה לבית המקדש ועבודתו

א. ציפיית המקדש: יסוד התחיה

הציפיה הפנימית לראות כהנים בעבודתם ולוים בדוכנם וישראל במעמדם, זהו היסוד הנושא של כל התחיה כולה, לכל סעיפיה, הקרובים והרחוקים. אם מבינים אנחנו או לא מבינים איך יתהוו הדברים הגדולים הללו - הכל אחד. מאמינים אנחנו שדבר אלהינו יקום לעולם. וישראל הקם לתחיה, מלא כל הוא. מלא אור אמונה, גוי קדוש הוא. ולקודש קדשו ולהדרת תפארתו הוא נושא את נפשו, ובית המקדש יבנה והיכל יוסד, וכהנים ישוּבו לעבודתם ולוים לשירם ולזמרם, וישראל לנוויהם.

[מתוך כרוז למען ישיבת 'תורת כהנים'; נדפס באוצרות הראי"ה חלק ד עמוד 671]

ב. הערנה למקדש מחיה את הקשר ההיסטורי של האומה לארצה

הכח המחיה את נשמת ישראל היא העריגה הנפלאה לבנין בית המקדש,

---

1. בעקבות הכרוז העיתונות הזרה באנגליה גילתה עניין בישיבה. הדבר הבהיל מאוד את ההנהלה הציונית, שהזדרזה לתבוע בירור עם הרב. תשובת הרב אליהם נדפסה באגרות הראי"ה חלק ד עמוד קכא, אגרת א' קז.

ולהחזרת כבודו בתכלית שלמותו האידאלית המקווה, שרק ציפיה זו מרוממת את רוח כל הדורות כולם, לדעת שיש תכלית נשגבה לחייהם והמשכם ההסתורי, ובנקודה עליונה זו גנוז כל עז החיים של קישור האומה לארץ ישראל. וכל המצוות התלויות בארץ באיזה מדה שהן נוהגות, הן שומרות את הלח של טל חיים זה היסודי.

[קובץ א, תרמח]

ג. הציפיה לשלמות העם בארצו ע"י מקדש, נבואה ומלכות, ממלאת את התחיה הלאומית הזמנית בתוכן נצחי

כשאנו מקיימים עתה מצוות תרומה ומעשר, גם בשעה שאין לנו כל היסודות הממשיים שמצוות אלו בנויות עליהן, "לא כהן בעבודתו ולא לוי בדוכנו", הנה החזיון מתיצב לפנינו והננו מתמלאים רוח שירה רוממה בתעופת נשרים, לעומת האורה של הימים המאושרים המחכים לאומתנו על אדמתנו הברוכה. הנה המקדש על מכונו לגאון ולכבוד לכל הגוים והממלכות, והנה אנו נושאים ברנה אלומות ארץ חמדתנו, באים ברוח מלא חופש אמתי ובטחה טהורה אל הגרן והיקב המלאים בר ויין ולבנו שמח על טוב ארץ חמדה, והנה לפנינו מופיעים כהנים אנשי קדש משרתי מקדש ד' אלהי ישראל, לבם מלא אהבה וחסד, רוח הקדש שפוך על פניהם, וזוכרים אנו את כל רוממות רגשי הקדש אשר מלאנו בעת ראינו את פניהם בעלותנו לרגל, בראותנו אותם בעמדם לשרת בתוך מקדשנו גאון עוזנו ומחמד עינינו. כמה נהדרים ונעימים הם לנו, ועתה הנה גרננו המלא ברכת ד' מארץ חמדה זאת אשר הנחנו מאבותינו, וחלקי האנשים הללו, אנשי הרוח, אתנו הם. מאושרים אנו לתן להם את תרומתם בשמחה, מוצאים אנחנו בקרבנו רגש מרומם ועולים יחד עם התרומה אל אותו הגבה הרוחני ששם אנשי קדש

הללו מתעלים, ונפשנו רוויה ממגד שמים. והנה הלויים, אלה הטובים והענוגים אשר לקחו לבבנו בנועם זמרתם בקדש בהתקדש חג, כאשר עלינו לראות בהדרת כבוד מקדש אל בירושלים לראות את פני האדון ד' אלהי ישראל. פניהם הצוהלים ועדינים מזכירים לנו את זמרתם קדש, ואנחנו מתעדנים בנחלי עדנים רוחניים ונותנים להם בלב מלא שמחה ואושר את חלקם את המעשר. עוד נתראה בהר ד' במועד הקרוב ומה ירהב לבבנו לראות אלה כהני ד' ולוייו בעבודת קדשם ובשירת עוזם. אשרי העם שככה לו אשרי העם שד' אלהיו.

לקדמניות ולשלמות הננו מתגעגעים, והגעגועים הם געגועים אלהיים, חפץ טמיר מלא חיים עזיזים מקוריים ממקור חיי עולמים: ממלכה ומקדש, כהונה ונבואה, המטיביעים את חותמם על כל קניני חיים הכוללים, שאין אנו פחותים ביחושם מכל העמים. מידה גדולה של גבורה חמרית, של מוסר אנושי, של כבוד לאומי, של עושר עממי ושל הרחבת החיים, דורשת היא לנו תכונת חיים כאלה, שמרגליות רוחניות מצוינות ומופלאות מכל האדם אשר על פני האדמה, המצויות בנשמתנו הלאומית, יכולות להיות משובצות בקרבה, לשכלל את יפיה ולהוסיף לה אומץ וגבורה בפנימיותה, והוד ותפארת בחיצוניותה. האידיאלוגיה שלנו של שלמות חיינו, אשר היא כה רחוקה ומופלאה, היא ג"כ קרובה ומוחשה במלוא נשמתנו, כל זמן שאין אנו עסוקים להשכיחה וכל זמן שאנו שומעים בקולנו הפנימי, המושך אותנו לתן מקום לזכרונות המחיים אותה גם בימי שפלותה, בהיות כאוב מארץ קולה.

המקדש, זהו המכון של הקולטוס² הדתי, העתיק אשר יהיה חדש לעד, אשר הכה חרם את האליליות עם תועבותיה ונתן לאנושיות בסיס טהור ונשגב לחייה הרוחניים, אשר ממנו יצאה אורה וחופשה ההולכות ומתפתחות בתולדה

---

2. התרבות.

האנושית, ומתרשלות במהלכן כפי רחוקן ממקור מוצאן, והן אמנם עתידות להתגבר לפי חזרתן אל מקור מבוען. האנושיות הבריאה, כשהיא מכרת את הוד האלהות, תשאר נכחו כגמול עלי אמו, תשכח מפני גבהו, אורו ועזו, את כל התחכמיותיה, ותדע שיקר לה רגשה הטבעי המחכימה יותר מכל חכמה, כשהוא בנוי על יסוד האיתן של טבעה הפסיכי, ומעוטר בעטרת ההכרה, המתעלה עדי עד ולעד תשאר עלומה, ומשקקת אליה את כל נשמה, ולנצח תשלח קויה להעלות את כל אל מרום עזה. את היופי והתפארת האלהי תכניס אל נשמתה, הגעגועים של יחש ושל קירוב מעשי יתגברו; וכל פנות הדעת והמוסר ישפיעו על רגש נערץ זה את אוריהם. במקום אחד במלא התבל כדאי לה לאנושיות לראות את עצמה בתומת ילדותה, בחוסן גבורת הנער ובזיו עדן של עליית הנשמה הכללית, החתומה בחותם עם פלאות זה העתיק, ישראל השב. אין קץ לעונג השירה אשר תתחולל בכל העולם הנעור לרגלי המחזה הנשגב הזה, של התחדשות העתיקות המקורית של מקור השירה האלהית אשר בישראל במרום עזו. רק סכל ואין לב, אשר לא יוכל קולו להיות נשמע בעת תחיית האורה, יוכל לחפוז לתן כחל ושרק של התרבות החדשה הלקויה בחסר ויתיר, באיבה ותחרות ובכל חלי וקצף, על גלי ים החיים הבריאים ועתיקים הללו, המתנשאים בגאונם למרומי שמים. הכל ישמח דוקא במחזה הנאור הטבעי כמו שהוא עם כל תמימות עתיקותו, שהוא מנהיר דוקא אז את כל שלל צבעי אורותיו ומפזרם בישראל ועל אדם רב.

[אורות התחיה מתוך פסקה ה']⁴

3. כלומר, התשוקה והחיבור הרוחני מעוררים דרישה מעשית.

4. פסקה זו הינה חלק מהפסקה המקורית. מומלץ לעיין בכל הפסקה ותוכנה החודר והעמוק, המשפיע ונוגע לליבנו בהבנת תקוות האומה ותחייתה.

ד. התעוררות לב היחיד למצב עליון - מתבטאת בתשוקה למקדש וקדשיו בעת אמירת הקרבנות

היופי העליון, התפארת האלהית, מושכת היא אליה את הנשמה, מעירה אותה מתרדמתה, ומקיצה לחיים את כל כחותיה, מאירה היא עליה כאור שמש על צמחי חמד, ומפתחת אותה בכל ענפיה המלאים כח, פאר, נועם ורעננות. התשוקה ליחושי בית המקדש, לבית ה' בראש ההרים; לכהנים בעבודתם לויים בשירים וישראל במעמדם, וכל קשורי הנפש שבנשמת האומה כולה אל זבול קדשה, מעירה בכל יום נויז של עולם בלבן של ישראל, ומקימה מקדש עליון בנשמתו של כל יחיד, המתחילה תיכף בהתחלת סדר היום, בסידור הקרבנות והקטורת. כל מחשבה ורגש ישראלי, המתרומם בעליוניותו לרום פסגת נשמת האדם והעולם, מתמלאים חיים ע"י הופעת לב זאת, שיחידי סגולה מתברכים בה בכל יום, ומופיעים בגניזת כחם על הכלל כולו, על גוי ועל אדם יחד.

[קובץ א, תרו]

ה. זכרון גודל האומה בעבר ובעתיד משכלל את הנפש בהווה

הציפיה הרוחנית מלאה היא בהירות הזכרון הכללי, זכרון גדלה של האומה וכל הודה בעבר, וכמו כן היא מופעת משכלול התקוה בעתיד. ואלה שתי ההופעות משכללות את הנפש כולה, ומזה באה החבה הגדולה למצוות התלויות בארץ ובמקדש, וכל הרגשות התלויים בהן.

[קובץ א, תיט]

1. האבלות על ירושלים היא ניצוץ רוח הקודש של ראגה לתועלת הכלל

הדאגה הטהורה, המקננת עמוק עמוק בלב כל איש בעל לב טהור ונפש מרגשת, איך להיות להועיל אל הכלל כולו, זהו הניצוץ האלהי שבנשמת האדם, שבהתפתחה והשתלמה בדרכים רצויים ולימודים הגונים, תהיה לאור גדול, המכשרת את האדם אם יזכה ארחו, גם לרוח הקודש.

...וזהו יסוד ענין תיקון חצות, וההתאבלות על ירושלים ועל גלות השכינה. ועל זה אמר תנא דבי אליהו: כל חכם מישראל שיש בו דברי תורה לאמתתו, ומתאנח ומצטער על כבודו של הקב"ה ועל כבודן של ישראל, מיד רוח"ק שורה עליו...

[פנקסי הראי"ה חלק ב עמוד עד, מתוך אות יז]

2. החפץ האדיר לשלמות מעיד על מצב האומה, וינצח את כל מניעות היכולת

...אם נבא לדון על מצבה של איזה אומה, מתי אנו יכולים לקרא אותה בשם אומה חיה, ומתי יתחיל היאוש לתקפנו אודותה, תלוי יסוד הבחינה בחפץ הכביר שלה, ובבחירתה להיות קיימת בתור אומה. ואם לפעמים נמצא, שהתגברות החפץ יהיה נדמה כאילו היא מעיקה להתפתחות היכולת, איננו מביא כלל לידי יאוש נצחי. כי ברור הדבר שבכל מקום שהחפץ מתגבר, תמצא היכולת, יען שהחפץ הוא העד הנאמן על הכלל, שהוא מרגיש ביתרון חיותו, וכיון שהוא מרגיש ביתרונו, כבר הוא ראוי להחזיק ברכה.

---

6. תנא דבי אליהו רבה ד, ב.

ע"כ אם נמצא את אבלי ציון וירושלים שהם חלושי כח דואבים וכואבים, מזכרון חורבן בית קדשנו, ושממות ערי אלהינו, מעומק הרגשת ירידת כבודנו ונפילת עטרת ראשנו, כל מה שנמצא שהגלות והשפלות פעלו ביותר לדכא את הרוח, הוא לנו לאות, ששם ההרגשה החיה של החפץ האדיר מקננת. ובמקום שחפץ אדיר נמצא, בטוחים אנו שאור ד' יזרח, ושערי יכולת עוד יפתחו.

[פנקסי הראי"ה חלק ב עמוד קלה, מתוך אות לו]

ח. חייבים להכיר את מקור התחייה הלאומית כדי להתנער מן הקטנות

איך מתנערים מכל אבקי הקטנות? איך מתעוררים מיסוד החיים? שואבים אנו ממקור ההויה את תחייתנו הלאומית, ואנו חייבים להכיר את מקור נביעתה, את יסוד קדשה, את מכון העליוניות שבתכונת שאיפתה לד', עורגת נפש האומה לתיקון עולם שלם ומשוכלל בחיי שעה וחיי נצח, הוא יסוד הצמאון אשר לעם ד' הגוי כולו, והוא מקשרו אל ארץ הקודש, הוא מאגדו ביסוד מרום קדשו "כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו".

[פנקסי הראי"ה חלק ב עמוד קצט, אות לג]

ט. הארת הר הבית צריכה זהירות, ומצמיחה ציפיה לנאולה שלמה

...וזכר תזכרו, כי רק ניצוץ אור קל, מתוך ערפלי חושך, אשר האיר צור ישראל עלינו בחסדו, הוא הוא אשר הופיע עליכם בנהרה זו, ונפשכם חכמה, לצאת מתוך אפלת הגלות, ולצפות לאותו אור העולם הגדול, אשר יופיע עלינו באור ד', בישועה השלמה בבנין בית קדשנו, בקיבוץ כל גלויותינו, בביאת גואל צדק משיח צדקנו אשר אור ד' עליו יזרח, והלכו גויים לאורו. ויראת הקודש הרוממה תהיה נגד פניכם, יחד עם רוממות הגיל. ותדעו, כי מקום בית מקדשנו, קודש הוא, ואסור לנו עדיין, איסור חמור מאד, להכנס להר הבית: למקום המקדש, בזמן הזה, עד אשר ירחם ד' עמו, ונזכה לבנין שלם בנוי כמו רמים: ונעלה להר ד' בקדושה ובטהרת הקודש כתורה וכמצוה. ונאכל שם כולנו יחד כל ישראל חברים מן הזבחים ומן הפסחים ששים ושמחים בבנין שלם במהרה בימינו אמן.

פרס הפסח התרפ"ה, ירושלים.

אחיהם ועבדכם הנאמן, אברהם יצחק הכהן קוק.¹⁰

[אגרות הראי"ה חלק ד מתוך אגרת א' שיז]

8. "להר הבית למקום המקדש" - ברור כשמש, שמדובר כאן על 'הר הבית' שהוא 'מקום המקדש' ממש, היינו תוך העזרה. בעבר היו תיירים שנכנסו למקום המקדש בטענה שהראב"ד מתיר זאת לכתחילה. נגד הפקרות זאת יצא הרב. ועל כן הוא מגדיר במדויק - "להר הבית - למקום המקדש". ועיין עוד בנספחים הערת הרב רענן זצ"ל.

9. ע"פ תהלים עח, סט.

10. אגרת זו נכתבה כ"מכתב גלוי לאורחים החדשים" שבאו לבקר בארץ כתיירים לקראת הפסח. "טיולם" כלל עלייה להר כדי לראות את אבן השתיה, וסיבוב חופשי ובלתי מבוקר. הרב חשש מאוד מעלייה שכזו בה אנשים עולים בלא שום הכנה, ועוד יותר מזאת, מגיעים לתוככי המקדש והעזרה, כאשר יש בכך איסור כרת לשיטת הרמב"ם. על כן הרב פרסם מודעה זו למנוע עלייה תיירותית, ללא הכנה ראויה, ולמקומות האסורים.

י. פגימה במקום המקדש מעכבת את הישוב המעשי בארץ

...טוב מאד לצרף דברים על דבר מסעו של הברון. אע"פ שלבי נמחץ מאד, מפני חילול השם של היותו במקום המקדש, וביותר על מה ששום איש לא העיר אותו שהוא דבר האסור. פגימה אחת בקדושת מקום בית חיינו, עולה לנו על כל מליונים של ישובים מעשיים. ואע"פ שלא הפסיד בכל זה את ערכו הגדול בתור מיסד הישוב, ובשוגג או בדרך מי שהכל הוא בשגגה בא מעשה לידו, וד' הטוב יכפר ויקח טוב.

[אגרות הראי"ה חלק ב מתוך אגרת תרעז]¹¹

---

11. אגרת לרב יונתן בנימין הלוי. ניתן לראות בה את התממשות החשש של הראי"ה זצ"ל - עליית אנשים באיסור למקום המקדש ממש.

פרק ב

הכרחיות המקדש בעם ישראל

א. המטרות של מקדש, נבואה ומלוכה, מחיות את התחיה הלאומית שלא תמערך ותתמוטט

המקדש, הנבואה והמלכות וכל תכסיסיהם, שולחים אלינו את קוים, את אורם הזרוע בארץ חיים. קרנים מידם לנו, גלי אורותיהם מכים על עפעפינו, הסגורות בכל מושך זמן הגלות הממסמסת את הכל. הננו נקראים להכון לקראת האור הגדול הזה, לדעת מה אנו ומה תפקידנו, מה נשמתנו בכל איתנותה דורשת מאתנו. הרוח הגדול והנעלה, השואף לגדולי גדולות, הוא רק הוא מחזיק את החיים ואת האנושיות בהודה וגבורתה. מתאימה עם גבורת החיים המלאים, שממלאים גויות מלאות דם בריא וחיל עצום, מרץ כביר וצהלת חיים אדירה, היא רק גבורת הרוח באיתן עליונותה, הזורחת ועולה על האנושיות בכח העז של ישראל, ההולך ומתלבט בחיינו בהתפרצם עתה בזרם של הנטיה להתקוממות האומה על אדמתה ההיסטורית.

באין מטרה לגבורת החיים תלך הלך ונמוג, חילה ימעט והיא תתנוון ותצעד אל הבליה, הנכונה לפנייה במורד, וגבורת החיים העליונה המעוטרת בכלל, בקהל עם, היא מופעת במטרתה הנכונה לפנייה בחיינו אנו, בחיים התוכיים שלנו, שבשביל כך אנו חיים וקיימים, נלחמים ומנצחים.

[אורות התחיה סוף פסקה ז ; קובץ א, טז-יח]

ב. הלאומיות והמקדש בעם ישראל מחוברים באופן עצמי וטבעי, בניגוד ללאומות, אצלם החיבור מלאכותי וזמני

העומר היה מתיר¹² במדינה, ושתי הלחם במקדש.¹³

נשמה אחת היא המחיה את המדינה ואת המקדש בישראל, לא בקשרים מלאכותיים הננו מקשרים את חיי עמנו הכלליים לכל צביוניהם רק מפני שככה מורה אותנו מקור חיינו. וכן הוא הצביון השלם של נשמת לאומנו. אין חצאיות, אין חלקיות ואין תוכנים של פירוד במהותה של אותה הנשמה הגדולה של האומה אשר קדושת האחדות היא כל חייה כל יסודה וקיומה "אתה אחד ושמן אחד ומי כעמן ישראל גוי אחד בארץ"¹⁴ – ועל כן קולו של יעקב הוא הבוקע ועולה בצורתו המאוחדת מכל השדרות אשר בתנועת הכלל ושאיפותיו בישראל. קול הכורם והיגוב על אדמת ישראל וקול התורה והתפלה באהלי יעקב עד קול הזמרה הנאצלה אשר בהיכל ד', קול אחד הוא בתוכיות הווייתנו בין כשהוא נודע ומוכר לבעלי הקול המשמיעים אותו לרבים ולעצמם, בין כשהוא כל כך נעלם עד לאפס הכרה. ומתוך הקול הכללי ומקור חיינו, יוצאים הם שני הצדדים המבליטים את מהותה של האומה אשר בגדלה ובבנינה הם גדולים ומבונים, ובקטנה ובחורבנה הם מוקטנים והרוסים, והם הם המדינה והמקדש.

בכל העמים אשר רוח חייהם הוא בעל תכונה מורכבת אם גם יהיה להם איזה תוכן הגורם לפעמים לעצב את תכנית מדינתם ותכנית מקדשם באיזה עיצוב

12. את החדש.

13. מנחות סח ע"ב.

14. ע"פ נוסח תפלת מנחה לשבת, ועיין זכריה יד, ט; דברי הימים א יז, כא.

מכונתי אשר יאגדם ברתוקות של איחוד, מתוך שהאיחוד הזה הוא בלתי טבעי להם הרי הם מוכרחים תמיד להיות רודפים אחרי תוכנים חדשים להשיג על ידם איזה סמך של חיזוק בעד המצב הקיים "אומר לדבק טוב הוא ויחזקהו במסמרים"¹⁵ - ובשביל כך האוצרות אשר הרכוש הישן המאחד את הוייתם אינם בני קיימא, והלהיטות אחרי כל תוכן חדש, קשורה היא בטבע מציאותם, אין החדש צריך אצלם היתר, כי מבלעדי חליפת תוכן וחיידוש צורה אין עמדה לההרכבה המכוננית, שמקור חיים עצמי אין לה, ושן הזמן הולכת ומכלה אותה, והם עומדים תמיד בעצם ומדרגה של "יבחר אלהים חדשים"¹⁶ - לא כאלה חלק יעקב, האחדות המהותית של המדינה והמקדש, טבוע הוא בעצם נשמתנו, רק הסיגים אשר נדבקו בנו מדרכי הגוים, הם הם הגורמים לתועים איזה תקופה קצרה לחשוב שיוכל להיות אצלנו תכנית של מדינה שאינה תכנית של מקדש, או תכנית של מקדש שאינה של מדינה, על פי מעמק הרוח ויסוד היצירה שלהם, ובשביל שהעושר הגדול של החיים ועצמת כח הקיום המונח בכח הגדול אשר לעם הקדוש, אשר חיי עולם הם חיינו, כל זה הוא מונח דוקא בתורה הקדומה הישנה, אשר רוחה והוייתה הוא מאז מקדם "עד לא עשה ארץ וחוצות וראש עפרות תבל"¹⁷ - בשביל כך הננו מתייחסים אל כל חדש בשאלה והננו זקוקים לתוכן המתיר את החדש, והמראה בעליל שזה הבא מן החדש בצורתו החיצונית, באמת הוא עתיק עתיקא, ואז הוא מתקבל באהבה והוא הולך ומתקשר בקשר המקודש של היסוד האחדותי של האומה בכל מהלכי חייה. וסימן לדבר "העומר היה מתיר במדינה ושתי הלחם במקדש".

---

15. ישעיה מא, ז.

16. שופטים ה, ח.

17. משלי ח, כו.

ומתוך האור הישן, האורה שברא צור כל העולמים מאז מראשית, ו"שנתעטף בה הקב"ה כשלמה והבהיק זיו הדרו, מסוף העולם ועד סופו",¹⁸ מאור קדום זה, שנגנז בנשמת ישראל באורה של תורה, מהאור הישן הזה יזרח לנו אור חדש, אשר על ציון יאיר, ונזכה כלנו במהרה לאורו, בגווני השונים והמאוחדים במקורם באור חיים שלמים אשר יקיפו את כל הוייתנו ויאחדו את כל פרודותנו במדינה ובמקדש שיבנו יחדיו במהרה בימינו אמן.

[מאמרי הראי"ה עמ' 181, "החדש במדינה ובמקדש"]

ג. סדר הקרבנות בתפילה זורע בלב היחיד את הגודל האלהי של המקדש ואת השאיפה לשלמות האומה

בית המקדש בתור מרכז הרוחני של האומה, ומקור החיים הרוחניים של כל יחיד ממנה, מצד החזיון המורגש המרהיב עין ביפיו, ומנשא את הרעיון בעזוז איומו, צריך הוא להבנות ברוח בכל יום אצל כל יחיד מישראל, כדי להשאיב את נפשו במלא חייה בתוכיות האומה במצבה השלם. אז ישובו להיחיד כחותיו הנפשיים הרעננים, שחיי האמונה, וחום ההרגש ואורו, פורחים בהם בפרחי חמד של שלל צבעים נחמדים למאד. תעודה זו מתכוננת בפועל ע"י סדר היום של הקרבנות, הנאמרות לפני התפילה. פרשת הכיור, התמיד, הקטורת, זורעים הם את הגודל האלהי שבבית הגדול והקדוש במעמקי הנשמה, קרוב למדת השיגוב שהיתה לכל יחיד בעת היות האומה חיה, ומקדשה בתוכה על אדמתה. גרעיני התשוקה אל השלמותה של האומה בתכונתה הרוחנית, הולכים הם ועושים את פירותיהם על תלמי הלב. הם הולכים ורבים, משתרגים

18. בראשית רבה פרשה ג, ד.

עם כל המון הרעיונות הטובים המתייחסים לתכונה המרכזית הזאת, וכנסת ישראל נבנית ברוח בנין איתן בכחה לאלהים, אשר יתן לה עצמה מצד ההוד הנצחי האצור בסגולת מאוייה, יותר מהמון בנינים חמריים ומוסדות לאומיים של חול, המאמצים כח כל לאום, אשר רק על בשרו וחילו הגשמי יחיה. אהבת אלהים התמימה והנשאה, מתעוררת ומתיצבת חיה בעז גדול בנשמת האומה, ע"י זכרונותיה מימי קדם, בהיות נר אלהים תמים עמדה. והאידיאליות של זכר נשגב זה, דולה ממועמקים כל רעיון נחמד, וכל משאת נפש כבירה וקדושה, ומצגת לעיני האומה בכללה את ערכה האלהי הגדול, שממלא הוד והדר את כל חדרי לב של כל יחידי בניה.

[קובץ א. קמד]

ד. הכרח מקדש, מלכות, כהונה ונבואה - בשביל לאחד את תורה שבעל פה עם תורה שבכתב בשלמות

יניקת תורה שבעל פה היא בגניזו מן השמים ובגילוי מהארץ. וצריכה ארץ ישראל להיות בנויה וכל ישראל יושבים עליה מסודרים בכל סדריהם, מקדש ומלכות, כהונה ונבואה, שופטים ושוטרים וכל תכסיסיהם, אז חיה היא תורה שבעל פה בכל זיו תפארתה, פורחת ומעלה נצה ומתחברת לתורה שבכתב בכל שעור קומתה. בגלות נפרדו התאומים, נתעלתה תורה שבכתב למרומי קדשה, וירדה תורה שבעל פה בעומק תחתית, ומ"מ היא מקבלת יניקה חשאית מאור תורה שבכתב מספיה העבר, המספיק להעמידה בחיים מצומצמים. והיא יורדת ונופלת בכל יום ויום עד אשר יפוח היום ואור חיים יבא מאוצר גאות עולמים, וישראל יעשה חיל, ינטע על ארצו וישגשג בכל הדר סדריו. אז תחל תורה שבעל פה לצמח מעומק שרשה, תעלה מעלה מעלה, ואור תורה

שבכתב יזריח עליה קרני אורה מחדש, חדשים לבקרים. והזודים יתאחדו בנוה אפריזונם, ואור נשמת א-ל חי העולמים המתגלה בתחית ישראל וברום קרנו, יאיר באור שבעת הימים של אור החמה ואור הלבנה גם יחד, והיה אורם ישר חודר ומושך מזה לזו, ועונה את הארץ ואת העם בכל יפעת חיים. "והיה אור הלבנה כאור החמה, ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים, ביום חבש ה' את שבר עמו ומחץ מכתו ירפא"¹⁹.

[אורות התורה א, ג]

ה. שמחת העולמות תלויה במקדש ובמלכות, השמחה אחר החורבן היא חיצונית

כשהמעשים הטובים מתרבים בעולם, כשרצונות טובים נעשים טבע קבוע לנשמת האדם, נשמת העולם כולו מתברכת היא, מתמלאה שפעת חיים טובים נעימים ורעננים, והאור האלהי, המגמה השעשועית הפנימית של היצירה כולה, מזריחה באור יפעתה על פני כל היקום, מוחיה הפנימיים, והנשמות המתלבשות בגופות באות רוויות טל חיים, צדק מוסר, גבורה חכמה, שמחה ומשרים בעצמיות יצירתן ומעשיהן והכרותיהן, שאיפותיהן, כשרונותיהן וזיו פניהן, וכל גורלן הולך ומתגלה בשפע עושר ושמחה, עונג ועדן.

אמנם רצון האדם, ביסודו בעולם, להיות תופס את נשמת העולמים במעוזה, להיות מגביר את שפעת ברכתה ואור חייה, בפעולת חיי העולם, בהתגלות המציאות התדירית, בהתחדשות הדורות, ובהסתעפות פעולת החיים כולם לכל מקצועות הבריאה לכל ענפיה, זאת היא מורשת קדומים של כנסת ישראל,

19. ישעיה ל, כו.

שמשתלמת בצביונה, בהיותה עומדת בכל הדר יפיה ותכסיסה כולם, מלכות ומקדש, נבואה וארץ ישראל. אז יש מקור חיים להויית הנשמות, יש מגמה וצינור זולף לאורות הנשמות, שימלאו בתפקידיהן האלהיים. אז העולמים העליונים האידאליים הגבוהים, רוויי העדן, והאידיאלים המעשיים, לבושי הגויה ותכסיסה, זה בזה ישקו. ורוח האדם מתנשא ומתחדש, וכל היקום שואב חיו ממקור מעיניו, וזרם הטוב, מקור האושר, הצדקה והישרנות, השלום והברכה, הולך ושוטף ביצירה, והעולמות שמחים, וחדות חי העולמים פנימית היא, שמחת ד' במעשיו הולכת היא במסלולה, מתגברת היא על כל מעצוריה, ואור החסד האלהי הולך הלוך ואור, הלוך וגדול.

אבל מיום שחרב בית המקדש, מעת אשר נוטל כבוד מבית חיינו, וכנסת ישראל נדדה מארצה, נתפזרה בין הגויים, נתפרדה ונתרוססה, והחטיבה האלהית בחיי האדם והעולם לא תעשה את המשך פעולותיה, נשמת העולם כהה, אורה כוסה בערפלים, אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם. יש חדוה בעולם, יש אושר בעולם, יש תקוה בעולם, יש התפתחות בעולם, ישנם תיקונים מדיניים ותיקונים חברתיים, כל אלה הם שמחות חיצוניות, משמחות הן לאותם שאינם חודרים לסוד ההויה ורזיה, גם אלה השמחות שמחות הן, אבל מבחוץ הן עומדות. זמרי השחק החיצונים יכולים לשמח להרנין ולזמר, בבתי בראי עז וחדוה תמיד נמצא. אבל ברז ההויה הפנימית חושך ובכיה, שם אין התנחומים מתקבלים מכל היפויים והתיקונים החיצונים, שם ישנה תביעה אחת לאור החיים בשפעת היצירה הפנימית, לסדר עולם רווי דשן, מדושן עונג, מראשית יסודו, שמחת עולמים פנימית בסוד הוייתה ואחרית מגמתה, שם התנחומים באים ממקור פנימי של פנימי פנימיות, אשר עין לא ראתה, שזו דוקא מכרת לשחק לעלוז ולהשתעשע יותר ויותר מכל הזמירות החיצוניות, אשר תחת כל השמים. קדושי עולם, שחלקם בחיים, כרבי עקיבא וחבריו,

אותן הנשמות הקדושות שעלו במחשבה הקדומה, הם הם יכולים הם לשחק כשוראים שועלים יוצאים מבית קדשי הקדשים, וכששומעים קול המונה של רומי. והם הם מנחמי האמת, המנחמים בעומק בדרך ארוכה וקצרה. המחאה הפנימית היא רק על התנחומים השטחיים, אל תאיצו לנחמני. אבל דוקא ממקור העומק, ממקור החיים הארוכים, ממקור המחשבה העמקנית, יוצאים תנחומות אל. המעט ממך תנחומות אל ודבר לאט עמך.²⁰ ובירושלם תנחמו.²¹ הנחמה המהירה היא מדת ראובן, שנטל נחלה מבוהלת²² בעבר הירדן, והיה ראש לגולים, אמנם גם שם חלקת ספון.²³ והיינו משום דלא סליק מחשבתיה באתריה,²⁴ והוא בשביל כך אינו מקושר עם הזמן, והמלכות והכהונה יש להם קשר עם הזמן, והם מעלים אותו על ידי נגיעתם בו.²⁵

[אורות הקודש ג עמ' קפח, "המגמה השעשועית הפנימית"; קובץ ו, רי]

ו. מתוך הכנת הצורך למקדש ולשלמות ישראל - יוכל האדם להרגיש טעם תפילה

כל זמן שלא ילמד לעצמו שתתברר לו מעלת נשמת האדם ומעלת ישראל, ומעלת הארץ הקדושה וההשתוקקות הראויה לכל איש ישראל לבנין המקדש וגדולת ישראל והתרוממותם בעולם, כמעט שאי-אפשר לטעום טעם עבודה.

20. איוב טו, יא.

21. ישעיה סו, יג.

22. משלי כ, כא ורש"י שם.

23. דברים לג, כא ועיין חזקוני שם.

24. עיין זוהר פרשת וישלח דף קעו ע"ב.

25. ע"פ במדבר רבה פרשה ו.

שהרי כיון שחז"ל אמרו²⁶: על פסוק "ולעבדו בכל לבבכם": "עבודה בלב זו תפלה", אם כן התפלה היא בחינת העבודה ואינו ראוי לעבודה כי אם כשיהיה במצב דעת יראת ד' כל כך עד שיהיו עניני התפלה קרובים אל לבבו... ואם לא ישכיל מעלת הארץ הקדושה וסגולתה וקדושתה איך יתפלל על בנין ירושלים, והתפלה היא דוקא מקירות הלב²⁷ כשמרגיש שהוא חסר בדבר. והנה התפלה היא בדיקה גדולה לאדם אם הוא מטהר נפשו באמת כרצון יוצרו יתברך ואם הוא קרוב לעשות רצונו כרצון קונו.²⁸

[מוסר אביך, מעין הקדמה, מתוך פסקה ג ; פנקסי הראי"ה חלק ג עמוד קיא, אות סו]

ז. התחיה החילונית צריכה להיות מבוססת על השאיפה למקדש

ב"ה. כ"ט טבת תרפ"ח לכבוד ההנהלה הציונית פה.

בתשובה למכתבכם הנכבד, שבא לידי יחד עם הקטע של העתון הנוצרי-האנגלי, ע"ד יסוד הישיבה המכונה 'תורת כהנים'. אתכבד להודיעכם אלה הפרטים :

א. אמת הדבר שנוסדה פה ישיבת 'תורת כהנים', במטרה מיוחדת שילמדו כהנים ת"ח, את סדר קדשים שהוא המקור של כל עבודת המקדש על בוריה.

ב. המוסד הוא בתחילת צמיחתו, ע"כ רק מספר מצומצם של כהנים ולוים ת"ח, הקובעים את סדר למודם במקצוע המקודש הזה בבית הישיבה בהשעות

26. ספרי פרשת עקב.

27. ברכות י ע"ב.

28. עיין לקמן פרק ג אות ד.

הקבועות ללמוד זה. וחברים אחרים מפוזרים במקומות שונים שלומדים את המודם כל אחד במקומו, שהשאיפה היא לאחדם כלם לפרקים ידועים, לשם האדרת המקצוע הגדול הזה שבתורה.

ג. יסוד תחית האומה מוכרח הוא, למרות כל צורותיו החלוניות, להיות מבוסס על מקורו המקודש. שהיא שאיפת האומה לשוב ולהבנות בכל תכסיסי קדשה. והשאיפה הנצחית שיבנה בית-המקדש במהרה בימינו, מוכרחת היא להתבלט ביושר לב ובאמונה רבה בקביעות ובלא הפסקה וחולשה.

ד. ואמונתנו היא חזקה, שימים יבואו וכל העמים יכירו שהמקום אשר בחר בו ה' לעולמים, מקום מקדשנו, מוכרח הוא לשוב לבעליו האמתיים ועליו יבנה הבית הגדול והקדוש, שיהיה על ידינו, לבית תפלה לכל העמים, כדבר ה'.

ה. הדרישה לעשות סדר קדשים, למקצוע מובהק, וביחוד לכל יחידי הסגולה שבת"ח שבין הכהנים והלויים, היתה תמיד בקרב ישראל, בצורה תדירית צנועה, ועכשיו היא צריכה להרחיב את גבולותיה, ולהשמיע את קולה בהכרה יותר בולטת.

ו. השאיפה להחיות את כל ערכי הקדש בישראל, כדי לבסס על ידם את מצעדי-צמיחת-הגאולה, ההולכים ונרגשים בתחיה הלאומית, כוללת היא את החפץ לעשות את ירושלים למרכז להתלמוד הרחב והמסודר לכל התורה בכלל ועם זה להלכות הקדש והמקדש, ולכל הלכות מלכים, וסדרי מדינה ישראליים ממקור התורה והמסורה, והיא אחת המגמות של ישיבת 'תורת כהנים'.

ז. דברי רגש והתעוררות נפשית למוסד הקדוש הזה, ורעיונו הגדול כתבתי במכתב מיוחד, שמסרתי להרבנים חברי הועד של הישיבה לפרסם ברבים

והם דברים מבוססים שלדעתי צריכים אנו לשנן אותם בין כלפי פנים ובין כלפי חוץ. והם כדאיים להיות חקוקים על לוח לבנו תמיד, וביחוד בימים שאנו חפצים להתעורר בתחיה לאומית כללית המקשרת עם בנין ציון וירושלים. ואעפ"י שהמוסד הזה, כלו הוא תורני טהור, מ"מ רמז יש בו לכל העולם כולו שלא יחשבו האומות שיש לנו אפילו רגע של יאוש ח"ו של שכחה מקשור זכותנו, במקום המקדש, שהוא אבן הפנה לכל המקומות הקדושים, מקום מקדשנו. וזה מכבר כאשר נשאלתי מועידה-בריטית-רשמית מהי דעתי ע"ד מקום המקדש אודות יחסנו אליו. אמרתי להם שכשם שאתם רואים שזכותנו על הארץ בכלל, אף שהיה זה דבר רחוק אצל כל העולם כולו עד כה, מ"מ גלגלה ההשגחה העליונה סבות, עד שמה שהיה רחוק הולך ונעשה קרוב, ואנו בטוחים שהדבר ילך הלוך ואור, עד שכל העמים יכירו את צדקת זכותנו, הכתובה בכתב קדש, על ארצנו הקדושה, כמו"כ יבואו ימים שכל העמים, יכירו את אמתת זכויותנו על מקום המקדש, וידעו כלם ויכירו שהחזון של הנביאים שנאמר על המקום הקדוש הזה "כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים" יתקיים רק כשיהיה הבית הגדול והקדוש הזה, שם על מכוננו, בידי בעליו הראשונים, שהם בעליו הנצחיים, שהוא עם ישראל, עם ה' מעולם, הוא ולא אחר.

ברגשי כבוד וצפית ישועה קרובה, הק' אברהם יצחק הכהן קוק

[אגרות הראי"ה חלק ד, אגרת א'קכז]

ח. קדושת המקדש קיימת גם עתה. יחד עם ההתעוררות החמרית ל"ציון",
צריכה להיות התעוררות רוחנית ל"ירושלים"

אמנם בענין מקום המקדש דעתי רחוקה מדעת כת"ר, לע"ד אין בידינו להכריע זה

הספק של מחלוקת הראשונים, והדבר נשאר בספק של כרת. וחייב אשם תלוי נמי איכא, לפחות למ"ד דלא בעינן חתיכה א' מב' חתיכות. ויותר מסתבר לומר שגם להראב"ד²⁹ איכא איסור תורה, אלא דכרת דאת מקדש ד' טמא לא שייך כשאין מקדש, אבל לאו דלא יטמאו את מחניהם איכא למ"ד קדושה שניה קדשה לעתיד לבוא, ואפילו אם נאמר דהראב"ד ס"ל דלאו נמי ליכא, מ"מ איסור דרבנן ודאי איכא, ולא נתן לחשוב, שבענין תרומות ומעשרות ישאירו חיוב דרבנן, בדבר שהוא משום קדושה קלה. ולענין קדושת המקדש יתירו [לגמרי], וטבל במיתה ומקדש בכרת דחמירא ממיתה.³⁰ וגם דאבון הלב גדול מאד, אם יכנסו בהמון טמאים, בכסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו³¹ וכמה פועל ההרגש וראוי לגדור כעין הגזירה של יום הנף מהרהר יבנה המקדש וכה"ג. ולענין כבוד האומה לעד, יותר יהיה כבוד הכלל ניכר, אם נשתדל שישמרו בידינו בדרך קנין, החצרות הסמוכות להכותל הקדוש פעה"ק. ועל מקומם נבנה סמוך ממש להכותל, בית הכנסת אחת גדולה ומפוארה מאד בכל פאר והידור, וכל אותן התיקונים שמציע כת"ר להיות ערוכים ושירה וזמרת קודש - יהא בה. והיא תהיה מונהגת ע"פ הסכמות רוב רבני ישראל דרך מוסכם לכללות האומה, למעלה מכל חלוק של נוסח ומנהג מפלגתי. והבית הזה יהיה לנו לעד, שאנו חזקים בצפיית ישועה עלינו שתבא, ושיבנה ביהמ"ק ב"ב ע"י גלוי כבוד ד' ואור משיח צדקנו.

ובענין הקרבנות, ג"כ יותר נכון להאמין שהכל ישוב על מכוננו, ונקיים בע"ה כשתבא הישועה, ונבואה ורוה"ק ישובו לישראל, כל האמור ביעודה כמאמרה. ולא נתפעל ביותר מהרעיונות של התרבות האירופית, כי דבר ד' אשר עמנו, הוא

29. הלכות בית הבחירה ו, יד.

30. עיין פסחים לב ע"ב, רש"י ד"ה וא"ל.

31. גם כאן רואים את חששו הגדול של הרב זצ"ל מעלייה המונית למקום המקדש עצמו, ולא רק לסביבות הר הבית.

עתיד לרומם את יסודי התרבות כולם למדרגה יותר עליונה ממה שיוכל כל שיקול דעת אנושי לעשות. ואין ראוי לנו לחשוב שבקרבות מונח הוא רק הרעיון הגס של העבודה המגושמה, אלא שיש בהם טבעיות קדושה פנימית, שאי אפשר שתתגלה ביפעתה כ"א בהגלות אור ד' על עמו, ותחיה מקודשת תשוב לישראל, – ואותה יכירו ג"כ כל העמים כולם. אבל מסכים אני עם כת"ר, שא"א לנו לגשת למעשה הקרבנות בלא הופעה של רוה"ק גלויה בישראל. אמנם צפיה זו ג"כ לא נפלאה היא ולא רחוקה, ויוכל להיות שפתאום יבוא אל היכלו האדון אשר אנו מבקשים³² ומלאך הברית אשר אנו חפצים, – ואז יבנה בהמ"ק ב"ב.

ובדבר תנועת התחיה הלאומית שלנו עצמה, חושב אני שמימות הרצל עד עכשו נתגלתה רק בצד החול שלה, שהוא דרך כלל דבר חביב ונכבד מאד, ועתיד החול להיות בסיס לקודש, שעליו תבנה כל חמדת ישראל. וכדי להשלים את תנועת התחיה ולהעלותם לרום מעלתה, שעליו תבנה כל חמדת ישראל. מוכרחים אנחנו ליצור את צד הקודש שבתנועה, שראוי לציין אותה בשם "ירושלים", כשם העיר אשר ד' שמה, כמו ששם "ציון" מציין את הרעיון החלוני של המדיניות, כן יציין שם "ירושלים" את הרעיון של המקדשיות, לכל האידיאלים הטהורים העומדים לצאת ממנו לישראל ולאדם, ושתי התנועות יחד ילכו במצב של ידידות ועזרה הדדית, אבל ג"כ במצב חפשי ובלתי משועבד. אז יאיר מכל צד אור מכובד להדר את הצד השני, ויהיה לנו יפעת חול והדרת קודש גם יחד, יוצאים וזוהרים מ"ציון" ומ"ירושלים".

[אגרות הראי"ה חלק ד, מתוך אגרת תתקצד]

32. מלאכי ג, א.

פרק ג משמעות המקדש

א. המקדש וקדשיו מבליטים את חייה הפנימיים של האומה, דרך החושים החיצוניים והפנימיים, בזמן החורבן כל החיים יונקים משאריות זמן הבנין

בהיות המקדש על מכונו, וישראל יושב בנוהו, ושכינת אל עליון, צור ישראל, חסנו מעוזו ומגינו, מופיעה עליו בעז ותפארת, בניו למודי ד', ובחיריו הם נביאי אמת צדק, אשר רוח ד' מדבר בם ומלתו על לשונם, שפעת רוח הקדש ולבת אש אהבת אלהים עליון, אלהי ישראל, מאירה את לב האומה ומחממת באור אשיה את כל רוחה בקרבה, אז, הקדש והמקדש, וכל עבודתו הקדושה והנהדרה, "כהנים בעבודתם ולויים בדוכנם וישראל במעמדם"³³, הם מבליטים בשטפי גלים של חיים, אדירים ואמיצים, את הוד חייה הפנימיים של האומה, את דבקות נפשה באלהיה, ואת אהבתה הנערצה, וקשר קדשה לעבודתו, בכל חום החיים ובכל רגשי הלב הנפש הרוח, וכל מפעלי החושים החיצוניים והפנימיים כולם. העולות והזבחים, המנחות והנסכים, הקטורת והשירה הקדושה, שנעשים במכון הקדש, כדבר ד' הברור, כתורה וכמצוה, אשר לעולם זאת על ישראל, מחיים הם את האומה, מכפרים כל חטא ופשע, ומקרבים אל רוח הקדושה, אל החביון האיתן והבטוח בצל שדי, אל אלהי אמת, את כל האומה כולה, אותה ואת כל יחידיה, וכל הנלוה אליה עמה, ורוח ברכה

---

33. ערכין ד ע"א.

ונדבה הולך ופועם, הולך ושוטף בהדר גאון, ממכון בית חיינו, ממקום מקדשנו ותפארתנו, עולה ופורח בגאות עולמים, לחבק את כל עולמי עד, לאהבה את כל היקום, כל היצורים וכל הנבראים, הנזונים כולם משפעת הברכה של אל נורא תהלות, אשר לפניו נעבוד ביראה ופחד, בכל פאר גבורה ובכל הוד תפארת.

כל זה היה לנו כוס ישועות, מלא חיים ועצמה, בעת אשר שלם היה צביונו, בעוד אשר לא נשברנו כשבר נבלי יוצרים, כל עוד לא נתפרדה התימות, והאומה לא זזה מעמדתה ומבית חייה, חיים של אמת היו חיינו, וחיים של אמת באלהים אמת זרמו מאתנו על כל היקום, והיו למחיה לכל עמי הארץ. אבל אחרי החרבן הגדול אשר נחרבנו, אחרי אשר נשרף בית מאויינו ונוטל כבוד מבית חיינו, אחרי אשר נפזרו עצמינו לפי שאול, וקול החיים הפנימיים, החזקים והאמיצים באמץ אלהי הגבורה והנצח, נדם, והושפל, אי אפשר לנו גם לצייר את גדלם ואת עזם, את פארם ואת טהרתם, של תפקידי החיים האדירים, הטהורים והקדושים, הנאזרים בגבורת קדש, של עבודת הקדש והמקדש. ובכל זאת, כל הגיון רוחנו וכל עמדת הנשמה שלנו, הם מיוסדים וקימים ע"י האור הזורם מני אז, מימי עולם ומשנים קדמוניות, וחיי התפלה שלנו, המשיבה לתחיה את נשמתנו, הנדכאה בדכאון גלי הגלות והשפלות, הם כולם יונקים מלשד החיים, שנשארו לנו לפלטה עדי עד, עד אשר יבא היום וישראל ירומם אף ינשא, וישוב אל אהלו כבתחלה בהדרת כבודו ותפארתו.

[עולת ראי"ה א עמוד קיז, מתוך הפסקה "פרשיות הקרבנות"]

ב. שום דבר מלבד המקדש לא יאגד את כלל ישראל אגד פנימי

והנה כל זמן שהיה ביהמ"ק קיים, היה הוא התל שהכל פונים אליו, לאחד את כלל ישראל באחדות נפלאה ובקדושה עליונה. אבל מיום שחרב ביהמ"ק אין לנו שום דבר שיאגד את הכלל, לא ע"י אגודה חיצונית כי אם אגודה פנימית חיה וקדושה, כדוגמת ביהמ"ק שנקרא בית חיינו, שהיה מאגד את כלל ישראל, לא אגד גופני בלבד, כי אם אגד רוחני מוסרי בהשתוותם בדעות ובמדות קדושות באור ד', כי אם דבר הלכה, שמקפת את כל החיים הפנימיים ועושה רושם חזק ע"י ההשתוות המעשי של המנהגים הטובים וכל הליכות החיים, שזה מביא לתכלית החפץ הנשגב שיוצא מכלל ישראל כולו.³⁴

[עין אי"ה ברכות א, פרק א פסקה צט]

ג. המקדש מביא את תכלית השלום הכללי ואת השלמות האנושית - המדעית והמוסרית, ברנש, טבע, שכל ומקרה

ובשבת מוסיפין ברכה אחת למשמר היוצא. מאי היא, משמר היוצא אומר למשמר הנכנס: מי ששכן שמו בבית הזה הוא ישכין ביניכם אהבה ואחוה ושלום ורעות.³⁵ ביהמ"ק, ממנו האורה יוצאת לעולם ודעת ה' יתברך, תביא בסוף תכלית השלום הכללית ותכלית שלמות האנושית המדעית והמוסרית, כמו שכתוב: "והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ד' כו' וכתתו חרבותם לאתים".³⁶ וזה יבא ע"י הרמות דגל ישראל, שמקומו המיועד הוא ביהמ"ק,

34. מדבריו הקדושים מתבהר שלא יתכן חיבור פנימי באומה ללא ביהמ"ק - לא אחדות רוחנית, ואף לא אחדות מעשית. המקדש הוא הכח המאחד את האומה.

35. ברכות יב ע"א.

36. ישעיה ב, ג-ד.

שהוא המקום הנצחי לאור ד' בארץ. על כן נאה מאד, שמי ששכן שמו בבית הזה, להביא על ידו השלום הכללי, ישכין בתוכם אהבה ואחוה ושלום וריעות, באופן שתהיו ראויים להיות המביאים ומדריכים לתכלית השלום הכללי. והנה יש הרגש וטבע, שכל ומקרה, ומארבעתם יוכל השלום לבא כשמשתמשים בהם יפה. הרגש שבלב מוליד אהבה, הטבע משפיע לנולדים מגזע אחד ולבני אומה אחת ומכל שכן שבט אחד להרגיש יחש האחוה, בטבע. השכל מחייב לאהוב את השלום בשביל טובו בעצמו, והמקרה, שמזדמנים רבים במקום אחד ובעסק אחד, מרבה ריעות. וכל זה הוא כשהולכים בדרך ישרה, אבל בהעקם הדרך מתהפכים כולם לרועץ. על כן אמר שמי ששיכן שמו בביהמ"ק ישכין ביניכם אהבה ואחוה ושלום וריעות, ברגש ובטבע בשכל ובמקרה.³⁷

[עין אי"ה ברכות א, פרק א פסקה קסג]

ד. המצב השלם הוא: חיבור כח הדמיון עם שלימות השכל, המופיע במלואו במקדש. כאשר המקדש איננו, יש שהדמיון מתגבר ללא בחירת האדם, אז הוא משתפך בדמעות של געגועים

ואמר רבי אלעזר: מיום שחרב ביהמ"ק ננעלו שערי תפילה, ואע"פ ששערי תפילה ננעלו שערי דמעה לא ננעלו כו'.³⁸ האדם צריך לשלימותו [את] שלימות השכל, ובזה עוד לא יהיה שלם בכל דרכיו אם לא ילוה לו שלימות [הכח] המדמה, שיהיו ציוריו וכחו הדמיוני מיוסדים על עומק היושר שבא משורת

37. הרב קוק מעמיק בפסקה זו, בהבנת התלות של השלום בעם ישראל והשלום העולמי כולו, דווקא במקום שיוצר שלום מהותי - הוא בית המקדש.

38. ברכות לב ע"ב.

השכל והחכמה. והנה ביהמ"ק נקרא "נויו של עולם" ובית תפילה לכל העמים. הנוי האמיתי הוא השלמת [כח] המדמה כפי השורה השכלית שמזה תמשך הדרכה מוסרית נעלה בעולם ועיקר התפילה בנויה על זו השלימות. אמנם כל זמן שמרכז השלימות הכללית של השיווי הכולל של כלל האנושיות, של השכל עם הציור והמדמה, היה בעולם, היה נקל גם לכל יחיד לכוון דרכי ציוריו ע"פ חקי השכל ובהתרום כח המדמה היה נכון לפעול גדולות וטובות. אבל מיום שחרב ביהמ"ק ובטל מרכז הכללי של הקישור של הכחות הדמיוניים, שהם חקי הנפש האנושית, אל אור השכל, ננעלו שערי תפילה. כי כל יחיד ודאי יקשה לו מאד לרומם כחו המדמה לבדו אל מרומי השכל, ולפעמים בהתגברות [כח] המדמה יטעה [היחיד] מדרך השכל וע"י ההתרגשות יצא משורה הישרה. אמנם כל זה הוא רק כל זמן שהאדם בא לצייר ציורים לטוב בכחו המדמה בבחירתו, שצריך לזה [כח] מנהל כללי שחסר לנו בעונינו מיום שנוטל כבוד מבית חיינו, בית החיים הוא [מצד] הכח המדמה שהוא הצייר שעליו יסובו כל חיי האדם בתשוקותיהם ונטיותיהם, והכבוד האמיתי הוא השכל האלהי הטהור, אין כבוד אלא תורה. אמנם בשעה שמתגברים על האדם ציוריו לטובה בלא בחירתו ונטיותיו הבחירות, כ"א כענין תולדה מכל הדרכים הטובים השכליים שמתאמץ תמיד להדריך בהם את נפשו, וכשבאים הכחות בנפש לידי נקודה מרכזית מתעורר האדם ברגש נעלה מכחו והדמעות משתפכות מרוב געגועיו לטוב ולחסד עליון, "צמאה נפשי לאלהים לאל חי"³⁹. בהתגברות מדעית וציורית כזאת עשה אלהים את האדם ישר שתנהלהו תומת נפשו באורח משרים תמיד. ע"כ שערי דמעות

---

39. תהילים מב, ג.

לעולם לא ננעלו, כמקרא שכתוב "אל דמעתי אל תחרש"⁴⁰. ופעולת הפקת הבקשה תלויה בפנים ידועים, כפי ערך השלימות שתפילה כזאת מסבבת לאדם במצבו הכללי בדעת ויראת אלהים.⁴¹

[עין אי"ה ברכות א, פרק ה פסקה עה]

ה. חורבן המקדש היה בפתאומיות, וכך תהיה הגאולה. לאחר החורבן, קול ישראל המביא שלום פסק, ובמקומו נשמע קול מלחמות. כשישוב כחנו נשיב את שיח האומות לשיח של שלום

ואמר רבי אלעזר: מיום שחרב ביהמ"ק נפסקה חומת ברזל בין ישראל לאביהם שבשמים. חומה מורגלת של אבנים היא עומדת להתפרק ולפול בטבעה מיד הזמן, אבל חומת ברזל אינה ראויה לפול ע"פ טבע כי אם מיד כח כביר ואדיר. כן נפילתם של ישראל ופזורם הנורא ע"י חורבן ביהמ"ק גדול כל כך, עד שע"פ דרכי הזמן אין שום אפשרות לשוב לאיתננו, כי אם אנו בני"י מובטחים מיד ד' כי צורינו מכרנו והוא יפדנו. ויש עוד ציור בחומת ברזל, שכפי המצויר לנו מחומת אבנים שנעשית בהדרגה אבן על אבן עד השלמת החומה, אבל חומת ברזל אם תקום באיזה כח נפלא בבת אחת. כן נפילתם של ישראל ע"י חורבן ביהמ"ק היתה נפילה שאינה מודרגת כ"א בבת אחת, מאגרא רמא לבירא עמיקתא.

40. תהילים לט, יג.

41. המקדש נקרא "בית תפילה", הוא השורש לתפילות. לאחר החורבן ננעלו שערי תפילות - התפילה שתומה היא ואין בה הכח לפעול כפי הראוי לה, ללא בית מקדש. זו הסיבה לכך שהגויים המפחדים שיבוא יומם ליתן את הדין על הבזיון והחרפה שהביאו על מקום בית חיינו, מתעקשים שלא תהיה שום תפילה על הר הבית, מקום מקדשנו.

ויש עוד הערה בזה, כי ביהמ"ק הוא היפך הברזל, ע"כ "לא תניף עליהם ברזל"⁴², מפני שהברזל נברא לקצר ימיו של אדם, והמזבח להאריך ימיו של אדם.⁴³ תכלית ישראל ע"י ביהמ"ק, בית תפילה לכל העמים, לאחד כל באי עולם ע"י כח השלום ואור ד'. ומשחרב ביהמ"ק נפסק קולן של ישראל מהשמע בעולם, ותחת קולו של יעקב נשמע קול הברזל המקצר ימיו של אדם וכל העולם נתון רק תחת שבט ברזל של הכח והאגרוף, שכל התקיף מחבירו בולעו בלא צדק ומשפט ובלא תכלית אהבה וטובה כללית. ומפני תגבורת כח הברזל אין ישראל יכולין להתקרב לאביהם שבשמים לרומם קרנם בעולם. כי רק בתגבורת הצדק והיושר בעולם, ושיהיו בני אדם מוכנים להכיר את כח המוסר והצדקה ועבודת אל אמת, אז ירום קרן ישראל. ואולי יכוון שסבת ריב בני אדם במלחמות הקיום, שמזה באות המלחמות וההריסות הגדולות עד הגברת כח האגרוף והברזל, הוא מפני הנטייה למותרות. כי אם היו בני אדם מלמדים עצמם בסיפוק היה מספיק לכל תוצאות הארץ, כדברי חובות הלבבות בשער הפרישות. ע"כ רמז במחבת שפעולתה על הכנת דברים יתירים שאין בהם הכרח כלביבות וכיו"ב, ולא פת ובשר מבושל באורח טבעי.⁴⁴

[עין אי"ה ברכות א, פרק ה פסקה עו]

42. דברים כז, ה.

43. משנה מסכת מידות ג, ד.

44. פסקה זו מבטאת את כחו של המקדש לשלום וחיבור במציאות. בהתבקש השלום בעולם, דרישת העולם להגיע לשלום עולמי הנשמעת תדיר, ומאיסת העולם במלחמות והרס, לא יוכלו להגיע לכך כי אם מכח המקדש, המבטא את יסוד השלום.

ו. שני מימדים בחיבור לקודש: הלכתי ונבואי, מצוות ומידות. שניהם תלויים במקדש ומתבטאים בו, ובעת נפילתו נפגמים

והנה בהמ"ק נקרא בית ד' והיכל ד'. ונראה שבמלך בשר ודם יש הפרש כשנאמר על מקום שבתו "בית המלך" או "היכל המלך", בזה שבית המלך מציין על שעניני המלכות נעשים בו, כי הבית יורה על כל הנלוים ג"כ כדרך עניני מלכות, שהשרים והסגנים בכללם. אבל ההיכל הוא מיוחד כדי להגדיל מעלת המלך בלבד, ולדעת כבוד המלך מצד היותו יושב בהיכל נכבד. וזה ההפרש נראה לי בין מצוות התורה המפורשות, לבין מדות הטובות הכוללות, שמצוות התורה שהן ערוכות בשיעורן מפי עליון ב"ה, הם עניני המלכות שעל פיהם העולם מתנהג ברצון השי"ת, והמדות הטובות הן מכינות יותר את לב האדם לדעת את השי"ת וכבודו. ע"כ מצד שבית המקדש היה מרכז הקדושה וע"י נשפע קדושה גדולה בעבודת ישראל בכל המצוות, גם טהרה בלב והכשר לכל המדות היקרות, נקרא נגד ענין המצוות והעבודה המעשית בית ד' [וכנגד] קדושת המדות היכל ד'. ע"כ מקביל נגד פני שור ופני אריה, אמר שהחרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי. והנה המצוות הם שורש לדבקות הנפש באור האלהי בעוה"ב. אמנם המדות מכשירות את הדבקות ג"כ בעוה"ז כדי שתהיה מוכנת לנבואה. ויען שקדושת המצוות פועלות גם כן את תכליתן בלא בהמ"ק, אלא שאין פעולת קדושתן דומה לבזמן שבהמ"ק קיים. אבל תכלית המדות שהוא אור הנבואה נגזו לגמרי, כדאמר קרא על ברוך בן נריה בירמיה: "אשר בניתי אני הורס וגו' ואתה מבקש לך גדולות וגו'",⁴⁵ ע"כ אמר אצל ביתי חרבן, דמשמע שניטל זיוו אבל נשאר עיקרו, ואצל היכל שריפה. ואח"כ אמר, והגליתי בני לבין העובדי כוכבים, שזהו שורש ביטול התורה

---

45. ירמיה מה, ד-ה.

משני הפנים, כדברי חז"ל: כיון שגלו ישראל ממקומם אין לך ביטול תורה גדול מזה,⁴⁶ כי רק מציון תצא תורה.⁴⁷

[עין אי"ה ברכות א, פרק א פסקה ז]

ז. שלמות הציור ע"י חיבור של הדמיון, הרגש, וכל כחות החיים, עם השכל - הוא מעין בניין המקדש בתוך האדם

ואמר רבי אלעזר: כל אדם שיש בו דעה כאלו נבנה ביהמ"ק בימיו, דעה נתנה בין שתי אותיות, ביהמ"ק ניתן בין שתי אותיות.⁴⁸ גדר הדעה האמיתית הוא להשתכל איך לכוון את כל מעשיו וציוריו רגשותיו ע"פ השכל והשלימות האמיתי שהוא רצון השם ית'. והנה הדברים שמבלבלים את פחותי הדעה הוא מפני שחפצים הם לדון כל דבר רק ע"פ משפט השכל, והם אינם יודעים שהשכל אינו כי אם כח אחד מכחות המציאות שמצוי בנפש האדם. אבל עם השכל כבר יש לו מדות רבות וציורים והרגשות שצריך שכפי מה שכלם יחד משיגים יתפעלו ללכת בדרך טובה ושלמה, ושכלול כל ההשלמה הזאת בא רק ע"י שלימות התורה כולה וכל דרכי האמונה. והנה ביהמ"ק נקרא נוי של עולם, הנוי הוא שלימות הציור, להורות שכדי שישתלם העולם בכח המדמה שהוא אב לכל הפעולות וממנו יצר כל המעשים. ע"כ בהיות ביהמ"ק בעולם, באה שלימות גדולה לכח הציור האנושי וממנו מתישרים המעשים והתכונות. ויושר

46. חגיגה ה"ב.

47. מפסקה זו אנו למדים כי החיבור הפנימי של הנוער, ושל הציבור בכלל, אל המוסר והצדק האלהי של המצוות, וחדירתם אל הלב, תלויה במקדש - שהרי כח המידות והחיבור הרוחני (נבואי) תלויים במקדש. ומתוך שאין לנו זאת מפני חסרון המקדש, גם החיבור למצוות הוא זליל. וקל וחומר למצוות הלאומיות הגדולות, שכדי לראותם בשלמות זקוקים אנו לקומה לאומית שלמה של מקדש ונבואה.

48. ברכות לג ע"א.

המעשים שבא מצד שלימות הציור כתבנו שהוא נערך בערך כפול, מצד עצם הציור והמדמה כפי כח קיבולו של האדם, ומצד ההכנות על זה בפועל שנעשו מיד השם ית' יען כי המדמה גם הוא נברא בחכמתו ית' לכונת השלימות. ע"כ מי שיש בו דעה, ויודע להביא גם ציוריו ודמיוניו בחוג השכל והשלימות ולהשכיל ערכם, הוא כאילו נבנה ביהמ"ק בימיו, שבחכמתו מביא לעצמו ולזולתו קצת מתכלית תכונת ביהמ"ק במציאות, והוא בנוי על ההכרה הכפולה, שיכיר כי לא תהו המה ציורי הלב, אף שהמה הבל מצד האדם החושב אבל מצד כי ד' כוננם בכחם, ולא תהו בראם, ע"כ גם ההליכות שצריכות לקשרם לשלימות כולן מקודשות הנה בקדושת האמת.

[עין אי"ה ברכות א, פרק ה פסקה צו]

ח. קדושת המקום מתגלה באבן השתיה במקדש

קדושת המקום מלאה כל העולם, אבל חבויה היא ועלומה, והולכים שטפי הקודש המסתתרים ושואפים אל מקום התגלותם, עד שבאים לידי גילוי בארץ ישראל, ראש עפרות תבל, ומשם לנקודת הקודש, בית המקדש, ואבן שתיה, מציון מכלל יופי אלהים הופיע...

[אורות הקודש ב עמ' שג "התנוצצות הקודש בעולם" ; קובץ ה, פב]

ט. ראיית האדם הפרטי כמחובר לכלל הבריאה, מיוחדת לישראל, ומאחדת סביבם את העולם כולו במקדש, וע"י זה מנצחת את כל הדעות הרעות

ורבי יוחנן אמר: בית המקדש ראה, שנאמר בהר ד' יראה.⁴⁹ הדעה העליונה והקדושה של הערך הנאמן של הפרט עם הכלל, לא תגמור לפעול כ"א כשתעבור את כל הגבולים, דהיינו שלא תעמוד רק במעמד הפרטים והכללים של האומה בלבדה, כ"א תתרחב עד האהבה העליונה של כל ברואי ד'. אז כאשר תגביה מכוונה במעלת הכלל היותר מקיף, שכל מצרים לא יעמדו לפניו, היא מתקיימת לעד לעולם ומוסיפה פירות של ברכה לעד. בית המקדש, נחלה, "זאת מנוחתי עדי עד",⁵⁰ ו"בית תפילה לכל העמים".⁵¹ הר העומד בראש הרים גלוי ומפולש לכל באי עולם לעבוד את ד' אלהי ישראל שכם אחד. רק המרכז היותר רם, היותר עמוק והיותר קבוע ונצחי, בכל טהרתו ועז קדושתו, הוא רק הוא יש בכחו לנצח את כל הדיעות הרעות, הנחשבות לעומת אור שמשו הגדול כשחקי עבים קלי ערך שמהרה יכלו.

ע"כ התיקון היותר מלא לעמוד היסודי שבחיים האמתיים הישראליים, שבהם זכינו להיות עם עולם, הוא היסוד של בית המקדש, הקדושה הקבועה

---

49. ברכות סב ע"ב. מדובר על המגפה שפרצה בישראל עקב ספירת דוד את העם. המגפה נעצרה כאשר מלאך ה' נעצר בין השמים לארץ עם חרב בידו. ומפני מה נעצר? כתוב: "וישלח האלהים מלאך לירושלים להשחיתה, וכהשחית ראה ה' וינחם על הרעה, ויאמר למלאך המשחית רב, עתה הרף ירך" (דברי הימים א כא, טו). הגמרא מביאה דעות שונות כדי להסביר מה ראה שגרם לו לעצור את המגפה.

50. תהלים קלב, יד.

51. ע"פ ישעיה נז, ז.

שעומדת לעדי עד, עדי יצא כנגה צדקנו וישועתנו כלפיך יבער.⁵² שהכל נובע מחשבון הצדק של ערך הפרט אל הכלל, שמעקרו נובע רק ע"פ דעת האמת של תורת ד', מחופש הבחירה הפרטית וכריתות הברית הכללית, שמעמדת לעולם את הפרט ומציאותו המלאה הגשמית והרוחנית ואת הכלל כנזר ועטרה עליו, אשר רק בהצמדם יחד לעד לעולם יאירו את דרך החיים, רק הוא המחזיר בכח נצחיותו את המעדת הרגל המקרית של איזה דור או דורות שאבדו דרכם. ע"כ כל הנחלים של מורשת אבות וקדושתם, בתור הכנה וההוצאה אל הפועל מקדושת המעשים בתור תולדה, הולכים אל התכלית היותר עליונה ויותר כללית, הוא בית המקדש, מקום האורה, "מציון מכלל יופי אלהים הופיע",⁵³ שם תזרח שמש הקדושה על הצדק הפרטי בתכלית המעלה, "אשר ידעון איש נגע לבבו"⁵⁴ "ובא אלה לפני מזבחך",⁵⁵ עד התכלית הרמה היותר נשגבה, "למען דעת כל עמי הארץ כי ד' הוא האלהים".⁵⁶

[עין אי"ה ברכות ב, פרק ט פסקה רסו]

52. החיבור העולמי מושתת הוא מיסוד המקדש בישראל: כדי שיהיה חיבור בעולם צריכים מקדש. וכדי שהדעות השונות שבעולם, לא ימוצאו תמיד את הסתירה שבהם, אלא יתחברו לנקודת החיבור הפנימית שבכל הדעות, צריך את המקדש המאחד את כולם דרך ישראל. המציאות כיום, הפותחת את הדעות לכל דורש, ויוצרת כפר גלובלי עולמי, ומאידך יוצרת דרישה מצד העולם כולו לשלומם של ישראל, וליחסם לאומות, מכינה את הקרקע לאפשרות של החיבור העולמי דרך המקדש.

53. תהילים נ, ב.

54. מלכים א ה, לח.

55. שם לא.

56. שם ס.

י. הטהרה המדויקת במקדש, כוללת את הרגש והדם בתוך המוסריות. בשוב עם ישראל לארצו - בימי עזרא ואף בימינו - מתעוררת גבורה חמרית הזקוקה לטהרה

כל מה שמקיף את המציאות בכל הדרגותיה, בהשפעה רוחנית מוסרית וקדושה, צריך לטהרה יותר גדולה. המקדש וקדשיו כוללים את רוממות אצילות ההשכלה ואת תחתית טהרת הדם הבשר, הדמיון והרגש, ובשביל אלה השלבים התחתיים, המקושרים לכללות הכל באגוד חי, נדרשת היא הטהרה המדויקת. ההשפעה העליונה לבדה, המכוונת אל הדעת, וממלאה בזה את תפקידה, בתקוה שממעין הרוחני יטהר הכל, היא אינה צריכה כ"כ לפרטי טהרה מעשית, "הלא כה דברי כאש נאם ד' - מה אש אינו מקבל טומאה אף דברי תורה אינם מקבלים טומאה".⁵⁷ החסידות האחרונה פנתה אל הרגש והדמיון יותר מאל השכל והמעשה, ובשביל כך העירה הרבה את תביעת הטהרה הבשרית. לכתחלה בימי עזרא היתה המגמה לקשר את ישראל אל הקודש המקדש, גם בצד התחתית שהוא אחד מדרכי החנוך הכלליים של האומה, והובלטה הטהרה. הגלות דלדלה את הכחות הרגשיים והציוריים, יחד עם גבורת החיים והמנוחה האסתתית ונשארה השפעת השכל, בדליגתה הרוחנית, מצורפת אל המעשה. מקום השלבים הרוחניים הממוצעים: הרגש והנטיה הבשרית נשאר פנוי, "אין לנו שיור רק התורה הזאת". יצאה הדיקנות של הטהרה מכלל החובה, ונשארה קשורה בצפיה אידיאלית, במושג של קדושה וחסידות ליחידים, עד שבאה החסידות האחרונה וחפצה לשתלה בהמוון, כמובן יש כאן גרעין בריא שצריך הגבלה ופתוח, ביחוד ראוי הוא להתגדל ביחד עם תחיית האומה בארץ ישראל בחבור ההגדלה של השקוע ברוחניות, מצמאון

57. ברכות כב ע"א.

בריא ומדעה קבועה ומסויימת להבראות את כל האומה ואת שורש נשמתה בכל תכונת החיים שלה, שהטהרה הבשרית היא אחת מגבורותיה. "כי תצא מחנה על אויביך ונשמרת מכל דבר רע. כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה, ויצא אל מחוץ למחנה לא יבא אל תוך המחנה"⁵⁸, ועל כולם אמור: "כי ד' אלהיך מתהלך בקרב מחנך להצילך ולתת אויביך לפניך, והיה מחנך קדוש, ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך!"⁵⁹ בכל מקום שהגבורה העממית הישראלית מתגברת, מיד מוכרחת לבא תגבורת הטהרה הבשרית והרגשית, עם כל תבונתה, ולהזדוג עמה, וכל אלה הנם מכינים בסיס למעמד חי אורגני, הכולל את התחיה כולה, מראשית ההפשטה העליונה עד אחרית עליזת החיים ורעם גבורתם. "ונתתי צבי בארץ חיים"⁶⁰.

[אורות התחיה לה]

יא. ערך המחשבה מתגלה במקדש, ומכחו - בכל ארץ ישראל

בחוץ לארץ אין מתגלה כי אם הערך של המעשה, ובארץ ישראל הערך של הדיבור, ובבית המקדש הערך של המחשבה. מפני קדושת בית המקדש המתנוצצת בארץ ישראל, כדברי התוספות בפרק קדשי קדשים,⁶¹ שעיקר קדושת ארץ ישראל היא מפני קדושת בית המקדש, מתגלה קדושת המחשבה בכל ארץ ישראל, וגם בזמן הזה יש קצת רושם ממנה, כי קדושתן אף שהן שוממין. ובחוץ לארץ מתגלות התנוצצות קטנות של אלו הערכים,

58. דברים כג, י-יא.

59. שם טו.

60. יחזקאל כו, כ.

61. תוספות זבחים ס ע"ב ד"ה מאי.

הנעלמים, כמאן דחזי בתר כותלא, מפני הצפיה הגדולה לתשועת ד', לבנין הארץ, ולשיבת ישראל לארץ ישראל, ולבנין בית המקדש, הקשורה בלבן של ישראל. לכל מי שמצפה יותר לישועה, ערכי הדיבור והמחשבה מתגלים לו ביותר, ומעטרים את ערכי המעשה שלו. על כן נסמכו שאלות, פלפלת בחכמה וציפית לישועה זו לזו.⁶²

[אורות הקודש ג עמ' רפח ; קובץ ו, ריא]

יב. מלכות בית דוד תבוא רק לאחר בניין המקדש בהתשדלותנו. "הלכתא למשיחא" והקמת הסנהדרין - שייכים לימי התעוררות הציונות שהיא שורש ביאת המשיח

הנה כפי אשר כבר נתברר לנו, שאין דבר בעקרי האמונה ולא בסעיפיה, שיניא אותנו מן הרעיון שתהיה התחלת התנערותנו מעפר גלותנו על פי השתדלותנו בדרכי הטבע והליכות ההיסטוריה, מאיליה תולד ההחלטה שהחובה קדושה [היא] להשתדל בזה בכל אשר תשיג ידינו... והנה דברי חז"ל מורים במקומות אין מספר, ומפורש בירושלמי דמעשר שני המפורסם, "זאת אומרת שבניין בית המקדש קודם למלכות בית דוד".⁶³ ואין הדבר צריך אריכות, כי חלילה לנו לעשות עיקר האמונה ההיפוך מן האמור בדברי חז"ל! אמנם, יש אשר התנגדו לזה באמרום שדברי התלמוד בבלי מורים ההיפוך. שהרי בכמה מקומות הקשו

---

62. שבת לא ע"א.

63. ירושלמי מעשר שני פרק ה הלכה ב.

הלכתא למשיחא על דיני המקדש.⁶⁴ וכפי הרגיל מפרשים, שאז לא יהיה ספק בדרך הלכה, מפני שיפתרו כל ההלכות על פי אליהו זכור לטוב. אם כן הבינו מזה רבים, שאין לקוות לתשועת ישראל, כי אם בצירוף הפלאות המורגשות, כביאת אליהו וכיוצא בזה, אשר אין בדרכי השתדלות שלנו מקום להם. אבל באמת אין ראוי להזניח מאמרים מפורשים שהדעת נוטה אליהם, מפני מאמר שיש לו פירושים שונים, כאשר האריך בזה הרמב"ם ז"ל בכמה מקומות במורה נבוכים ובאגרותיו. כי הפירוש האמיתי של שאלת הגמרא הלכתא למשיחא, איננה כלל כמו שחשבוה הטועים הללו, לבטל מזה כל השתדלותינו ושאיפותינו לתחיית עמנו. אמנם בירור הדבר כך הוא, שהרי מדין תורה, היה ראוי לדון בכל הלכה המסופקת שהוציאוה בית דין על פי שיקול הדעת ממדות שהתורה נדרשת בהם בכל בית דין שבכל דור. "ואין לך אלא שופט שבימך". אלא שעיקר דברי תורה לפנות בכל דבר המסתפק אל בית דין הגדול שבירושלים, שזהו המקום אשר יבחר ד' האמור בתורה, והם עיקר תורה שבעל פה כמו שביאר הרמב"ם בראש הלכות ממרים באין חולק...

נמצא, שכל עיקר מגמת חז"ל לקבוע לדורות על פי סתימת התלמוד הוא כדי למלאות בזה מקום הסנהדרין בלשכת הגזית. אבל, כשישיב ד' שבותנו ויועצינו כבתחילה, וסנהדרין יהיו יושבים בירושלים, אז על פי דין תורה יהיו הם עיקר תורה שבעל פה. אם כן, אין לנו צורך כלל לקבוע לנו הלכות בדברים שינהגו כשישוב עמנו לתחיה. שהרי אז בהכרח ישובו גם כן סנהדרין על מכונם, ודיני התורה יהיו נחתכים על פיהם בכל הלכה מסופקת. על כן בצדק פריך הש"ס: הלכתא למה לי לקבוע לנו למשיחא. ומשיחא נקרא גם כן מעת

64. סנהדרין נא ע"ב. ביחס למייתות בית דין: "אמר רב יוסף: הלכתא למשיחא? אמר ליה אביי: אלא מעתה, שחיטת קדשים לא ליתני - הלכתא למשיחא! אלא - דרוש וקבל שכר, הכא נמי - דרוש וקבל שכר."

שישובו ישראל לבצרון, שהוא שורש ביאת המשיח, אע"פ שלא תהיה עדיין הגאולה בשלמותה, הכול הולך אחר העיקר שהוא דורו של משיח, שהוא חותם מעלתן וגדולתן של ישראל. על כן אין מזה המאמר שום התנגדות לחובת השתדלותינו לישיע עמנו, כמו שהשתדל נחמיה וסיעתו בימי בית שני, אשר אז גם כן היו ראויים ישראל לעשות להם נס בביאה שניה כדרך שנעשה להם בביאה ראשונה אלא שגרם החטא.⁶⁵

['הדביר' קובץ ז' תר"פ ; אוצרות הראי"ה חלק ב עמ' 235]

יג. אין מניעה לבנות בית מקדש כיום, גם אם לא יקריבו בו

וע"ד שאלתו אם מותר לנו לבנות בית המקדש ע"מ שלא להקריב קרבנות. לא ידעתי הציור, שאם מטעם טומאה הרי הותרה בצבור, כמש"כ בזה כבר בכפתור ופרח (פ"ו) ע"פ הרי"ח מפריש, וא"כ יהיה מותר להקריב ג"כ תמידין ומוספין וכל קרבנות ציבור. ובאמת אם נגיע למדה זו לבנות ביהמ"ק, הלא נוכל ג"כ לעשות פרה, כשנמצא פרה אדומה כשרה ונטהר מטומאת מת ג"כ, ואז נקריב כל הקרבנות כולם. ואע"פ שאין לנו כהנים מיוחדים, אין זו כ"כ קפידא, דמן התורה סמכינן אחזקה, ולא אמרו מעלת יוחסין אלא בזמן שהיו להן יוחסין, ואלה שבקשו כתבם המתיחש היו להו ריעותא כשלא נמצא בזמן קצר כזה, אבל באורך הזמן, שאין אבידת היוחסין ריעותא, י"ל דאין מעכב כלל ענין כתב היחש. גם אולי ישנם ג"כ יחידים מכהנים שיש להם כתבי יחס

65. ברכות ד ע"א.

מכאן משמע מדברי הרב, שכל הנאמר על בית מקדש באופן ניסי, איננו מעכב את הדרישה המעשית לעשות כל אשר ביכולתנו. וזהו חיוב ההשתדלות שאיננו תלוי בנס. במידה ויבוא הנס, מה טוב, ובמידה ולא - נבנה את המקדש כבימי נחמיה וסיעתו.

מסורים מדורות עתיקים. בכל אופן לעניות דעתי אם יהיה רצון ד' שנבנה בית המקדש, גם קודם שיבוא משיח ותתגלה הנבואה ויראו הנפלאות, לא יהיה כל כך עכוב בדבר.⁶⁶ אמנם המצוה היא לבנות הבית כדי להקריב שם, ולחוג הרגלים, שעקרום הוא ג"כ קרבן ראייה וחגיגה. אבל לומר שאם אין מקריבים עוברים על "לא תעשון אתי" בית תבנית בית, לא מסתבר כלל, רק שעשה מצוה ולא גמרה אם עשה ביהמ"ק ולא הקריב כשיש בידו להקריב. ואם אין בידו להקריב כלל ודאי י"ל שאין כאן מצוה, שזוהי צורת המצוה כלשון הרמב"ם בריש הלכות בית הבחירה ובספר המצוות, אבל אם מקריבין אפילו קרבן אחד באיזה זמן בודאי הוי מצוה כצורתה, אלא שמחסרין שאר הקרבנות, ואין זה נוגע כלל לאיסור של בית תבנית בית.

[משפט כהן סימן צד אות ב]⁶⁷

יד. בחורבן הבית נפגמו ארבעה דברים: השפעת אנשי המעלה על החברה, השפע הנמשך לעולם מעבודת הקרבנות, עבודת ה' בכללה, והופעת העולמות העליונים במציאות

תניא א"ר יוסי, פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל, ובא אליהו זכור לטוב והמתין לי על הפתח עד שסיימתי כו', אמר לי מפני מה נכנסת לחורבה זו, אמרתי לו להתפלל, אמר לי היה לך להתפלל בדרך, א"ל מתיירא הייתי שמא יפסיקוני כו', באותה שעה למדתי

66. גם כאן נראה בברור כפי דרכו של הרב, שהניסים והמופתים המצופים מן המקדש אינם לעיכוב, ובוודאי אינם מורידים מאיתנו את האחריות של ההשתדלות האנושית.

67. תשובה שניתנה לשאלה: האם מותר לבנות את בית המקדש על אף שלא נקריב קרבנות?

ממנו ג' דברים, שאין נכנסים לחורבה וכו', א"ל מה קול שמעת בחורבה זו, א"ל שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואומרת אוי שהחרבתי את ביתי כו'. אמר לי חייך וחיי ראשך, לא שעה זו בלבד אומרת כך, אלא בכל יום ויום ג' פעמים אומרת כך, ולא עוד אלא בזמן שישראל נכנסים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ואומרים יהא שמיה רבא מברך, הקב"ה מנענע ראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך, ומה לו לאב שהגלה את בניו, ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם.⁶⁸

...והנה החסרון שבעולם מצד שפלותן של ישראל ניכר בכמה דרכים. הא' מצד רוממות אנשי המעלה שבישראל, שאין ערוך לקדושת מדותיהם ועומק חכמתם, וכשישראל במעלה הם יכולים להיטיב הרבה לטובת שלמות העולם. כענין שאמר גבריא"ל: "אם יהיו כל חכמי אומות העולם בכף מאזנים ודניאל איש חמודות בכף שניה לא נמצא מכריע את כולם?!" וכשאנשי מעלה קדושי עליון כאלה נתונים בשפל, וקול שלמותם אינו נשמע בעולם, רעה רבה היא אל הבריות כולן ונגד חק השלמות שיסד השי"ת בבריותיו. והב', מצד עבודת הקרבנות, שמזה נמשך שלמות גדולה בעולם ושפע רב, ורצונו ית' להיטיב לבריותיו, וכל זמן שחסר הדבר המשלים אין ההנהגה בשלמותה. הג', גם עבודת השי"ת וידיעתו שהם דברים שנעשים אפי' חוץ למקדש ואינם תלויים בו, מכל מקום חק נתן השי"ת, שע"י קדושת המקדש כל העבודות פועלות את פעולת שלמותן באופן יותר נכבד באין ערוך. ע"כ נקרא בהמ"ק בית תפילה, שאפילו התפילה שהיא נוהגת בכל מקום, מתקבלת יותר במקום המקדש וע"י קדושתו. ומזה נלמד לכל העבודות שאינן תלויות בו, שהשלמות היוצאת

68. ברכות ג ע"א.

69. יומא עז ע"א.

מהן על ידי קדושת המקדש, גדולה ונכבדה היא יותר מהשלמות היוצאת מהן בלעדו. אבל עוד דבר גדול יש בחסד עליון ית"ש, שהרי באמת ביהמ"ק שלמטה מכון נגד בית המקדש שלמעלה. כמש"כ "לעולם זאת על ישראל"⁷⁰ וכחז"ל בשלהי מנחות.⁷¹ א"כ צ"ל שלעולם פועלות כל העבודות את חק שלמותם כאילו בהמ"ק בנוי, אלא כיון שבעוה"ז הוא חרב, אי אפשר שיושפעו הטובות הנמשכות מזה השלמות לעוה"ז, ונשארות רק למעלה, וכשיבא זמן תשועת ישראל, וישתכלל העולם בביהמ"ק, ויהיה ראוי לקבל שלמות עליון, אז יופיע השי"ת בהדר גאון כל השלמות הנעשה מכח כל המצוות והעבודות כולן, בערך שהן פועלות אם היה ביהמ"ק על מכונו. והנה אע"פ שבדברים העליונים השלמות מתוספת, מ"מ אין זה גמור התכלית, כי אם שיושפעו כל אלה למטה, למקום הגורמים זו השלמות. ונמצא שגם מצד הדברים העליונים עצמם, המיוחסים מצד מעלתם לו יתעלה ביותר, ג"כ אין זו התכלית העיקרית. אבל מצד מצבן של ישראל הרי הדבר רע ומר מאד, שכל אלה הגדולות מוכנות להם, והם נתונים בחרפה ושפלות בעוה"ר.

וכל אלה הענינים נתבארו לר' יוסי במראה הזה. והוא שכשעמד להתפלל, וכחק שלמות קדושתו עלה למעלה גדולה הראויה לו כפי ערך החסידים הראשונים בתפילתם, שמע בת-קול, והשיג עי"ז כמה גדול חסרון השלמות בהנהגה ע"י הגלות, שזו השלמות שהשיג אינה בערך מה שראוי לו ע"י קדושת המקדש כשהוא בנוי וקדושת ישראל כשהם במקומם, גם א"א לו לפעול בשלמותו בעולם. ואמר לו אליהו, שלא בשעה זו בלבד אומרת כך, פי' אין העדר השלמות מורגש רק ע"י אנשי מעלה כמוך וערכך בשעה הרוממה הזאת, כ"א בכל יום

70. דברי הימים ב, ב, ג.

71. מנחות ק"ע"א.

ג"פ שהוא כזמני התפילה שנתקנו נגד קרבנות, ניכר מאד העדר השלמות שבא לעולם ע"י חסרון הקרבנות והעבודה ממש. ולא עוד, לאו דוקא חסרון הקרבנות שהם תלויים בעצם בביהמ"ק, אפי' בכל שעה שישראל נכנסים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, ואומרים יהא שמייה רבא מברך, שעבודות וקילוסים כאלה אינם תלויים בביהמ"ק, מ"מ מחמת חסרון השלמות של בהמ"ק אינם פועלים כלל את פעולתם כענין שראוי לפעול ע"י קדושת המקדש. אבל כ"ז הוא רק שאינו נשפע למטה בהנהגת עוה"ז, מפני שירדה הנהגת עוה"ז עד שאינה ראויה לקדושה עליונה ושלמות גדולה כזו, אבל בהנהגה נעלמת השלמות מתרבה. וזה סוד שהקב"ה מנענע בראשו כביכול, שהנהגה הנראית לנו הוא הגוף, והעליונה ממנה הנסתרת היא הראש מקום המחשבה, שהוא גנוז וסתום מאתנו. ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך. שבחסדו ית' הוא מעלה העבודות כאלו היו נעשות בביהמ"ק, אלא שא"א שירדו למטה, ונשאר כל אלה למעלה עד זמן הישועה שהקב"ה עתיד לאמר "פתחי לי אחותי רעיתי יונתי תמתי שראשי נמלא טל, קוצותי רסיסי לילה",⁷² רסיסי השלמות הבאה למעלה, ונשאר שם מכח הגלות שא"א לרדת למטה. ואמר נגד השלמות העליונה, שעם כל זה אין זה גמר תכליתה, כיון שאין הבנים נהנים עדיין ממנו, מה לו לאב שהגלה את בניו [כו'], אך נגד הבנים עצמם שהם נתונים בצרה גדולה, ובאוצרם צפונות טובות רמות וגדולות כאלה, אוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם שהוא מלא כל טוב. וכיון שכ"ז הוא נגד חק ההנהגה א"כ ודאי יעבור החולי ויסור הצער, והשולחן המוכן לבנים הם ינחלוהו ויתענגו מטובו.

[עין אי"ה ברכות א, פ"ק א פסקה ח]

72. שיר השירים ה, ב.

טו. הדעות הרוחניות (המאחדות), והדעות היונקות מן החול (המפורשות), על אף שהן סותרות - הן מתאחדות יחד בשכלול ישראל בבנין בית המקדש

בדיעות היונקות מן החול, כשהן מתרוממות אל התוכן הרוחני, הרי הן עוזבות את התכנים המעשיים והממשיים לגמרי, מפני שאין כחן יפה לכלול הכל באגודה אחת, באשר הן עצמן הולכות ממקור שכבר הופרד, מסיגים שהוצאו מחוץ למערכת החיים המלאים, הכוללים כל עולמים. ובאותן שהן יונקות ממקור הקודש, כל מה שהן יותר מתעלות, הכל מתעלה עמן, והגויות וכל כחותיהן, מכשיריהן וצביוןן, מתעלה ומתקדש על ידיהן, והעולמים בכל ממשיותם הנם מתעדנים על ידן, "ד' הפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר".⁷³ וכל מה שהחוט הנמשך ממרומי הקודש הוא מכוון יותר לעומת ישרו, הולך הוא שיגובו ומאגד את כל התוכנים המעשיים בחיים, את כל הבריות בפועל, את כל העולמים בציור, את כל התקוות ומשאות הנפשיות, הכלליות והפרטיות, ומחברן יחד לטפוס כללי, שלא יפול צרור ארץ. ונשארים עומדים מחוץ לגופא קדישא הכללי, הנראה כמראה אדם, רק אותם הצללים הכהים, חלושי החיים והמציאות, שלא יעצרו כח בפנימיותם להכלל בהחטיביות המיוחדת ומאוחדת, והם מראים בהפרדם ביותר את החטיביות העליונה של האחדות הרעננה המחיה כל, ומתעלה בכל, ומרוממת ומעלה את כל, בחיים התולדתיים, החברתיים, האמוניים והמחשביים. מופרדים על כן משלמות הצביון, אותם הרעיונות, הנלחצים מתוך רוחניותם החולנית, לטשטש את הממשיות המאוששות, איתניות המציאות בכל ערכיה, בנין האומה הישראלית ותקוותיה, השלמת העולם, העמדת החיים בכל ערכיהם על בסיסם, עד כדי עומק האמת של שיבת ישראל לארצו, תיקון העולם בתחיית המתים, והעברת

---

73. ישעיה מב, כא.

רוח הטומאה מן הארץ, גדולת היש כולו, מעשי ידי יוצר כל, "יהי כבוד ד' לעולם ישמח ד' במעשיו"⁷⁴.

והם הם תולדותיהם של אותם הרוחות, המפחידות המסערות את הרוח המיושב, שאין להם גוף ויסוד הכללה גופנית בעצם מהותיותם, לא מפני עילויים, אלא מפני חסרון השלמתם. והעקא הפנימית של חסרונם היסודי, היא המארה הדבקה בהם, שתכונת ההיזק והחבלנות היא קשורה בצביונם, הם מזיקי עלמא.

ושכלולם של ישראל בבנין בית המקדש, האמנם ישב אלהים את האדם על הארץ,⁷⁵ שכלל את צביון הדעה המתנשאת למעלה מן הגיון מצומצם, ובשיר של פגעים נתקדש,⁷⁶ "לא תירא מפחד לילה מחץ יעוף יומם, מדבר באופל יהלך מקטב ישוד צהרים"⁷⁷, והכל סייעו בבנין בית המקדש, נוי של עולם ושכלולו.

אותן הדיעות עצמן, שכשהן הולכות לצד הרוחני שבציור, מתוך צמצום החול שלהן אינן יכולות לאחד את כל היש בחוברת, והתוכנים המעשיים והיסודות הגופניים משתלפים מהן, כמו כן כשהן יורדות אל העפר, מתקשרות בסדרים

---

74. תהלים כד, לא.

75. בית המקדש מובטא באופן המובהק והעמוק ביותר את התכלית למוענה באו ישראל לעולם: לגלות לעולם שהבורא מחובר לנבראים, ויש אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת. החיבור הנ"ל הוא בלתי אפשרי להבנה שכלית רגילה, והתגלה באופן בולט בבית המקדש. ללא כח זה, לא ניכר לעין החיבור החשוב הזה.

אם נצליח לחבר את הדעות העוסקות במדע, ובהכרת הטבע, וחכמתו, עם הדעות העוסקות ברוח ובמוסר, ובטהרת הקודש, הרי שאנו סוללים את החיבור בין העולם הרוחני לגשמי, ובכך מכינים קרקע לבית המקדש הרוחני להופיע. אמנם לא נוכל לעשות זאת בשלמות אמיתית לולי נבנה את בית המקדש השלם, שכל הפעולות בו מכוונות לתכלית זו - חיבור בין שמים וארץ.

76. שבועות טו ע"ב.

77. תהלים צא, ה-ו.

המעשיים ובהערכות הגופניות, מיד נשמטים מהן כל תוכני הרוח, והשיקוע העפרי מתגבר עליהן עד כדי שנאה והכחדה של כל קדוש ונשגב. ושני ההפכים מתגלים בעומק צורתם, ושניהם להפסד וחבלה, להפרדתה של שלמות החבור הכללי של שמים וארץ, של כל עז וכל הדר.

ואור הקודש מתאדר על הכל, מתגדל על כל כל, ובמקום ירידתו לעמקי התחתיות, שם הוא מוצא את כל מרום וקדוש, ובמקום עלייתו למרומי שפירי גבוהים, שם הוא מוצא שורש כל אשר ירד ונשפל. "אם אסק שמים שם אתה, ואציעה שאול הנך, אשא כנפי שחר אשכנה באחרית ים, גם שם ידך תנחני ותאחזני ימינך".⁷⁸

והסקירה הזאת, הרוייה מטללי האמת הנצחיים, היא העומדת לעד, ומעמדת עדי עד את שם ישראל. "כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה עומדים לפני, כן יעמד זרעכם ושמכם".⁷⁹

[אורות הקודש ב עמ' שכ, "איחוד הרוחני והגשמי"; קובץ ז, ח]

טז. חיות הכל משם המפורש העצורה מאז חורבן הבית, תחיה מחדש בבנייתו

יודעת היא כנסת ישראל בידיעה פנימית ברורה, ומקובלת היא בקבלה של מסורת איתנה, המובעת מכל צדדי הוייתה, ומכל העולמים כולם הנוגעים בה בכל מין מגע, שכל מה שהעולם והאנושיות מתקדמים, מעת אשר נפל נזרה, משעה שחרב בית קדשה ונוטל כבוד מבית חייה, איננו כי אם התקדמות

78. תהלים קלט, ח-י.

79. ישעיה סו, כב.

חיצונית טכנית, דבר שאין לו באמת עמדה, ולא יגיע את החיים ואת המציאות הרחבה לתכלית הוייתה. אותו הזוהר הפנימי, אותם החיים שהם מגמת הכל, שכל היש חי בו בנשמתו פנימה, אותו המאור האלהי של האותיות המאושרות של שם המפורש, הפועלות והמשפיעות בתכונתן האלהית, הם במקורם הם עצורים. נשבע הקב"ה שלא יכנס לירושלים של מעלה עד שיכנס לירושלים של מטה,⁸⁰ וקוב"ה יאמר לשכינתא בהגלות אור קץ הישועה, דלא תימא דעאילנא בישובא מיומא דחרב בי מקדשא, הא סימנא אית לך, שראשי נמלא טל,⁸¹ אותיות המילוי של השם של שלשת האותיות המנהלות ומשפיעות, מחיות ומחדשות, לא ירד מהן שפעת חיים עד יותן צבי בארץ חיים.

[קובץ ז, קמו]

יז. חיבור מצוות ניסוך המים עם טבילת נידות ויולדות, מרמז על החיבור המיוחד לישראל: הקדושה הרוחנית ושורש תורה שבע"פ מחד עם קדושת החומר מאידך

תנן במדות:⁸² שער המים, שבו מכניסין צלוחית של מים של ניסוך בחג. רבי אליעזר בן יעקב אומר: בו המים מפכים ויוצאין מתחת מפתן הבית.

80. תענית ה ע"א.

81. תיקוני ז' ע"ב, בתרגום חופשי: "...שראשי נמלא טל" מהו "נמלא טל"? אלא אמר הקדוש ברוך הוא: את חושבת שמיום שנחרב בית המקדש שעליתי בבית שלי, ועליתי לישוב, לא כך, שלא עליתי כל זמן שאת בגלות, הרי לך סימן "שראשי נמלא טל" ה"א שכינה בגלות, השלמות שלה והחיים שלה הם ט"ל. וזה הוא יו"ד ה"א וא"ו ה"א היא השכינה שלא מחשבים ט"ל אלא יו"ד ה"א וא"ו שעולים האותיות לחשבון ט"ל, הממלאים את השכינה מהנביעה של כל המקורות העליונים..."

82. פרק ב משנה ו.

למה משתתף זה השער לאלה הב' דברים, ודאי יש בזה הוראה נכונה.

אמנם, הנה המים שיהיו יוצאים מתחת מפתן הבית, אמרו חז"ל,⁸³ שהם מתגברים והולכים כשמוגעים לפתח בית דוד נעשה כנחל שטובלין בו נדות ויולדות, שנאמר: יהיה מקור נפתח לבית דוד וליושבי ירושלים לחטאת ולנדה.⁸⁴ והנה דבר פלא הוא, למה צריך דוקא שיצא מבית המקדש נחל שבו טבילה לנדה ויולדות?

אמנם, הנה בא זה להודיע מעלתן וחתנתן של ישראל. שאמרו חז"ל,⁸⁵ שעל דבר זה נסמית עינו של בלעם הרשע, מי מנה עפר יעקב ומספר את רובע ישראל.⁸⁶ היינו, שקדושתן של ישראל היא מושגת לכל, אמנם הוא רק בעניני הקדושה שבהם והרוחניות, אבל שיכירו הכל שכל כך גדלה קדושתן, עד שאפילו המעשים הגשמיים שלהם מתחשבים על דגל הקדושה, דבר זה מופלג מאד, על כן לא יכול בלעם להסתכל באור הגדול הזה של מי מנה עפר יעקב.

והנה נודע מקדושת תורה שבע"פ, עד שאמרו חז"ל⁸⁷ לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא בשביל דברים שבע"פ. והנה תורה שבע"פ מיוחדת היא לישראל, וקדושה זו, שהגשמיות היא מקודשת להשי"ת, היא גם כן מיוחדת לישראל. ולכאורה הם סותרים זה לזה, דהנה צריך לבאר, כיון שכל כך גדלה קדושת התורה שבע"פ, למה לא נכתבה בכתב. אמנם היא הנותנת, שענין תורה שבכתב הוא קדושה שמתלבשת בקלף גשמי, אמנם יש קדושה גדולה כל כך,

83. יומא ע"א.

84. זכריה יג, א.

85. נדה לא ע"א.

86. במדבר כג, י.

87. גיטין ס ע"ב.

שאי אפשר שתתלבש בחומר גשמי כלל וכלל, וזוהי קדושת תורה שבע"פ. אך איך אפשר לקבל קדושה גדולה כל כך, הוא רק מפני שאפילו הגשמיים של ישראל נחשבת קדושה, על כן הם ראויים להדבק בהנהגה הקדושה שאין לה התלות בגשמיים.

על כן, באותו השער שמכניסים צלוחית של מים בחג, באותו השער יהיה מים מפכים, ויהיה מקוה לנדות ולילדות יוצא מקדשי המקדש ממפתן הבית. וניסוך המים ושמתו בא להורות על קדושת תורה שבע"פ, ובמה קדושתה, שאין לה התלות בחומר, ע"כ באותו השער יהיו המים מפכים, כענין מי מנה עפר יעקב.

[פנקסי הראי"ה חלק ג עמ' רעט, אות לב]

יה. ע"י קביעות הקדושה במקדש התפשטה הקדושה לעולם כולו. התפשטות זו מתבטאת בקניין הגרים בארץ

...ויסוד נפש הגר חיברה את כח התגלות התורה וצפונתה באורו של משיח. ומקום המקדש היה ראוי להשפיע כח קניין לגרים בארץ ישראל, אבל על ידי קביעות הקדושה של בית המקדש באה המעלה של הרחיבי מקום אהלך, ועתידה ארץ ישראל שתתפשט בכל הארץ, וזה יהיה מקלט קדושת הגרים, המועיל להרחבת הקדושה על כל אפסי ארץ, וממילא אין להם קניין בארץ רק ישיבה, כדי להפשיט את קדושתה מעל לגבול ישראל...

[קובץ ח, קנז]

יט. בכח קדושת המקדש לכלול בקדושה אפילו את הכחות המהרסים

עין עיטם הוא המקום היותר גבוה שבארץ ישראל,⁸⁸ והיה עולה על דעת דוד ושמואל לבנות שם בית המקדש, עד שהוכיחו מהכתוב שצריך להנמיך מעט, לקיים ובין כתפיו שכן, ואין לך נאה בשור אלא בין כתפיו.⁸⁹ ועין עיטם נשאר בצורה של חול לכאורה, אבל בית הטבילה לכהן גדול ביום הכיפורים מהדרא מיא מעין עיטם,⁹⁰ והיא בעליית בית הפרוה שבנה פרוה אמגושא,⁹¹ שהוא הצד היותר חשוך שברע, גדופי, שאין היתר ללמוד ממנו אפילו להבין ולהורות, ומכל מקום יש גם על זה הכללה עליונה, וצורך עולם המטהר בהכללתו ומכין לעבודת הקודש היותר עליונה, הכובשת בשיא קדושתה את כל הכחות המהרסים, ומיסדת את העולם על בסיס קדושת טהרתו, אף תכון תבל בתמוט.⁹² ובדרישת רשומות,⁹³ פר, יער אשר תרמוש כל חיתו טרף, שהם חוץ מבנינו של עולם הזה והבא, שנבנה ביו"ד ה"א, ורק מוא"ו ה"א הנם מקבלים שפעם, קודם שהאורה העליונה מופיעה בעזה, והשמש לא זרחה עדיין, כי אם תשת חושך ויהי לילה. אבל המחשבה המטהרת היא הצפיה לישועת עולמים, של יום אשר הוא לא יום ולא לילה, והיה לעת ערב יהיה אור.⁹⁴

[קובץ א, תשמה]

88. יומא לא ע"א.

89. זבחים נד ע"ב.

90. שבת קמה ע"ב.

91. יומא לה ע"א. על פי רש"י שם "פרוה אמגושא" היה מכשף, וזהו שמו.

92. תהלים צו, י.

93. הסבר בדרך הרמז למילה "פרוה", המחולקת לשניים: פר-וה.

94. זכריה יד, ז.

כ. בבית ראשון כח הכלל היה חזק, והצריך בריאות גופנית ונפשית של הפרט. לאחר מכן התמעט כח הכלל ונתרבה כח הפרט. כדורנו יש חיבור בין הכללים לפרטים

במעמד הנפש של הופעה, הבא מזוהר של דעות כלליות, שהן משפיעות גם כן על מצב הרצון, צריכה הבריאות, הגופנית והנפשית, להיות שלמה. וזה האור היה מגולה בבית ראשון, ביסוד הנבואה ורוח הקודש. לאחר שנתמעט הכח במקורו, ונתרבה בענפיו, על ידי המון תלמוד והלכות מרובות, הוחל הפרט להתגבר, התוכן המעשי והדיוק, והאור הכללי התעלם, ואז אין הבריאות כל כך מעכבת. כעת אורו של משיח מתנוצץ, ועם השמירה של הרכוש הפרטי שכבר נקבץ, וההוספה ההגונה עליו מכל צד לטובה, חוזרת התביעה להתבסס מבוסמי הכלליות, המאחדים את הדעה הצלולה עם הלב המרגיש, והחפץ גדולות ואצילות. על כן הגבורה נדרשת. והתפקיד של בריאות הגוף והנשמה הותחל להדרש בכל עז. ויש לו תקוה שילך ויגדל, ירומם וינשא, בכמותו ואיכותו, ויתעלה עד מרומי הקדושה והגבורה העליונה, של עז לאלהים.

[אורות הקודש א עמוד קנ, "גבורת ההופעה הכללית"; קובץ א, תשכב]

כא. בבית ראשון היה האופי הישראלי טבעי וחזק, והכלל איחד את הפרטים. בבית שני נחלש הקשר בין הפרטים לכללים מכח המקדש, אך חוזק מכח הסעיפים הרבים של המצוות

בימי בית ראשון עמד האופי הישראלי המיוחד מצד טבעיותו בחזקה, הנפשות היו קשורות אל הטבעיות העזיזה של האומה, והטהרה והקדושה היתה צריכה להשפיע בעקרה על הכללות, שלא תסור האומה בכללה מיסוד חייה

האמיתיים. והופעת הנבואה באה למטרה זו, בהרחקת עבודה זרה, וההשפעה על חיי המוסר הכלליים. ברוממותם של ערכי הכלל, לא היה מקום לדאוג שמא לא יהיו הפרטים קשורים אליו ומקבלים השפעתו. כל פרטי המצוות, הדינים, וההלכות, כולם סעיפי הכלל הם. בהתפשטות רוח החיים של כנסת ישראל, הרי הם מתבטאים בכל מילואיהם. בבית שני, וממנו והלאה, הוחלשה הטבעיות הכללית, כלומר הקישור של פרטי הנפשות אל הכלל, וכל הזירוז של מעשה המצוות כולן, עם כל סעיפיהן הרבים, הם מיוסדים על יסוד זה של הקשרת הפרטים אל הכלל, ובכללם גם כן השפעת החיים של הכלל כולו.⁹⁵

[קובץ ה, רעז]

כב. עבודת ה' מטבע הנפש בשמחה, הייתה בזמן הבית הראשון, בזמן הבית השני נחלשה, ועתידה כעת להתחדש

...תחת אשר העבודה לד' היתה תחילה טבעית, ויוצאת מטבע הנפש באהבה ושמחה, נעשתה בצירוף ההמון כמין עול ועבודת עבד. רק יחידי סגולה, ע"י ריבוי לימוד, יכולים להתרומם עד לאותה המדה של הטבעיות, של צמאון הנפש לד', כפי הטבע הנטוע, ולהשבירה בעבודה, במעשים טובים, או בעבודות הקודש, בשירות ובת"ת (ובתשבחות).

ע"כ היה מצב המקדש והקרבנות בבית שני, שלא כפי עוצם מעלתו בבית ראשון. שעיקר יסוד הקרבנות בנוי על טבעיות החיים המלאים והשלמים,

---

⁹⁵ גם כאן יש ציור של ההבדל בין בית ראשון לבית שני, ובאור רעיון זה נוכל לצייר את הבית השלישי ומעלתו.

שעוד עתיד העולם לשוב אליו, וישוב להרגיש הרגשה מלאה וטבעית להוציא אל הפועל יחשו אל השי"ת, באהבה ושמחה טבעית פנימית, שביותר תצא בכל עזה אצל כלל האומה, וביותר אצל כלל האנושיות בהקבץ עמים יחדו וממלכות לעבוד את ד',⁹⁶ שזהו חק, שבהמון תצאנה השאיפות הפרטיות בכח עצום וגדול...

[פנקסי הראי"ה חלק ב עמ' קנה, אמצע פסקה מג]

כג. המקדש השלישי יבנה ע"י חסד ה', בניגוד למקדשים הראשונים שנבנו במירת הדין

המקדשים שכבר היו, מעשה ידי אדם, ששלטו שונאים בהם, נבנו בצירוף של מדת הדין. לא נתבסס העולם עדיין ולא נתבסס, אור הטוב הגנוז לא יצא אל הפועל ממעמק כחו, אלא צעד וצועד למטרה הזאת, הנאדרה בקודש, את צעדיו המכוונים. ותחת אשר בעבר, על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת,⁹⁷ ומדת הדין הגנוזה, המשתמשת אך לטובה לכלות את הרע ואת הכיעור, היא בעצמה עדה על הרע הסתור עדיין בתוך הטוב האנושי, גם במקום שלכאורה טובו מתכנס, ועל הכיעור האצור בתחתית קרקעיתה של נוי ויפיו - בשוב הכל לאיתן אשורו, תשוב להיות כלולה בחסד ובצדקה, ובית ד' יבנה מעשה אלהי עולם כולו, הדום החסד והאורה המוחלטה, מכון הצדקה המאושרה. בצדקה תכונני, רחקי מעושק כי לא תיראי וממחיתה כי לא תקרב אליך. הן גור יגור אפס מאותי, מי גר אתך עליך יפול.⁹⁸ ונלוו גויים רבים אל ד', והיו לי לעם,⁹⁹

96. תהלים קב, כג.

97. ירמיה לב, לא.

98. ישעיה נד, יד-טו.

99. ע"פ זכריה ב, טו.

וביתי בית תפילה יקרא לכל העמים.¹⁰⁰ והמכשירים את העולם למצב עליון זה, בוני בית המקדש של מעלה, הם הם מאורי האור אשר בדור ודור, קדושי המחשבה, המתעלים על כל המכשולים החיצוניים והפנימיים, וחודרים בעמקי רזי תורה, המגלים את נתיב עץ החיים, לכונן ישועה לעם נברא¹⁰¹.

[קובץ ז, קעד]

כד. הקודש בנוי על "יסוד ההשוויה" בין דרכיו של האדם לה' - בשכל, ובדמיון. הדמיון מחזק את דימוי הצורה ליוצרה, ושלמותו במקדש

דרך הקודש בנויה היא על יסוד ההשוויה, שהאדם משווה את דרכו הפרטית לדרך ד' העליונה. וזה נוהג בדברים שהשויתם היא השוויה מעשית ושכלית, כהליכה בדרך ד', במדות טובות, וכל מצוות התורה והשכל, שהם כולם נובעים מההתרוממות של דמיון צורה ליוצרה, ונוהג גם כן בתוכן של דמיון, שכח המזדמה מסדר את הענין על פי תכונתו בגדריו. וכל מה שיתקדש האדם והעם יותר, וכחו המדמה יהיה יותר מטוהר, ויותר חזק, תחזק בו התביעה של ההשוויה הדמיונית, ומזה יצאו המון דרכי חסידות נאים ומתוקנים לשלום הציבור על פי דרכי היופי של סדרי עבודה והידורי מצוות. ומתפצלים מזה ארחות צדיקים של קדושי עליונים לכל אחד ואחד לפי מעלת נשמתו, ולפי עושר החיים של כח דמיונו, שגם בו מתגלה אור חי העולמים, המחיה חיים בכל ערכי חייהם כולם. ההוד והתפארת של נוי של עולם שבבית המקדש,

100. ישעיה נז, ז.

101. ע"פ תהלים קב, יט. הפסוק מדבר על הדור האחרון: "תִּקְרָב זֶאת לְדוֹר אַחֲרָיו וְעַם נִבְרָא יְהַלֵּל יְהוָה". דברי הרב מהווים הכנה לבית המקדש השלישי.

הדר בגדי כהונה, קדושת הגוף וטהרתו לכל אחד ואחד לפי ערכו, כל אלה הסתעפות מצד הערך הגדול שיש לכח הדמיון הבריא והחזק, העומד בגדרו ועושה את תפקידו בעולם בתור לבוש מתוקן להאורה האלהית העליונה, המופיעה על האורה הנשמטית והשכלית שבאדם ובעולם בהדר גאון עוזה. ופה הוא הצורך הגדול של המשקל, להבחין בין דמיון לדמיון ובין יופי ליופי, ואורח צדיקים כאור נוגה,¹⁰² פלגותא דשערי,¹⁰³ שורה בזוהר עליון זה.

[אורות הקודש ג עמ' קצט, מתוך הפסקה "דרך הקודש וההשוויה"; קובץ א, תשעח]

כה. שלש הופעות במקדש ובארם: הופעה שכלית, שמימית, והשילוב בין שתיהן

שלש מינים הם בתלמוד, נגלה, נסתר ויחודים. הנגלה הוא עקרו עבודת ההשתכלות, וההופעה של השפעה השמימית בלועה בתוכו. הנסתר, משמשים בו שני הכחות בהשתתפות, הארת השכל והשפעה השמימית. היחודים, הוא דרך לקבל את השפעה השמימית, וההופעה השכלית היא בלועה בתוכה. שני המינים הקודמים, הנגלה, והנסתר, הרי הם נידונים כמו עזרה והיכל, לקודש הקדשים, היחודים, שעל ידם מופיעים החיים האמתיים, באדם, באומה, ובעולם. ואתם הדבקים בד' אלהיכם חיים כלכם היום.¹⁰⁴

[אורות הקודש א עמ' קטו "נגלה, נסתר ויחודים"]

102. משלי ד, יח.

103. ע"פ זוהר פרשת האזינו, דף רפח ע"ב: "חד ארחא דנהיר בפלגותא דשערי דנפקי ממוחא הוא ארחא דנהירין ביה צדיקיא לעלמא דאתי דכתיב וארח צדיקים כאור נוגה".

104. דברים ד, ד.

כו. הקדושה במקדש איננה מתאכזרת לבעלי חיים, לכן אמורה נעילת מנעל עור

הנעליים המה הצורך הראשון המכריח את האדם להתאכזר על הבע"ח לצרכיו. ע"כ במקום קדוש יאמר "של נעליך [...]" כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קדש הוא",¹⁰⁵ והקדושה תתרום עד אין קץ. והיא נחלת יעקב בלא מצרים "והקדישו את קדוש יעקב",¹⁰⁶ מגעת עד העתיד הנשגב של תור הצדק העליון. ומה גדולים דברי חכמים שאמרו שמנעל הוא דוקא של עור, לא של גמי, ושל חלף¹⁰⁷ ושל בגד וכיו"ב.

[פנקסי הראי"ה חלק א עמוד סט, אות מא]

כו. יסוד המקדש והסנהדרין הוא להביא שלום בין האומות, הממשלות, והמשפחות. לכן הכרח הוא שלשבת הגזית תהיה סמוכה למזבח

...יסוד המשפט הוא הצדק האלהי בעולם, ובשביל כך אנו קוראים בתורה את הדיינים והשופטים בשם 'אל האלהים' ונקרב בעל הבית אל האלהים".¹⁰⁸ בבנין האומה בשלמותה, מוכרח שהרוח המשפטי לכלל האומה יהיה מרוכז ויהיה ניכר בחטיבה של קדושה אלהית, כערך קדושת המקום של בית המקדש.

נסמכה פרשת המשפטים להפרשה של "ואם מזבח אבנים תעשה לי לא תבנה אתהן גזית כי חרבן הנפת עליה ותחללה. ולא תעלה במעלת על מזבחי",¹⁰⁹

105. שמות ג, ה.

106. ישעיה כט, כג.

107. פירוש: מין גמי.

108. שמות כב, ז.

109. שמות כ, כב-כג.

הדרת הקודש וכבודו, ובאה ע"ז הקבלה "מכאן שסנהדרין יושבין אצל המזבח"¹¹⁰ ויסוד יציקת הרוח העובר בכל פשטי המשפט, שהוא לקוח מהצדק האלהי בעולם, אותו הצדק של שלום האנושיות כולה, אשר הנביאים וישעיה בראשם פרשו אותם, לשם המטרה הרוממה של תקות העתיד שלנו, שיהיה יוצא ממרכז הקודש שלנו, המקום המרכז את רעיון הקדושה האלהית ואת הריכוז המשפטי גם יחד, זהו הר בית ד' אשר נכון יהיה בראש ההרים ונשא הוא מגבעות ונהרו אליו כל הגויים, ואמרו לכו ונעלה אל הר ד' ואל בית אלהי יעקב, ונלכה בדרכיו ויורנו בארחותיו, כי מציון תצא תורה ודבר ד' מירושלים. ושפט בין הגויים והוכיח לעמים רבים, וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות ולא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה.¹¹¹

ובמכילתא¹¹² אמרו על זה הפסוק של אבני המזבח אשר יבנה בהר ד' אבנים שלמות: רבי יוחנן בן זכאי אומר, הרי הוא אומר 'אבנים שלמות'¹¹³ אבנים שמטילות שלום, והרי דברים ק"ו: ומה אבני המזבח שאינן לא רואות ולא שומעות ולא מדברות, על שמטילות שלום בין ישראל לאביהן שבשמים אמר הקב"ה 'לא תניף עליהם ברזל'¹¹⁴, המטיל שלום בין איש לאשתו, בין עיר לעיר, בין אומה לאומה, בין ממשלה לממשלה, בין משפחה למשפחה, על אחת כמה וכמה שלא תבוא עליו פורענות. נעץ המנהיג הגדול הזה את הרעיון של השלום המקושר ליסוד המשפט בישראל, באותו הבנין הגדול של השלום המתחיל בחיי היחיד ומסיים בחיי האנושיות הכללית. השלום שיעשה בין עיר לעיר, בין

110. מכילתא, הובאה ברש"י ריש פרשת משפטים.

111. ע"פ ישעיה ב, ב-ד.

112. מכילתא דר' ישמעאל פרשת יתרו, מסכת דבחדש פרשה יא. הובאה ברש"י שמוות כ, כב.

113. דברים כז, ו.

114. דברים כז, ה.

אומה לאומה, בין משפחה למשפחה, שכאן הכונה ודאי על השלום הפוליטי בין האומות, "בין אומה לאומה", כשממשלה אחת מאחדתם. "בין ממשלה לממשלה", שכל אחת מהן כוללת עמים רבים. ו"בין משפחה למשפחה" היא כבר שאיפה לשלום האנושיות ביחס להגזעים השונים, שהמרחק הזה הוא אולי גדול הוא מאותו המרחק שבין עם לעם וממשלה לממשלה. ועל הכל עובר הוא חוט השני של רוח המשפט של הסנהדרין, שהיא צריכה לישיב בצד המזבח בתור היסוד המרוכז של המשפט הלאומי בישראל.

[פנקסי הראי"ה חלק ב עמ' רל]¹¹⁵

כח. התיקון השלם לחטא איננו מסתפק במחילת ה', אלא דווקא בהשלמת המידות והשכל. פתיחת דלתות המקדש בזכות דוד מורה על כך

...והנה עיקר ענין דוד היה להורות תשובה, כדברי חז"ל בעבודה זרה,¹¹⁶ והיתה קדושת ותשובת כל יחיד בישראל תלויה בגמר תשובתו, ונגמור תיקון תשובת ישראל לגמרי בימי שלמה בבנין המקדש דקיימא סיהרא באשלמותא.¹¹⁷ ע"כ, היה צריך הכנסת ארון, שהוא מקור החכמה בלוחות האבן שכוללים כל התורה כולה, אל בית קודש הקדשים, מקום העבודה שכולל כל הלב, משכן המדות. הודיע הקב"ה, שרק ע"י דוד זכו כל ישראל להשבת שבילי החכמה והמדות ששממו בחטא. וממילא ידעו כל ישראל שמחל לו, דהיינו, שהושב לו ששון ישעו לגמרי. וזהו עולה של תשובה, דעצם התשובה לענין מחילת החטא

115. מתוך פסקה שהיא, כנראה, נאום לרגל הקמת בית משפט בירושלים.

116. עבודה זרה ה ע"א.

117. זוהר ח"ב פה ע"א.

בעצמו אינו עול כלל, כי קרוב אליך הדבר מאד,¹¹⁸ רק עולה של תשובה, היא השבת האבדה משכל ומדות, וזה הקים דוד...¹¹⁹

[פנקסי הראי"ה חלק ג עמ' טז, מתוך אות ב]

כט. שני הדברים הקובעים הלכה של אמת - השכל ואהבת ה' ויראתו, היו בסנהדרין. לכן, חצייה בקודש וחצייה בחול

מש"כ בדוד¹²⁰ גיבור חיל וד' עמו, ודרשו חז"ל¹²¹ שהלכה כמותו בכל מקום. דב' דברים צריכים לקביעות הלכה של אמת, כחות נפשו בחכמה וכשרון דעת כמו שהוא בטבע, ואהבת הש"י ויראתו כדי שתהיה עזרת ד' עמו. ועל זה כתבנו במקום אחר במאמר חז"ל¹²² לעולם יראה דיין עצמו כאילו חרב מונחת לו בין ירכותיו, להשתדל תחבולות טבעיות לכוין הלכה לאמתו, וכאילו גיהנם פתוחה לו מתחתיו, להעזר ע"י יראת ד' וזכות מעשים טובים. ועל כן היתה לשכת הגזית, מקום מושב הסנהדרין, חצייה בקודש וחצייה בחול,¹²³ להורות על אלו הב' ענינים. וזהו גבור חיל, בטבע, וד' עמו, מצד דבקותו בו, על כן הלכה כמותו.

[פנקסי הראי"ה חלק ג עמ' קנא, אות ח ; נדפס במאורות הראי"ה לשבועות עמ' רפב]

---

118. דברים ל, יד.

119. הרב מסביר את הסיבה מדוע שערי בית המקדש נפתחו דווקא לדוד המלך, ולא לשלמה.

120. שמואל א טז, יח.

121. סנהדרין צג ע"ב.

122. יבמות קט ע"ב.

123. מידות פרק א משנה ו.

ל. ריבוי עבודות רוחניות ושקידה תדירית נצרכים רק בזמן שרוח האומה נחלש, ובימינו כשהרוח מתחזקת, נדרש ביאור כדי להסביר צורך זה

כשרוח האומה הוא חזק, אז איננו צריך לפרנסה רוחנית מרובה, כי הוא כולו מושרש יפה בשרשו הרוחני, ועצמותו מאירה יפה, וכל מעשיו שהוא עושה משוקים הם טל של חיים רוחניים אמיצים, שהתוכן העליון חי בהם. הקישור שבין חלקיו של רוח האומה הוא גדול ועצום, מרוב שלמות אחדותו, עד שמה שנעשה בבית חייה של האומה, בבית מקדשה, מהעבודות האלהיות, מהשירות המקודשות, וכל ההוד וההדר האלהי שהוא מלא תמיד, כל אלה פועלים הם בפועל על רוח האומה בכלל, ועל ביסוסם כל נפש פרטית מפרטיה. והיא צריכה רק שמירה מקלקולים מוסריים וחברתיים מהרסים, כעבודה זרה וחטאות האדם החמורות, כרציחה וניאוף ועיוות משפט והשחתת המדות באופן פרוע, וכשאלה יהיו נשמרים, אז רוח האומה החזק ימשיך את האורה המתגלה בקודש ובמקדש לתוכיותו של כל יחיד ויחיד. אמנם, בהתחלשותה של האומה ובירידת רוחה, צריכה היא חיזוק תדירי. תורה מרובה, בקביעות עתים מצד כללותה, ושקידה תדירית מצד יחידיה, תפילה תכופה כמשפטה, וכל עבודות רוחניות של ברכות והודאות, כל אלה הנם דרושים לחזק את מזגה הרוחני, שלא תקלקל אותה ההגשמה המציאותית. וכשהענין הולך וחוזר לאיתנו, באה התביעה לתגבורת הרוח הפנימי, בתכונה קובלת על ההזנה התכופה, וצורותיה השונות של הזנה נחוצה זו. ובאמת, כל מה שרוח החיים הפנימיים של האומה הולך ופועם, כך ההכרח מביא לבאר יותר לכל שכל פרטי חיזוק ההזנה הרוחנית, בשיעורים שלהם, פועלים הם לטובה גם על מצב הרוח הכללי בהתעוררותו.

[קובץ א, תשט]

פרק ד הטהרה בעבודת המקדש

א. התעלות מצריכה טהרת הגוף, שמעלה את הכהן ואת האומה

העבודה צריכה טהרה. עלית הנשמה צריכה קדושת הגוף וטהרתו המוקדמת. הפעולות של האדם, מצד חמרו, הידים, והנטיות החמריות בטבען במהלכן, הרגלים, צריכות הן לפני העבודה להתקדש ע"י הטהר, המוכן ועומד בסדריו האלהיים, באופן המכשיר את העובדים לעבודתם בקדש, להתעלות על ידה, ולהעלות עמהם את כללותה של האומה כולה, הקשורה עמהם בקשר חיים אחד.

[עולת ראי"ה א עמ' קיח]

ב. ע"י טהרת ידיים ורגליים נעשה חיבור של השכל והכחות החיוניים והחמריים להארה הרוחנית

ורחצו ידיהם ורגליהם ולא ימותו.¹²⁴

בשביל החבור והיחש, שיש לפעולה המעשית עם הארה הרוחנית העליונה, מקושרת עי"ז ג"כ השפעת הרוח השכלי, המבוטא ע"י מפעל הידים, עם

---

124. שמות ל, כא.

השפעת הכח החיוני הרצוני, המובלט ע"י תנועת הרגלים. ע"י הצירוף הזה פועלים הם שניהם בטהרתם יחד, להסיר את התכן של המות, ממקור אור החיים. ומכשירה היא טהרה זו את הרוח ואת החומר, להיות מותאמים שניהם לאור החיים הקדושים, השופע ע"י קדושת העבודה בטהרתה. ורחצו ידיהם ורגליהם ולא ימותו.

[עולת ראי"ה א עמ' קכ]

ג. הכשרת המקבל ע"י טהרה מעשית - מאפשרת השפעה עליונה בצורה מתוקנת כפי שהיתה בשלמות במקדש

"בבאם אל אוהל מועד ירחצו מים ולא ימותו או בגשתם אל המזבח לשרת להקטיר אשה לד" ¹²⁵.

השפעת הטהרה, המכינה לקדושה, הבאה מצד קדושת השכל העליון, הנובע מדבר ד' הנשפע מאוהל מועד, מוכרחת היא להיות נשמרת בהערכתה, שתהיה ההשפעה העליונה מתאימה לפי המקבל. אם ההשפעה של האורה תהיה יותר גדולה מערכו של המקבל, שלא נטהר עדיין לבא למדה קדושה זו, אז במקום שהאור האלהי השכלי, הנובע ממקורה של תורה, הוא מחיה, בתור "עץ חיים היא למחזיקים בה" ¹²⁶, תוכל להיות נהפכת לרועץ ולסמא דמותא למאן דלא זכי. ע"כ בבאם אל אוהל מועד ירחצו מים, להורות שההכשרה לההופעה השכלית, צריכה לבא ע"י טהרה מקורית פשוטה, שהיא הכשרתה

125. שמות ל, כ.

126. משלי ג, יח.

של הנטיה הפנימית בתכלית הטהר, לפי היושר העליון, אשר שם בורא כל הנשמות במקור החיים של נשמות האדם בקדושתה. "ירחצו מים ולא ימותו". וגם בהכשרת העובד לעבודה מעשית, הבאה ממקור הרצון, "או בגשתם אל המזבח", צריכה לבא הרחיצה בתור המשך לאותה הרחיצה המוכרחת לבא מצד ההשפעה של השכל העליון, באשר הרצון והנטיה הנפשית הלא הם פועלים ג"כ על השכל והכשרת הרוח, ומפני שהמגמה העליונה היא הכשרת הרוח של השכל, הבא מהשפעת אוהל מועד, ע"כ הוזכרה בפירוש במקומה, בהדבור שמדברים על אודותה, "בבאם אל אוהל מועד ירחצו מים", ובהכשרת העבודה המעשית, מפעל הרצון, הוא מדבר בתור המשך וצירוף להיסוד העליון, "או בגשתם אל המזבח לשרת".

והטעם היסודי של הטהרה הוא, מפני שהמפעל הקדוש הזה הוא מפעל נשגב, שכחו עולה למעלה למעלה, פועל על הקשר האלהי, של היחיד ושל הצבור, ושל כל העולמים כולם, בשרשו העליון, ששם הוא מקור הטהרה והקדושה המזוקקת, שכל סיג ופגם לא יוכל להתערב שמה; אמנם הוא מתחיל לכאורה ממפעל גשמי, דבר מעשי, שלכאורה הטהרה הגמורה אינה כל כך מסתגלת עמו, שהרי סוף כל סוף כל חומר איננו טהור לגמרי, אבל הלא הפעולה המוגמתית מזה היא, "בגשתם אל המזבח לשרת, להקטיר אשה לד'", העולה היא למעלה, בקשר הרוחני שלה, ובאוצר הקדש הזך והטהור העליון, ששם אין מקום לשום תערובת של איזו עכירות ומניעת טהרה כל דהיא.

[עולת ראי"ה א עמ' קכ]

ד. הטהרה הקבועה, הבאה מתוך השפעת השכל והרצון - נמצאת ביסוד הכהונה באופן נצחי

"ועשית כיור נחשת, וכנו נחשת לרחצה"¹²⁷.

המתכות שנשתמשו בהן במשכן, היו אלה השלש ביחוד: הזהב, הכסף והנחשת. לפי מדת חשיבותן צריכות הן להערך: לשם הידור, לשם מפעל, ולשם הכנה. הזהב להידור, הכסף למפעל, הנחשת להכנה. פעולת הכיור, שהיא באה לקדוש של הכנה, צריכה וראויה בשביל כך להתייחס להנחשת. ולהורות, שהכנת טהרה זו היא קבועה, לא מקרית, לא רק משמשת לשעתה כי אם מכרעת את התוכן של החיים בקביעות, למושג המתאים לטהרה הקדושה הזאת להוראת הבסיסות והקביעות, בא הכן מצורף אל הכיור. ועשית כיור נחשת וכנו נחשת לרחצה.

"ונתת אותו בין אוהל מועד ובין המזבח".

הטהרה מוכרחת להיות באה מתוך ההשפעה של השכל ושל הרצון. יסוד אור השכל במקורו הוא הדבור האלהי, אשר אוהל מועד הוא נוסד עליו. "אוהל מועד אשר אועד לך שמה"¹²⁸ והמזבח הוא מקור העלאת הרצון, יסוד ההקרבה, "לרצון לפני ד"¹²⁹ ונתת אותו בין אהל מועד ובין המזבח.

"ונתת שמה מים".

אחרי שיזרמו הכחות הרוחניים, מטהרי השכל ומטהרי הרצון, מתוך הופעתם

127. שמות ל, יח.

128. שמות ל, לו.

129. שמות כח, לח.

של אוהל מועד ושל המזבח, יוכנו המים הקדושים הללו, שהם יביאו עמם את אותה הטהרה העליונה, המביאה לידי הקדושה, הדרושה ליסוד העבודה המלאה הדרת הקדש.

"ורחצו אהרן ובניו ממנו את ידיהם ואת רגליהם".

הרחיצה הקדושה הזאת, המטביעה את חותם הטהרה הנצחית, הראויה להיות הכנה להעבודה השלמה, צריכה להיות מושרשת עמוק ביסודה של הכהונה וגזעה, מקפת את כל השרש של המשפחה אשר עבודת הקדש עליהם תהיה לדורות עולם. וכל הטהרות הבאות בכל דור ודור, לכהנים העומדים לשרת בקדש, מושפעות הן מאותה הטהרה היסודית, אשר הקיפה את כל כח הכהונה, מאז נוסדה בדבר ד' להיות לכהונת עולם. ורחצו אהרן ובניו ממנו, את ידיהם ואת רגליהם. מאותו הכיור המקודש, קדושת אהל מועד, מצד טהרת הרוח, מכון השכל, וקדושת המזבח, מצד טהרת הנפש מכון הרצון, באה הרחיצה המתאימה להידיים, הפועלות את הפעולות, ע"פ הזדרכת השכל, והרגלים, כלי התנועה, הבאה מדחיפת הרצון.

[עולת ראי"ה א עמ' קיט]

ה. סיום טהרת כהן גדול ביום הכיפורים - היא כעין תשובה של מוצאי שבת, אשר מגינה ושומרת על הקודש בימים הבאים

בערב שבת קודש צריכים לעסוק בתשובה על כל העבר בימות החול, כדי לקבל קדושת שבת בלא שום מניעה מכל דבר חטא ועון. ובמוצאי שבת קודש צריכים לשוב בתשובה על התוכן של הארת השבת, שיהיה נקי בלא שום תערובת, כדי שאותם העניינים, שמפני קדושת השבת הם מתבטלים ואינם

יכולים לפעול ולהזיק, לא יפריעו את מהלך הכשרות של ימות החול, שאין בהם אותה ההגנה. וזהו ענין קדוש ידים ורגלים של פשיטת בגדי הקודש של כהן גדול ביום הכפורים. כי אותם צחצוחי טומאה המתפרצים לתוך הקודש, ומפני גודל אור הקודש הם מתאמצים להתדבק בו, ובעת שליטת הקודש עצמה אינם יכולים לעשות מאומה, – אבל אחר עבור הארתה צריכים להשמר מהם ע"י תשובה גדולה רבת החדוה העז והענוה.

[אורות התשובה יד, לג]

פרק ה עבודת הקרבנות

א. הרעננות הילדותית מתחברת עם הזקנה והחכמה בעבודת הקרבנות

המצוות הלאומיות כולן, הקשורות בארץ ישראל ובמרכז המקדש דוקא, וכן התרכזות הנטיה של עבודת אלהים מתוך האידיאלים היותר רחבים, נשאים ורוחניים, דוקא בתוך אותה המסגרת הפשוטה והטבעית, שגם הנפש הילדותית יכולה לסופגה. זאת היא אחת מהתכונות היותר קבועות לטבע התרכזות החיים השלמה, המחברת את הרום עם השפל שמרוממת ע"י זה את הרגשות השפלים ומעדנתם, ומנמכת את האידיאלים המרוממים שיהיו מעורבים עם החיים. וזאת היא תכונת עבודת הקרבנות, שבשכלולה צריכה להתרכז דוקא במקום אחד מיוחד בכל האנושיות בהקבץ עמים יחדיו וממלכות לעבוד את ד', עם כל רוממות התרבות צריך שישמר הטבע "בריא אולם"¹³⁰ וכל חיי הילדות עם מראה שובבותם מוסיפים זר רענן על ראש הזקנה האנושית המלאה חכמת עולמים.¹³¹

[מאמרי הראי"ה עמ' 25 ; 'טללי אורות' אות ז]

---

130. תהלים עג, ד.

131. המקדש יוצר חיבור עמוק בין האידיאלים לבין הרגשות הנמוכים יותר, מתוך כך יש בו זקנה וילדותיות כאחד. אופי זה נותן לו טעם השווה לכל נפש, ונדרש מכל המציאות לגוניה השונים.

ב. בזמן השלמות של ישראל בבניין הבית - יש לצדקה מימד גדול ולאומי. לאחר החורבן הפכה הצדקה לפרטית. כיום, בהתחדש הקשר הלאומי, יש לחדש את האחריות הכללית

והמאריך בשלחנו, דלמא אתי עניא ויהיב ליה מידי, דכתיב "המזבח עץ שלש אמות גבוה", וכתוב "וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ד",¹³² פתח במזבח ומסיים בשלחן. רבי יוחנן ורבי אלעזר דאמרי תרוייהו: בזמן שביהמ"ק קיים מזבח מכפר על ישראל, ועכשיו שלחנו של אדם מכפר עליו.¹³³

אף שהחסד והנדיבות הוא יסודו של עולם איך שיעשו, מ"מ אנו חייבים להשכיל אל דל, וכל שאנו יכולים לקיים את עניני הצדקה באופן שיהיו עומדים כתריס בפני העניות שלא תתרבה בעולם, הם יותר מכוונים ונערכים. אמנם כשהסבות מעיקות עד שאי אפשר לנהל עניני הצדקה באופן גבוה, שצריך לזה כחות גדולים ומוסדות יקרים, צריך אדם לעולם להחזיק במדת הצדקה הפרטית ובוזה יהיה עושה את חלקו בנדיבות כפי אשר תשיג ידו, ונעשה משותף עכ"פ אל הכלל של עושי צדקה וחסד שבכללם הם מצילים רבים משחיתותם, מחרפת רעב וחלאים רעים.

והנה המזבח הוא האות לאחדות הכלל, כי אסור להיות כי אם מזבח אחד במקום אשר יבחר ד', ובני גד ובני ראובן כשבנו מזבח אחר¹³⁴ וחשבו ישראל שהוא להקריב עליו, היה עליהם קצף גדול מפני החלישם את כח הכללי שע"י המזבח המיוחד. והנה בזמן שביהמ"ק קיים, שהיינו במעמד לאומי חזק בין

132. יחזקאל מא, כב: "המזבח עץ שלוש אמות גבה וארכו שתים אמות ומקצעותיו לו וארכו וקירתיו עץ, וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה'". הפסוק התחיל לדבר על מזבח ומסיים בשולחן.

133. ברכות נה ע"א.

134. יהושע כב, י.

במצב הגשמי בין במצב הרוחני, היינו יכולין לתקן עניני צדקותינו ג"כ באופן כללי, במוסדות גבוהים רבי הערך, כפי ערך כחות אומה גדולה כוללת, והיה מזבח מכפר על ישראל, המזבח, כלל עבודת ישראל שכולל הטבת המצב המוסרי בין במה שנוגע בין אדם למקום בין במה שנוגע בין אדם לחבירו, והיינו יכולין מצד האגודה הלאומית לכוון פנים גדולות למעשה הצדקה שלנו. עכשיו שאין ביהמ"ק קיים, וכחות הלאומיים נתפזרו לכל רוח בעונינו, "כמו פולחן ובוקע בארץ נפזרו עצמנו לפי שאול"¹³⁵, אנו צריכין להחזיק בכל עז במעוז הצדקה הפרטית הפשוטה. שולחנו של אדם מכפר עליו, כשפורס מלחמו לדל באופן ישר ופשוט, ויחש השולחן אל מזבח ילמדנו לדעת באשר השלחן הוא רק ממלא מקום המזבח. אבל כשיש מזבח הלא עלינו לערוג אל האגד הכללי.

ע"כ יהיה להעיר שבכל אופן שיתחדש בזמן מן הזמנים איזו אפשרות לנו לנהל את צדקותינו באופן היותר כללי, ומכש"כ בדרך אגד לאומי, שהמצוה עלינו בזאת גדולה מאד, כי היחיד לא יוכל בשום אופן לעשות את הדברים הגדולים שהרבים יכולים לפעול. ע"כ הגדולה שבמדת הצדקה היא הנתינה לקופה הכללית, קופה של צדקה. וכש"כ בהקבץ קשר לאומי, שיוכל לתקן ענינים רבים ולמנע עני ומחסור מרבים טרם תבאנה, שמתקרב הדבר יותר לערך מזבח מערך שלחן, שמצוה עלינו לעזור ולהשתתף.

והעולה מכל הנאמר בזה המאמר, שיושר המשקל בכל צדדי החיים ומניעת הבזוי לכל דבר קטן המועיל בשביל שנמצאו מגמות יותר רמות, הם מאריכין ימיו ושנותיו של אדם, מצד הסגולה האלהית שהוא מוכשר להשתמש בכל צדדי החיים לתכלית הנשגבה האמיתית, על כן יהיו חיי מרובין בתועלויות

---

135. תהלים קמא, ז.

ויזכה לאריכות ימים ושנים. וכן מצד הטבע שתהיה נפשו טובה עליו ורוחו נוחה מכל מעמד גופני ונפשי כי בכולם ימצא און לו להפיק ענינים מועילים בתורה ועבודת ד' ונדבת לב. ובכלל יהיו חייו טובים ומאושרים, ודרך החיים שלו תהיה מסוקלת מכל אבני מכשול, הרגילות למתקצפים בבקשם רק גדולות, ומכש"כ הפונים רק למטה שלעולם לא ימצאו שלווה. רק האיש המאגד את כל צדדי החיים, ומשתמש בהם בדרך הטוב והישר, הוא המאושר המאריך ימים ושנים טובים.¹³⁶

[עין אי"ה ברכות ב, פרק ט פסקה כד]

ג. הקרבנות מעלים את הנפש הבהמית ע"י המרכז של האומה הישראלית

סוד הקרבנות הוא ממש העלאת נפש הבהמית שבבהמה, שעל ידי קיום האומה וקביעותה הרוחנית והמעשית מתהווה תכונה נשמית אצלה במקום מרכזה. וכשמעלים ומקריבים בהמה וכל מיני קרבן, הכשרים מעלים את הכחות הללו להוסיף כח באוצר האומה בכחה לאלהים, ומתעלה רוחניוּתה וגשמיותה. ועל ידי כן העולם כולו מתברך מפני שכנסת ישראל היא המרכז העולמי הכללי. וכל געגועינו לקרבנות בבנין המקדש הוא ממש לשכלל את האומה והעולם לכחות חדשים, אמיצים מאוד. וזה אי אפשר כי אם על ידי תיקון העולם בבנין בית המקדש ובבנין האומה בארצה הקודם לזה בהכרח, באיזה צורה שתהיה, ברוחניות ובחמירות. וכשמסתכלים יפה בסודות התורה הפנימית, מתעלים למעלה מההגיונות המצומצמים של ההשערה השכלית

136. מציאות המקדש והמזבח נתנה אפשרות לחזק את הצדקה הלאומית החברתית באומה אחדותית כשלנו, ופתרון בעיית העוני לא היה עניין פרטי אלא חברתי.

האנושית, ואינם חשים לכל מה שהן מגבילות לפי מיעוט הדעה והיכולת שבקרבן, כי אם מתרחבים הרעיונות ברוחב עליון. "הרחב פיך ואמלאהו"¹³⁷.

[אוצרות הראי"ה חלק ד עמ' 46]

ד. מה שנאבר כנגלל התשוקה של הדבקות בה' - מתעלה

אומרים הקרבנות, שבשביל השאיפה האלהית צריך האדם להיות אזור בגבורה, להיות מוכן ללחום עם עצמו ועם העולם. לאבד צריכים כדי למצא. אמנם מה שמאבדים בשביל השאיפה האלהית, אינו איבוד, כי אם מציאה ורוממות, מה שנאבד בעד התשוקה של הדביקות בד', הרי הוא מתעלה. ואין ראוי להיות מתעלה כי אם מה שכבר העילוי מושרש בו, רק מהבהמה הטהורה ומהעוף הטהור, מהצמח המיוחד, יקרב קרבן לד'. רק האספקלריא המאירה, באורה הצלול, יודעת היא במה השורש המבורר כבר נמצא, עד שהוא ראוי להתעלות על ידי האיבוד בשביל השאיפה האלהית.

[קובץ ג, רו]

ה. העלאת נפש הבהמה והעולם ע"י הקרבנות - מוכנת דווקא ע"י חווי הקודש והרגשת החמון התמימה, מה שהביקורת מחלישה. עילוי זה נותן אור וחיים לכל המציאות, ולכל העמים

העבודה, והתפילה ביחוד, היא פעולה מעשית, פועלת על הנפש המתפללת ועל העולם כולו, במובן היותר רחב ויותר כללי של ההויה. וההשכלה האנושית,

---

137. תהלים פא, יא.

כשתבוא למרום חופשתה, תכיר את הערך הגדול שיש להרצון של האדם,¹³⁸ בהיותו מתעלה אל החשק האלהי, ובהיותו דורך באלה הדרכים שמביאים אותו לרום מטרתו, שהתפילה, המחוברת עם חיים טהורים תוריים ושכליים, היא אחת מהם. ויותר מהתפילה המבוטאת, שיש להחליפה במוסר פרטי, המכשיר רק את הדמיון של האדם, מלאה חיים היא העבודה האלהית, שמתגלה ברוב חיל גבורתה בעבודת הקודש והמקדש, שייבנה במהרה בימינו. אז ירומם רוח האדם ורצונו, בהתעלות נפשו על ידי התעלות החלקים המאירים בנפש הבהמה, שערך החיים שלהם בהיותם קשורים עם גויית הבהמה, אינו גדול כל כך עד כדי לגעל את הריסות החיים שלהם לשום מטרה נשגבה, בין גלויה בין סודית. וכאן הדמיון הנלהב של האדם קולע אל המטרה של גובה האמת בעיקר היסוד, אלא שכל זמן שלא נתרומם הדמיון בעצמו לבא לרום נקודת ההשכלה העליונה, הרי הוא טועה בדרכו באופנים צדדיים המשגים אותו. עבודת אלהים על ידי קרבנות היא עבודה מתקבלת אל הדמיון ההמוני הגס, ודוקא בזה מונחת נקודת גובהה. זה הדמיון אוצר בקרבו את ההארה היותר עליונה, כמו שאהבת החיים, קישור המשפחה, וכיוצא ברתוקי החיים, הינם אמיצים בדמיון ההמון, והביקורת באה ומחלשת אותם, עד שתבוא ההכרה העליונה ותשיב להדמיון ההמוני את רכושו, מזוקק ומוצדק בצדק נצחוני.

הציפיה לבנין המקדש ולעבודת הקרבנות היא השאיפה היותר אצילית ויותר עליונה מכל מה שכל רוח עדין וכל נשמה שירית עליונה יכולה לצייר. עילוי החיים בפועל, עילוי העולמים, התקשרות כל החיים באור חי העולמים, בחיים האלהיים ההולכים ושופעים, המחיים כל חי, השולחים אורם מרום גובהם עד

---

138. כיום העולם הולך וצועד במסילה זו - להאמין ביכולתו של כח הרצון של האדם לשנות וליצור את דרכיו.

שפל תחתיות ארץ, המתפשטים על אדם ועל בהמה יחד. וכל האדם וכל החי אחוז הוא בחוברת. נפש הבהמה בנפש האדם היא קשורה. כשמשתחררת נפש הבהמה מאסור גוייתה על ידי המחשבה האנושית, בקרבן לד', מתאחדת היא עם רוחניות מחשבה אצילית, מרוממת עימה סכום עליון ועשיר מאד מכחות החיים, והעולם מתנועע למעלה למעלה. אין העילוי מורגש כי אם לחוזי קודש, ולהרגשת ההמון התמימה. עילויי חיים סגוליים איחודיים אלו, צריכים להיות קשורים עם שלטון ממלכת עולם כזאת, ששאיפת אחדות כל היקום, בהכרה וברגש, בהלך חיים, ובנטיות הנפש האנושית, היא מגמתה.

וזאת היא מגמת נשמת ישראל, שורש התגלות האלהות והרצון של אחדות ההויה בעולם, בהיקף כללותו היותר עליונה. נטיית אחדות העולמים זה עם זה, על ידי משך שטף אור האלהות, על ידי התאחדות באור האלהי במקורו, עם תשוקת שאיפת כל הטוב, הזמני והנצחי האידיאלי, דוקא על ידי התכנית הרדיקלית הזאת, על ידי הכשר החיים היותר עליון הלזה, הנותן עז לגיבורים, נבואה לנביאים, רוח קודש לבעלי הופעה, שירה לשרים, הוד מלכות למלכים ועצמה לגיבורים, אור חיים לכל יצור ועדנה לכל ציץ, קיום ועמדה לכל דומם, ועירות רוח לכל רוח מוגלם ומופשט. זאת היא תשוקת האומה, אשר אור ד' הוא מנת חבלה, שהיא קשורה בעונג האהבה הרוחנית של דעת אלהים, אלהי עולם, אלהים אמת, בחיים העולמיים והיחידיים, הלאומיים והאישיים, ומקדשה בית תפילה מוכרח להיות לכל העמים. מה שכל זרמי האמונות אליו שוטפים, כעירורים קיר ממששים, מה שכל חפץ הרוממות הנפשית דורשת, מה שכל שירה ופיוט מגלה, אל מה שכל אהבה וגבורה מתפרצת, אל תוך התוכיות, אל זוך הזכות, צחצוח הצחצחות, הוד החיים שבחיי החיים, בדיוקן העליון שבעליונים, רם מכל רם ואמת מכל אמת זה אנו דורשים, זה דור דורשיו, מבקשי פניך יעקב סלה.

[ערפלי טוהר עמ' ט]

ו. עניין הקרבנות הוא לעבוד את ה' גם בכחות הגבוהים הבחיריים וגם בכחות הטבעיים

רבי יוחנן אמר: כאילו הקריב עולה בלא מנחה וזבח בלא נסכים.¹³⁹

המנחה והנסכים בקרבנות הם מסוג הצומח, והקרבנות דבעלי חיים הם מסוג החי שגבוה ממנו, והמזבח עצמו שעליו מקריבים מזבח אדמה, הדומם. להורות, שאנו חייבים לעבוד את ד' בכל הכחות הטבעיים הנתונים לנו מחסדו, ואם נעבדהו רק בכחות העליונים ולא בהכחות השפלים, לא נגיע אל מעלת השלמות. וכנגדם גם באדם, בנפשו, ישנם כחות גבוהים, שהם כח השכל והדיבור, וכח המעשה הוא כח החיים השפל. וכשקורא קריאת שמע, ומשתמש ביסוד קבלת עבודת ד' רק בכחו הדברי שהוא הכח הגבוה, ואינו מניח תפילין אז, להורות שגם הכחות המעשיים שהם חמריים כולם משעבדם לעבודתו, הוא דומה כאילו הקריב עולה בלא מנחה, וזבח בלא נסכים. שרמז לעבודת ד' את הסוג העליון ולא את הסוג שלמטה ממנו, שלא השלים את הכונה הראויה.

והנה חטאת אינה טעונה מנחה ונסכים, מפני שהכחות הטבעיים אינם שייכים לעונש ולחטא, שאינם בני בחירה, שהכח המעכל יעכל האיסור כהיתר, ולא שייך ע"ז ציווי. אמנם לענין מעלות ויתרונות, שע"ז באה עולה וזבח לזכות לדבקות בשמו ית' יותר, יוכלו להתעלות ג"כ הכחות הטבעיים, כענין הקדושה שהיא מתנה. כענין אברהם אבינו ע"ה שהשליטו הקב"ה על רמ"ח איבריו, דהיינו שגם הכחות הטבעיים יצליחם השי"ת שיכוונו תמיד אל הטוב והקדוש.

[עין אי"ה ברכות א, פרק ב פסקה ט]

139. ברכות יד ע"ב: "אמר עולא: כל הקורא קריאת שמע בלא תפילין – כאילו מעיד עדות שקר בעצמו. אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כאילו הקריב עולה בלא מנחה וזבח בלא נסכים".

ז. עבודת הקרבנות נראית היפך עבודת ה' הטהורה, לכן היא דורשת שמירת המחשבה - כדי לכוון אל התכלית באופן מיוחד

הדבר שנזקק הרבה לכח החכמה המסתכל אל התכלית הכללית הנקבעת בעבודה, הוא עבודת הקרבנות. שהפעולה מצד חיצוניותה היא ההיפוך מדעת אלהים הטהורה שאנו יודעים ממקור החיים של תורה הקדושה. אשר על כן הדבר מוכרח שתרום את האדם להשקיף על התכלית הכללית המכוונת שבה. אשר על כן הפסול של מחשבה מצוי בקרבנות, עד שמהפך הקרבן הרצוי והאהוב לפיגול שלא ירצה, "ואוכליו עונו ישא כי את קודש ה' חלל"¹⁴⁰ למען דעת כי שמירת טהרת המחשבה ואמתת העיון בהשגת דעת ד' לאמתתה היא תכלית הקרבנות. אמנם המחשבה זקוקה היא אל המעשה, על כן 'חכמת' זה סדר קדשים.¹⁴¹

[עין אי"ה שבת א, פרק ב פסקה קנז]

ח. קרבנות ותפילה - שונים הם מכל המצוות, ומתקבלים רק כאשר נעשים לשם שמים

ונראין הדברים דשכר בעולם הבא להיות לרצון לפני השם יתברך, אין לו למי שאינו נתכוין לשם שמים. אבל בעולם הזה יש לו שכרו, שהרי אמרו רבותינו זכרונם לברכה, אפילו בקרבנות דבלק: "לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות

140. ויקרא יט, ח.

141. בעולם של ימינו ההולך ומתאים את עצמו לתובנה הגדולה של כח המחשבה, וכן למשמעות החיבור ליעוד שמתוכו אנו פועלים, הקרבנות הם חיזוק מהותי לערך עליון זה. בעבודת הקרבנות, האדם היה נדרש לזכור את כח המחשבה שלו, ולרכז אותה לתכלית המכוונת ורצויה.

אפילו שלא לשמה, שהרי בשכר ארבעים ושנים קרבנות שהקריב בלק וכו'":¹⁴² מכל מקום יש לומר, דהתם על כל פנים היה לו מחשבה לשם ד', אלא שהיה רוצה להפיק על ידי זה זממו הרע, ומתוך שיש בזה פסול מחשבה על כל פנים להרע, מיייתי ראייה שדבר גדול הוא מעשה אף על פי שאינה במחשבה נכונה, אבל כשאינו מתכוין בקרבנות לשם יתברך שיהיה לו נחת רוח ושמקריב לשמו, ודאי אין לו שכר כלל.

ובזה יש לומר דחמירי קרבנות משאר מצוות. דבקרבנות כפל קרא כמה פעמים "ריח ניחוח" והיינו לשם נחת רוח למי שאמר והיה העולם לעשות רצונו, והכי נמי תפילות ותחנונים שעומדים במקום קרבנות, יש לומר דאם אינו מתכוין בהם אין לו שכר כלל דעיקרם הוא הכונה. והכי פירוש: אחד המרבה ואחד הממעיט יש להם שכר טוב, אף על פי שמחולקים בין מעט לרב ובלבד שיתכוין לשמים.¹⁴³ דאם אינו מתכוין לשמים - אין לו שכר כלל. על כן טוב למעט בכונה דיש לו שכר, מהרבות בלא כונה דאין לו שכר.¹⁴⁴

[מצות ראי"ה אורח חיים סימן א סעיף ד עמודים ג-ד; משנת הרב פרק ו פסקה ז]

ט. הקרבן מכפר על הרע ללא פגיעה בכחות הטובים שבאדם, וכנגדו בנלות - פועלת התפילה

בזמן שביהמ"ק קיים אדם חוטא ומקריב קרבן, ואין מקריבים ממנו אלא חלבו ודמו. החלב הוא מותר בגוף שאפשר לגוף לעמוד מבלעדו. והנה החטאים הם

142. נזיר כג ע"ב.

143. ע"פ ברכות יז ע"א.

144. עיין שולחן ערוך אורח חיים סימן א סעיף ד. ועיין משנה ברורה שם ס"ק יב.

על שני פנים: שיטוף במותר לעולם מביא חטא, אמנם כפי צורך הקיום ראוי שיוקח על דרך המותר, ע"כ יש כפרה בחלב נגד המותרות. ובדם, נגד הנטיה לאיסור שנכנס גם בכדי צורך הקיום. אמנם ההבדל בין כפרת הקרבנות בזמן שביהמ"ק היה קיים לכפרת התענית בזמן הזה הוא, כי בזמן השלמות, כשהיו צריכים למעט איזה כח רע שנשרש, היה הדבר מכוון רק אל הכח הרע. הקרבן לא פעל לרעה כלל על כחות הגוף והנפש הטובים, כ"א הכניע את הכחות הרעים. אבל עכשיו כשם שהאומה בכללה, בעונינו, הגלות היא כור ברזל לצרף סיגים, ויחד עם הכחות הרעים שמחליש הוא עושה שמות ג"כ בהכחות הטובים. כן הפרטי, בהיותו צריך לתקן הכחות הרעים ע"י תענית, מתמעטים ג"כ הכחות הטובים ע"י חלישות הגוף והנפש. וע"ז תחול התפילה, שיהיה כאילו הוקרב ע"ג המזבח. ותרצינו לבער רק הרעים ולחזק הכחות הטובים.

[עין אי"ה ברכות א, פרק ב פסקה מט]

י. הקרבן מגיע מתוך הכרה שאיסור הוא רע ומגונה. התכלית המתוקנת היא שימוש גם במידות הרעות לטובה. הדרך לכך היא ע"י עשיית המצוות כמבע והחטא יהיה מקרי עבורו

"כי אינם יודעים לעשות רע", אי הכי צדיקים ניהו. אלא אל תהי ככסילים שחוטאין ומביאין קרבן ואינם יודעים אם על טובה הם מביאים או על רעה הם מביאים. אמר הקב"ה: בין טוב לרע אין מבחינים, קרבן מביאין לפני.¹⁴⁵

מי שתקן מדותיו בטבע ונעשו תכונותיו ישרות, הוא יכיר בהכרה פנימית את גנות הרע ויקרת הטוב, וימשך אחרי דרכי התורה באהבה ונדיבת נפש. אם

145. ברכות כג ע"א.

כן המדה התכליתית בקרבן הוא שיהיה מקרה החטא אפשרי רק במקרה. א"כ צריך שיבא האדם לתכונה כזאת, שידע בהכרה פנימית שהאסור הוא רע ומגונה, ועל זה הוא מביא קרבן. אמנם הכסילים, שאינם מכירים בהכרה פנימית מהו רעה ומהו טובה, וכל כך הם רחוקים מטבע הטוב והישר עד שיוכלו לצייר בעצמם כי האסור הוא טוב. אלא שהם כפופים לזה רק מצד גזירת התורה, א"כ מדותיהם הקבועות מיוסדות על אדני החטא. ע"כ אמר הקב"ה בין טוב לרע אין מבחינים, ואינם משערים בהכרה פנימית על מה הקרבן בא, על הטובה או על הרעה, שאצלם יוכל להצטייר שהחטא והתאוה הוא טוב. א"כ מה בצע בקרבנם, ואינם משיגים ממנו התכלית המכוונת.

ובזה יבא מאמר כי אינם יודעים לעשות רע כפשוטו. כי המעולה מי שזיכך טבעיו כראוי, זהו שלימותו, שיוכל להשתמש כראוי גם בכחות הרעים, ככעס וגאווה וקנאה וכיו"ב. אמנם מי שהוא נאסר ביד יצרו, ומדותיו רעות ולא זזה תכונתו הרעה ממקומה כלל, הוא אם יוכל לפעמים ע"י טורח רב לעשות דבר טוב מצד גזירת התורה ויראת העונש, אבל לעשות עם הכחות הרעים דברים טובים, זה אינו יודע כלל. ובאמת כל זמן שלא יוכל האדם להשתמש גם בכחות הרעים לטובה, איננו מתוקן בטבעו, והחטא יהיה בו טבעי לא מקרי, ולא בא עדיין עד תכלית הקרבן. ע"ז אמר כי אינם יודעים לעשות רע, כי אינם מכירים הכרה שלימה בפנימיות ההדרכה השלימה, ע"כ יפלו ויכשלו. כי האדם מוכרח להשתמש בכחותיו הרעים ג"כ, כמו כחות התאוה והחמדה, הרוגז וכאלה. אמנם זאת היא תורת אדם¹⁴⁶ המעלה, שיהיה לבו ברשותו¹⁴⁷ לעשות מכל אלה דרך ישרה ומשלמת.

[עין אי"ה ברכות א, פרק ג פסקה מה]

146. ע"פ שמואל ב ז, יט.

147. עיין בראשית רבה פרשה לד, י.

יא. הקרבנות הרושמים בנפש את כבוד ה', ריבויים נכון רק כשהמקדש בתיקונו

הקרבנות הם בכללם מכוונים בעקרום לתכלית הרשמית כבוד שמים במושג הכללי, ביחוד ריבוי הקרבנות שלפי המושג המוסרי הפרטי כבר נאמר "לא על זבחך אוכיחך"¹⁴⁸, ולא דברתי עם אבותיכם ע"ד עולה וזבת. שהמוסר המתעלה ומכיר חפץ השלמות העליונה הוא מגיע כבר עד התכלית הפנימית של הקרבנות, אמנם ביחס הכלל היא עבודת ד' קדושה ונעלה עד מאד. הכלל כולו, רק אז בהיות בית ד' נכון ונשא, כולו אומר כבוד ומורא ע"י הזבחים וכל סדרי העבודה ע"פ התורה, יכיר הערת הרגש של כבוד ד' וסוד המוסר הטהור הבנוי על החפץ הנצרך להתעצם בלב כל איש ללכת בדרכי ד', ע"כ אלף העולות של שלמה¹⁴⁹ יש להן ערך כללי גדול, שמהתבוננות של הכלל כולו יצאו הפרטים הטובים.

[עין אי"ה שבת א, פרק ב מתוך פסקה נה]

יב. חיבור כל היצורים כאחד בגורלם והתעלותם, הוא סוד עמוק הרכה יותר מתכני המוסר הגלוי

סתר חבוי ונעלם על הגורל מתפשט, על גורל היחיד והציבור, על גורל כל בריה וכל עולם, על גורל המון בריות לאין תכלית, והמון עולמים לאין מספר.¹⁵⁰ המזל העליון אשר בני חיי ומזוני ממנו יוצאים, בו תלויים, אוחז הוא כל קנין עם נושאו. לא לתוהו יוצרו, לא לשוא, ולא במקרים הרוסים, מתיחסים הם זה לזה. וגורל האדם וקניניו, הלאום ורכושו, יחס הנשמה עם שפעת כחותיה,

148. תהלים נ, ח.

149. מלכים א ג, ד.

150. יתכן והרב רומז כאן גם על הסוד שהתגלה בגורל השעירים של יום הכפורים.

ניצוציה, אותיותיה, הזורמים ומסתדרים הבולטים ונוצצים, העושים ספרים וספרי ספרים, האורים והתומים, מתגאה ומתנשאה היא ממעל להשטחיות הסימבולית אורת האורים, רזי סתר כל חי, דבר אל אלים.

ברומו של גוי קדוש הכל עולה. העולמים מותאמים, הנשמות ועולמיהם, הקנינים ויחוסיהם, שומרים תפקידם ויחוסיהם, ערכי כינורות נאים מטיבי שיר, מנעימי נגן, מבצרי גבורה, מכוננה בהמון תעלומות אראלים העבודה העליונה והממשית, ריח ניחוח האישים והנסכים, הקרבנות והמנחות, הקטורת והלבונה, המערכות למיניהם, החטאת והעולה, הבקר והצאן, תורים ובני יונה. רז לרז יביע, אור עולם באוצר חיים. ומותאמים באים התכנים עם המוסר הגלוי, שאיננו כ"א לבוש לבושו ומעטה מעטהו, צל צלו, של סתר חביון עליון. מתקרבים החיים לשרשם, מתקרב האדם ליוצרו, מתקרבים המדות הפועלות בעולם, משתטף שפע רוח הקודש ויורד ע"פ מדותיו, מתגברת שפעת הברכה, מתאדרים החיים והשלום, מתאחים הקרעים, מתחסמים הכלים השבורים בעילוי הכחות החיוניים, המחשביים והמעשיים, למרומם העליון. נושאי כלים המה הנבואה התדירית, ההדרכה החינוכית, המשטר הקיבוצי, הישרנות האנושית, חוש ההערכה, זבידת המסורת הפרטית. והמלך העליון בתפארת עזו על כל מתנשא, טוב וישר ד', על כן יורה חטאים בדרך, ידרך ענוים במשפט וילמד ענוים דרכו. כל ארחות ד' חסד ואמת לנוצרי בריתו ועדתו.¹⁵¹ ה' בהשמים חסדך ואמונתך עד שחקים, צדקתך כהררי אל משפטיך תהום רבה אדם ובהמה תושיע ד'.¹⁵²

[קובץ ה, קמא]

151. תהלים כה, ה-ה.

152. תהלים לו, ו-ז.

יג. הסליחה, הבאה מתוך חסד, יודעת להכיר את תפקידו של הרע לשלמות העולם, דבר שמתבטא בשעיר יום הכפורים

הסליחה העליונה באה ממקור החסדים, מהגדולה הגמורה המרובה לאין קץ, היודעת את הכללות לכל הקיפה ואת הפרטיות לכל דקדקותה, יודעת את הקודש ואת הטוב לכל עליוניהם, ואת החול ואת הרע לכל שפלותם, ויודעת עם זה שהכל נשקל בצדק בפלס ומאזני משפט ונטיות הרע, החורבן, הרשעה והשיקוע השפל, גם להם יש דרישה, ובכללות, הכל מצטרף, ועם זה בדול הוא הרע מן הטוב, השקר מן האמת, השפלות מהרוממות. ההתגלות של הניגוד לכל ארחות עבודה זרה לכל סעיפיה בפועל וברעיון, המכה כל כך גלים גדולים בישראל, היא הארה כללית עליונה מרום האמת המוחלטה השוללת כל כיעור, כל טומאה וכל חטאת, ובגדולתה יודעת היא לקחת הכל תחת חסותה, וע"פ עצת אל עליון העליונה הכל מתפרנס. התאמצות גדולה צריכה היא הרשעה להחזקת מעמדה, יודעת היא את תפקידה בהויה, ומלאה היא זעם לכל, וביחוד למי שבא לדחוק רגליה. ודחיקת הרגל היסודית היא העברתה מהמציאות בכללות, ובזה היא כבר אוחזת במעוז הצדק, מפני שהכללות של הרשעה וכל הופעותיה צורך עולם היא. רק בצורה עליונה מהמדע והמוסר, מקודש האמונה וחופש הציור המלא זיו בלתי מוגבל, יוכל להכנס הרעיון הגדול הזה ולהתגשם במדתו, איך מסכמים את סך הכל של כל היש, ואיך מסדרים כל כח על עמדתו, ואיך יודעים להחזיק את המעמד, ולתן יד לכל הקצוות ע"פ שיעורם, ולגבל כראוי את גבול ערכם. בסליחה הכללית של יום הכפורים יש רוממות זו, והובטאה והוכנה בפועל בשעיר המשתלח שהוא לכאורה נגד השאיפה הכללית של כל העבודה הקרבנית, ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים, את קרבנותיהם אשר הם זובחים על פני השדה. הערצת הפראות וטבע האדם, והטבע בניוולה עד שפל תחתיתה. ועם זה מתעלה השלטון העליון עד כדי

נתינת כח מוגבל גם לאותה הרשעה, והכל מתהפך לסנגוריא, והאור האמוני והמוסרי מתעלה לסוד החירות העליונה המביא כל יפעת קודש.

[עולת ראי"ה ב עמ' שנז-שנח]

יד. הפקירה הכללית אינה דוחה שום כח בעולם, גם את הרע, וזהו השעיר לעזאזל

הגופניות המגושמה דורשת את תביעותיה באיזו מדה גם במקום שיש התעלות עליונה לקודש וטוהר. וגם הרשעה בעצמה יש לה תפקיד בעולם, ולא נתנה להדחות. זאת הסקירה הכללית אינה מניחה למחות נקודה אחת מאותיות היצירה כולם, ואם נדחה איזה כח, יהיה גם הירוד, הרס וקטיגוריא אנו עושים. באו השעירים לפיוס מדת הדין בקרבנות, והשעיר לעזאזל בתור חלק אדם רשע.

[קובץ ד, צ]

טו. הקרבנות קיימו גם את הרע הנצרך לקיום העולם

...וזהו ענין עקימא דתננא, מהקטר חלבים ואברים ופדרים, האמור בזוה"ק,¹⁵³ שהיה מזון לההוא סטרא דהוא מתעקם לסטר צפון. שכמו שע"י הקרבנות היה נשפע השפע הטוב, הדרוש בעד קיום החיים, כן היה נשפע ג"כ השפע, שהוא בעצם רק למראה עינים, ובסוף הלא יקיאנו ומבטנו יורישנה,¹⁵⁴ אבל ג"כ נדרש הוא לקיום העולם לעת כזאת, כל זמן שהרע שולט.

[פנקסי הראי"ה חלק ג עמ' כג, מתוך אות עג]

153. זוהר ח"ב קל ע"א.

154. ע"פ איוב כ, טו.

טז. עבודת הקרבנות מצריכה דמיון אמין, הנבנה ע"י בריאות שאר כחות הנפש והגוף, והוא מעטר ומקדש את האדם. לכן, בבריאות כחות האומה - יובן ערך הקרבנות

כח הדמיון כשהוא בשלימותו והוא מתאים בהרמוניה נאותה ליתר הכחות הגופניים והנפשיים הוא מעטר את האדם לעשותו מלא חיים והוד קדושה ואצילות. אמנם כשהוא מתרבה לפי ערכו או שיתר הכחות מתחלשים, אז הוא מוציא את האדם מן העולם ומביאו לידי שיעמום, ולידי נפילה חמורת ורוחנית. כן הדבר באיש פרטי וכן הוא באומה שלמה.

ליסוד עבודת הקרבנות צריך כח רגש וציור עז ואמין מאד, והיסוד לזה - בריאות כח המדמה בעצם תקפו ושלימותו הטבעית והמוסרית, שא"א להיות כ"א ע"י שלימות ובריאות יתר כחות הגוף והנפש. ע"כ בעליית האומה, הקרבנות הם זבחי רצון וריח ניחוח לד', ובנפילה חלילה "והשמותי את מקדשיכם ולא אריח בריח ניחחכם".¹⁵⁵ כי בעת דלדול הכחות, אם היה כח הדמיון מתגבר בעצם השלמתו ע"י הקרבנות, בלא צירוף הסביבה של כח העצמה הדרוש לו, היה מביא לידי טירוף דעת והזיה, ויתר רעות שאין לשערן. ע"כ הבקשה של השבת העבודה היא מצורפת תמיד עם השבת העז הלאומי ועמה הבריאות המלאה הגופנית והרוחנית של הכלל והפרט, שרק אז יחסר מאד הרושם האדיר והמתוקן של הקרבנות שהם זבחי רצון באמת, ואז תיערב העבודה כראוי לה, ש"תעלנו בשמחה לארצנו ותטענו בגבולנו, ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו".¹⁵⁶ המשקפים על ציור הקרבנות מנקודת המצב המדולדל של ההוה,

155. ויקרא כו, לא.

156. מתוך תפילת מוסף.

אינם יכולים כלל להכיר את ערכם המרומם והקדוש, ולפעמים יבואו ג"כ לדבר תועה.¹⁵⁷ אמנם צריך תחילה להכיר כח גאותן של ישראל, עוזם ותפארתם, ומילוי כחותיה של האומה איך הם מצטיירים. אז, ע"י השכלה חודרת ביחש הצורך להוראת והבלטת חבת ד' המיוחדת, והוקרת היתרון הרוחני שלאומה הנפלאה והמיוחדת, רק אז יושכל הדבר לאשורו וימשך עליו רוח חן ואהבת אמת. ולזה צריך אמנם דיעה הגונה, וכל שיש בו דיעה כאילו נבנה ביהמ"ק בימיו.¹⁵⁸

[פנקסי הראי"ה חלק א עמ' קנח, מתוך אות נא]

יו. הקטורת היא ביטוי לרכדים רוחניים, אשר ככל שהם עליונים יותר - כך מצריכים דקדוק יותר, ושיאם בהתעלות הגדולה ביום הכיפורים

"הדק היטב" שבקטרת רומז על דברים הרוחניים שהם כענין קטרת, ריח, דבר שהנשמה נהנית ממנו, שצריכין לדקדק בהם בדיוק עיוני, לא לקחתם לפי הסברא הגסה השטחית. וכשהאדם מתעלה במדרגות הקדושה, צריך לדקדק יותר בעיוניו, שהקודמים אע"פ שהיו דקים מ"מ לא אפשר שיהיו כ"כ מצוחצחים כמו שהם במעלות יותר עליונות. ע"כ מחזירין את הקטרת למכתשת בערב יו"כ ומקיימים בהם מצוות "דקה מן הדקה".¹⁵⁹ ובכלל, עצמיות העיונים אינם בצחצוחם כשהם עוברים במדעו של אדם בהיותו עסוק ג"כ בענינים החמריים של אכילה ושתייה ויתר צרכי הגוף כמו שהם בעליויים

157. לפי הרב ניתן לראות שהמציאות הבריאה נבחנת מצד ההכרה. כלומר, מספיק שההכרה הלאומית היא עמוקה בציר ובדמיון - ואז הרי שגם לקרבנות יהיה מקום בדמיון החזק. אולי אפשר לגזור כאן גם ההפך - שבחולשת ציור ערך הקרבנות ניתן יהיה להכיר בחולשת ערך העוז הלאומי בימינו.

158. ברכות לג ע"א.

159. כריתות ו ע"ב.

בהיותו מתקדש מהם. ע"כ ביוה"כ שאין בו אכילה ושתיה, "לקדוש ד' מכבד",¹⁶⁰ צריכין להיות דקה מן הדקה, ואין הדיוק הקודם מספיק להם.

[פנקסי הראי"ה חלק א עמ' רכא, אות נד]

יה. האדם היותר שלם יכול לתקן גם מה ששולט בו המוות; תפילת ערבית כנגד פדרים ואברים - היא ביטוי לתיקון שלם זה

והנה כבר אמרנו, שמי שצריך לעשות תיקון בענין הרע, עליו החובה שיהיה נקי לגמרי מכל תערובות ורושם רע, שלא ימשכהו הרע ח"ו לגורנו בחרמו.¹⁶¹ על כן, כשהיה צריך להקביע על דורות הבאים ענין המכוון כנגד פדרים ואברים, שהוא לעת לילה, דמותא שליט, היה צריך לזה דוקא יעקב, בחיר שבאבות, שלא היה בו סיגים כלל, כי מטתו שלמה,¹⁶² לא כאברהם ויצחק שיצאו מהם עשו וישמעאל, והוא יכול לתקן הכל, ולא יגורו רע,¹⁶³ כי לא כאלה חלק יעקב,¹⁶⁴ ולא הביט און ביעקב.¹⁶⁵

מכל מקום, מי שעלה למעלה שרואה עולמו בחייו,¹⁶⁶ ואין לבו נפתה כלל, כי אם מה שע"י עטיו של נחש¹⁶⁷ עדיין נמשך מעט גם במעולים הרבה, שהרי

---

160. ישעיה נח, נג.

161. ע"פ חבקוק א, טו.

162. שיר השירים רבה פרשה ג, ח.

163. תהלים ה, ה.

164. ירמיה י, טז.

165. במדבר כג, כא.

166. ברכות יז ע"א.

167. שבת נה ע"ב.

המיתה על כל פרוסה,¹⁶⁸ מכל מקום, אין צריך לעבוד כדי להשפיע זה הענין חלק לכלבא. על כן, תפילת ערבית רשות.¹⁶⁹

[מובא בשם הרב]

יט. עבודת הקרבנות מאחדת בין הציורים הנמוכים והבוטריים לציורים העליונים. אם אחד מהם נפגם - זהו מצב מסוכן שעלול להפוך את הקרבנות לתועבה

...והנה, למען דעת שאין שום ציור יוצא מכלל האחדות, הוא ענין עבודת הקרבנות, שהוא תולדה מהציור היותר פשוט, שמתגלה ענין האלהות לפי הסקירה היותר בוסרית במין האדם, ומ"מ גם בה זורח האור האלהי. ואדרבא, כשהציורים כולם מתקשרים מלמעלה למטה, עד שאפילו באותו הציור העומד בתחתית הסולם זורח האור הכללי, זהו הדרך המביא להשתכללות הבריאה כולה, ושולם העולם ממשמש לבא, שאז כבר נחדלות התגרות העיוניות, הבאות לרגלי הציורים הפנימיים שבמושג האלהות, כיון שמובן, שדוקא בקיבוץ כולם יחד, יצא האור האמיתי, ויזרח אור הטוב, החיים והצדק האלהי בעולם.

ע"כ אין קרבן רצוי, כי אם כשהעולם עומד במצב טוב והגון, באופן שראוי שכל הציורים יעלו ויתאחדו לתכלית הטוב. אבל כשעומד העולם במצב הפירוד והסקירות הפרטיות מתגברות, אז הלא הקרבנות ראויים הם להתהפך לתועבה,

168. אבות פרק ג משנה כ.

169. ברכות כז ע"ב.

שבהנתקם מאור החיים העליון, הלא הם ממייכים¹⁷⁰ את ציור האלהות באופן היותר חשוך, וסותמים בעד אור השכל הטהור וההשגה הבהירה, המביאה לזיכוך המעשים והמדות. אבל כשהכל מתקרב והכל מתאחד, הכל עולה והכל מתקשר, אין שיעור ואין ערך לאותו העז והבטחון של הוד דעת האלהים וצדקת השם יתברך, המתראה מאור האלהי המתפלש בכל עז חסד עולמים בכל מקום. "מלא כל הארץ כבודו"¹⁷¹. "בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך"¹⁷². ומה גדלו דברי חכמים ז"ל,¹⁷³ "והנה סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה"¹⁷⁴, זה הכבש, שכהנים שהם כמלאכי אלהים עולים ויורדים בו. ע"כ, "בהקבץ עמים יחדו וממלכות לעבוד את ד"¹⁷⁵, בזרוח אור ד' על ציון ועל מקראה,¹⁷⁶ "שם יזבחו זבחי צדק"¹⁷⁷, לרדוף צדק,¹⁷⁸ ו"שלוש שלום לרחוק ולקרוב"¹⁷⁹, "וראו כל בשר יחדו כי פי ד' דבר"¹⁸⁰.

[פנקסי הראי"ה חלק ב עמ' קלה, מתוך אות לח]

170. בכתב יד קדשו ניתן אולי לקרוא: מנמיכים.

171. ישעיה ו, ג.

172. שמות כ, כא.

173. בראשית רבה פרשה סח, יב.

174. בראשית כח, יב.

175. תהלים קב, כג.

176. ישעיה ד, ה.

177. דברים לג, יט.

178. ע"פ דברים טז, כ.

179. ישעיה נז, יט.

180. ישעיה מ, ה.

כ. קרבן התמיד היה מעלה את הנפש הבהמית של כל ישראל ומכפר בעדם. גם אמירת התמיד פועלת כך, אך פחות

בתמיד היתה כלולה כללות נצוצי החיים של הנפש הבהמית של כל ישראל, והיה מתעלה בכללו ע"י הקרבתו, ועמו היו מתעלים כל נצוצי החיים שירדו בכל עונה מעונת היום ע"י ההליכה השפלה של החיים. ולא עוד אלא שהכחות הירודים וההרגשות והרצונות, המחשבות והמעשים, הנגררים עמהם, היו מתרוממים למעלה למעלה, והיו העונות מתכפרים, ורישומם נמחק, והם מתהפכים לזכיות, ואור ד' מתדבק ומתחבר עם נשמת האומה כולה ע"י עליה זו, "קרבני לחמי לאשי"¹⁸¹.

ורשימה גדולה מעליה זו ירגיש כל אחד מישראל, לפי מעלתו, מאמירת פרשת התמיד בכל יום, שהיא עושה בסגולתה מעין פעולתה העליונה של העשיה הגמורה. וכפי אותה המדה, שהמעשה הגמור הוא יותר חזק מהאמירה, היו כחות החיים יותר חזקים, וממילא גם כחות הבהמיות וירידתם העמוקה יותר חזקה, וממילא היתה העליה יותר אמיצה, וצריכה לכח יותר מרובה. כמובן יש להחיים, המפעמים בכח רב, ערך יותר עליון, באין ערוך ואין דוגמא כמעט, לגבי החיים שהם רק צל חיים לעומת החיים הגמורים כשהם מלאים בחילם, בעת אשר הכבוד עומד במלא קומתו וזיו חייו, ובבית חיינו. אבל חסד עליון אינו עוזב אותנו, וגם בעבודתנו בחר בנו לחלקו, ומעשינו הקטנים עם שיח שפתותינו עושים גדולות ונצורות, שבמלאת החיים בכל צביונם רק אז יגלה ערכם הנשגב.

[עולת ראי"ה א עמ' תז ; קובץ א, תתכו]

181. במדבר כח, ב.

כא. הקרבנות - מקור לדבקות אלהית

...והקרבנות עומדים במעלה עליונה, בתור מקור החינוך לדבקות האלהית, שהמעשים הטובים נובעים ממנה...

[קובץ א, מתוך אות שצ]

כב. כדי שהקרבנות יהוו יסוד לעילוי האדם בצד הרזי - אנו נצרכים לבסיס של דרך ארץ ותיקון מדיני גלוי

מיסודי העבודה, לעדן רצונו של האדם, לקדשו ולאמצו. ויסוד הרמת כל ההויה כולה לערכה העליון, מרוכסת היא בערך העילוי שנשמת האדם מתעלה. ואיחוד נשמת אדם בכל מקום שהיא נמצאת בכל עולם ודרגה, זהו יסוד מושכל, כי אין חציצה ברוחניות מצד עצמה. כל העצות האלהיות בדבר עבודת ד' ורזי תורה בערכי חוקים, הכל בנוי על יסוד התעלות זו, שהיא תמיד צריכה להתבסס על היסוד הגלוי ודרך ארץ קדמה לתורה, והמזדות הישרות, והתיקון המדיני, מוכרח להיות מוקדם במוסר לפני הערכים הרזיים. הקרבנות וכל מכשיריהם, הם המרכזים הרזיות היותר עליונה, שנותנת חיים ועילוי לעולם כולו. וכיון שהמעשים מתקלקלים, והמוסר האנושי מתמוטט, אין להם ערך. ולא אריח בריח ניחחכם.¹⁸² אמנם חוזר העולם לעלות, עד אשר וערבה לד' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות.¹⁸³

[קובץ א, תשצו]

182. ויקרא כו, לא.

183. מלאכי ג, ד.

פרק ו הקרבנות - לעתיד לבוא

א. עבודת הקרבנות תשוב כאשר תתווסף קדושה לתחיה הלאומית החמרית. היא תיעשה מתוך קדושה פנימית ולא מתוך גסות גשמית

ובענין הקרבנות, ג"כ יותר נכון להאמין שהכל ישוב על מכונו, ונקיים בע"ה כשתבא הישועה, ונבואה ורוה"ק ישובו לישראל, כל האמור ביעודה כמאמרה. ולא נתפעל ביותר מהרעיונות של התרבות האירופית, כי דבר ד' אשר עמנו, הוא עתיד לרומם את יסודי התרבות כולם למדרגה יותר עליונה ממה שיוכל כל שיקול דעת אנושי לעשות. ואין ראוי לנו לחשוב שבקרבות מונח הוא רק הרעיון הגס של העבודה המגושמה, אלא שיש בהם טבעיות קדושה פנימית שאי אפשר שתתגלה ביפעתה כ"א בהגלות אור ד' על עמו, ותחיה מקודשת תשוב לישראל ואותה יכירו גם כן כל העמים כולם.¹⁸⁴

[אגרות הראי"ה חלק ד, מתוך אגרת תתקצד]¹⁸⁵

184. מעשה הקרבנות אינו מעשה שטחי לבד של שחיטה, אלא פעולה פנימית על המציאות. בהבנתה של הפעולה הפנימית, תוכל להיות מובנת כל פעולת הקרבנות בכלל.

185. אגרת זו הובאה לעיל פרק ב אות ח.

ב. כאשר לבעלי החיים תהיה דעת, הקרבנות יהיו מן הצומח ולא מן החי

וערבה לד' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות.¹⁸⁶

בעלי החיים, הקרבים למזבח, חל בהם עצמם התקון ע"י התעלותם להיות זבח לד', שכיון שאין בהם דעת אינם מגיעים להתעלות זו כי אם במעשה הנעשה בהם בהעלות לד' דמם וחלבם, שהם עיקר מכוון הנפש. משא"כ האדם, אשר בלבו המבין ישכיל את מעשה הקרבן ויתקרב אל ד' בדעתו. אבל לעתיד לבא שפע הדעת יתפשט ויחדר אפילו בבעלי החיים, "לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי, כי מלאה הארץ דעה את ד'"¹⁸⁷ וההקרבה שתהיה אז של מנחה, מהצומח, תערב לד' כימי עולם וכשנים קדמוניות.

[עולת ראי"ה א עמ' רצב]

ג. כל זמן שהמצב המוסרי של התרבות מאפשר שחיטה לצרכים של תאוה - היא לא תבוטל אף מערכי המוסר של הקודש. אך כאשר התרבות תתעלה להרגשת חמלה על החי, ולא יהיה עוד שימוש בחי לצרכי חול - אף בקודש יתבטלו הקרבנות מהחי

ובקול דממה דקה אומרת חכמת ישראל הקבלה: "מדרגת החי דלעתיד לבא תהיה כבחירת המדבר דעכשיו, ע"י עליית העולמות"¹⁸⁸ מי לא יבין שאי אפשר להעלות על הדעת שיקח האדם את בניו ברוח אשר יטפחם וירבה אותם

186. מלאכי ג, ד.

187. ישעיה יא, ט.

188. ע"פ שער המצוות לאריז"ל עמודים צז-קב.

להיטיב ולהשכיל ויזבחם וישפך דמם. אמנם הזמנים רחבים, שונים וארוכים ועת לכל חפץ.

כל זמן שהמעמד המוסרי של האדם מכל צדדיו, בין מצד חלישות החומר שהיא תולדה ישרה יוצאת מהחולשה המוסרית, שצריכה גם אליה, "תשב אנוש עד דכא, ותאמר שובו בני אדם",¹⁸⁹ הפגעים האנושיים ככללם, תולדות נאמנות הנה מעוונותינו ועונות אבותינו, נצרכים הם לבל ירום לב האדם בגאותו, לבלע ולהשחית כל קושט ודת, לנאץ כל קדש, כל צדק ויושר. בין מצד עצם מדרגת המוסר הנמוכה שלא הגיע זמנה כלל להיות אפילו רשאה להטפל עם הצד המוסרי של משפטי בע"ח, ע"כ כל אותו הזמן הגדול והארוך שהאדם עודנו נזקק ונדרש לאכילת בשר, לזביחת בע"ח לצרכיו, כל הזמן שעוד יש חפץ בהחזקת החיץ המבדיל בין האדם ובין יתר החיים, מצד צורך שמירת מעלתו המוסרית שלא תתחבל ותתטשטש – כל הזמן הזה כמה מגונה יהיה, וכמה שפלות ערך והריסת מצב של התרוממות הנפש תביא לאדם דליגה פחזנית כזאת, אם כל זמן שלצרכיו החמריים יזבח בכל אֵת נפשו בע"ח לאכול את בשרם, ולהורות ההכרה הפנימית בחסדי ד' טובו ורוממות כבודו, אשר כפי הנטיה הטבעית החזקה מתבלטת היא בהקרבת קרבנות, "עולות מחים",¹⁹⁰ ו"זבחי רצון", פה במקום הצורך לפתח את מקור האורה, של התנשאות האנושות בכלל, תמצא החמלה מקום; כאן יעשה האדם רחמני, ולא יוכל להתאכזר על בע"ח להעלותם קרבן? פה יאמר "שלחן ד' מגאל",¹⁹¹ נטיה כזאת איננה מורה רושם של התעלות רגש האדם לטובה, כ"א על נפילתו המדעית

---

189. תהלים צ, ג.

190. תהלים סו, טו.

191. מלאכי א, יב.

והמוסרית בכללה. מה שפל ונבזה יהיה האדם עם טענה כזאת, בעת אשר יגיע מצב המוסרי של האדם עד מעלה זו, עד כדי להכיר בהכרת אמת פנימית את צד העול שיש בנטילת חיי בע"ח. צריכה ההערה השכלית לעשות ראשית דרכה, בהוראת פעולתה על הצרכים החמריים של האדם, שתכליתם שפל ונבזה, ושרשם פתוח אל יסוד זוללות האדם השפלה.

אמנם הקרבנות שהם באים לתעודה נעלה, להוציא אל הפועל את רגש הכרת הטוב, למקור הטוב, לאדון עולם הטוב והמטיב, יתברך שמו, שכח הכרת טובה היא כח מוסרי אביר ונאור המסתתר בנפש, ומבקש את תפקידו לצאת בפעולות מורגשות, שהפעולות הללו המה האותיות והתיבות שהמיות הנפש הזכה מתכנסות בהן, למען תוכל לשוב למנוחתה מעצמת געגועיה, להורות אות תודתה העמוקה, המתפרצת כפרץ מים רבים, כשטף נחלים גדולים רחבי ידים הזורמים בשאון דכים "מקולות מים רבים אדירים משברי ים אדיר במרום ד' – עדותיך נאמנו מאד... ד' לאורך ימים"¹⁹² לפי הרגש הבריא והחזק, לפי רגש האנושי הטבעי, שלא נחלש כלל מרפיון לב ונקיפת נפש, מפקפוקים של פחד המצויים אצל חוטאים ופושעים היודעים מרת נפשם, "פחדו בציון חטאים"¹⁹³. אבל ההרגשה הבריאה להכרת טובה לשם ד' אלהי עולם, יוצאת אל הפועל ע"פ טבעה בזביחת זבחי קדש, בהקרבת קרבנות, בשביל תעודה רמות ערך כזאת, ראוי יותר לותר עליה חיי [האדם] החי, ולמצא בה את תעודת חייו, כאותה התעודה השמחה של קדושי עליון שמצאו תעודת חייהם במותם על קדושת השם ית', ויותר הרבה ראוי לותר חיי בעה"ח בשביל מטרה נשאה זאת, ממה שראו[ן] לוותר עליהם בשביל אכילתו החומרית, בשביל תאותו

192. תהלים צג, ד-ה.

193. ישעיה לג, יד.

ל"בשר תאווה".¹⁹⁴ ע"כ אינו בדין שיהיה "שלחנו מלא ושלחן רבו ריקן".¹⁹⁵

ובהשתלם והתנשא האדם למעלה זו שיכיר לא מצד רפיון נפש והכמרת רחמים הבאים מחולשה ומורך לב, כ"א מצד ההכרה המלאה של יסוד הצדק האלהי את הדופי שיש בזביחת בע"ח, צריכה להיות ראשית דרך קיום ההערה השכלית הטהורה הזאת, בהנזרו משחיטתם לצורך אכילתו החילונית – מהלך התעודה השלמה תבא עם הדעה החזקה והאמתית שהתפתחות המוסרית האנושית בכללה תבא בהנהגתה ע"י מסילתה מונהגת בה מיד ד'; ע"כ כל זמן שלא התרוממה האנושות עדנה עד למדה זו שתהיה ראויה להגדיל את ערך יחסה עם בע"ח במשקל המוסר הטהור – עד אז, לא ויתור הוא כ"א גם זבחי צדק, זביחת בע"ח במקום הראוי, ובהקבץ עמים יחדו, וממלכות לעבוד את ד', יביעו מעומק נפשם, ההודאה היותר עמוקה, היותר מרושמת לפי טבעו של אדם ורגשו, ואם הרגש יהיה מעט סולד מזביחת בע"ח, לא מפני שכבר בא הזמן של ההכרה השלמה של המוסר המתיחס לבע"ח להעשות, כ"א מפני הצפיה הגנוזה בטבע נפשו של אדם, אע"פ שלא יצאה אל הפועל, שזהו שורש לשאיפות רבות, שהם באות להגלות יותר מערך הזמן והתקופה, אין בזה רע, כ"א עוד יחזק בנפש רושם של דעת, שחובת הכרת טובת ד', והודעת גודל ערך כבודו, היא צריכה להתגבר באופן נעלה כזה, עד שתכריע את כל הכחות האנושיות המתנגדות לה אליה. ואפילו המעולה שבכחות, רגש הלב הנוטה לשאיפת הצדק, גם הוא ראוי להיות [קרבן] עולה כליל על יסוד הכרת אמתת כבוד ד' וטובו, מפני שהכרת דעת ד' וכבודו היא עמוד יסודי לשכלול המעלה האנושית היותר רמה, שכדאי להרבות במחירה, ודבר נעלה מאד הוא שירשם

194. חולין טז ע"ב.

195. עיין חגיגה ז ע"א.

באדם רגש חזק, שיותר ממה שיוכלו תכונותיו הטבעיות לשאת בציורם, ראויה שתהיה עומדת אצלו ערך הכרת כבוד שם ד', המרומם על כל ברכה ותהלה.

אמנם בהגיע תור האנושות לצעדים היותר רמים, בהרפא כליל המחץ של הנפילה המוסרית, שגרמה את הצורך של שימת איבה בין הגזעים, כמקום שהיתה ראויה להתכונן דרך סלולה, של יחש אהבה ואחווה, בין האדם לכל החי אז מברכת הטבע, מיתרון המוסר וטוב ההנהגה, ויותר מכל, מעונג החכמה, משמחת הצדק והמישרים התמידית מאור דעת ד' והתענג על טובו, ימלא האדם אמץ וחיל, עד לאין צורך לשימוש אכילת בשר מצד העמדת חוזק כחות גופו. ותכונת המוסר תתרום כ"כ עד כדי הערת הצד החיובי של משפט הבע"ח ביחשו של האדם אליהם. על העת היא שהיא ראש פסגת הגעת הקולתורה¹⁹⁶ הטהורה, אמרו חז"ל דברם הגדול, שהוא גדול ומופליא "כל הקרבנות בטלין לעתיד לבוא"¹⁹⁷ והכתוב אומר על קץ החזון "וערבה לד' מנחת יהודה וירושלים"¹⁹⁸ הבליט מנחה מן הצמחים, במקום הקרבנות, ורמוזה ג"כ בתורה "ונפש" גבי מנחה בניגוד הזבחים שכתוב בהם "אדם", להורות על סבת החסרון, כלומר "האדם" המסופר במעשי בראשית בירידתו ונפילתו, הצריך להקמה משפלותו המוסרית, ויחד צד צפון הפרוץ ומיוחס כמפורסם באומה ומקובל לצד הרעה וחסרון ההשלמה, לחשובי הקרבנות, להורות שחסרון ההשלמה הכללית הוא מן המקום האמתי לתכלית הקרבנות כדי להשלים למען מלאת את החסר, והגביל "לרצונכם תזבחהו"¹⁹⁹ שיהיה אפשר וראוי לומר רוצה אני.

[אפיקים בנגב פרק יא ; אוצרות הראי"ה חלק ב' עמ' 101 ; ראה גם 'חזון הצמחונות והשלום']

196. התרבות.

197. מדרש תנחומא אמור יט.

198. מלאכי ג, ד.

199. ויקרא יט, ה.

ד. הפעולות הפנימיות מתבטאות במעשים סימבוליים. הם יתבטלו לעתיד לבוא - משיבת בטל הצורך בפעולתם הפנימית

הקרבנות הננו משיגים אותם לא רק [כ] עבודות חיצוניות סימבוליות, אלא תיקונים פעולות שהעולם מתבסס על ידם. אמנם התוכן הסימבולי הוא תוארם לבושם וגופם. וברור הדבר שיחס גדול יש להצורך הסימבולי עם הצורך הפנימי. וכשיבאו ימים והצורך הפנימי יחדל בביטול הקרבנות, יפסק גם כן הכח הסימבולי לגמרי מפעולתו, ותחתיו יבא תוכן יותר עשיר לנושא הסימבוליות, שתתקשר עם העבודה היותר עליונה, שתכיל בקרבה את כל העובדא הפועלת המתקנת של הקרבנות כולם בצורה יותר עליונה. זאת היא המנחה הערבה שלעתיד, אשר תערב לד' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות.²⁰⁰

[קובץ א, תשסג]

ה. תורת משה, ובתוכה הקרבנות - לא תשתנה ללא נביא או בית דין

להרמב"ם, נצחיות התורה נעוצה במעמד העולם בעת מתן תורה, אין דבר זז מן התורה אף על פי שעניני העולם משתנים. נבואת משה רבינו אינה מהטבע הרוחני של ההויה, כמו שהיא שאר נבואה, שהעלמתה מן הראוי לה היא פליאה, והופעתה היא טבעית, אבל נבואתו של אדון הנביאים נס היא, כבריאת העולם יש מאין. וכמו שהמומנט של חידוש ההויה הוא עובר בכל הזמנים

200. מלאכי ג, ד.

השוטפים ובאים, ויסוד פרוצס²⁰¹ זה לא יקבל שינוי, כן לא תקבל שינוי התורה. הקרבנות היו אז צריכים כדי לעקור עבודה זרה, ועבודה זרה הולכת ונעקרת, ואף כשתיעקר כולה, יסוד קיום עקירתה יישאר, העבודה שהיא עקרתה, על פי עצה עליונה של הופעה אלהית עליונה, היא תקום. לא חרד הרמב"ם, בשביל נימוק זה, ליתן למצוות טעמים שערכם אפשר להיות עובר, ולפעמים גם כן כבר עבר, מפני שהנצח התורי, במאורע של מתן תורה בעצמו הוא תלוי, ומה שהיה אז מחויב, חוק הוא ולא יעבור. אמנם עיקר הכל תלוי לדבריו בהכרת אלהיותה של התורה, והיה אפשר לשנות איזה דבר אם רואים שהזמן מרשה או מכריח, אבל הדבר יביא לחשוב שהתורה אינה אלהית, וזה עוקר יסוד הכל. על כן הכל קיים לעד, והשינוי הוא אפשרי רק על פי תנאים מיוחדים, הוראת שעה שבאה מנביא או בית דין וכיוצא בזה. אלה התנאים ערבים הם שלא יצויר על ידי ביטול חלקי ושינוי פרטי שאין התורה אלהית, ותשפיע תמיד באור חייה על האומה והעולם.

[קובץ ב, נד-נה ; ערפלי טוהר עמ' כב]

ו. לאחר תחיית המתים, כשהכרת הטוב לה' תהיה טבועה באדם, יפסקו הקרבנות

... רק אז כאשר הרשעה כליל תחלוף, בעת אשר במוות לא יהיה עוד צורך, ותעודה תכליתית לא יהיה לו, רק אז נוכל לומר שיצאה האנושיות בדימוס ושפניה החשכים לא יהיו לה עוד, ע"כ זאת היא הבחינה היותר עליונה, על ההשתלמות האנושית לדעת אם הוא צריך עילוי מוסרי בתוך תוכו או לא, אם כבר עלה עד רום מעלת המוסר הפנימי שלו, עד שכבר ראוי לו להפיץ מעינות

---

201. תהליך

צדקו חוצה; או שעוד לא לו המשפט והצדקה להתחסד חוץ למדתן, להרים על נס הצדק של מדת המשפט ביחש בעלי החיים כי "אל תהי צדיק הרבה"²⁰² היא כשמירה היותר בטוחה לעתידות הצדק האמיתי ונצחוננו. ע"כ עד העת ההיא המאושרה, עד המעמד של "תחיית המתים" שלפי ציורנו המוגבל, הוא אחרית החזון האנושי, ולפי האמת הוא רק התחלתו וצעדו הראשון על אורח החיים של פרי התעודה מכל המעבר הגדול, שאינו כי אם בערך הכנה קלה וצעירה לו, ובמה נחשב הוא זרם החיים העובר נגד שנות הנצח שלא יתמו "מה קדוש לעולם קיים אף צדיקים לעולם קיימין"²⁰³ "בעולם שכולו טוב וכולו ארוך"²⁰⁴, עד העת ההיא שחותם הרשעה יהיה נמחק מיסודו ושרשו - יש עדיין מקום הגון לתפקידם של הקרבנות, למלאות את החסר, להעלות את הירוד.

תפקיד קדוש ועליון, תפקיד נשגב הוא, לפתח יפה את פתוח ההכרה של הטובה האלהית, לברר את ערך חיים שהם מתעלים בתור תעודה למלאות חפץ עליון, וכפי עומק הרושם המתקבל בנפשות, כן יגדל ההכשר בעת יעמוד האדם על ברור חפץ אדון כל המעשים ממנו, בתור פעל טוב בהכרה פנימית וחפשית. ופתוח רגש הכרת הטובה האלהית, תביא את גמר חסנה של הקולתורה²⁰⁵ היותר שלמה, בתור אב לכל תורת המוסר היותר נעלה, כמו שרגש כבוד הורים היה היסוד לעזר התפתחות הקולתורה האנושית, בראשית צעדיה, לרומם אותה משפל מצבה מצד הלקח הטוב של עומק הכרת הטובה הכללית ביחש לטובת מציאות החיים וההויה שיש בו, שהוא רגש מוסרי ויסוד שכלי נעלה גם יחד; "כיון ששמעו כבד את אביך, מיד הודו לדברות הראשונות, מסוף

---

202. קהלת ז, טז.

203. סנהדרין צב ע"א.

204. ע"פ קידושין לט ע"ב.

205. התרבות

דברך ניכר שראש דברך אמת".²⁰⁶ ומה קל ודל הוא ערך רגש הכרת הטובה של ההורים, לערך הרגש האדיר של הכרת טובת ד' הכללית וכמה צריך שיגדל לעומת הצמאון להכניס את ההכרה הזאת במעשים מוחשים לפתחה ולתת לה כר נרחב, בתכונות שיש בהם מהלך נפש – רגש הכרת הטובה לד' איננו נכנס בעזו ללבו של אדם הצר והקצר, רק מפני עוצם גדלו וברק אורו המאיר ברב כח, שהלב המוגבל האנושי לא יוכל שאתו במילואו.

ע"כ כ"ז שרגשי התפילה וההודאה יהיו נזקקים ג"כ לרושם של קרבנות, יהיו "עולותיהם וזבחיהם לרצון על מזבחי".²⁰⁷ ובמלאות התעודה היותר שלמה, בקיום דברי חכמים "כל הקרבנות בטלים",²⁰⁸ "וערבה לד' מנחת יהודה וירושלים",²⁰⁹ יהיה ביתי בית תפילה לכל העמים,²¹⁰ במקום בית זבח. וכדי לבוא אל המטרה של היות ביתי בית תפלה, ישמשו הקרבנות שיהיו גם הם לרצון בהיותם מכשירים מעלים ומקרבים אל התכונה הרמה הרצויה, ושמחתים בבית תפילתי, השמחה הנעוצה בהמגמה האחרונה.

[אפיקים בנגב פרק יב ; אוצרות הראי"ה חלק ב עמ' 104]

206. קידושין לא ע"א.

207. ישעיה נז, ז.

208. תנחומא פרשת אמור יט.

209. מלאכי ג, ד.

210. ע"פ ישעיה נז, ז.

ז. כשתתעלה המוסריות לשלמות כזו שלא יהיה על מי לרחם מלבד החיות, אז יבטלו הקרבנות. אך כל זמן שהאדם משתמש בחיות לצרכיו, ממילא ישתמש בהם גם לצרכי גבוה של הכרת הטוב

...הדעת נותנת, שאז, בהשתלם האדם למרום שלמותו, שאביון יחדל מקרב הארץ, נקשה ורעב וחולה לא ימצא, חסר דעה לא יהיה במציאות, כי כולם יהיו למודי ד' וחכמי לב. לימוד חכמה ומלאכת מחשבת וכל כשרון יקל מאד, כשיתפתחו הכשרונות האנושיים בכל רחבם, השלום יהיה שורר בעולם, אין תחרות ומריבה. וכל עמל וכל כשרון מעשה לא יהיה לכל האנושיות כ"א להטבת המצב הכללי, המוסרי והחומרי.

אז יתור לו האדם חלקה לעשות צדקה, ולשפוך רוח חסדו עליה, ולא ימצא בהיות [ש] כל בני האדם יהיו מאושרים, חיים חיי עונג והצלחה חומרית ומוסרית ושכלית. אז יפנה לו האדם, עם אוצר חכמתו ונסיונו, אל אחיו הנמוכים, אל הבע"ח, וימצא²¹¹ עצות לפי מדרגתם, לשכללם, ללמדם, להשכילם, ואין ספק כי יגדיל האדם ויאדיר תורת השכלת הבע"ח והתפתחותם, עד שיעלם אל מדרגה נישאה מאד, אשר אין לצייר בחושינו מראש. ומחלקי השלמה תהיה התרבות של בע"ח הדורסים, שאריה כבקר יאכל תבן, ופרה ודוב תרעינה, ושעשע יונק על חור פתן, ולא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי כי מלאה הארץ דעה את ד'.²¹² ותהיה הארץ כולה, המלאה דעה את ד', הר הקודש באמת. ומי לא יבין שבעת המאושרה היא, שהעירים "בליל חמיץ יאכלו אשר זרה ברכת ובמזרה",²¹³ מפני שכ"כ ירומם אותם האדם ויפנק תכונתם ושאר רוחם,

211. בכת"ק ניתן לקרוא: וימצא.

212. ע"פ ישעיה יא ז-ט.

213. ישעיה ל, כד.

אי אפשר להעלות על הדעת שיקח האדם את בניו ברוח, אשר יטפחם וירבה אותם להיטיב ולהשכיל, ויזבח אותם באכזריות חימה. ע"כ העמיקה תורה בתנאי הקרבנות "לרצנכם תזבחהו"²¹⁴, להורות על מעלת התרבות שבתקופת הקרבנות.

ע"כ יחסה תורה הקרבנות לצפון, הצד המיוחס במורשה להאומה לחסרון ההשלמה, עולם לאכסדרה הוא דומה ורוח צפונית אינה מסובבת,²¹⁵ להורות שמצד החסרון האנושי יש מקום לקרבנות, כדברינו, כל זמן שלתשמישי חול ינעמו לו בשר החי, ועוד במועד יותר מאוחר, כפי ערך ההגבלה הראויה לשמירה הבטוחה של שלימות המוסרית - ובודאי יקדים הרבה פרי המוסר העליון להגמר אצל ישראל ועוד - יהיו נוהגים הקרבנות, "עולותיהם וזבחייהם לרצון על מזבחי כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים"²¹⁶. והתעודה האחרונה תהיה, כי הר ד' יהיה הר המוריה, לצאת ממנו אורה והוריה לעולם,²¹⁷ ובית תפילה במקום בית זבח.

אמנם כל זמן שמעמד המוסרי מכל צדדיו, בין מצד חלישות החומר האנושי שבאה ג"כ מסבת החולשה המוסרית של עונותינו ועונות אבותינו, בין מצד החלישות המוסרית, עוד האדם ראוי להיטפל באכילת בשר בעלי חיים, כמה מגונה הוא אם יהיה שולחנו מלא ושולחן רבו ריקם.²¹⁸ אם לצרכיו הבהמיים יזבח את הבע"ח, ולהוראת ההכרה הפנימית של הכרת טובה לחסד אל, תנוח נפשו גם בלא העלאת קרבן לפניו מבחירי צאנו ובקרו. ע"כ תלויה היא התרבות

214. ויקרא יט, ה.

215. בבא בתרא כה ע"א-ע"ב.

216. ישעיה נז, ז.

217. עיין תענית טז ע"א.

218. עיין ביצה כ ע"ב.

האנושית מאד בעת ההצלחה הממוצעת, שבהיקבץ עמים יחדיו וממלכות לעבוד את ד', יביעו מעומק נפשם ההודאה העמוקה, היותר מרושמת כפי טבעו של אדם ורגשו. ולהורות ג"כ שהרבה יותר מרגשו ראוי לכבד ולהודות לאדון כל, החונן טוב וחסד, עד אשר תתעלה האנושות כולה להינזר מכל בשר חי, כי לא תהיה צריכה לו, מצד תגבורת הכחות הטבעיים שיבאו מברכות הטבע, ותכונת הנפשות הטובות וחזקות במוסרם הנעלה. אז יהיו כל הקרבנות בטלים מכל החי, חוץ מקרבן תודה בלחמה, ותערב לד' רק מנחה, שנאמר בה "ונפש כי תקריב קרבן מנחה לד'",²¹⁹ זו באה בהסכמת הנפש האנושית הטהורה.

[פנקסי הראי"ה חלק ב עמ' נד-נו, מתוך אות י]

פרק ז הבהונה

א. על מנת ליצור יציבות ואיזון בין הכחות החמריים והרוחניים - יש צורך להטיל את הרוחניות העליונה על יחידים שיחיו אותה, בזמן שהמונן העם בונה את החומר. זאת, עד המצב השלם בו יתעלו כולם

הסבלנות, הנדרשת מאד לקבוץ אורגני אנושי, מדת החסד והענוה, הממתקת את כל הדינים ובונה את העולם בשכלולו, צריכה היא לטיפוחה למדת החסידות הגדולה, היוצאת מתוך בינה אלהית עליונה ותכופה. דוקא ע"י מה שימצאו בקרב האומה חסידי עליון, חסידים עליונים מאד, שהבינה האלהית והחיים האלהיים ממלאים את כל הוויתם, בטוחה היא אז האומה בכחה הרוחני האצור ביחידיה אלה, ועל סמך זה יכולה היא לשים עין פקוחה ולב נכון לכל צרכיה המעשיים, בלי כל חרדה פנימית, שמא יתיבש לשדה ויחרב מעין רוחניותה, הנותן לה את כח נשמתה והמהוה את אידיאליה, שעושים אותה לעם ולחטיבה מיוחדת.

ביחוד באומתנו, אשר הרוחניות העליונה של האידיאלוגיה שהיא הרבה הרבה למעלה מכל עולם ההוה הוא בסיס נשמתה, יש אשר מכל תנועה של חופש חמרי ושל התמכרות לעבודה בעיניים חמריים מעשיים וחברתיים, נכנס בה מיד רטט פנימי שמא הטרדה המעשית תמעט את מעינה, שמא "כל מה שיוסיף הישוב תקון, יוסיף השכל חורבן", ומתוך כך היא עושה את פעולותיה

הכלליות המעשיות במחצית אנרגיה, והרי הרוחניות מתטרפת מפני הסבוך החמרי והחמריות מתחלשת מפני העירוב הרוחני הנדחק אל תוכה. ע"כ היא צריכה להעמיד חסידים גדולים, המיוחדים בגדלות הדעה, המבצרים את המעמד הרוחני של כללות האומה בקרבם פנימה. הם, העליונים הללו, יודעים, שאוצר רוח האומה הוא בקרבם, על כן אינם חרדים כלל על מעוט המבוע הרוחני של כללות האומה מפני הטרדה של העבודות המעשיות. הרוחניות החיובית כבר היא מתפלשת באומה מאליה, ע"פ סגולתה הפנימית, ע"י הארת אלה היחידים, שהם שלוחי צבור, ונושאים הם בלבם את אוצר הרוחניות המוחיה של כל העם. הם מכירים כי סגולתם העליונה היא האוצר הקבוצי של כללות האומה, והאומה מכרת בהם את המקום המכובד לנכסיה היותר יקרים, ועל כן היא מכבדתם ומתיראה מהם יראת הרוממות. ברית אלהים בארץ היא גלויה דוקא ע"י עבדי אלהים העליונים, והגבורה החמרית הולכת ועושה את דרכה ואת סדריה, בטוחה היא שלא תחלל את מעין קדשה, כי ישנם עמה שומרי חומתה העליונה. אז הסבלנות מתפתחת והחיים המעשיים פורחים. וגם הדבורים האחדים היוצאים לפעמים מפיות של קדושים, נותנים מזון בשפע רב יותר מהמון דרשות וספרים ארוכים בינונים. זהו המצב המאושר שעמנו צריך לשאוף אליו ולדאוג להקימו בתנועת תחיתו על אדמתו.

הכהונה, האמצעות בין האדם לאלהים ע"י הבחירים היותר עליונים שבאדם, איננה אמצעות כ"א תכיפה הגונה, כשהאדם הפרטי מתקרב לאלהים איננו מתקרב ע"י כחותיו הפחותים, ע"י נטיותיו השפלות, כ"א ע"י העליונות שבקרב, והצד העליון שבו ממשיך את הכל לצד החיים הבהירים האלהיים. כן גם האורגן הלאומי, וגם האנושי, איננו ראוי ואיננו יכול להתקרב אל האלהים בקטנו, בכחותיו הדלים, בהרגשותיו המהוממות ומטורפות בין גלי חיי החושים הטורפים אותו. אור האלהים של הקטנים מתקטן, וע"י השפעתו החוזרת

מתקטן העולם כולו ומתדלדל. לכן מאציל האדם חלק עליון מקרבו, מקרב קבוציו, לשם התקרבותו כולו לאלהים. הכהן החסיד העליוני, המלא חסד ודעה עליונה, הוא יודע את האלהים באמת, ועל סמך דעתו והרגשתו העליונה נסמך הוא העם כולו, בעתים שזרם החיים השלם מאחד את העם עם העליונים שבבניו. הוא נסמך אז בחילם ומאזין את שיחם, באמונה ברורה המתבררת לו בכח כללי, בהרגשה בהירה ובהכרה כוללת המתנשאת לפעמים עד כדי פתוח של חכמה, ספרות ושירה, הוא מתיחש אל גדוליו ומתגאה בגדלם, מתברך בברכתם ומתקדש בקדושתם, ומתמלא חיל לעבודתו החמרית, החברתית והמדינית, ומלא עוז ואומץ הולך הוא את דרכו, יודע הוא ברור שאלהי אמן עמו.

הנטיה ליסוד הכהונה היא נטיה קבועה באדם, נובעת היא ממעמקי הרגשתו הפנימית. רק ע"י פתוח ארוך תגלה לפנינו בכל אורה, ואנחנו, כדרכנו שלא להתירא מזדרך ארוכה, הננו הולכים וסוללים לאטנו את הדרך הזה אשר החלונו מימות עולם שלנו לסלול אותו. אין אנו עוזבים את זכר הכהונה, אין אנו חדלים מלצפות לשלמותה, אע"פ שסבלנו הרבה ממנה קודם שבאה לידי ברורה הגמור, אבל ידענו שגם את הטוב קבלנו ממנה ועוד נקבל. לעשות את האומה כולה כהנת, בלא הדרגה, כולה חכמה, נזירה ויודעת אלהים, בפרטיה על דעת עצמם, זה אי אפשר כעת לפי עולם המבונה באותן התכונות שאנו מוצאים בהן את עולמנו, ע"כ לרוח אלהים הכללי אשר על כללות האומה עלינו לשאף עתה, וזה יתגלה באבריה היותר מעולים, כמו שההרגשות היותר אציליות שבאדם מתגלות הן ע"י האברים היותר עליונים שבאורגני היחידים.

הבו אומץ לדעה העליונה, לחסידות האלהית הרדיקלית הרוממה ותנו בזה יד לסבלנות ולענוה, לגבורה ולעבודה מעשית חברתית מדינית חפשית, שתתהלך

ברחבה בישראל ותתבלט יפה בכל צביוני חייה בארץ ישראל, ההולכת ופורחת ומצפה לתחיה מעשית ולישועה מורגשת קרובה.²²⁰

[אורות התחיה ד]

ב. מעלת המעשה הקדוש מתבררת גם ע"י הריחוק ממנו. ע"י ההכנה של הראויים לכך, והריחוק לשאינם - נוצר ערך המעשה השלם

הלך וקרא, כיון שהגיע ל"והזר הקרב יומת", אמר ליה: מקרא זה על מי נאמר? אמר ליה: אפילו על דוד מלך ישראל.²²¹

ענין ההתייחדות של הכהונה יוכל להתפרש שהיא תלויה באיכות הרגש הקדוש שצריך להתלוות לעבודת ד' המעשית, מאחר שעצם המעשה ביחוד של עבודת הקרבנות מצד חיצוניותו - יוכל להוליד רגש כזה שאינו מתאים לאותה ההתרוממות שעבודת השם יתברך צריכה להוליד בלב. א"כ מי שכבר בא לידי מדה זו שרגש לבבו הוא נשגב ונעלה ויוכל להמשיך את ערך המעשה של העבודה לתכלית מצויירת בתכלית הקדושה והתפארת, כבר הוא ראוי להיות זקוק לעבודה ככהן. אבל באמת, לא בעצם הרגש התלוי בבחירה תליא מילתא, כ"א באותו הרושם שגלוי לפני אדון כל הנפשות שדוקא אם יעשה כזה ע"י הקרבנות אז תצא הפעולה הרצויה להיות פועלת כפי המדה הראויה, ביחש להרבות כבוד שמים מעבר מזה, ולהמשיך ג"כ היחש של הכרת קדושת השם יתברך אל עומק הפרטי שבמעשים האנושיים מעבר מזה. וזה תלוי הרבה בין

220. הדרישה לשיבת הכהונה בעם ישראל היא חלק מתהליך התחיה הלאומית. מציאות הכהונה מקנה לאומה אפשרות של התעלות רוחנית נקיה בלא שלילת העבודה המעשית.

221. שבת לא ע"א. מעשה בנכרי שבא לפני הלל להתגיר על מנת שיעשהו כהן גדול, גירו ואמר לו: לך ולמד הלכות כהונה.

בהחיוב של המעשה להעשות בין במניעתו, אשר ע"כ המניעה אינה משום חסרון הכנה לבד כ"א שיש תכלית מכוונת בהגבלת המניעה אפילו באדם שנשלם הרגש שלו בתכלית העילוי, כדוד מלך ישראל נעים זמירות. ורחש הכבוד החיצוני שהיה מתילד מהתעסקות שלו בדברי העבודה היה בתכלית הגדולה, מ"מ נתרחק מפני שיש תכלית רצויה בעצם הריחוק, שרק עמו יחד עם החיוב תצא הכונה הראויה הטהורה והקדושה.

[עין אי"ה שבת א, פרק ב פסקה קמז]

ג. קדושת הכהונה האלהית באהרן הינה עצמית, ומתוכו - שופעת לדורותיו, בחיבור המעשים לכוונה האלהית העליונה

השפעתה של הטהרה, בעת יסודה של הכהונה באהרן ובניו, היא בעצמה יש בה מן הנצחיות והעולמיות. חק עולם יש בפעולתם הזמנית, בכח המופעל עצמו שהם עושים, מפני הכח הגנוז, של כל יסוד קדושת הכהונה, לדורות עולם, האצור בהם. והדברים כל כך מושרשים בהיסוד הראשון, עד שעקר הפעולה הרוחנית הזאת, של הקידוש של הטהר הזה היא פועלת בראשונה על אהרן, לו, בתור העקר הראשי, שכל קדושת הכהונה באצילותה ממנו היא מתפשטת, "אשר קדשנו בקדושתו של אהרן", וממנו מסתעפת לזרעו.

ולא רק בתכונה הקרובה של אותו החלק של זרעו, שהם יחד עמו פועלים את הפעולה של הטהרה, ושהם יהיו כמו אמצעיים, שעל ידם יקבלו הדורות הבאים, שאז יחשב הדבר שכל דור הוא פוחת ויורד, מפני התרחקו מן המקור הראשון של קדושת הכהונה, אלא שסוגלת הטהרה שם השם יתברך בקדושתו של אהרן, שתהיה מכוחו, משרש קדושתו העצמית, הולכת שפעת הקדש בדרך ישרה על כל זרעו לדורותם. ונמצא, שהמפעל בעצמו, בקדוש הראשון של יסוד הכהונה,

יש בו עושר של חק עולם, והמשכת הפעולה הולכת היא לדורותם מהמקור העקרי, מאבי הכהונה קדוש ד'. לו ולזרעו לדורותם.

הקרבנות, המסמנים את המפעלים המוחשיים, שהם מכוונים להגיע בתמציתם ויסודם לכונה האלהית העליונה, של החיים ושל המציאות, הם מורים עם זה בפרטיותם, בהערכת עבודתם היותר מפורסמת, הקטרתם ועולם וההתנהגות עם אפרם, את כל התכן של כל המעשים כולם, שיסוד קדושתם התמציתית היא עולה למעלה. מפני פעולתם על הרצון, על המחשבה, ועל כל נטית החיים, מזדכך על ידם השכל, מיטרהים על ידם כל הכחות, הנפשיים והגופניים, של האדם. ומה שנשאר, אחר העכול הרוחני בהם, מן הענין המעשי שבחוש, פועל הוא שתי פעולות: חלק אחד תמציתי, פנימי, מטביע על החיים בקביעות את נטית הרצון והרגלת המעשים לשם שמים, לאצילות ולטוהר, והחלק האחר, שמתרבה, בכמותו, הוא חצוני, אבל משמש לטוהר, מפני הפרסום בקהל רב, שהפעולות מפרסמות את המחשבות ואת ההרגשות הקדושות, שמטרה זו מושגת היא ע"י המעשים. ולשם כך ישנם שני מיני מפעל בדשן המזבח. התמצית הגשמית, הנשארת מההקטרה שע"ג המזבח, הרמת הדשן, שנשארת אצל המזבח, בקביעותה, בהבלעתה במקומה, והוצאת שאר הדשן אל מחוץ למחנה אל מקום טהור. הראשונה, הפנימית, לעומת ההשפעה על החיים הפנימיים הגופניים, ודחיפתם לצד הקדושה העליונה והמטרה הרוחנית המגמתית. והשנייה, לעומת הענין ההולך ומקבל צורה פומבית, למען דעת כל הקהל וכל החיים, כי הכל עומד על כבוד בורא כל עולמים, מלך הכבוד, מחיה חיים ומקור חיי החיים, שהכל שלו ומידו נתנו לו, כי בו ישמח לבנו כי בשם קדשו בטחנו.²²²

[עולת ראי"ה א עמ' קכ-קכא]

222. תהלים לג, כא.

ד. הכהונה, המאחדת את האדיאל האלהי עם העבודה המעשית, צריכה להיות מיוחדת לדבקות. לכן, כהנים לא נמלו חלק בארץ

המוכשרים לעבודה מעשית, ונועדים לה, אינם מסוגלים להיות תופסים ברוחם את הענין האלהי, באותה הטהרה הסוגלת להיות יסוד לעבודת ד' תדירית. והמסורים לעבודת ד' תמידית, שיכולים להאיר את הצורה האידיאלית של העבודה האלהית בנפשם, עד כדי התאמה עם הצורה המוגבלת של העבודה המרוכזת של הקרבנות, מוכרח הדבר שיהיו אנשים כאלה, שהתוכן האידיאלי של העולם, שהוא סוד האלהי המוחלט שבהויה, ימלא את כל חגוי נשמתם, ולא יהיה מוטל עליהם שום עול מעשי צדדי. זהו סוד הכהונה, שאינה נוטלת חלק בארץ ובביזה, וד' הוא נחלתה.

[קובץ א, תפג]

ה. אכילת הכהנים מכפרת על הבעלים, וכנגדה זמן העכול באכילתנו, הראוי לברכת המזון

אם מזדמן הדבר, שאוכל אדם במחשבה פסולה או נמוכה, והוא שב מיד לאחר האכילה לרומם את מחשבתו וכחותיו בתשובה מאהבה, הרי הוא מתקן את העבר, כאילו היתה תחלת האכילה בכונה טהורה. וזמן העכול, הראוי לברכת המזון, מסוגל יותר להרמה עליונה זו, הראויה לכהני ד'. אשר את לחם ד' הם אוכלים, "כהנים אוכלים ובעלים מתכפרים".²²³

[אורות התשובה יד, ח]

223. יבמות צ ע"א.

ו. סגולת הכהונה - חיבור המחשבה האלהית לחיים של כל המציאות, ואי אפשר למציאות בלעדיה

המחשבה האלהית בצורתה החיה המעשית, היא המחשבה המצורפת לעבודת המקדש, שאי אפשר לה להיות בתיקונה כ"א ע"י העבודה המעשית של הקרבנות, ודוקא ע"י כהנים בני אהרן, הם הם המסוגלים להחיות את המחשבה האלהית באופן שחייה יהיו חיי כל, חיי כל יסוד ודומם, חיי כל צמח וחי, חיי כל אדם וגוי, חיי כל ישראל וכל צבאי צבאות מרומים.

זר אשר יקרב יפתח את צינור החיים המחשביים הללו בצורה מקולקלת מעוותת ומזיקה שהיא מביאה בסוף להנזר אחור מאחרי החיים האלהיים. ונזירה זו, נזירה כללית היא הפועלת על היקום כולו. קרח אשר בקש לקעקע יסוד הכהונה פגע ביסוד העולם, בבריח התיכון של היקום, וארץ התקוממה לו, עד אשר נטיה זו בעצמה תהיה העדה לחיים של המחשבה האלהית, צדיק כתמר יפרח.²²⁴

[קובץ ו, צא]

ז. קדושת הכהונה אינה נקנית ע"י מוסר ותלמוד, אלא טבעית בעומק הנפש

קדושת הכהונה היא האינסטינקט העמוק של האמונה והאהבה האלהית, שהיראה העליונה מקושרת עימה בהדר גאונה, והאינסטינקט הזה ספוג הוא במשפחת הכהונה מכל האומה כולה. וכל המוסר והלימוד איננו בא כי אם

224. תהלים צב, יג.

לגלות כמה דאפשר מעומק החיים שבחוש פנימי זה, אבל תנאי ההכשר להקריב לחם ד', וכל קדושת מצוות הכהונה, לא במה שמתגלה על ידי המוסר והתלמוד הוא תלוי, אלא במה שהוא גנוז בטבע הנפש משורש היצירה, שהיא התכונה האינסטינקטיבית ליחסי הקדושה ושרשיה העליונים.

[קובץ ב, מה ; ערפלי טוהר עמ' יט]

ת. הכהונה צריכה לשמור על החשיבה האידיאלית, כי המוות הוא חזיון שווא

המוות הוא חזיון שווא, טומאתו היא שקרו. מה שבני אדם קורים מות, הרי הוא רק תגבורת החיים ותעצומתם, ומתוך השקיעה התהומית בקטנות, אשר יצר לב האדם השקיע אותו בה, הרי הוא מצייר את תגבורת החיים הזאת בצורה מדאיבה וחשוכה, שהוא קוראה מות. מתעלים הם הכהנים בקדושתם מהקשבה שקרית זו, שאי אפשר להמלט ממנה, כל זמן שהממשל הכזבי כל כך שולט בעולם, כי אם בהעברת העינים מהמחזה המביא את רשמי ההטעאה הללו אל הנפש. על כל נפשות מת לא יבוא,²²⁵ לנפש לא יטמא בעמיו.²²⁶

[אורות הקודש ב עמ' שפ "חזיון המוות" ; קובץ ח, כג]

225. ויקרא כא, יא.

226. שם א.

ט. יש שוני בעבודה האלהית בין הגדולים לבין מי שנמוך מהם

ישנן דרגות שהתוכן הפנימי של עבודה אלהית שווה הוא אצל גדולי ההשכלה כאצל הירודים מהם, וישנן גם כן דרגות כאלה שהן מוכרחות להיות שונות בתכסיסן הפנימי. בייחוד מתבלט הדבר בהכח המחזק את הצדדים המעשיים, אזירת הגבורה ומידתה. אבנטו של כהן גדול, ואבנטו של כהן הדיוט.

[קובץ ב, שמוא ; ערפלי טוהר עמ' קכט]

י. קישור פרטי לכיבוש ולקרקע - מוזיק לכהונה

הקישור הפרטי לענייני קרקעות וענייני כבישה, מקלקל הוא את היחש האידיאלי שיש בזה, ופוגם את קדושתו. על כן לא יהיה לכהנים ולויים חלק בארץ ובביזה, ומשוח מלחמה מלא אש קודש.

[קובץ ג, קנא]

יא. ערכי המוסר צריכים להיות מחוברים לחיים, והדבר מתחזק ע"י שמירת הכהונה מפני טומאת מת

איסור טומאת כהן למתים הועיל לשמור את תורת המוסר, שלא תבא עד הקיצוניות של שנאת החיים. כי הכהנים, בהיותם מחזקי התורה ומטיפי המוסר, כפי הרגיל בהשקפה פשוטה, שהעמידה אצל האדם בעת המיתה,

פועלת לרכך את הלב, ו"טוב ללכת אל בית אבל"²²⁷, גם מפני יסוד החזרת התשובה להולך למות ודאי. לולא אזהרת התורה "על כל נפש מת לא יבא"²²⁸, היה נעשה, ע"פ רגש פנימי, מנהג חיובי, שיהיה הכהן צריך לעמוד בשעת יציאת נשמה, וזה היה מטביע בלב הבעל רגש, חותם של השפלת ערך החיים, ושנאה לחיים. אמנם תורת ד' תמימה, היא תורת חיים, וצריך המוסר היוצא על פיה ללכת מחובר עם החיים, ע"כ הרחיקה את הכהן מאלה המעמדות, כדי לשמור את רוח המוסר הכללי, שהוא מושפע הרבה מהכהונה, שמורים חוקי ד' המעשיים והעיוניים, מהשפעה קיצונית, הנוטה לפעמים להשתוממות, כאמור "אל תהי צדיק הרבה ואל תתחכם יותר, למה תשומם"²²⁹.

[פנקסי הרא"ה חלק א עמ' צט, אות ב]

יב. המוסר המושפע מן הכהונה צריך לאהוב את החיים, וזהו הטעם לאיסור טומאת מת בכהונה

טעם איסור טומאת מתים בכהנים, מפני שהם מורי העם ומרוחם נאצלת ההשפעה על הסגנון המוסרי. והמוסר שבתורה הוא מיוסד על אהבת החיים, שהרי מצינו אפילו במשה רבינו ע"ה שבקש והתפלל על החיים, והיינו שהתשוקות הטבעיות הטהורות הן הן השלמות מצד עצמן, וכן אהבת החיים היא השלמה עצמית באמת. והמוסר שממנו יוצאת שנאת החיים יתכן להיות רק בתור רפואה מרה הניתנת לפעמים למחלה רעה שלא תתגבר, אבל אין זה

227. קהלת ז, ב.

228. ויקרא כא, יא.

229. קהלת ז, טז.

היסוד הקבוע שבאורח החיים. ע"כ הרחיקה תורה את כהני ד' ממעמד המות, שלא ישפיע על רוחם, הנח יותר לקלוט השפעה רוחנית, סגנון הדרכה לשנאת החיים. ובאמת הדרך לאהבת החיים המלאה, היא רק היא תעורר את האדם לאהבת חסד וטוב, כדי להיות החיים ממולאים כראוי, והם מעירים את האדם ג"כ להשביע נפשו באור ד' כדי שישפע עליו חיי עולם באמת.

[פנקסי הראי"ה חלק א עמ' קצב, אות כה]

יג. קיום מתנות לזיה וכחונה בזמן הזה, מביא לחיבור עברו של העם עם עתידו

ישנן מצוות כאלה, שאנו יכולים להכיר את ערכן בכל עת ובכל זמן, וישנן ג"כ כאלה, שאפשר שהיסוד העקרי שלהן הוא כבר ניטל ממנו, ומ"מ אנו חייבים לשומרן מפני שהוא עתיד להיות נחזר לנו, ואנו צריכים שתהיה הרשימה האלהית הנצחית בלתי נפסקת מכח החיים הכלליים של אומתנו, לבל יהיה מקום לעת שתבנה ותשתכלל בכל עז מצבה, לבנינים חדשים ברוחה, שיהיו עלולים למעט את כח ההשפעה האדירה והבהירה שהעבר הנפלא שלה השפיע עליה.

זהו התוכן של השארת החיוב של חלקים מיוחדים ממצוות התלויות בארץ בזמן הזה, שאינם ממלאים את שלימות תעודתם. כמו מצוות מתנות כהונה ולויה, שבעיקרן הינן מושכלות ומוכרחות כראוי, בהיות כבר האומה עומדת על בסיסה השלם, איש איש על נחלתו מתענג בטוב ארצו, ונתון ומסור בכל לב לעבודתה המעשית מתוך הרחבה ושלוה. וכדי להחיות יפה את היסוד הרוחני והמוסרי הלא צריך שיהיה שבט הלוי מיוחד לעבודת הקודש. התיחדות שבט מיוחד, פועלת הרבה להרגיע רוח העם בהתעסקותו בחיים המעשיים, אע"פ

שלפי הציור הדמיוני הוא מתרחק בזה מזיום של החיים הרוחניים, שמוצא האדם בנפשו תביעה פנימית להתקרב עליהם, ולפעמים הוא מתקצף עי"ז על הסבל והקישור של עול דרך ארץ שעליו, ברצותו להתעלות אל חיי הרוח. ומתוך התעוררות כזאת כשאינה נגדרת במשקל הראוי, יצאו לפעמים תדירות המון מכשולות, אשר יוסרו יפה, בהיות הדבר מתפשט באומה, כי עיקר סבל עבודת הקודש בכל מילואה, נתונה על שכם שבט מיוחד, ושרק ע"י הרבות חק קיום המנות הראויות לו מצד העם, יתקיים ויוכל למלאות תעודתו, ובזה ימצא כל עובד אדמתו קורת רוח בעמלו, בידעו כי גם מחלק הרוחני שבאוצר החיים איננו מניח את ידו, בזה עצמו, במה שהוא עוסק להרבות תבואתו וקניניו.

אמנם בזמן הזה, גם בא"י, אין מצוות המתנות כ"א חוקית. ואע"פ שהיא חוקית מצד השקפת ההוה, מפני שאין לנו יחש מעשי בהשפעת הכהונה, וערך המשפחה והגזע הכהוני אינו תופס כלל מקום בחיינו ההויים, אבל לעומת זה, גדול כח מצוה זו בשמירת הקשר האמיץ שבין העבר והעתיד, למרות המון ההפסקות הקשות שעברו עליו. וכשנשכיל כמה שוה הוא לעם עולם²³⁰ אותו הכח שיתגלה בו כשיהיה במילואו וטובו, שהוא כל כך עשיר בחינוכו וצביונו ע"י תורת אלהים אשר בקרבו, עד שאיננו צריך לדברים חדשים, כי אם לחדש רוחו, לעורר האהבה הישנה, לשוב בתשובה לתורתו תורת חיים, שרק באורה יראה אור, וזה יובלט רק במניעת כל הכרח לסדרים עקריים חדשים, יכיר אז וידע כמה גדול הוא הערך של המשכת החוט של העבר, גם באותה התקופה המרה שלא היה לו כל כך ערך מעשי בהוה.

[פנקסי הראי"ה חלק ב עמ' קיא-קיב, אות כט]

230. ע"פ ישעיה מד, ז.

יד. קדושת התרומה וטהרת הכהן האוכל אותה - היא דוגמא ליחס הנשמה והגוף

... ומבארים,²³¹ דעל ידי שהקב"ה טהור, והעיקר אצלו טהרת הלב מתאווה רעות, והכרת החיוב, וזוהי תכלית העבודה, ומשרתיו טהורים, וכך היא דרך עבודתם, לא בתערובות תאוות הגופניות, ונשמה שנתתי בכ טהורה, ומוכנת לעבודה זו שטהורה מכל חלאה וסיג. אם אתה שומרה בטהרה מוטב, ואם לאו הריני נוטלה ממך, פירוש, שאם תתרשל מהערת השכל, ינטל ממנו אור הנשמה, כיון שאינו משתמש בו.

וא"ר ישמעאל המשל לחבר שנתן תרומה לכהן עם הארץ, א"ל אם אתה משמרה בטהרה מוטב, ואם לא הריני שורפה לפניך.²³² ולכאורה מה הוסיף בהמשל? גם אינו דומה, שכאן בנמשל אמר נוטלה, וכאן שורפה.

אמנם הדבר נכון, כי תרומה יש בה קדושה, וזהו יתרונה. ומצד הקדושה יש מצוה באכילתה, והמצוה שנעשית בה היא תכלית קדושתה. והנה, כשנטמאת התרומה, לא יצתה מצד קדושתה, שהרי מצוותה בשריפה ושריפתה מצוה, ואין ההיזק אל עצם התרומה, רק אל העם הארץ הכהן, שלא יאכל ממנה. הכא נמי מבאר, שהקב"ה ברא את הנשמה טהורה, ואם האדם הולך בדרך טהור, הוא נותן בו נשמה, ואם לא, נוטלה ממנו, כי הנשמה אינה נטמאת ח"ו, רק מסתלקת, ומכל מקום האדם מאבד הרבה, שאינו נהנה מאור קדושת הנשמה. וזהו דומה לכהן עם הארץ, שכשהוא זהיר בתרומה יש לו קדושת התרומה, והוא אוכלה ונכנסת בגופו, אבל כשנטמאת הרי הוא שורפה לפניך, פירוש,

---

231. הרב עוסק בביאור השבועה שמשביעים כל אדם קודם שיורד לעולם. "ומה היא השבועה שמשביעין אותנו? תהי צדיק ואל תהי רשע... והוי יודע שהקב"ה טהור ומשרתיו טהורים ונשמה שנתן בכ טהורה היא, אם אתה משמרה בטהרה מוטב ואם לאו הריני נוטלה ממך". נדה ל ע"ב.
232. נדה שם.

לפניך, מצד גסותך, קרויה שריפה ואיבוד, אבל בעצם גם זוהי תכלית אל התרומה, כך הנשמה כשמסלתקת עומדת בקדושתה, אבל הגוף חסר ממנה.

[פנקסי הרא"ה חלק ג עמ' רעז מתוך אות ל]

מו. שתי מדרגות בכהונה וברבנות: מצד האישיות הפרטית ומצד הערך הכללי של התפקיד באומה. הן משפיעות זו על זו, והערך הכללי הוא העליון

ענין ברכת כהנים, ומש"כ וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם, וירד מעשות,²³³ וחז"ל דרשו²³⁴ שעבודה קודמת לנשיאת כפים, וכן מתוקן בסדר התפילה, ודרשו על זה שהוא מקרא מסורס וכבר ירד, וצריך טעם להיפוך הסדר בפשוטו ממדרשו האמיתי.

ותוכן הענין הוא, דכל העבודות, הכהן נהנה מהם, במורם מן הקדשים, ובעור העולה, ואפילו בעולת העוף, במה שמתרבה הדשן בהוצאתו לבית הדשן בהעשותו לדשן, ומזה נופל לבדק הבית ונהנה גם הוא בתיקון העזרה, שהוא ביתו בזמן עבודתו, חוץ מברכת כהנים, שהיא עבודה שאין בה הנאה כלל לכהן. וזה מקור מנהגן של ישראל לומר ישר כח לכהנים ברדתם מנשיאת כפים, בהכרה שהיא העבודה שאין בה שום קבלת פרס.

והנה, צריך הכהן להשפיע שיהיה המצב של אחר העבודה יונק מכח העבודה, וזהו ענין נשיאת כפים. כענין זרוע נטויה, שמורה על להבא, כמו עוד ידו נטויה עלינו.²³⁵ והנה, כבוד הכהן נמשך מצד ערך האיש בהיותו מחזיק בתורת ד', אבל

233. ויקרא ט, כב.

234. סוטה לח ע"ב.

235. חגיגה ה ע"ב.

אין זה עיקר וקידשתו,²³⁶ שכתוב כי אני ה' מקדשכם.²³⁷ והיינו שקידש הקב"ה לכל השבט, מפני הערך הכללי שיוצא בכלל השבט לטובת השפעת הציבור, וזה נערך לא כמו הערך שבו הוא זה הכהן הפרטי, אלא לפי הערך של מציאות הכהונה, שתוכנה הוא, כמו שכהן צריך להיות, שהוא כמלאך ד' צבאות.²³⁸ על כן אמר וקדשתו, שמא תאמר אינו ראוי לכך מצד פרטיותו, ע"כ אמר קדוש יהיה לך כי קדוש אני ד' מקדשכם, על כן קדושתו היא מצד הערך כמו שראוי כהן להיות, שמכלל קדושת הכהונה תצא התועלת הזאת.

בענין הדמיון שיש לרבנות להכהונה, הדמיון הוא מכוון להערך הכללי שבו יבין הכהן כמה שצריך להיות, רק אחר שיבחר ויוסכם הרב. וזהו ואצוה את שופטיכם בעת ההיא, שתהא אימת ציבור עליהם, ואצוה אתכם שתהא אימת דיין עליהם.²³⁹ דהיינו, שהציבור יוקירו את הדיין בין מצד ערכו בין מצד מה שראוי להיות בערך כללי מפעולת ענין הרבנות, אבל הדיין עצמו צריך להשכיל שכל עיקר כבודו אינו כי אם מצד מה שראוי הוא להיות, ע"כ ירגיש עצמו רק כבעל חוב, להגיע למדרגה יותר רמה, ומקורבת לתעודה גבוהה זאת.

והנה, מצד ערך הכבוד היותר רם, שהוא הכבוד המתיחש לכללות ענין פעולת הרבנות, מצדו ראויה הברכה לבא. וענין הברכה דאחר העבודה, היינו, התרוממות הנפש להשפיע גם כן על הזמן העתידי, אחר גמרו עבודת הקודש באיזה מקום וציבור. נמצא שברכה זו היא באה מכח המעולה של כבוד הרבנות והכהונה, והיא באמת המשך של התחלה לעבודות הבאות ע"י השפעתו, וגמר

236. ויקרא כא, ח; נדרים סב ע"ב.

237. שם, ובפסוק טו.

238. מלאכי ב, ז.

239. עיין מדרש תנחומא משפטים ו.

להעבודות שעשה בפועל. על כן פשטא דקרא מרמז שהעבודה היא אחר כך, ובאמת העבודה היא קודמת ואחר כך הברכה, דוגמת יהיו לרצון דסוף התפילה, דהיינו להמשיך כח התפילה להחיים הבאים אח"כ...

[פנקסי הראי"ה חלק ג עמ' רצד, אות מז]

טז. הכהנים מדריכים לתורה בתוך חיי עוה"ז

תורת חיים, התורה מנהלת דרכי האדם גם בחיי עוה"ז. כהנים נקבעו להורות דרכי התורה. לו היו מטמאים למתים היו מביעים הדרכות של מאיסה בעוה"ז, והוא שלא כתורה. ע"כ "לנפש לא יטמא".²⁴⁰

[פנקסי הראי"ה חלק א עמ' לב, אות מ]

יז. צמר בעלי החיים ופשתן הצומח בעמל האדם - מתאחדים בכנדי הכהונה

...ע"כ ראוי שיהיה מרושם הבדל גדול בין שימוש הצמר לשימוש הפשתן, כי הפשתן ראוי להרבות בשימוש שהוא פרי עמלו של האדם, והצמר רק בתנאים ידועים יבא לידו, בתור שכר השגחתו בצדק על בעלי החיים להשלמתם החמרית והרוחנית. ע"כ במקום השימוש לצרכי הקדושה שהוא ממכשירי ההשלמה האמתית בעולם, יתכן להשוות הצמר והפשתן. וזוהי הערת איסור שעטנז, והתירו בציצית ובגדי כהונה...

[פנקסי הראי"ה חלק א עמ' נה, מתוך אות כג]²⁴¹

---

240. ויקרא כא, א.

241. בפסקה זו הרב מביא טעמים לאיסורים רבים, כגון איסור דם, ועוד.

- שער שני -

אל הר ה'

מרחוק ה' נראה לי ואהבת עולם אהבתיך על בן
משכתיך חסד.

עוד אבנך ונגנית בתולת ישראל עוד פעדי תפיך
וניצאת במחול משחקים... כי יש יום קראו נצרים
בחר אפרים קומו ונעלה ציון אל ה' אלהינו.

(ירמיהו לא, ב-ה)

חולמים אנו לשוב אל הר ה', למקום בית חיינו,
"לראות את פני האדון ה'", כפי טבענו הישראלי
מדורות עולם.

הנה, השיבנו ה' בחסדיו הרבים למעוננו.
האם לא מצופה מאתנו להגשים 'חלום עולם' זה?
בסים בירור הרצון האלהי בחיינו, הוא הבירור
ההלכתי: "דבר ה' - זו הלכה"

בשער זה נכרר את מעמד קדושתו של הר בימינו,
את הסיבות לקירוב העליה או להרחקתה, ואת
ההשלכות של כל זאת - הלכה למעשה.

שער שני : אל הר ה'

תוכן מפורט

הרב שלמה שושן |

עלייה להר הבית בימינו

הקדמה: אופן הביורור התורני / 155

חשיבות העלייה להר / 157

גדרי האיסור בכניסה להר הבית / 159

מיקומו של שטח הר הבית המקודש / 160

שיבה אל מסורת אבותינו וגדולי ישראל / 165

העליה להר: ביראה ולצורך מצווה / 167

מסלול העליה / 168

הטבילה וההכנות אליה / 169

פירוט הנקיון הנדרש לקראת הטבילה

אופן הטבילה

חתימה / 173

הרב אהרן אהרן ברוכי |

קדושת הר הבית וירושלים בזמן הזה

פתיחה / 175

א. קדושה ראשונה - קידשה לעתיד לבוא? / 178

ב. קדושת המקום וקדושת הבניין / 182

ג. מדרגות בקדושה / 184

ד. פסק הרמב"ם / 188

ה. השגת הראב"ד / 192

ו. פסיקת הראשונים והאחרונים / 196

בין קדושת המקדש לעלייה להר הבית

הרב שלמה שושן | עלייה להר הבית בימינו

הקדמה: אופן הבירור התורני

”לאחד קראתי נועם” – אלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל שמנעימים זה לזה בהלכה.¹

בירור תורני אמיתי, בוודאי כאשר הוא נעשה בנושא מורכב הנוגע למקום המקדש, מוכרח להתברר מתוך כבוד לכל תלמידי החכמים ויראי ה' העוסקים בנושא. מחלוקות רבות היו בעם ישראל בעבר, ביניהן מחלוקות בדברים חמורים ביותר, כגון: בית הלל ובית שמאי חלקו בהיתר צרת הבת לייבום, כאשר לדעת בית הלל יש בכך איסור כרת וממזרות, ולדעת בית שמאי הדבר מותר ואף מצווה.² ובכל זאת לא נמנעו בית הלל ובית שמאי מלהתחתן זה עם זה, ונהגו כבוד זה בזה.

גם הדיון בנושא הזה של עלייה להר הבית בימינו, צריך להתנהל כך בין תלמידי החכמים, ולא בהאשמות וגידופים. בנושא זה עוסק הנצי”ב בהקדמתו לפירוש ספר בראשית:

ופירשנו, שהיו צדיקים וחסידיים ועמלי תורה, אך לא היו ישרים בהליכות עולמים. על כן, מפני שנאת חנם שבלבם זה אל זה, חשדו את מי שראו שנוהג שלא כדעתם ביראת ה' שהוא צדוקי ואפיקורס. ובאו על ידי זה לידי שפיכות דמים בדרך הפלגה, ולכל

---

1. סנהדרין כד ע”א.
2. משנה יבמות יג ע”א.

הרעות שבעולם, עד שחרב הבית... כי למרות שהיו חסידים ואנשי מעשה ועוסקים בתורה נחרב הבית... כיון שחשדו את מי שאינו חושב כדעתם... ובאו על ידי זה לשפיכות דמים...

כאשר עוסקים בהלכה, יש להכיר את המקורות ההלכתיים, אך אין זה מספיק, צריך גם להתייחס למציאות ולהכירה לעומקה, על המקורות והידיעות ההיסטוריות והארכיאולוגיות שבה, ובשילוב של כל אלו יחדיו - להכריע את ההלכה.

בעל הספר 'אם הבנים שמחה' מביא³ את תשובת המבי"ט, המתייחס לצורה שבה ניתן לחלוק בדברי תורה :

וגם הסותר - צריך להביא ראיות, ולא לסתור בפיטומי מילי בעלמא בלי ראיות.⁴

כאשר חכם מעוניין לחלוק על חברו, עליו להביא ראיות לדבריו, ולא להסתפק בטענות שאינן ממין העניין. כדוגמא לעיסוק רציני שכזה בנושא הרב הבית, ניתן לראות בספרו של הרב גורן זצ"ל "הר הבית". הוא עסק בנושא על כל בחינותיו, הן מבחינה הלכתית והן מבחינה היסטורית. הוא דאג לברור המציאותי ביותר: מדידת הר הבית ומיפוי, ואף הביא עדויות היסטוריות רבות על מסורות של עליה להר הבית במשך הדורות. בעיסוק בנושא חמור שכזה מוטלת על תלמידי החכמים אחריות כפולה ומכופלת לברר ברור מעמיק בכלל המקורות, ולא לסתור את דברי החולקים ללא טעם ענייני ומבוסס.

---

3. עמוד עד.

4. סימן קט"ז ועי"ש.

חשיבות העלייה להר

כאשר עוסקים בסוגיית העלייה להר הבית כיום, צפה ועולה השאלה הבסיסית: מדוע להסתכן? מדוע להיכנס לספקות וחששות בעלייה להר, הרי ממילא מצוות רבות איננו יכולים לקיים בהעדר המקדש! ובנוסף, עלייה להר הבית איננה דבר פשוט מבחינה ביטחונית, ומדוע לעורר מהומות אשר יכולות לסכן חיים?

האמת היא, שחשש זה, כאשר הינו משתק את הבריור ההלכתי הישר, איננו נאמן לרצונו יתברך, מפנים שונות:

מקום התפילה - התפילה בהר הבית אינה דומה לתפילה במקום אחר, באשר זהו המקום ממנו עולות התפילות, כמתואר במשנה:

כל הנכנסין להר הבית נכנסין דרך ימין ומקיפין ויוצאין דרך שמאל, חוץ ממי שאירעו דבר שהוא מקיף לשמאל. (המקיף משמאל יבלוט בשוני של כיוון הליכתו ועקב כך ישאלוהו השאר על כך: מה לך מקיף לשמאל? (אם הוא אבל, יענה: שאני אבל. השוכן בבית הזה ינחמך. (ואם הוא מנודה, יענה: שאני מנודה. השוכן בבית הזה יתן בלבם ויקרבוך, דברי רבי מאיר...⁵

אנו רואים שחכמים התירו לאבל או למנודה ללכת בהר הבית בכיוון ההפוך מכל העולים להר, כדי שכולם יבינו שהוא זקוק לישועה ויתפללו עליו במיוחד במקום הזה.

5. מסכת מידות פרק ב משנה ב (התוספות בסוגריים - של העורך).

הגלות הארוכה הרגילה אותנו לקיום מצוות באופן מצומצם ביותר, וכשאנו חוזרים לארץ ישראל - מדרגה חדשה בקיום המצוות נדמית בעינינו למעלה ממדרגתנו. כמו אדם היושב בחושך ויוצא אל האור, ומסתנוור... כך אחרי שנים רבות של תפילה בגלות שהיא בבחינת "גם כי אזעק ואשווע - שתם תפילתי", התרגלנו לתפילה בבתי כנסת, ונשכחה מאתנו מדרגת התפילה השלמה במקום השכינה.

"לא תחנם". באופן כללי כשיש ספק האם ישנה מצווה לעשות דבר מה או איסור, נוטים אנו לומר "שב ואל תעשה עדיף", אך בנושא דידן הדבר הינו הפוך: כל עוד איננו עולים ונוכחים בהר הבית, אויבינו ושאר הגויים משתלטים עליו עוד ועוד, וגוזלים אותו מידינו. לכן, בוודאי יש בימינו 'דין כיבוש' ומצוות 'לא תחנם' בנוגע להר הבית. הדבר חמור שבעתיים, מאחר ואויבנו רואים בשלטונם בהר סמל לשלטונם על הארץ כולה. במצבנו, אם כן, חובה עלינו לברר האם ישנו היתר ומצווה לעלות להר הבית בקדושה, כדי שלא נעזבנו ביד האומות.

"ומקדשי תיראו". בעליה להר הבית, כשנעשית במקומות המותרים לכניסה, ובטהרה - מקיימים מצווה מדאורייתא: "ומקדשי תיראו".⁶ מצווה זו לא ניתנה לקיימה אלא כשעולים להר הבית, שם יראים ממי ששוכן במקום המקדש, כדברי הרמב"ם בהלכות בית הבחירה:

מצוות עשה ליראה מן המקדש, שנאמר: ומקדשי תיראו, ולא מן המקדש אתה ירא אלא ממי שצווה על יראתו.⁷

6. איוב ג, ח.

7. "לא תחנם - לא תתן להם חנייה בקרקע" (עבודה זרה כ ע"א).

8. ויקרא יט, ל.

9. הלכות בית הבחירה פרק ז הלכה א-ב. הרמב"ם שם מפרט את המתחייב מקיום מצוה זו וכל פרטי המצווה שייכים רק למציאות שנמצאים על הר הבית עצמו ע"ש.

גדרי האיסור בכניסה להר הבית

מקורם של איסורי הכניסה לאיזורים שונים בהר הבית מפאת קדושתם, נעוץ בחלוקה המפורשת בתורה של מחנה ישראל לשלשה; בהלכה אנו מוצאים הבחנה בין שלש מחנות של קדושה גם בירושלים, שהינם כנגד שלשת המחנות שהיו במדבר. בהתאם לרמת הקודשה של כל מחנה, כך משתלחים ממנו הטמאים בדרגותיהם השונות, ואסורים ליכנס בו.

מחנה שכינה - הוא מקום המקדש, ההיכל, העזרה ועזרת נשים (ומדרבנן אף ה'חיל'). למחנה זה אסור אף לטמא מת להיכנס.

מחנה לוויה - הר הבית כולו, שבו טמא מת מותר להיכנס,¹⁰ ואסורים להיכנס בו זב ובעל קרי באשר טומאה יוצאת מגופם.

מחנה ישראל - ירושלים כולה, אשר רק מצורע משתלח חוץ ממנה. לעומת זאת, זב ובעל קרי מותרים בה, מאחר ודינה כמחנה ישראל שהיה במדבר.

האם קדושת המקדש חלה בשלמותה גם כיום? בכך נחלקו גדולי הפוסקים:

לשיטת הרמב"ם,¹¹ הנכנס למקום המקדש בטומאת מת - חייב כרת גם בימינו, כיון שלשיטתו קדושת מקום המקדש קדושה אף לעתיד לבוא, "לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה, ושכינה אינה בטילה".

אמנם הראב"ד¹² חולק עליו, וסובר שכאשר חרב בית המקדש - בטלה

10. רמב"ם הלכות ביאת מקדש פרק ג הלכה ד: "טמא מת מותר להכנס להר הבית, שנאמר ויקח משה את עצמות יוסף עמו - עמו במחנה לוויה".

11. הלכות בית הבחירה פרק ו הלכה טז.

12. השגת הראב"ד, הלכות בית הבחירה פרק ו הלכה יד.

הקדושה והנכנס לשם אינו חייב כרת.¹³ וכן כתב המאירי¹⁴ שהנכנס למקום המקדש כיום אין בו כרת, "ומנהג פשוט להכנס לשם לפי מה ששמענו".¹⁵ כשיטה זו יש לדייק אף בדברי הרמב"ן.¹⁶

(ישנו דיון נוסף בנושא גגין ועליות שנבנו בהר הבית, האם התקדשו. ניתן לעיין על כך בהרחבה בספר 'הר הבית' מאת הרב גורן, פרק כט).

מיקומו של שטח הר הבית המקודש

המשנה במסכת מידות מגדירה את שטחו של הר הבית במדויק:

הר הבית היה חמש מאות אמה על חמש מאות אמה, רובו מן הדרום שני לו מן המזרח שלישי לו מן הצפון מיעוטו מן המערב. מקום שהיה רוב מדתו – שם היה רוב תשמישו.¹⁷

המפרשים מסבירים, שכוונת המשנה לבאר שבית המקדש לא נבנה במרכז ההר, ולכן השטח הקדוש בקדושת מחנה לוייה בכל צד של ההר, מתחלק לגדלים שונים:

אמר, שהעזרה לא היתה באמצע הר הבית, אלא היה המרחק שבין חומת הר הבית ובין חומת העזרה מצד דרום יותר מן המרחק

13. האחרונים דנו בשאלה אם כוונת הראב"ד שאין בכניסה למקום המקדש כיום כל איסור, או שמא אין בה חיוב כרת בלבד. הרב גורן מביא בספרו שהרבה סמכו על שיטת הראב"ד במשך הדורות.

14. בית הבחירה שבועות טז ע"א.

15. מדברי המאירי מוכח בבירור שהבין בדעת הראב"ד שלא רק שאין כרת אלא שאף אין איסור בדבר (בשונה מהבנת הראי"ה קוק זצ"ל משפט כהן סימן צו').

16. מלחמות ה' עבודה זרה כד ע"א.

17. מסכת מידות פרק ב משנה א.

שביניהם מצד מזרח, והמרחק המזרחי יותר מן הצפוני, והצפוני יותר מן המערבי.¹⁸

למדנו מדברי המשנה שני יסודות:

א. השטח המקודש בהר הבית הוא חמש מאות אמה על חמש מאות אמה.

ב. מיקומו של השטח המקודש על ההר הוא באופן כזה שהשטח הגדול ביותר של מחנה לוויה על ההר (שאינו מהמקדש, העזרות והחיל) נמצא בדרום, שני לו במזרח, פחות מכך בצפון, והמועט ביותר במערב. בשטחים אלו, כפי שבארנו קודם, מותר לטמאי מתים להיכנס אם נטהרו מטומאה היוצאת מגופם (זיבה, קרי).

הכניסה למקום בית המקדש, העזרות והחיל - אסורה היום, עקב היותם מחנה שכניה. לכן, יש לברר היכן הם היו ממוקמים בתוך שטח זה של הר הבית, ומתוך כך להבין מהו השטח הפנוי מהם, שהוא במדרגת מחנה לוויה. בהמשך נביא את הדעות השונות בנושא.

בעיית הזיהוי כיום הינה בסיסית עוד יותר: שטחו של הר הבית המוכר לנו, על פי מדידות שנעשו על ידי מהנדסים, הוא הרבה מעבר לחמש מאות אמה על חמש מאות אמה. אף המבנה של הר הבית כיום אינו תואם למתואר במשנה וספרים רבים, שם הוא מתואר כריבוע שווה צלעות.¹⁹ שטחים אלו נוספו על ידי הורדוס.

18. פירוש המשניות לרמב"ם שם.

19. קדמוניות היהודים (יוסף בן מתתיהו) פרק נה.

בעל האור שמח²⁰ מדייק מדברי הרמב"ם כי בית דין יכולים אמנם להוסיף שטח על שטחה של ירושלים ולקדשו בקדושתה, וכן להוסיף על שטח העזרה בתוך השטח המקודש של הר הבית. אך הם אינם יכולים להוסיף על שטחו של הר הבית מעבר לחמש מאות אמה על חמש מאות אמה. כדעתו זו של האור שמח' נוקט אף הרש"ש²¹ בהבנתו כי מידת הר הבית קבועה בתורה: חמישים פעמים חצר המשכן, ולכן לא ניתן להוסיף עליה. כך גם מופיע בפסקי התוספות:²² "הר הבית היה לצפון ירושלים וההר היה גדול הרבה מת"ק על ת"ק, אלא לא היה קדוש אלא ת"ק על ת"ק".

לאור הדברים מובן, שכל הגדלת שטחו של הר הבית ואורך החומות על ידי הורדוס, אינו מועיל לעניין קדושת השטח. אם כן, במידה ויתברר היכן מקומו של שטח הר הבית המקודש המקורי, נוכל להעריך אלו שטחים נוספו להר הבית, ובהם בוודאי מותר להיכנס, אפילו לזבים ובעל קרי.

במידות שנעשו ע"י חיל ההנדסה של צה"ל, מיד לאחר שחרור הר הבית בחסדי ה', נמצאו המידות הבאות:²³

- הרוח המזרחית - אורכה כ- 452 מטר (780 אמות).²⁴
- הרוח המערבית - אורכה כ- 478 מטר (824 אמות).
- הרוח הצפונית - אורכה 305 מטר (525 אמות).
- הרוח הדרומית - אורכה 277 מטר (477 אמות).

20. הלכות בית הבחירה פרק ו הלכה י.

21. בהגהותיו למסכת סנהדרין דף ב ע"ב ד"ה אין מוסיפין על העיר.

22. למסכת מידות סימן ה.

23. מובא בספרו של הרב גורן הר הבית עמוד 171.

24. כל האמות מחושבות ע"פ 58 ס"מ לאמה.

כבר מן המדידות הללו ניתן להסיק שהגדלת הר הבית הייתה בעיקר לכיוון דרום או צפון. אלא שעדיין עלינו לברר היכן היה ממוקם בית המקדש, ולפי זה נוכל לדעת עד היכן אסור לטמאי מתים להיכנס. בעניין זה כבר ראינו כי המשנה מגדירה ש"רובו מן הדרום", וכפי שמסביר הרמב"ם, רוב שטחו של הר הבית המקודש בקדושת לוייה בלבד - הוא בדרום.

לעומת זאת, בדברי הרא"ש²⁵ ניתן להפך לכאן ולכאן:

רוב בניין הלשכות היו בדרומו של ת"ק על ת"ק, והיינו דכתיב ביחזקאל: "וינחני על הר גבוה מאוד ועליו כמבנה עיר מנגב"²⁶ (מדרום), שהיה מבונה הבניין עליו מנגב.

יש שרצו להבין, כי הרא"ש חולק על הרמב"ם, שהרי הוא מפרש את דברי המשנה "רובו מן הדרום" שרוב הלשכות בנויות בדרום. ואם כן, בית המקדש היה דווקא יותר בצד דרום של הר הבית - היפך דעת הרמב"ם. על פי הבנה זאת, רצו לטעון שישנו ספק חיוב כרת בכניסה לחלק הדרומי של הר הבית, ואפילו בטרהה, שהרי הדבר נתון למחלוקת הרמב"ם והרא"ש.

עם זאת, אין שום הכרח שזוהי כוונת הרא"ש, שהרי לא אמר שרובו של בית המקדש בדרום, אלא שרוב הלשכות בנויות בדרום. הלשכות נבנו במחנה לוייה שבהר, ולא רק במחנה שכינה. כיום אנו יודעים בוודאות שכל השטח הדרומי של הר הבית אינו חלק מההר עצמו, אלא מילוי שהתווסף על גבי ההר המקורי (כפי שהתגלה בכל החפירות שנעשו שם). הרי שאין ספק כי כוונת הרא"ש היא כפי שבארנו, ששם נבנו הלשכות של הר הבית ולא של בית המקדש.

25. רא"ש מידות לד ע"ב ד"ה ורובו מן הדרום.

26. יחזקאל מ, ב.

לשכות בית המקדש בוודאי נבנו על ההר עצמו ולא על התוספות שנתווספו אחר כך. זאת כמבואר בכל דברי הראשונים והאחרונים שהבאנו לעיל, שלא ניתן כלל להוסיף על ההר, וכל התוספות שנתווספו - אין בהם קדושה יתרה על קדושת ירושלים.²⁷

מחקרים רבים נעשו בכדי לברר את מיקומו המדויק של בית המקדש בתוך שטח הר הבית.

יש שטענו, שהחומה הדרומית שיש לנו כיום היא חומת הר הבית, ומשם יש למדוד ולחשב ת"ק אמה. לשיטה זו, כיפת הסלע הינה מחוץ לשטח הר הבית, ובית המקדש וקודש הקדשים היו בחלק הדרומי של ההר שלפנינו כיום.

הגרי"מ טיקוצ'ינסקי דוחה מכל וכל שיטה זו, המתעלמת מהמסורת שנמשכה מעל אלף שנה שמקום המקדש היה באזור כיפת הסלע. בנוסף, שיטה זאת אינה תואמת את החומות שיש לפנינו היום. בשנים האחרונות נערכו חפירות גדולות מאוד בכל אזור הר הבית, ומכל הממצאים מוכח בבירור שחלק גדול מהאזור הדרומי של הר הבית הוא מילוי מאוחר, ואינו חלק מההר המקורי. ממצאים אלו גם מתאימים לכל המסמכים ההיסטוריים בעניין, ולכן ברור שהשיטה שביהמ"ק היה בדרום אינה נכונה.²⁸

אכן, ישנו ספק אם האבן הגדולה הנמצאת תחת כיפת הסלע היא אבן השתיה

27. הוכחה חותכת למה שבארנו בכוונת הרא"ש היא בכך שמוסתמך על פרש"י במסכת סוטה (לד ע"ב ד"ה מבונה), ממנו למד הרא"ש שהחלק הדרומי היה בנוי. והלא רש"י עצמו פירש את הפסוק מיחזקאל שהביא הרא"ש בזה הלשון: "כמבנה עיר - בנין בית אחד הראני בצפון ההר, והחומה מחוץ סביב סביב, כך מפורש בסוף הספר שהעיר בדרום והבית בצפון". מדבריו עולה בבירור שבית המקדש היה בצפון, ובדרום היו בניינים של העיר.

28. ראה מאמר מקיף בעניין בחוברת תורה שבע"פ כרך יא.

שעליה היה קודש הקדשים, או שהיא ה"שיתין" שהיו תחת המזבח - שם היו מתנקזים נסכי היין.²⁹ מכל מקום, לשתי הדעות, מקום המקדש והעזרות היה באותו אזור ולא בדרום ההר.

מסורת ארוכת שנים קיימת בדברי הפוסקים וההיסטוריונים על כך שמקום המקדש היה באזור כיפת הסלע,³⁰ ולכן ברור שמי שנכנס היום להר הבית ומקיף בצמוד לחומות (כפי שנוהגים רוב העולים בטהרה כיום), לא יכנס בשום אופן למקום המקדש או העזרות והחיל. ואף יותר מכך - רוב המקומות בהם הולכים על ההר - אין בהם אפילו קדושת הר הבית, ומותרים אף לבעל קרי וזבה.

שיבה אל מסורת אבותינו וגדולי ישראל

ישנן עדויות כתובות על גדולי ישראל שעלו בעצמם להר הבית והתפללו שם. בראשם עמוד ההוראה, הרמב"ם, המתאר בעצמו את עלייתו:

ביום שלישי בשבת ארבעה ימים לירח מר חשוון שנת שישה ועשרים ליצירה, יצאנו מעכו לעלות לירושלים תחת סכנה, ונכנסתי לבית הגדול והקדוש והתפללתי בו ביום ו' ימים לחודש מר חשוון... ושני הימים האלו שהם שישי ותשיעי במרחשוון נדרתי שיהיה לי

29. וע"ע בירור הדברים באריכות בספר 'הר הבית' לרב גורן פרק כה.

30. מסעות רבי בנימין עמוד כד; ספר אוצר מסעות עמודים 55-56 עדות רבי פתחיה מבעלי התוספות, ובעמוד 67 עדות רבי יעקב מפאריס, ובעמוד 119 אגרת רבנו עובדיה מברטונוורא; גנזי הגאונים בבא בתרא ס ע"ב; ספר יחוס האבות שיצא בשנת ה'רצ"ז; שו"ת הרדב"ז ח"ב סי' תרצ"א אשר פסקוהו להלכה החיד"א (ברכי יוסף תקס"א אות ג') והשערי תשובה (שם אות ה') וכף החיים (שם אות ח'); 'מסעות' ליערי עמ' 542; ועוד רבים (כל המקורות הנ"ל מובאים בהרחבה בספר 'הר הבית כהלכה', לרב אלישע וולפסון).

כמו יו"ט ותפילה ושמחה בה' ואכילה ושתיה וכו'.³¹

אף המאירי, כשדן במחלוקת הרמב"ם והראב"ד לגבי קדושת מקום המקדש בימינו, מביא את המנהג הפשוט בזמנו לעלות, כראיה לשיטת הראב"ד, וזה לשונו: "המנהג פשוט להיכנס שם לפי מה ששמענו"³². המאירי לא היה מביא מנהג זה כראיה לשיטת הראב"ד לולא שהיה סובר שהוא מנהג נכון. בוודאי זה היה מנהג של שלמים ויראי ה', אחרת, כיצד ניתן ללמוד ממעשיהם?!

בנוסף לגדולי ישראל אלו, ישנן עדויות רבות על יהודים במשך הדורות שעלו להתפלל בהר הבית.³³ השינוי חל רק בשלש מאות השנים האחרונות, בהם המוסלמים מנעו מיהודים לעלות, אך לא כך היה הדבר תמיד. לפיכך, הטענה שישנה מסורת לא לעלות להר הבית - אינה נכונה כלל.

---

31. איגרת לרבי יפת הדיין, אגרות הרמב"ם, שילת, כרך א עמוד רכד; ספר חרדים שער התשובה פרק ד'. התפרסמה שאלה באחד מעלוני השבת, שם תלמיד ישיבה שאל את אחד הרבנים האם הוא יכול להתחזק ע"ז זה שיקבל עליו מצוה גדולה כמו עלייה להר הבית ותפילה שם. אותו הרב ענה לו 'התחזק בלימודך ואל תמציא מצוות'. כאב לי לקרוא כזו התייחסות של רב, ואני מקווה שהרמב"ם ימחל לו, שהרי לפי אותו רב הרמב"ם עצמו המציא מצווה ועוד הסתכן עבור אותה המצאה מיותרת... הייתי מבין לו אותו הרב היה כותב שיש תקנות של הרבנות הראשית ועדיף שלא לעלות (למרות שביררנו במאמר זה, שניתן לעלות בלי להיכנס לשום ספק). אך לומר שעליה להר זו המצאה ולא מצווה, זו לא רק בורות והוצאת זיבה על גדולי ישראל, אלא גם פגיעה חינוכית ברצון לעורר את עם ישראל לדרוש ולכסוף לבניין המקדש.

32. שבועות טז ע"א.

33. מגילת המגלה עמי' 99 לר' אברהם בר חייא הנשיא מראשוני הראשונים; שו"ת הרדב"ז חלק ב' סימן תרצ"א; 'דרך הקודש' קדושה שלישית סי' ב; 'ימי שמואל' חלק ב' פ' קמד. הרב שלמה עמאר העיד על רבו שעלה להר הבית לפני קום המדינה (כל המקורות הנ"ל מובאים בהרחבה בספר 'הר הבית כהלכה', לרב אלישע וולפסון).

העליה להר: ביראה ולצורך מצווה

בדברינו עד כה, הראנו את המצווה הגדולה לעלות וליראות אל הר ה', ואת ההיתר לכך כיום. מובן, כי העליה להר נצרכת להיות ביראה רוממה לקיים מצוות ה', וכפי שהאריך הרמב"ם בדבריו:

מצוות עשה ליראה מן המקדש, שנאמר: ומקדשי תיראו, ולא מן המקדש אתה ירא אלא ממי שצוה על יראתו. ואי זו היא יראתו? לא יכנס אדם להר הבית במקלו או במנעל שברגליו או באפונדתו או באבק שעל רגליו או במעות הצרורין לו בסדינו. ואין צריך לומר שאסור לרוק בכל הר הבית, אלא אם נזדמן לו רוק מבליעו בכסותו. ולא יעשה הר הבית דרך, שיכנס מפתח זו ויצא מפתח שכנגדה כדי לקצר הדרך, אלא יקיפו מבחוץ. ולא יכנס לו אלא לדבר מצוה.³⁴

דברי הרמב"ם נהירים ומפרטים ביתר אריכות, כי הכניסה להר הינה לצורך מצווה בלבד, לצורך מצוות יראה מן המקדש. התנאים הרבים אשר מביא הרמב"ם, נועדו כולם ליצור מצב נפשי ומציאותי של האדם העולה, בו הוא שרוי כולו בכוונה של מצווה ויראה.

הר הבית הינו מחוץ למרחב חיי החולין, הוא מקודש לשם ה'. הנכנס להר כטייל, כתייר, כסקרן - יכול שעובר על מצוות עשה דאורייתא. זו משמעות האיסורים השונים: איסור ההליכה בנעלים - מדגיש שזו צריכה להיות כניסה מיוחדת, ולא הליכה יומיומית ורגילה; אפודנתו - הינו בגד המשמש לנשיאת

34. הלכות בית הבחירה פרק ז הלכות א-ב.

חפצים - כמו שק, משא, אשר איננו שייך לעליה להר; גם מעות הצרורין בסדינו, הכוונה לשק חיצוני (ולא לארנק בכיס) - וגם כאן הבעיה היא בסחיבה, במשא. הכל נועד להביא את האדם לתודעת עלייה לצורך דבר גדול, לקדושה, ליראה מן המקדש. לכן יש לעלות בבגדים נאים, בגדי שבת.

ניתן היה לחשוב, כי את מצוות היראה מן המקדש מקיימים בכך שיראים ממנו ולא עולים למקומו. אך אין הדבר כן. הרמב"ם מפרט לנו באריכות את היראה הנדרשת - אשר מתממשת בהר עצמו, באופן העליה ותחושת היראה שבמקום (וכך דעת הרב ליכטנשטיין והרב רבינוביץ'). בדורנו הצטרפה לעליה מצווה נוספת: "לא תחנם", כיבוש ההר מידי אויבנו המבזים את הר ה'.³⁵

מסלול העלייה

העליה נצרכת לעשות בכובד ראש ובמקומות אליהם אנו מודרכים לילך בהיתר. כפי שכבר למדנו במאמר זה, המשנה מעידה שהר הבית גודלו ת"ק אמה על ת"ק אמה. במידה ונגקוט כשיטת החזו"א המחמירה, הרי שמדובר פה על שטח של 300 מטר על 300 מטר. שטחו של הר הבית כיום, בין הצפון לדרום הינו קרוב לקילומטר, ובין המזרח למערב כ-400 מטר. כפי שלמדנו, לא ניתן להוסיף קדושה בהר - ההר עצמו התקדש, ואיננו תלוי במעשינו, וממילא כל מה שאינו בשטח המקורי איננו קדוש.

אם כן, בהליכה במזרח (לכיוון הר הזיתים), ולפי הרידב"ז אף במערב (צד הכותל) - יש להיצמד ככל הניתן לחומה, על מנת להימנע מכניסה למקומות

---

35. ראה פרק 'חשיבות העלייה להר' במאמר זה.

מסופקים, ולהזהר לא לחרוג מן השביל. בחלק הדרומי, ליד 'מסגד אל-אקצה', יש מקום רב יותר ללכת. אנחנו מתייחסים לחלק הדרומי בעיקר כתוספת, ולא ברור כלל שיש בו קדושת הר הבית.

בצפון נמצאת כיפת הסלע, שעל פי המסורות השונות - שם נמצאת אבן השתיה. בשונה מן הדרום בו יש מרחב גדול יותר להליכה, בצפון יש להשתדל להיות נוטים אל הצפון ולא להתפשט אל המרכז.³⁶ באזור של העצים בצפון ההר - אין בעיה לעמוד, הוא וודאי מחוץ למרחב השלש מאות מטר.

הטבילה וההכנות אליה

כאמור, רק אדם הטהור מטומאה היוצאת מגופו: זב, בעל קרי, נדה וזבה - מותר בעליה להר הבית (בשטחים שאינם אסורים לטמאי מתיים).³⁷ במידה והאדם יודע שראה קרי מכל סיבה, ומאז לא טבל (מקלחת אינה טבילה, ושפיכת תשעה קבין - מועילה רק מצד הקפדה על תקנת עזרא ללימוד תורה אך לא למקדש) - הרי שחייב לטבול מדאורייתא, בברכה,³⁸ על מנת לעלות

36. עליתי בעבר בעליה אחת יחד עם הרב דב ליאור והרב רא"ם הכהן. הרב ליאור התקרב עד המדרגות, אך אני והרב רא"ם חששנו ולא התקרבו עד כדי כך.

37. לכן, כדי להיכנס להר הבית אדם צריך לדעת שאין לו בעיה רפואית של זיבה. זו מחלה של זיבה רצופה של קרי במשך כמה ימים, שפעם היתה קיימת, אך היום נדירה ביותר. לגבי נשים הדבר יותר מסובך, מחמת חשש נידה, זבה וכו' - ואכן ישנן דעות רבות הסוברות שאין לנשים להכנס כיום להר הבית.

38. יש הסוברים שגם כאשר הטבילה הינה מדאורייתא באופן וודאי - לא יברך, שהרי ישנו חשש שלא יכנס למקומות המקודשים. אך אני סובר שאין הדין כן, שאם כך - לעולם אדם לא יברך על טבילה של טהרה, שהרי לעולם אין האדם וודאי שכוונתו לעלות אל ההר תתממש. אלא שהאדם מבחינתו כוונתו להיכנס ומסתמא כוונתו תתממש, ולכן מקיים את מצוות ההיטהרות - ועליה מברך. הוא קיים את מצוות הטהרה כדי להיכנס להר הבית, ואין זה משנה אם נאנס ולא עלה.

אל ההר.³⁹ אדם שראה קרי וטבל מאז, גם אם לא עשה את כל התהליך של ההכנות (אפילו שחה במעיין עם בגד ים רופף), ומאז לא ראה קרי - הוא מחוייב לטבול מספק דאורייתא, ולכן יטבול (אף הוא בהקפדה על כל הלכות הטבילה כדלהלן) בלא ברכה.

ככלל, חציצה המעכבת מן התורה בטבילה - הינה חציצה ברוב גופו של האדם והוא מקפיד עליה (-אינו מעוניין בה). אך חכמים גזרו שגם מיעוט המקפיד (כאשר על מיעוט גופו ישנה חציצה, אך מקפיד עליה) או רובו שאינו מקפיד (כאשר על רוב גופו יש חציצה אך אינו מקפיד עליה) - מעכבת את הטבילה. חכמינו הפוסקים הרחיבו את האיסור, אף לחציצה במיעוט גופו שאינו מקפיד עליה, שאף על פי שאינה מעכבת אפילו מדרבנן, יש להסירה לכתחילה.

לגבי הגדרת רוב ומיעוט בגופו: הרמב"ם דן זאת בגוף לבד ובראש לבד, וחוששים אנו לשיטתו. לכן, במידה ולאדם יש חציצה בראשו - על אף שהדבר מיעוט ביחס לכל הגוף, אם הינו רוב ראשו, הרי שזה יעכב. הדבר מובן לאור תפיסת הרמב"ם את הראש כדבר חשוב, כעיקר האדם.

פירוט הנקיון הנדרש לקראת הטבילה - נקיון הראש: התחלת הנקיון בהכנה לטבילה, הינה בראש, שבו קיים החשש הגדול ביותר לרוב החוצץ, כאמור. יש לחפוף היטב את שער הראש עם מרכז שיער - ולאחר מכן לשוטפו היטב במים חמים (כדי שלא יוותר מן המרכז על השער ויהווה חציצה). תוך כדי השטיפה נעבור עם מסרק או מברשת כדי לשחרר קשרים כמה שניתן, כדי

---

39. ישנו דיון בפוסקים, בשאלה מדוע לא מצריכים את הטובל מקריו לחכות ליום הבא ורק בו לעלות - שהרי טבול יום זקוק להערב שמש כדי להיטהר. למעשה, רוב הטובלים ראו קרי לפני יום הטבילה, ומכל מקום, לגבי אכילת קדשים אכן טבול יום זקוק להערב שמש, אך לגבי כניסה למקדש הרי שהוא אינו נזקק לכך.

שבאופן כללי השיער יהיה מאוורר. בעלי גבות עבות יסרקום. את העיניים יש לשטוף בעדינות עם סבון על מנת להסיר ההפרשות השונות, באוזניים יש לנקות מאחורי האוזניים וגם בתוכם (יש להיזהר שלא לפגוע בעור התוף), ואת האף יש לנקות מהפרשות בעדינות.

נקיון הפה: מותר לטבול עם פה סגור. ובכל זאת, השיניים צריכות להיות נקיות, מאחר והמקום נדרש להיות ראוי לביאת מים - על מנת שלא יהווה חציצה - גם אם בפועל מים לא יבואו בו. נקיון הפה צריך להיות מדוקדק, באופן יחסי, מאחר ויש בו מרווחים רבים בהן שאריות אוכל מסתתרות. צחצוח השיניים נדרש להיות, באופן שעוברים על כל שלשת הכיוונים של השיניים: צידם הפנימי, צידם החיצוני, וראשם. לאחר מכן יש לנקות עם קיסם בין השיניים.⁴⁰ לבסוף, יש לשטוף את הפה היטב, על מנת שלא יוותר בו לכלוך. לגבי סתימות: כל סתימה, אף זמנית - במידה והיא נועדה לחודש לכל הפחות, הרי שאינה מעכבת. כך גם מי שיש גשר בשיניו: גשר אשר מפרקים ומרכיבים כל העת - הרי שזה בעייתי, אך גשר קבוע הינו חלק מהגוף.

נקיון שאר הגוף: את העורף והצוואר יש לנקות אם ישנם מלמולי זיעה. את הצפרניים יש לקצוץ במידת האפשר, בלי להיפצע, ואם נותרו לכלוכים תחת הצפורן - ננקה מתחת עם סיכה וכדומה. הרגיל לגדל ציפורן ארוכה, לפחות למשך שלשים יום, ניתן להשאיר, אך יש להקפיד שתהיה נקיה. במידה וישנם חתכים במקומות שונים בגוף, אם הם יבשים לגמרי ללא מוגלה אין בכך בעיה, אך אם יש מוגלה הרי שזה בעייתי. במידה וישנה שלפוחית, אם היא לקראת

---

40. חוט דנטלי מנקה היטב בין השיניים אך איננו מסיר לכלוך הדבוק לחינכיים (כך ראוי להקפיד לכתחילה בעליה להר הבית, אך גם בלי קשר לכך, בשביל היגיינה כללית).

נפילה - הרי שזה יכול לחצוץ. כל חלק האגן, מקדימה ומאחורה, באזור המילה ופי הטבעת - יש לנקות היטב. בכפות הרגליים יש להקפיד שלא ישארו לכלוכים שהתייבשו. את העור היבש שבכפות הרגליים, יש להשתדל לשפשף עם מעין שייפת המיועדת לכך, בלי לפצוע את הרגל.

פעמים רבות נוה יותר לעשות את כל תהליך ההכנה בנחת, בערב שלפני הטבילה, ולמחרת בבוקר ניתן להסתפק במקלחת קלה לפני הטבילה, שטיפת ידיים ורגליים, עיניים (עדיף להשתמש בסבון בכל השטיפה). יש להקפיד לפני הטבילה להתפנות, במידה ויש צורך לכך, מאחר וההפרשות שעוד בתוכו יכולות להוות חציצה, בהיות האדם מעוניין להוציאם.

אופן הטבילה - הטבילה צריכה להיות באופן שהמים יגיעו לכל המקומות בגוף אליהם ניתן להגיע. לכן: האצבעות יהיו פשוטות ופתוחות; הצוואר זקוף; העיניים והפה סגורים באופן רגיל ונעים - על מנת שלא יסתירו מקומות חיצוניים; הרגליים והידיים פתוחים (בלי לחצוץ בבית השחי) - הדרך הטובה ביותר לכך: עמידה עם רגליים מפוסקות, ידיים בצדדים, מעט להתכופף עם הברכיים, ולשחות קדימה. הרגליים אינן צריכות להיות מנותקות מהקרע.

במידה והאדם טובל טבילת דאורייתא וודאית (כפי שהוסבר בתחילת פרקנו) יברך לפני הטבילה: לפני הכניסה למים יניח על ראשו כיפה, ישאיר על עצמו כיסוי ערווה (בגד ים, מגבת), יברך ויסיר הכיסוי ויכנס לטבול. הברכה: "אשר קדשנו במצוותיו וצונו על הטבילה".

ישנה עדיפות שאדם נוסף יעמוד ויראה אם הטובל טבל כולו בפנים, אך בדרך כלל אצל בנים אין בעיה בכך (לעומת נשים, שיש חשש שנדבקה להם שערה בגבן או לחלופין ששערן צף מעל המים). עדיף לטבול פעמיים, לכל מקרה, והרוצה להרבות בטבילות - ירבה כרצונו.

במידה והטובל נדרש עוד לנסיעה אל הר הבית לאחר טבילתו, כדאי שיקפיד לא להרדם תרדמה רצינית בנסיעתו, כדי שלא יפול לחשש של קרי, אך נמנום בוודאי מותר. כמו כן יש להקפיד ללבוש תחתון לא צמוד במיוחד. בכל אלו ההקפדות של חשש קרי, צריך כל אדם לשקול את מידת החשש הקיים לגביו - ולפיו לפעול.

חתימה

כפי שפתחנו את דברינו, בנוסף למעלת התפילה בהר הבית ולמצוות "ומקדשי תיראו", בימינו מתווספת חובה כללית ופרטית של "לא תחנם". לצערנו הרב, כל בר בי רב מבין שאם תיפסקנה העליות להר הבית בטהרה, יש חשש גדול וקרוב לוודאי שהמקום יוסגר לאויבנו.⁴¹

תודה לאל, כיום, גם רבנים שבעבר התנגדו לעליה בטהרה להר, שינו את דעתם בראותם את גודל הסכנה שעלולה להתרחש בהסגרת מקום קדשנו ותפארתנו לבני בליעל. בתוך אלו גם רבנים מהציבור החרדי. מי שבכל זאת חושש לעלות

---

41. כרוז הרבנות הראשית לישראל שיצא באלול תשכ"ז שאסר את העלייה להר הבית היה כתוצאה מהסיבות הבאות: א- עליית המוני יהודים ללא טבילה להר הבית. ב- כניסה לאזור כיפת הסלע (מקום המקדש ע"פ ההשערה), אשר לשם הכניסה אסורה בכרת גם למי שטבל.

כיום המצב השתנה לחלוטין: א- משום שיש מודעות גדולה לעליה בטהרה. ב- נערכו בדיקות ומדידות כמו שהתבאר לעיל שעל פיהן ניתן לדעת בוודאות את המוקמות בהם מותר ללכת ללא כל חשש למי שטבל. ג- בשונה משנות תשכ"ז שאז היה ברור לכולם שהר הבית יישאר בידנו לעד, כיום לצערנו הרב יש חולשה גדולה אצל מנהיגנו ואם תמנע עליית יהודים בטהרה להר, הדבר יביא קרוב לוודאי להסגרת ההר לידי אויבנו חס ושלום.

התנגדותו החריפה של מרן הראי"ה קוק זצוק"ל לעלייתו של מונטיפיורי להר הבית הייתה כיון שמונטיפיורי עלה להר בתמימותו ללא טבילה וכן נכנס לאזור כיפת הסלע שע"פ המסורת הוא מקום המקדש. גם בוועדה שעסקה בחלוקת הארץ בינו לבין הערבים, כשהופיע שם מרן הראי"ה קוק זצ"ל הדגיש הרב שהאיסור לעלות להר הבית הוא למקום המקדש אך אין בכך הודאה חלילה שהמקום אינו שייך לעם ישראל.

או שכפוף לרבותיו המתנגדים לעליה - יבורך ויעשה כמצוותם. אך בוודאי הרוצה לעלות בטהרה למקומות המותרים (בהדרכת יהודים יראי שמים המומחים לעניין) תבוא עליו ברכה גדולה. הרי הוא שותף בפועל לשמירה על מקום קדשנו, ויזכה בעזרת השוכן במקום הזה, שכל תפילותיו יתקבלו ברצון, ויראת ה' תהיה חקוקה בלבו תמיד.

נתפלל כולנו בכוונה ובאחדות גדולה, מי בבית הכנסת ומי בהר קדשנו, לבניין בית המקדש במהרה בימינו אמן.

הרב אהרן אהרן ברוכי | קדושת הר הבית וירושלים בזמן הזה

פתיחה

ירושלים והר ה' במרכזה, היא ליבה של האומה הישראלית. המשנה במסכת כלים, מונה עשר מדרגות של קדושה, המתחילות מקדושתה של ארץ ישראל, וממשיכות לקדושתה של ירושלים ובית המקדש:

עשר קדושות הן: ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות... לפנים מן החומה מקודש מהם... הר הבית מקודש ממנו...⁴²

וכך ממשיכה שם המשנה ומונה את מדרגות הקדושה ששיאן בקודש הקדשים. קדושתה של ירושלים, אם כן, גבוהה מקדושתה של ארץ ישראל. אך מה המשמעות של שוני זה? האם זהו אופי אחר של קדושה? והאם מקורו שונה?

סוגיה זו, העוסקת בבירור קדושתה של ירושלים, חוצה את הש"ס כולו, ונשתדל לעיין בה כפי יכלתנו. חז"ל דנים בכך בסוגיות בסדר מועד, בסדר קדשים ובמקומות רבים נוספים. במקומות מסוימים מרחיבה הגמרא את העיון בנושא, ובמקומות אחרים רק נוגעת בכך.

בלב הדיון במדרגת קדושתה של ירושלים כיום, ניצבת השאלה: האם קדושתה העליונה של ירושלים אשר התגלתה במלואה בבית המקדש, נצחית היא, או שתלויה הייתה בבניין הבית, ובחורבנו - אבדה. יש לסוגיה זו השלכות רבות

---

42. כלים פרק א משניות ו-ה.

פנים: אכילת מעשר שני היום, חובת קריעת בגד בראיית הר הבית בחורבנו, עליה להר הבית כיום, ובכלל - לכל יחסנו לירושלים.

נשתדל ללמוד את המושגים, לסקור את שיטות התנאים, האמוראים, הראשונים והאחרונים, ולבסוף, להבין את ההלכה למעשה בעניינים הנוהגים בימינו. לא ננסה להכריע בצד מסוים, במחלוקת בה גדולי ישראל - החל מהתנאים והאמוראים, עד הראשונים והאחרונים - חלקו ודנו באריכות. אנו מבקשים ללמוד את היסודות ועיקרי הדברים, לידע הדברים לאשורם.

בספר 'אישים ושיטות', הרב זווין סוקר ומתאר כמה מגדולי האחרונים - דן אודות כל אחד מהם, ומברר את הייחודיות בשיטתו. הוא מתאר, כמוכר, גם את דמותו של מורנו ורבנו הראי"ה זצ"ל, ובפרק 'הרב ומשנתו' הוא עוסק באחד מספרי השו"ת של הרב קוק - 'משפט כהן' ודן בו באריכות רבה. בתוך כך, הוא מתייחס לתשובתו החשובה של הרב⁴³ העוסקת בנושא זה של קדושתה של ירושלים בזמן הזה. הרב זווין מסביר, כי תשובה זו הינה אב טיפוס לבניין הלכתי שלם, הנבנה מן הפוסקים ועד להלכה למעשה:

גולת הכותרת של תשובות אלו היא התשובה הארוכה בת עשרה פרקים, על קדושת מקום מקדשנו בזמן הזה. תשובה זו נוגעת אף להלכה למעשה, אם מותרים אנחנו בהיותנו כולנו בזמן הזה טמאי מתים, להכנס להר הבית ומקום המקדש? מתחיל הרב לדון על שאלה זו מראש צורים: ממקראות שבנביאים וכתובים: "אילו היה בידינו להכריע בין החולקים, אם הקדושה של ציון וירושלים, ובייחוד קדושת בית חיינו, כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו,

---

43. תשובה צו עמודים קפב-רכז.

קידשה או לא קידשה לעתיד לבוא, והיינו באים לדון בתחילה איך הדבר נוטה מתוך פסוקי התורה שבכתב, וודאי יצא לנו המשפט מתוכם להחליט נצחיות הקדושה של המקום הזה קדושת עולמים", והרי הוא הולך ומוכיח מתוך כמה מקראות במלכים ותהילים ודברי הימים. אלא שלא הגיע לידי מידה זו להחליט דין בהלכה שלא "על פי דרך ההוראה הכבושה בישראל", ואשר על כן הרי הוא מבאר ומברר באריכות הלכה זו של נצחיות קדושת המקדש לפי יסודות התלמוד והפוסקים, ממשניות, מירושלמי ותוספתא, מסוגיות הש"ס, משיטות הרמב"ם, הראב"ד, התוספות ושאר ראשונים, עד שהוא בא לידי מסקנה מוחלטת ש"קדושת מקום מקדשנו קידשה לעתיד לבוא וקיימת היא כולה בזמן הזה ולעולם".

אגב, אנו מוצאים כאן להרב שבתוך דברי ההלכה הוא משלב גם דברי קבלה, ולא מפני שנושא התשובה הקודש והמקדש גורם, אלא מפני שמתעכב הוא על דברי הראב"ד בעניין זה, שנתגלה לו הדבר ב"סוד ה' ליראיו".⁴⁴ אם "סוד" הרי עניין למסתורין ולחכמת האמת.

התשובה הזאת תופסת מ"ח עמודים מהספר, היא בניין אב לדרכו של הרב בבידור הלכה בכלל. אנו נהנים לא רק מהגדרת המושגים החודרת העניינים הנידונים, אלא גם מסידור הנאה של הבניין ההלכתי ההולך ונבנה לענייננו, ממסד ועד הטפחות, עד שהוא יוצא משוכלל ומהוקצע מתחת ידי האדריכל האמן.⁴⁵

אנו נשתדל ללכת בדרכו של הרב בתשובתו הארוכה, ככל שנוכל. הרב איננו מתחיל את הדיון מן המשניות, התוספתא והגמרות - אלא דווקא מן הפסוקים.

44. השגות הראב"ד, הלכות בית הבחירה. כפי שיובא בהמשך.

45. אישים ושיטות, פרק הרב ומשנתו, עמוד רלו.

הוא מביא את כל הפסוקים מספר מלכים, תהילים ודברי הימים העוסקים בנושא, כדי לפתוח את הדיון.

הפסוקים מספרים על תהליך קידוש המקדש על ידי שלמה המלך, ומהו האופן בו הוא פועל בתוך המהלך האלהי של ירידת האש והשראת השכינה. הפסוקים מלמדים על נצחיות הקדושה הזו אשר עודנה קיימת ונצחית, קדושת עולמים. אולם, הרב מאריך לבאר את החילוק שיש בין הקדושה הקיימת מצד רבונו של עולם, אשר בוודאי נצחית היא - "כי בחר ה' בציון, אוה למושב לו",⁴⁶ לבין הקדושה החלה על ידיו, שאנו פועלים אותה, אשר בה עוסקת סוגייתנו. דיוננו נסוב על הקדושה אשר אנו מממשים מלמטה, והוא מיוסד על מושגים ככיבוש, חזקה וכו'. שאלתנו: מהי הדרך לממש קדושה זו, ומה מידת תוקפה.

קדושה ראשונה - קידושה לעתיד לבוא?

המושג במסכת שבועות, עוסקת בכניסה לבית המקדש באיסור. היא מחדשת בעניין זה, כי ניתן להוסיף שטח על שטחה של העזרה, ומונה את התנאים לכך:

אחד הנכנס לעזרה ואחד הנכנס לתוספת העזרה; שאין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא במלך ונביא, ואורים ותומים, וסנהדרין של שבעים ואחד, ובשתי תודות ובשיר; ובית דין מהלכין ושתי תודות אחריהן, וכל ישראל אחריהם... וכל שלא נעשית בכל אלו, הנכנס לשם אין חייב עליה.⁴⁷

נמצא שקיימת בידי ישראל האפשרות להוסיף על העזרה, כשם שקיימת

46. תהלים קלב, יג.

47. שבועות יד ע"א.

בידם האפשרות להוסיף על ירושלים. ההובלה של תהליך קידוש זה, נעשית על ידי ההנהגה של עם ישראל, הלאומית והרוחנית. המשנה מתנה את תהליך הקדושה בכך שיתממשו תנאים המנויים במשנה, אשר הם פועלים את הקדושה. במידה ואינם מתקיימים, הרי שהנכנס למקום באיסור - איננו חייב כנכנס אל הקודש.

הגמרא דנה במשנה הזו ונוגעת במחלוקת אמוראים יסודית, של רב הונא ורב נחמן. הם חלוקים על חתימתה של המשנה: "וכל שלא נעשה בכל אלו, הנכנס לשם אין חייב עליה" - מה כוונת המשנה באומרה "בכל אלו"? האם הכוונה שצריך את כולם יחד, שכולם מעכבים; או שכוונתה לומר שחייב הדבר להעשות באחת מן האפשרויות הכלולות ברשימה, ודווקא אם את כולה לא עשה ואפילו לא דבר אחד ממנה - אז אינה מקודשת.

כל שלא נעשית בכל אלו כו'. איתמר, רב הונא אמר: בכל אלו תנן, רב נחמן אמר: באחת מכל אלו תנן.⁴⁸

מכאן ממשיכה הגמרא לדון בשרשי המחלוקת:

רב הונא אמר: בכל אלו תנן, קסבר: קדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבא, ועזרא זכר בעלמא הוא דעבד.

לשיטת **רב הונא**, הקדושה הראשונה כבר נמצאת במקדש, היא כבר חלה שם. לפיכך מובן כיצד חלה הקדושה בימי עזרא, על אף שכבר לא היו אורים ותומים בימי בית שני: האמת היא שהקדושה כבר קיימת הייתה ממילא, וכל מעשה קידושו של עזרא היה מעין 'זכר בעלמא'.

---

48. שם טז ע"א.

רב נחמן אמר: באחת מכל אלו תנו, קסבר: קדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבא, ועזרא קדושי קדיש אף על גב דלא הוו אורים ותומים.

רב נחמן חלוק על רב הונא. לשיטתו, הקדושה הראשונה שקידש בה שלמה המלך את מקום בית המקדש, תקפה רק לתקופת הבית הראשון - ואיננה מתמשכת לזמן בית שני. מסיבה זו, עזרא עשה זאת מחדש על פי הכללים הנדרשים, והדבר תקף על אף שלא היו אורים ותומים, שהרי לשיטתו של רב נחמן - אין צורך במימוש כל התנאים השנויים במשנה.

הגמרא מעוניינת לטעון, כי מחלוקת האמוראים שרשה במחלוקת תנאים הקודמת לה. ישנה מחלוקת המופיעה במסכת עדיות, המורכבת מעדויות רבות שנאמרו בבית המדרש בשם גדולי ישראל. אלו עדויות שנאמרו לאחר שרבי אלעזר בן עזריה החליף את רבן גמליאל בראשות הסנהדרין, והתיר לכל תלמידי החכמים להיכנס לבית המדרש. וכך אומרת משנה זו:

אמר רבי אליעזר: שמעתי, כשהיו בונין בהיכל, עשו קלעים להיכל וקלעים לעזרות...⁴⁹

כשעלו בני הגולה בימי עזרא, החלו להקריב קרבנות - עשרים ושתיים שנה (!) לפני שנגמר בניין הבית. לכן, הם בנו קלעים זמניים שיהוו כתחליף לכותלי הבית.

אמר רבי יהושע: שמעתי, שמקריבין אף על פי שאין בית, אוכלין קדשי קדשים אף על פי שאין קלעים, קדשים קלים ומעשר שני

---

49. עדיות פרק ח משנה ו.

- אף על פי שאין חומה, מפני שקדושה ראשונה קידשה לשעתה
וקידשה לעתיד לבא.
לאו מכלל דר' אליעזר סבר: לא קידשה לעתיד לבא?

רבי יהושע מחדש חידוש גדול: מותר להקריב אף על פי שאין בית! רבי יהושע
בן חנניה מדבר כאן אחרי חורבן בית שני: הוא ראה את בית שני חרב, והיה מאלו
שהבריחו את רבן יוחנן בן זכאי ליבנה. מהרי"ץ חיות אף טוען, כי רבן גמליאל,
רבי יהושע ואחרים - הקריבו גם לאחר חורבן הבית. הגמרא בסוגייתנו, מנסה
להסיק מדברי רבי אליעזר שיש צורך בבניית הבית ובקידושו מחדש - על
מנת להקריב בו קרבנות, ומסיבה זו היה צורך לבנות קלעים כתחליף לכתלים
שעוד לא נשלמו. ממילא, שורש מחלוקתם של רבי אליעזר ורבי יהושע, הינו
בשאלה אם קדושה ראשונה קידשה לעתיד לבוא.

כשהרב לומד את הסוגיה, ואנחנו נשתדל ללמוד יחד איתו ככל שנוכל, מדייק
הרב בדבריהם של התנאים: רבי יהושע אומר בפירוש את דעתו לגבי מחלוקת
"קדושה ראשונה", אך רבי אליעזר כלל לא מתייחס לכך בפירוש - אלא רק
הגמרא הסיקה זאת מדבריו. מסיבה זו, מובנת במיוחד טענתו של רבינא
הדוחה את נסיון הגמרא להציב את מחלוקת "קדושה ראשונה" בברייתא זו:

אמר ליה רבינא לרב אשי: ממאי? דלמא דכולי עלמא - קדושה
ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבא, ומר מאי דשמיע
ליה קאמר, ומר מאי דשמיע ליה קאמר! וכי תימא, קלעים לר'
אליעזר למה ליה? לצניעותא בעלמא!

כלל לא ברור שישנה מחלוקת בין רבי אליעזר לרבי יהושע: אלו שתי שמועות
בעניינים שונים אשר הם מעידים עליהם. הצורך בקלעים לשיטת רבי אליעזר
יכול להיות באופן פשוט למטרת צניעות, בעת הקרבת הקרבנות.

מחלוקת מקבילה, מופיעה במסכת זבחים.⁵⁰ שם מובא, כי רבי יוחנן סובר שקדושה ראשונה קידשה לעתיד לבוא, לעומת ריש לקיש הסובר שלא קידשה. גם שם, הגמרא מנסה לתלות זאת באותה המחלוקת של רבי אליעזר ורבי יהושע, אך דוחה זאת - כמו בסוגייתנו.

למדנו, אם כן, שתי מחלוקת יסודיות בסוגיית קדושת הר הבית: מחלוקת בעניין דרך קידוש העזרה, ומחלוקת בעניין נצחיות הקידוש.

קדושת המקום וקדושת הבניין

עקרון יסוד הוא בהלכות תערובות, שישנם אופנים שונים בהם מיעוט של איסור אשר התערב בהיתר - בטל בו, והתערובת כולה מותרת היא. עם זאת, הדבר מותנה בכך שאין דרך אחרת להתירו, אך אם ישנה כזו - אזי "כל דבר שיש לו מתירין - אפילו באלף לא בטיל".⁵¹ הגמרא במסכת בבא מציעא עוסקת במקרה כזה, של מעשר שני, שלא ניתן לאכול או לפדות אותו. מתוך דברי הגמרא מתחדדת הבנת היחס בין קדושת מקום המקדש לקדושת בניינו.

מעשר שני בטיל ברובא. ובאיזה מעשר שני אמרו? ...שנכנס לירושלים ויצא.⁵²

מהי הבעיה במעשר שני אשר יצא מירושלים? כל שנדרש הוא לשוב ולהעלותו לירושלים ולאכלו שוב כמצוותו! זאת הולכת הסוגיה ומבררת, עד שלבסוף מגדירה:

50. זבחים קז ע"ב.

51. כמובא בסוגיה הנידונה כאן, ובמקומות רבים בש"ס.

52. בבא מציעא נג ע"א.

ומאי יצא – דנפול מחיצות.⁵³

הברייתא, אם כן, עוסקת במצב בו בעל המעשר מכניסו לירושלים, ובדיוק נופלות מחיצותיה. זוהי העמדה מאוד מיוחדת, המתרחשת דווקא ברגע נדיר וכואב. את הבעייתיות שבמצב מסביר רש"י במקום:

...דנפול מחיצות חומת ירושלים, ושוב אין מעשר נאכל שם עד שיעמדו מחיצות, דבעינן "לפני ה' תאכלנו",⁵⁴ ובפדייה נמי לא – דקלטוהו מחיצות מלפדותו עוד משנכנס לתוכו.⁵⁵

הזמן עליו מדברת המשנה הוא הזמן בו נפלה חומת ירושלים, אז כבר לא ניתן לאכול שם מעשר שני, מאחר והתורה מצווה עליו "לפני ה' תאכלנו". כאשר התורה קובעת את אכילת מעשר שני "לפני ה'" – כוונתה לירושלים שבתוך החומות. משמעות גמרא זו, כי קידוש המקום על ידי האדם איננו מספיק, מאחר והקדושה תלויה היא אף במחיצות.

הרב בתשובתו הנ"ל ב'משפט כהן' מסביר את היחס בין קדושת המקום לקדושת הבניין, המשולבים כאן בדין המעשר השני:

אלא שבודאי ענין מיוחד יש בקדושת מקום המקדש... והיא משום שיש כאן שתי קדושות מורכבות זו בזו: קדושת המקום וקדושת המחיצות, ולכתחילה אין להן ציור זו בלא זו, שהבנין בלא המקום הנבחר על פי ה' לא חלה עליו קדושת בית עולמים, וכן המקום בלא הבנין גם כן לא חלה עליו הקדושה.

53. שם ע"ב.

54. דברים יב, יח.

55. רש"י בבא מציעא נג ע"ב.

על כן לשעתו – ודאי היה צורך לשני העניינים, המקום והבנין. אלא שבזה נחלקו תנאי: אם קדושה ראשונה, שקדשה לשעתה, על ידי צירוף הבנין אל המקום, שנצטרפו אז בשעת הבנין וזמן עמידתו שני חלקי הקדושה ביחד – קדשה גם כן לעתיד לבוא, שהומשכה הקדושה הזאת גם כשחרב הבנין ונתבטלו המחיצות. והיינו שזה התנאי של צורך המחיצות אל הבנין היה רק לשעתו, אבל אחר כך קדשה לעתיד לבוא גם בלא הבנין. או שמא קדשה לשעתה דווקא עם הבנין ולא קדשה לעתיד לבוא – שאין ציור קדושת המקום בלא קדושת הבנין...⁵⁶

הרב מחדש הסתכלות עמוקה על המחלוקת, ומברר מהו שרשה. ברגע שמצטרפות יחד שתי הקדושות: קדושת המקום בו בחר ה', וקדושת הבנין אותו שלמה או עזרא בונים – הרי שהקדושה חלה במלואה ובכל תוקפה. התנאים החולקים במחלוקת "קידשה לעתיד לבוא", חולקים לגבי תלותה של הקדושה בבניין: האם הוא מהווה תנאי לקיום הקדושה בכל רגע ורגע, או שעצם היותו חלק מהקדושה בראשיתה עושה את הקדושה לנצחית, אף בחסרונו לאחר מכן.

מדרגות בקדושה

רבי יוסי, תלמידו של רבי עקיבא, כתב את 'סדר עולם רבה', הסוקר את הכרונולוגיה היהודית מבריאת העולם ועד מרד בר כוכבא. במהלך דבריו הוא מתייחס להבדלים בין הירושות והקידושים השונים, ומחדש הגדרה חדשה ומפתיעה:

---

56. משפט כהן הלכות בית הבחירה סימן צו אות ב.

...מה בימי יהושע נתחייבו במעשרות ובשמיטין וביובלות, וקדשו ערי חומה, אף ביאתן בימי עזרא נתחייבו במעשרות ובשמיטין וביובלות, וקדשו ערי חומה... וכן הוא אומר: "והביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבתיך וירשתה וגו'",⁵⁷ מקיש ירושתך לירשת אבתיך; מה ירושת אבתיך - בחידוש כל הדברים הללו, אף ירושתך - בחידוש כל הדברים הללו. אי יכול תהי לכם ירושה שלישית? תלמוד לומר "וירשתה", ראשונה ושניה יש לכם, שלישית אין לכם.⁵⁸

בדברי רבי יוסי ניתן לשמוע חידוש מפליא: הקדושה של בית ראשון אכן קידשה לשעתה ולכן בבית שני היה צורך לקדש מחדש. אך הקדושה של בית שני שונה הייתה, ודווקא היא נצחית - ולכן בבית שלישי כבר לא יהיה צורך בקידוש מחודש.

הגמרא במסכות יבמות⁵⁹ מביאה את דברי הסדר עולם רבה' הללו, לשיטת רבי יוחנן שם. התוספות במקום מביא בירור יסודי ביותר בעניין ומציג כמה הסברים:

פירש רבינו חננאל: "ראשונה" - ירושת אברהם יצחק ויעקב, "שניה" - ירושת יהושע, ומשם ואילך קדשה לעולם.⁶⁰

רבנו חננאל מחדש חידוש גדול: בקדושות ובירושות - איננו מתחילים מיהושע, אלא דווקא מהאבות! לשיטתו, כבר קדושת יהושע היא נצחית. בעלי

---

57. דברים ל, ה.

58. סדר עולם רבה פרק ל.

59. יבמות פב ע"ב.

60. תוספות שם ד"ה ירושה.

התוספות מקשים על שיטה זו ואינם מקבלים אותה:

...עוד שאל הרב רבי שמואל מאניוב את רבי יצחק: דהכא קאי ר' יוחנן כר' יוסי - דירושה ראשונה ושניה יש להם ד"קדושה ראשונה לא קדשה לעתיד לבא", ובפרק השוחט והמעלה (זבחים קז:): קאמר הש"ס לר' יוחנן ד"קדשה לעתיד!"

במסכת זבחים, רבי יוחנן טוען ש"קדושה לשעתה - קידשה לעתיד לבוא", ולכן קשה מאוד להבין כיצד בסוגייתנו, הגמרא טוענת שרבי יוחנן הולך כשיטת ר' יוסי: הרי ר' יוסי סובר ש"לא קידשה לעתיד לבוא", ומסיבה זו עזרא היה צריך לקדש מחדש.

כאן מחדש רבי יצחק בתוספות חידוש משמעותי: קיימת חלוקה בין שני סוגי קדושות אשר תוקפם שונה זה מזה. ישנה קדושת ארץ ישראל וישנה קדושת ירושלים והמקדש:

והשיב רבי יצחק: דלמעשרות - ודאי לא קדשה הארץ לעתיד, אבל קדושת ירושלים והבית - קדשה, שקדושת מחיצות קיימא כל שעה.

שיטת רבי יוחנן בשם רבי יוסי בסוגייתנו, הנוקטת שקדושה ראשונה "לא קידשה לעתיד לבוא" - עוסקת בקדושת ארץ ישראל בחיוב מעשרות. אך שיטתו של רבי יוחנן במסכת זבחים, הסובר ש"קידשה לעתיד לבוא" - נסובה דווקא על קדושת הבית וירושלים שאכן נצחית היא. והחילוק נפלא הוא, ומבוסס על פשט הסוגיות: רבי יוסי ב'סדר עולם' - עוסק בקידוש ערי חומה - לאו דווקא בעניין הבית, ורבי יוחנן בזבחים - עוסק דווקא בהקרבת קרבנות התלויה בקדושת המקדש. מכאן ממשיך רבי יצחק בעל התוספות, וקובע יסודות אשר יצוטטו רבות בהמשך הדורות:

ועוד אומר רבי יצחק: דאין נראה ששום חכם יאמר שקדושת הארץ בזמן בית שני למעשרות ולכל מצוות התלויות בארץ היתה מדרבנן.

רבי יצחק נדרש להתמודד עם קושיה ממדרש רות. שם מובאת דעתו של רבי יוחנן, לכאורה באופן הפוך לגמרי מדעתו בסוגייתנו:

דקאמר ר' יוחנן: מעשרות - כיון שגלו נפטרו, והם חייבו עצמן מאליהן.

מדברים אלו של רבי יוחנן, נשמע כי הוא סובר שבזמן בית שני בני ישראל היו פטורים מן התורה מחובת מעשרות, ורק קיבלו זאת על עצמם מרצונם להחמיר. אך מסביר רבי יצחק, שעל אף שקיבלו זאת על עצמם - אין זה אומר שאין לכך תוקף מן התורה:

דהכי פירושו: כיון שגלו נפטרו, שקדושה ראשונה לא קדשה לעתיד, ולא היה חובה להם לקדש את כל ארץ ישראל... וכמו שהניחו במקצת, היו רשאים להניח הרבה יותר, או שמא הכל אם היו רוצים. ואף על פי כן - חייבו עצמן מאליהן וקדשו, וכיון שקדשו - קדשה מן התורה.

על אף שישראל לא היו חייבים לקדש מחדש, בכל זאת קבלו עליהם מרצונם לקדשה מחדש - וקבלה זו קידשה שוב מן התורה. הקבלה הציבורית שלהם פעלה כדין דאורייתא. כפי ששלמה מקדש בבית ראשון כמלך ישראל, בבית שני - עם ישראל ככלל מקדשים בכחם הציבורי. בהמשך דברינו נעסוק בדברי האחרונים בעניין.

פסק הרמב"ם

הרב צבי יהודה זצ"ל היה קורא לרמב"ם - 'הירושלמי', משום שכל התורה הקדושה, תורת העתיד - מונחת כבר בספרו. לכן, הוא המרא דאתרא של סוגייתנו. את כל העתיד הוא אוסף בספרו כהווה: נבואה, סנהדרין, מקדש - הוא והראב"ד כבר חיים שם.

הרמב"ם עובר על כל הסוגיות שראינו, מחבר אותם יחד ופוסק הלכות בכל מקום ומקום. בנוסף, הרמב"ם אף נוגע בתורת ארץ ישראל: תוך כדי פסיקת ההלכה הוא רומז להבנת המהות הפנימית שלה. הוא כותב הכל בפנים: כדרכו בקודש, הנגלה והנסתר אצלו מתאחדים. הרמב"ם, מגדולי הפוסקים, כתב אף ספרי יסוד באמונה, 'ספרי רוח הקודש' - כפי שמגדיר רבי אברהם אבולעפיא את ספרו 'מורה נבוכים'. לכן, לא מפתיע שאף בהלכותיו גנוזים טעמי המצוות, וכפי שנראה בסוגייתנו.

ראשית, הרמב"ם פוסק את הדין אשר למדנו ממסכת שבועות, ביכולתם של בית הדין להוסיף על העזרה:

בית דין שרצו להוסיף על ירושלים או להוסיף על העזרה מוסיפין, ויש להם למשוך העזרה עד המקום שירצו מהר הבית ולמשוך חומת ירושלים עד מקום שירצו.

אין מוסיפין על העיר או על העזרות אלא על פי המלך, ועל פי נביא, ובאורים ותומים, ועל פי סנהדרין של שבעים ואחד זקנים, שנאמר: "ככל אשר אני מראה אותך... וכן תעשו" - לדורות, ומשה רבינו מלך היה.

כל מקום שלא נעשה בכל אלו וכסדר הזה - אין קדוש גמור...⁶¹

61. הלכות בית הבחירה פרק ו הלכות י-יא, יד-טז.

מכאן מגיע הרמב"ם לשאלת "קידשה לעתיד לבוא":

וזה שעשה עזרא שתי תודות - זכרון הוא שעשה, לא במעשיו נתקדש המקום - שלא היה שם לא מלך ולא אורים ותומים, ובמה נתקדשה? בקדושה ראשונה שקדשה שלמה, שהוא קידש העזרה וירושלים לשעתן וקידשן לעתיד לבא.

קדושתו של שלמה פעלה באופן נצחי, עד לעתיד לבוא, וכשיטת רב הונא ורבי יוחנן ש"קדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא". קידושו של עזרא, לעומת זאת, לא פעל כלל מציאות, ולא היה אלא לזכרון.

ממשיך הרמב"ם בשיטתו ופוסק את דברי רבי יהושע בעדיות במלואם:

לפיכך, מקריבין הקרבנות כולן אף על פי שאין שם בית בנוי, ואוכלין קדשי קדשים בכל העזרה אף על פי שהיא חריבה ואינה מוקפת במחיצה, ואוכלין קדשים קלים ומעשר שני בכל ירושלים אף על פי שאין שם חומות, שהקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא.

עתה, שב הרמב"ם לשורש שיטתו, אל ההבחנה בין קדושת ירושלים לקדושת ארץ ישראל, ונוגע בעומקים נפלאים:

ולמה אני אומר במקדש וירושלים - קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא, ובקדושת שאר ארץ ישראל לעניין שביעית ומעשרות וכיוצא בהן - לא קדשה לעתיד לבוא?
לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטלה, והרי הוא אומר "והשמותי את מקדשיכם", ואמרו חכמים אף על פי ששוממין בקדושתן הן עומדים. אבל חיוב הארץ בשביעית ובמעשרות אינו אלא מפני שהוא כיבוש רבים, וכיון

שנלקחה הארץ מידיהם - בטל הכיבוש, ונפטרה מן התורה ממעשרות ומשביעית שהרי אינה מן ארץ ישראל.

קדושת הבניין והמקום נשמרים לנצח - מפני קדושת השכינה שנצחית היא, אינה בטילה לעולם. המקדש, גם כאשר הוא שמם, התורה קוראת לו מקדש. ה'כסף משנה' על אתר מסביר, שהרמב"ם נסמך בפסיקתו זו, על כללי פסיקת הלכה עקרוניים: מחלוקת רבי אליעזר ורבי יהושע - הלכה כרבי יהושע, רבי יוחנן וריש לקיש - הלכה כרבי יוחנן.

לעומת קדושתה של ירושלים החלה מצד השכינה, קדושת הארץ בכיבוש יהושע חלה מצד כיבוש רבים: עצם הכיבוש פעל את קדושת ארץ ישראל. הארץ יכולה להילקח מישראל ועמה קדושתה, אך השכינה הינה מימד אלהי, שאין לאדם כל נגיעה בו. הרמב"ם נוקט כשיטתו העקרונית, אותה הוא מדגיש בהסברו את מהות צום גדליה: בהלכות תעניות⁶² הוא מבאר, כי הדבר הנורא אשר קרה בצום גדליה, איננו עצם מיתת הצדיק, כמו שמשמע בפשט דברי הגמרא "ללמדך ששקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלהינו".⁶³ אלא דווקא ש"נכבית גחלת הנשארה וסיבב להתם גלותן" - הדבר הנורא אשר קרה בצום גדליה, הוא שמעט השארית אשר נותרה בארץ תחת הנהגה יהודית, גם היא איבדה את הנהגתה וגלתה. כל עוד ישראל ממשיכים להחזיק בארץ ישראל, הרי שקדושתה נמשכת. מאחר ומתחילה גלותם באופן טוטאלי, ופסקה אחיזתם של ישראל בארצם - או אז פקעה קדושת ארץ ישראל. היא נותרת ארץ ה', אך כבר לא 'ארץ ישראל'!

62. פרק חמישי הלכה ב.

63. ראש השנה יח ע"ב.

כל זאת דווקא בכיבושו של יהושע את הארץ, אך בשיבת ציון בבית שני, מתרחש תהליך אחר לחלוטין, בעל השלכות מרחיקות לכת:

וכיון שעלה עזרא וקדשה - לא קדשה בכיבוש אלא בחזקה שהחזיקו בה. ולפיכך כל מקום שהחזיקו בה עולי בבל ונתקדש בקדושת עזרא השניה - הוא מקודש היום, ואף על פי שנלקח הארץ ממנו, וחייב בשביעית ובמעשרות על הדרך שבארנו בהלכות תרומה.

כל מקום שהתיישבו עולי עזרא, פעלה חזקתם שקדושת ארץ ישראל חלה במקום עד היום, בניגוד לכיבוש יהושע. מאחר ומעטים מאוד עלו לארץ בשיבת ציון של בית שני, הרי שלא התיישבו בכל הארץ שכבש יהושע. אותם חלקים אותם כבש יהושע ולא התיישבו בהם עולי בבל - לא נותרו בקדושתם.

הרבי מלובאוויטש,⁶⁴ מעמיק בסוד הבחנתו של הרמב"ם, המייחדת את קדושת המקדש מקדושתה של ארץ ישראל, ומאירה אותה באור אחר לחלוטין. הוא משיב אותנו לשורש הסוגיה הזו: השראת השכינה הראשונה - במשכן.

כאשר משה רבנו מצווה על בצלאל לבנות את המשכן, הוא מצווה ראשית על הכלים ורק לאחר מכן על הקמת המחיצות, המקום לכלים. חז"ל מלמדים אותנו, כי בצלאל טוען שהדבר איננו הגיוני - יש להקים בתחילה את החצר, את המקום, או אז - אפשר להכין למקום זה את כליו: "מנהג העולם לעשות תחילה בית, ואחר כך משים כלים בתוכו".⁶⁵ משה רבנו מודה לדברי בצלאל ואומר לו: "בצל אל היית".

64. ספר 'יין מלכות', חידושים מדבריו של הרבי, בנגלה ובפנימיות על הי"ד החזקה לרמב"ם.

65. רש"י שמות לח, כב.

כל זאת יפה מאוד, אך בפרשת פקודי התורה מספרת שמה שקרה למעשה, לא היה בדיוק כפי שבצלאל הציע; התורה מספרת כי משה רבנו הכניס את הכלים, ואף הקריב במזבח העולה, הקטיר במזבח הקטורת, העלה את נרות המנורה וערך את לחם הפנים, עוד לפני שהושלמו מציצות המשכן. מכך לומד הרבי חידוש מופלא: קדושת המשכן קיימת אף לפני שהיא קיימת, מעצם זאת שהוא עומד להיות. לכן, דווקא בימי החינוך ההיסטורי לקדושה השורה בתחתונים, משה עובד במקום המקדש לפני סיום היבנותו, לאמר: קדושת המקדש איננו תלויה בבניין, היא קיימת לפניו ותהיה קיימת אחריו: "קדושת מקדש וירושלים - מפני השכינה ושכינה אינה בטילה".

השגת הראב"ד

הראב"ד איננו מקבל את החלוקה הייחודית אותה חידש הרמב"ם, בין קדושת ירושלים וקדושת ארץ ישראל. דבריו חדים וחשובים ביותר:

אומר אברהם: סברת עצמו היא זו, ולא ידעתי מאין לו. ובכמה מקומות במשנה "אם אין מקדש ירקב", ובגמרא אמרו "דנפול מציצות", אלמא למאן דאמר "קדושה ראשונה לא קדשה לעתיד לבא" - לא חילק בין מקדש לירושלים לשאר ארץ ישראל.⁶⁶

הראב"ד תמה על חידושו של הרמב"ם, הוא מתבסס על המשנה הקובעת שהמפריש מעשר שני כשאינו מקדש - ירקב המעשר, מאחר וקדושת ירושלים

66. השגת הראב"ד על הרמב"ם, הלכות בית הבחירה פרק ו הלכה יד.

אבדה.⁶⁷ וכן, על דברי הגמרא אותם למדנו, שלאחר נפילת המחיצות לא ניתן עוד לאכול מעשר שני, מאחר ובטלה קדושת הבניין. מכאן מסיק הראב"ד, כי הסובר ש"קדושה ראשונה לא קידשה לעתיד לבוא" - סובר כך אף בקדושת ירושלים, ואין כל חילוק ביניהם; זוהי הנחת יסוד של המשנה והגמרא. את דברי רבי יוסי ב'סדר עולם' מעמיד הראב"ד בקדושת ארץ ישראל דווקא:

ולא עוד, אלא שאני אומר, שאפילו לרבי יוסי דאמר "קדושה שנייה קדשה לעתיד לבא", לא אמר אלא לשאר ארץ ישראל, אבל לירושלים ולמקדש לא אמר.

וכאן מגיעים דברי הראב"ד לשיאם:

לפי שהיה יודע עזרא, שהמקדש וירושלים עתידים להשתנות ולהתקדש קידוש אחר עולמי בכבוד ה' לעולם. כך נגלה לי מסוד ה' ליראיו. לפיכך הנכנס עתה שם אין בו כרת.

כאן לפתע פורצות בדברי הראב"ד סברות של סוד, והדבר פלא. הרב קוק זצ"ל בתשובתו בנושא ב'משפט כהן' כותב קונטרס שלם בבירור עניין "סוד ה' ליראיו": מתי ניתן לפסוק מתוך הסוד, האם ניתן לפסוק על פי בת קול, וכיצד להבין מושג זה של 'סוד ה' ליראיו'.

מכל מקום, הראב"ד פוסק ש"קדושה ראשונה לא קידשה לעתיד לבוא",

---

67. "הלוקח פירות: שוגג - יחזור דמים למקומו, מזיד - יעלו ויאכלו במקום, ואם אין מקדש ירקבו" (מסכת מעשר שני פרק א משנה ה). במידה והאדם קנה בטעות מכסף מעשר שני, ולא ידע כלל שהמעות קדושות הן - הרי שהמקח בטל, הכסף ישוב לבעליו וישאר בקדושתו, והפירות ישובו למוכר ויוותרו פירות חולין. לעומת זאת, כאשר האדם יודע שהמעות מעות מעשר שני הן - הרי שאיננו יכול לשוב בו מנקייתו, והפירות קדושים הן והמעות יצאו לחולין. כאשר אין מקדש, הרי שיש בעיה - אין אפשרות של קודש לאוכלם, ולכן הם ירקבו.

כשיטת רבי אליעזר, רב נחמן, וריש לקיש. הוא טוען שטעמו של דבר, נגלה לו מ'סוד ה' ליראיו', כי עזרא ידע ש"המקדש וירושלים עתידיים להשתנות ולהתקדש קידוש אחר עולמי בכבוד ה' לעולם", ולכן לא קידש אלא לזמנו. את חילוקם של הרמב"ם והתוספות בין קדושת ירושלים לקדושת ארץ ישראל, הוא דוחה, ומחלק בדיוק הפוך: רבי יוסי ב'סדר עולם' הטוען ש"קדושה שניה קידשה לעתיד לבוא", דיבר דווקא על ארץ ישראל. לכן, הלכה למעשה, לשיטתו, הנכנס עתה להר הבית - אינו מתחייב כרת.⁶⁸

כיצד הרמב"ם מתמודד, אם כן, עם קושיות הראב"ד החזקות? הרי הדברים מפורשים הן במשנה והן בגמרא כי קדושת ירושלים פגה ולכן לא ניתן לאכול מעשר שני כיום, וכפי שגם למדנו בעצמנו. אכן, הרמב"ם ואף הטור פוסקים שניהם, שאכילת מעשר שני תלויה במזבח: רק כשהמזבח בנוי - יכול המעשר להיאכל בירושלים. לכן, כאשר המקדש וירושלים חרבים, אף הרמב"ם יודה שמעשר לא ייאכל.

על ביסוס הראב"ד את דבריו מ"סוד ה' ליראיו", מקשה מרן ה'כסף משנה':

אני אומר אם קבלה נקבל, ואם לדין יש תשובה. דאף על פי כן, למה היה מניח עזרא מלקדש לעתיד לבא, שמא בזמן החורבן יותן לנו רשות להקריב.⁶⁹

68. בעניין עלייה להר הבית כיום, הרי שלשיטת הראב"ד זו יש קולא גדולה - מאחר והקדושה פסקה וממילא אין חשש כרת. עם זאת, בפסיקה זו אנו מאבדים את היכולת להקריב קרבנות, להקריב פסח בזמן הזה. זאת לעומת שיטת הרמב"ם, המביאה למורכבות גדולה בעליה להר הבית כיום, ומאיזן מותירה את הקדושה המאפשרת הבאת קרבנות במקום. שתי השיטות הללו הינן חשובות ויסודיות, לא רק מצד שאלו הם ענקי עולם, אלא מצד ההשלכות הפרקטיות מרחיקות הלכת של כל אחת מהן. 69. כסף משנה, הלכות בית הבחירה פרק ו הלכה יד.

אם הפסיקה כאן הינה "סוד ה' ליראיו", הרי שנקבל. אך אנו דנים פה בדיון הלכתי, בסברות של נגלה. מצד הסברות הללו, טוען מרן, גם אם אמת הדבר שעתיד המקדש להתקדש קידוש אחר עולמי, הרי אין זה סיבה לכך שעזרא יותיר את קידושו זמני בלבד. הרי הותרת הקדושה באופן נצחי במקום, יש בה רווח גדול ביותר: בכך יהיה ניתן להקריב קרבנות גם בזמן החורבן, ולקיים מצוות ה'!

עם זאת, החילוק של הרמב"ם בין קדושת הכיבוש לקדושת החזקה, מעורר קושי בהבנה:

איני יודע מה כח חזקה גדולה מכח כיבוש, ולמה לא נאמר בחזקה גם כן - משנלקחה הארץ מידנו בטלה חזקה? ותו, בראשונה שנתקדשה בכיבוש, וכי לא היה שם חזקה? אטו מי עדיפא חזקה בלא כיבוש מחזקה עם כיבוש? וצריך לעיין.⁷⁰

מדוע כח החזקה של עזרא גדול מכח הכיבוש של יהושע? והרי כשם שנלקח הכיבוש, גם נקלחה החזקה, ושלטו כאן הרומאים. יתירה מכך, הרי גם בכיבוש יהושע החזיקו בארץ וממילא היתה להם חזקה, והכיבוש בוודאי איננו גורע מכך. זו אכן שאלה מצוינת.

ר' איסר זלמן מלצר, ראש ישיבת חברון, תלמידו של ר' חיים מבריסק, דן בקושיה הזו ומחלק חילוק נפלא:

אכן, באופן אחר נראה לבאר דברי הרמב"ם: דאין כוונתו לחלק בין קנין כיבוש לקנין חזקה, דלא הזכיר הרמב"ם שקנו על ידי

---

70. שם.

חזקה, אלא שעזרא קדשה בחזקה שהחזיקו בה. וכוונתו דקדושה ראשונה קידשוה על ידי כיבוש שנעשה הארץ שלהם, וקדשו אותה בתורת שהיא ארץ ישראל, ולכן כשנכבשה הארץ מידיהם בטל הכיבוש... אבל כיון שעלה עזרא וקידשה, לא קידשה בשביל שהיא ארץ שלהם, שהרי היו תחת מלוכת כורש, אלא שהחזיקו בה וקידשו - לא בשביל שהיא ארצם אלא בשביל שישבו בה ישראל. ולכן גם אחר החורבן כיון שנשארו בה מקצת ישראל, ועל אופן זה ומטעם זה קידשו אותה - אין טעם שתבטל קדושתה.⁷¹

בימי עזרא - היו ישראל תחת שלטון כורש, שליחים של המלך הפרסי, ומתוך מצב שפל זה - הארץ התקדשה. בימי יהושע ההתיישבות בארץ היתה במימד אחר לגמרי, הארץ היתה באמת של עם ישראל, חזרנו הביתה, כשאנו בעלי הבית. דווקא הקדושה אשר התקדשה מתוך מציאות כה שלמה של עצמאות וכיבוש - הפכה להיות תלויה בשלמות זו, ומתפוגגת בחוסר קיומה - בעת החורבן. לעומתה, הקדושה אשר חלה מכח כה מצומצם, קדושתו של עזרא המשועבד והשליח, אשר כל כחה במעט הישיבה בארץ, היא זו שנותרה עבורנו בהיות עם ישראל בצמצום גלותו.

פסיקת הראשונים והאחרונים

הרחבנו עד כה, במחלוקת היסודית של הרמב"ם והראב"ד בקדושת המקדש לאחר החורבן. מבקשים אנו עתה, להבין כיצד גדולי ישראל הראשונים והאחרונים פסקו במחלוקת הזו.

---

71. אבן האזל שם.

ה'מגן אברהם' על השלחן ערוך, דן בקושיות על שיטת הרמב"ם, מתרץ אותן, ולבסוף מכריע כמותו:

ואם כן דברי הרמב"ם שרירין וקימים, והנכנס עתה למקום המקדש – חייב כרת, שכולנו טמאי מתים.⁷²

רבי יעקב עטלינגר, מגדולי האחרונים, בעל הפירוש הידוע לתלמוד 'ערוך לנר', מרחיק לכת יותר, ומסביר שאף הראב"ד עצמו לא התיר להיכנס להר הבית כיום:

דבאמת גם הראב"ד מסופק... ולכן לא התיר לכנוס לשם, דמידי ספק דאורייתא לא נפקא...
אכן, אפילו אם כוונת הראב"ד להתיר לכתחילה, דעתו דעת יחידית היא, שעם שיטת הרמב"ם הסכימו ספר החינוך והטור והמגן אברהם... ולכן הסכימו כל הפוסקים שמי שנכנס בזמן הזה למקום המקדש חייב כרת.⁷³

המאירי לעומתם, טוען שהמנהג הפשוט דווקא כדברי הראב"ד (ולא כהבנתו המחודשת של ה'ערוך לנר'):

וגדולי המפרשים כתבו בהגהותיהם, שאף בקדושה שניה לא נאמרה אלא לשאר ארץ ישראל, אבל ירושלם ומקדש יודע היה עזרא שעתידין להשתנות ולהתקדש בכבוד עולמי, והנכנס עכשיו לשם אין בו כרת. והמנהג פשוט ליכנס שם לפי מה ששמענו.⁷⁴

---

72. מגן אברהם סימן תקסא.

73. שו"ת בנין ציון, סימן א.

74. בית הבחירה שבועות טז ע"א.

הרדב"ז, רבה הראשי של מצרים ולאחר מכן של ירושלים בתקופת האר"י ז"ל,⁷⁵ אמנם איננו פוסק בפשטות כמו המאירי, אך גם אינו מבטל את השיטה של אלו העולים אל ההר. הוא דן בשאלה אם מותר להיכנס לעליות הבנויות מעל הר הבית, הצופות עליו, אך בולטות מעל לשטח המקודש שבו:

... יש לי לתת טעם למנהג שנהגו כל העולם לעלות באותם עליות לראות משם את הבית כולו, ולא שמענו ולא ראינו מי שמיחה בידם. דע כי הראב"ד ז"ל סובר כי האידנא אין כרת למי שנכנס... הרי שעיקר הדין הוא מחלוקת והדבר ספק... כיון דאיכא כל הני ספיקי – תלו הדבר להקל מרוב חשקתם לחזות בקודש...

הרדב"ז איננו תוקף את העולים אל העליות שמעל מקום המקדש, אדרבה, הוא אף מצדיק את דרכם, על אף שאינו פוסק כך באופן פשוט.

ידוע פיוטו של רב סעדיה גאון אשר כתב לחג השבועות, בו הוא מונה את כל תרי"ג מצוות, אשר נחשב אחד מספרי מניין המצוות החשובים. כך הוא משורר בהזכירו את מצוות "מורא מקדש":

גדולה לזקני, והדרתם. ומורא למקדש תקים...⁷⁶

מהו "מורא למקדש תקים"? אכן, וודאי שישנה מצוות מורא מקדש, אך מה יש להקים בה?

הרב יהודה פערלא, מגדולי חכמי ירושלים שלפני קום המדינה, כתב פירוש ארוך ומקיף על שיר זה של הרס"ג, ודן במילותיו מתוך הבנה שכל מילה בו

75. היה רבה של מצרים ולאחר מכן של ירושלים, וראש הישיבה של בעל ה"שיטה מקובצת" והאר"י ז"ל.

76. ספר המצוות לרס"ג.

מדוקדקת. כך הוא כותב בענייננו:

ומורא למקדש תקים. היא מצוות מורא מקדש, דנפקא לן מדכתיב
 "ומקדשי תיראו".

ולכאורה לשון רבינו הגאון ז"ל בזה צריך עיון. דמשמע לכאורה,
 דבא לומר דאין מצוות מורא אלא למקדש אשר תקים, דהיינו
 כשנזכה במהרה מן השמים להקימו ולבנותו על תלו. ולא כשהוא
 עתה בחורבנו. וזה תמוה..."

הרב פערלא מדייק מלשון הרס"ג, כי מצוות מורא מקדש לא תהיה אלא
 כשיוקם המקדש, כשנזכה להקימו. אך הוא דוחה זאת, משום שהדבר תמוה,
 שהרי ישנם כמה מקורות חז"ל בהם מדייקים ומדגישים את נצחיות קדושת
 המקדש: "והשימותי את מקדשיכם - קדושתן אף כשהן שוממין". הרב
 פערלא מתרץ את הדברים בכך שחובת "מורא מקדש" בזמן החורבן חלה רק
 לדעת אלו הסוברים ש"קידשה לעתיד לבוא":

ואולי אפשר לומר בדעת רבינו הגאון ז"ל, דסבירא ליה דהנך
 דרשות אינן אלא למאן דאמר "קדושה ראשונה קידשה לשעתה
 וקידשה לעתיד לבוא"... אבל למאן דאמר לא קידשה לעתיד, אין
 מצוות "מורא מקדש" נוהגת אלא בזמן שבית המקדש קיים דווקא
 ולא בחורבנו. וסבירא ליה לרבינו הגאון ז"ל כדעת הראב"ד ז"ל...

הרב פערלא מבאר כי שיטת רב סעדיה הינה כשיטת הראב"ד, ואין קדושה
 לאחר חורבן הבית. ממילא, כבר לא קיימת מצוות מורא מקדש, עד שיבנה
 במהרה. הוא מוסיף, כי כך גם הבין ה'טורי אבן', מגדולי האחרונים בנגלה

---

77. ביאור על ספר המצוות לרס"ג (הרב פערלא) עשה יג.

ובנסתר, וממפרשי הרמב"ם. ואכן כך מפורש בדבריו:

ואף על גב דמזוהרין על מורא מקדש מהתורה, כדכתיב: "ומקדשי תיראו", אפילו הכי כשהוא חרב - בטל קדושתו מהתורה לרבי יהודה, אלא מדרבנן עדיין בקדושתו קאי.⁷⁸

רבנו הרמב"ן, בחיבורו 'מלחמות ה'" על הרי"ף, מדגיש את כוחם ועצמתם של הגויים הגורמים לחילול המקדש מקדושתו:

הרי בית המקדש עצמו יצא מקדושתו על ידם ונעשה חול, דהא בבית דכתיב "ובאו בה פריצים וחללוה" ... אלא ודאי על ידי עובדי כוכבים יצאו לחולין... שהרי נביא מתנבא על המקדש שיחרב ואמר שיצא לחולין על ידם...

ברור מדבריו, כי הוא הבין שכבר פגה קדושת מקום המקדש.

אף המהרש"ם, מגדולי פוסקי אשכנז האחרונים, נוקט כראב"ד. הוא טוען, שאף מציאות השכינה במקום המקדש לאחר חורבנו - עליה הרמב"ם נסמך בקובעו כי קדושתה נצחית - איננה ברורה מאליה בדברי חז"ל:

דלשיתת הראב"ד... הרי קדושת המקדש בטל בזמן הזה... והמעין ברמב"ם... ימצא דטעמא דקדושת מקדש אינה בטלה, לפי שקדושת מקדש מפני השכינה ושכינה אינה בטילה. ואם כן, למאן דאמר שנסתלקה שכינה - גם קדושת מקדש בטלה, ובש"ס דראש השנה מבואר, דהשכינה נסתלקה לשמים... ואם כן נראה מזה כהראב"ד.

---

78. טורי אבן מגילה כח ע"א.

הראי"ה קוק, לעומת זאת, פסק שקדושה ראשונה לא בטלה, כדברי הרמב"ם. הוא אף קבע שאין כל תנא הסובר שקדושת ירושלים בטלה: "הנה קדושת מקדש וירושלים, לא מצינו אפילו לחד מאן דאמר מהתנאים דסבירא ליה דבטלה..."⁷⁹ הרב מוסיף וכותב, שאף הראב"ד חלק רק על עונש הכרת החמור, אך הודה לרמב"ם בכך שהנכנס למקום המקדש עובר לאו ועשה:

לפיכך פשוט הוא, שלא עלתה מעולם על דעתו של הראב"ד לומר שבזמן הזה אין שום איסור להיכנס בטומאה למקום המקדש, ואפילו איסור דרבנן, דמשמע דאיסורא איכא, אפילו איסור דאורייתא גם כן משמע. אלא שבא למעט שכרת אין כאן...⁸⁰

בין קדושת המקדש לעלייה להר הבית

שאלה מעשית ומתבקשת לאור עיוננו, הינה שאלת היחס בין ההכרעה במחלוקת רמב"ם וראב"ד בעניין קדושת מקום המקדש, לבין שאלת היתר (או איסור) העלייה להר הבית. האם הכרעה כדעת הרמב"ם מביאה לפסיקה האוסרת עליה להר הבית? שאלה זו משמעותית היא ביותר, בהיותה ההשלכה המעשית כיום, לדיון ההלכתי התיאורטי בעיקרו בעניין קדושת מקום המקדש. זאת בייחוד, לאור זאת שדווקא מרן הרב קוק החמיר כל כך בפסיקתו בעניין קדושת המקדש הנצחית. האם סיבה זו מצד עצמה, היתה בהכרח מביאה אותו לאסור כיום את העלייה אל ההר?

הרב גורן, אדריכל הגאולה של מלחמת ששת הימים, מאריך בדיון זה בפירוט

79. משפט כהן סימן צו עמוד קפח.

80. שם עמ' ר.

רב, בחקירות הלכתיות ובמחקרים היסטוריים, אותם מפרסם בספרו החשוב 'הר הבית'. את ספרו הוא פותח בתיאור החווייה הרוחנית של האדם המאמין, החי בתקופת כיבוש ירושלים והר ה':

נסי ה' ונפלאותיו שהתגלו לעיני העולם כולו במלחמת ששת הימים, בה הובסו על ידי צבאנו, צבא ה' בגיבורים, כל אויבי ישראל שקמו עליו... הצעידינו אותנו קדימה אל עבר הגאולה השלישית החזויה על ידי נביאי ישראל לאחרית הימים. כאשר במלחמה הרואית זו שוחררה ירושלים בין החומות, הר הבית והכותל המערבי, וארץ ישראל לפי גבולות התורה – מדבר סיני, ערי יהודה ושומרון חבל עזה ובנותיה. כולם חזרו לחיק האומה היהודית תחת ממשלת ישראל. וכל המקומות הקדושים לעם ישראל...

בין כל הניצחונות הכבירים להם זכינו, בחסדי ה', במלחמת גאולים זו, מהווה שחרורם של הר הבית והכותל המערבי פסגת הנצחון הרוחני—היסטורי של צבא הגנה לישראל. שחרורם עורר גלי התרגשות ושמחה כבירים בכל תפוצות הגולה, הקרובים והרחוקים ביותר. מאז חורבן הבית השני לא התעלה העם היהודי למרום ההתלהבות, התקווה והשמחה, כמו ביום שחרור ירושלים, הר הבית והכותל המערבי. לבנו נתמלא תקווה ואמונה, כי אכן יצאנו מתקופת הגלות המרה... והיישר ממנה נכנסנו לתקופת הבית השלישי... עם שחרורה ואיחודה של ירושלים, רחפנו על גלי ההתלהבות וההתעלות, וניצנצו בלבנו מחשבות וציפיות להמשך הליכי הגאולה על ידי בנין בית המקדש.

במהלך ספרו, הרב גורן מאריך בביורו יסודי ומעמיק, ואין היריעה מאפשרת לנו להאריך בו. מכל מקום הוא מדגיש דבר אחד יסודי ביותר: אין קשר בין ההכרעה אם בטלה קדושת המקדש, לשאלה אם מותר לעלות כיום להר הבית:

והנה כל מה שהזכרנו עד כה, כולל תשובת הגרא"ה קוק זצ"ל בספר משפט כהן, נוגע רק למקום המקדש בלבד, שלדעת הרמב"ם וסיעתו, קדושתו לא פקעה גם בזמן הזה, והנכנס לשם בזמן הזה חייב כרת. ולדעת הראב"ד, רש"י, מאירי ורס"ג, קדושת בית המקדש לא נתקדשה לעתיד לבוא והנכנס לשם בזמן הזה פטור מכרת...

אבל, אין למחלוקת זו קשר וזיקה לכניסת טמאי מתים להר הבית בזמן הזה כלל, כי אין להקיש ממקום המקדש להר הבית... באשר הלכה קובעת באופן ברור ושפוט וללא עוררין, שמותר לטמא מת ואפילו למת עצמו, להיכנס להר ללא חשש ופקפוק...⁸¹

אף הרב דב ליאור שליט"א מביא את דברי הרב זצ"ל, ומדגיש, כדברי הרב גורן, ששאלת העליה למקומות המותרים איננה שייכת לכך, ומסביר מדוע הרב קוק לא חילק בכך:

בדורנו, שנתחדש הדיון על קדושת מקום המקדש, והיה מי שרצה להסתמך על דעת הראב"ד כדי להתיר יותר בקלות את העליה להר הבית, כתב הרב קוק קונטרס שלם בנושא קדושת המקדש בזמן הזה,⁸² והוכיח שהעיקר כדברי הרמב"ם שדבריו הובאו על ידי כפתור ופרת, המגן אברהם ועוד, מגדולי הראשונים והאחרונים. ושם, לדעת הראב"ד יש איסור אף על פי שאין בכך כרת. ולכן, כאמור, גם כיום אסור להיכנס למקום המוגדר כמחנה שכינה (או ספק מחנה שכינה). אולם, הרב קוק בקונטרסו, לא דן בשאלת המקום המדויק של מחנה שכינה ולא נכנס לבירור הגבולות

81. ספר 'הר הבית', פרק י. המשן דבריו שם: "כמו שמובאר בפסחים סז ע"א, וברמב"ם הלכות ביאת מקדש פ"ג ה"ד".

82. שו"ת משפט כהן צו, עמודים קפב-רכז.

המדויקים שאליהם אסור להיכנס. זאת משום שבזמנו השאלה לא הייתה מעשית, שהרי לא היתה ליהודים שום דריסת רגל על הר הבית. והרב קוק רצה בעיקר להוציא מדעת אלו שנשענו על הראב"ד וטענו שכיום אין שום קדושה בהר הבית. חשוב להדגיש את העובדה הזאת: הרב קוק וכל אלו שעסקו בזמנו בנושא, ואסרו את העליה להר, לא עסקו בגבולות המדויקים של האיסור, אלא רק חיזקו את עצם קיומו. רק לאחר מלחמת ששת הימים, שאלת העליה להר הבית הפכה להיות מעשית, ורבנים רבים החלו לדון ולברר, מה הם הגבולות המדויקים של הר הבית והמחנות שבתוכו. הרב יחיאל מיכל טיקוצ'ינסקי,⁸³ הרב שלמה גורן,⁸⁴ הרב זלמן קורן,⁸⁵ ואחרים.⁸⁶

---

83. עיר הקודש והמקדש חלק ד פרק א.

84. 'הר הבית' פרקים א, י, ז-כ.

85. חצרות בית ה'.

86. דבר חברון, השקפה וענייני אמונה, פרק שביעי: גבולות מחנה שכניה.

- שער שלישי -

בֵּית הַמִּקְדָּשׁ לְמִקְדָּשׁ

הבח המחיה את נשמת ישראל היא העריגה
הנפלאה לבניין בית המקדש, ולהחזרת כבודו
בתכלית שלמותו...

שרק ציפיה זו מרוממת את רוח כל הדורות
כולם, לדעת שיש תכלית נשגבה לחייהם...

(קובץ א, תרמח)

בית ישראל כולו מתפלל על בניין המקדש יום יום
אך, האם באמת חולמים אנו על המקדש?

בשער זה, נעמיק בהבנת היחלום המקדשי:

נווכח שהוא מוטבע בנפש האנושית

עוד מראשית ההיסטוריה.

נברר את מקומו בדורנו, בחיינו שלנו,

וננסה מעט להבין - מה אנו חסרים,

ועל מה אנו חולמים, ומתפללים...

שער שלישי : כיסופים למקדש

תוכן מפורט

הרב אלישע ינון |

הצמאון למקדש בדרנו

- פתיחה / 250
- החסרון: פתח להשלמה / 251
- רצון ומעשה / 257
- המקדש - אין תחליף / 262
- תפילת העולם / 266
- עת בית ה' להבנות! / 270
- חיתום בשיר / 271

הרב אלישע ינון |

דבר אל הנוער

- פתיחה / 277
- מרכז האחדות והשלום / 279
- איחוד הרוחני והגשמי / 283
- חתימה: בניין עכשיו! / 287

הרב אהרן אהרן ברוכי |

הכמיהה למקדש מדורי דורות

- פתיחה. "עשה טוב!" / 207
- פרק א. תחילת האנושות / 210
- מזבחו של נח
- מזבחותיהם של קין והבל
- מזבחו של אדם הראשון
- פרק ב. אברהם אבינו / 217
- השתחויה והקרבה
- פרק ג. יצחק אבינו / 225
- יצחק וההר: ארבעה מפגשים
- פרק ד. יעקב אבינו / 232
- הגילוי
- לאחר הגילוי
- פרק ה. בניין, חורבן ושוב בניין / 240
- הגלות והגאולה במעגל השנה
- פרק ו. כנסת ישראל / 248

הרב אהרן אהרן ברוכי | הכמיהה למקדש מדורי דורות

פתיחה. "עשה טוב"!

בימינו עוד לא זכינו לבניינו השלם של בית המקדש, בית ה'. בית המקדש, באשר הוא הציר המרכזי סביבו סובב העם כולו בלאומיותו ובעבודת אלהיו, הרי שחסרונו מזעזע את כל המערכות. השאלה המרכזית אשר צפה ועולה: כיצד יש להתמודד עם חסרון זה כיום? כיצד להתייחס אליו? כיצד לפעול בעקבותיו?

שתי גישות מרכזיות קיימות בעם ישראל בהתמודדות עם השאלה הזו. שתי גישות שניתן לאפיין אותן כשתי תנועות כלליות של החיים כולם, המצויות בעם ישראל ובעבודת ה'. שתיהן נסובות על דבריו הידועים של דוד מלך ישראל בתהילים, בקובעו את יסודות יראת ה':

לְכוּרְבָנִים שִׁמְעוּ לִי יִרְאַת ה' אֲלֶמְדָּכֶם. מִי־הָאִישׁ הִקְפֵּץ חַיִּים... **סור**
מֵרַע, וַעֲשֵׂה טוֹב בְּקֶשׁ שְׁלוֹם וְרַדְּפֵהוּ.

'סור מרע' ו'עשה טוב' מבטאים, כידוע, שתי תנועות בעבודת ה'. 'סור מרע' עוסק ביציאה מן הרע, בסילוקו מחיינו ובמיגורו מהשורש. ואילו 'עשה טוב' עוסק בצד השני של המטבע, בהתמקדות בהוספת עוד ועוד טוב, אשר בסופו של דבר גובר על כל הרע וממוטטו מיסודו.

---

1. תהלים לד, יב-טו.

בענייננו קיימות שתי תנועות אלו ביתר שאת. ישנם יהודים רבים וטובים הממקדים את כל יחסם למקדש בתנועה של 'סור מרע'. שמים הם את מבטם על חורבן הבית, על הסבל והכאב שאינו מרפה בעקבותיו, על הייסורים הגשמיים והרוחניים השוצפים עלינו. עוסקים הם בבירור המצב הזה, בעוונות שהביאו אותנו אל השבר הגדול, ומתוך כך בעבודה גדולה של תשובה לסילוקם. יחסם הישיר למקדש מתמקד איפוא, בצומות ובעינויים הנוהגים בזמננו, באבל ובצער על אשר איננו, ובתשובה על החטאים הגדולים.

לעומתם ניצבת תנועה הפוכה לגמרי, גם היא מובלת על ידי חכמי ישראל, קדושים וטהורים. עוסקת היא דווקא ב'עשה טוב', מתמקדת היא בבניין הבית, ולא בחורבנו. תנועה זו מעמיקה את כחות הרצון, הכמיהה, השאיפה והכיסופים לבניין השלם. עוסקת היא בהבנת גודלו וזהרו של הבניין בשלמותו. מתוך כך, היא מבררת מהן הפעולות הרוחניות והמעשיות הנדרשות מאתנו לשם כך: פעולות של יצירה, שמחה, הוספת אור וטוב - הוספת גאולה.

אנו נוקטים, בדרכו של רבנו הרב קוק,² כי הדבר המשמעותי ביותר הוא דווקא בניין הרצון החיובי. מתוך שנמלא עצמינו בעוצמה גדולה, מתוך שנחזק את כח רצוננו - כבר יפעל הרצון את פעולתו הכבירה על שאר העוצמות הרוחניות. הוא ימשיך ויפעל אף על המעשים, על הפגישה עם הסובבים אותנו, ועל ההווה כולה.

במאמר זה, נעיין באופן ממוקד במקורותיה החיים ומעיינותיה המפכים של תורתנו הקדושה, על כל רבדיה. נעמיק בדברי התורה שבכתב, הנביאים

---

2. כך מגדיר הרב קוק זצ"ל בכמה מקומות באורות הקודש. אף בספרי החסידות והקבלה, כח הרצון מקביל לספירת הכתר העליונה העומדת מעל ספירות המוחין.

והכתובים, משולבים וארוגים במאמרי התורה שבעל פה: הגמרות, המדרשים וספר הזוהר הקדוש, כפי שהם מוארים ומוסברים באורם של רבותינו הראשונים והאחרונים, במארג שלם וכולל. מטרתנו להחשף מתוך המקורות - למגילה היסטורית שלמה של השתקקות עמוקה לבניין בית ה'; להבין שאנו חלק ממכלול של כל הדורות החל מבריאת העולם, מכלול שלם של חלום בלתי פוסק, להשראת שכינה, כאן, בארץ.

פרק א . תחילת האנושות

ההכנה לרעיון האלהי – נמצאת היא, באיזה אופן גלוי או נסתר, ישר או מעוות – בכל הלבבות של האנושות.³

הקשר בין האדם לבין האלוקות הינו יסודי אצל כל האדם, כבר מראשית האנושות ועד אברהם אבינו. תשוקה זו איננה מתבטאת רק בכיסופים כלליים לקשר אלהי, היא מתפרטת ומגיעה להתגלות קונקרטיית במקום המיועד לכך. הרמב"ם מתייחס לכך בדבריו על מקומו המיוחד של המזבח:

המזבח מקומו מכוון ביותר, ואין משנין אותו ממקומו לעולם... ובמקדש נעקד יצחק אבינו... והוא המקום שבנה בו נח כשיצא מן התיבה, והוא המזבח שהקריב עליו קין והבל, ובו הקריב אדם הראשון קרבן כשנברא, ומשם נברא, אמרו חכמים: אדם ממקום כפרתו נברא.⁴

הרמב"ם מציג לנו בדבריו אלו מערכה היסטורית שלמה של תשוקה לקשר עם הבורא, אשר התגלתה במקום המדויק לה – מקום המזבח בהר המוריה. אין זה מקרי, זה המקום ממנו נבראנו בידי האלהים, ואל נקודת מפגש זו – תשוקתנו!

נעקוב אחר המקורות לדברי הרמב"ם על ייחודו של מקום המזבח.

3. אורות עמוד קב, "למהלך האידיאות בישראל".

4. הלכות בית הבחירה פרק ב הלכות א-ב.

מזבחו של נח

יציאתו של נח מן התיבה, מלווה הייתה בציווי אלהי לשוב ולחדש את חיי העולם כולו:

צא מן התבה אתה ואשתך ובניך ונשי בניך אתך. כל החיה אשר אתך מקל בשר בעוף ובבהמה ובכל הרמש על הארץ הוצא [היציא] אתך ושרצו בארץ ופרו ורבו על הארץ.⁵

אולם, באופן מפתיע למדי, נח מוסיף מעשה שאינו מופיע בציווי האלהי: ויבן נח מזבח לה' ויקח מכל הבהמה הטוהרה ומכל העוף הטוהר ויעל עלת במזבח.

כל התרחשות זו מתחוללת, לכאורה, בהרי ארט, באשר שם נחה התיבה לאחר המבול, כדברי הכתוב בתחילת הפרק. אך חז"ל במדרש טוענים, כי נח לא בנה את מזבחו במקום מנוחת התיבה, אלא דווקא במקום המיועד לכך מדורי דורות:

ר' אלעזר בן יעקב אומר: על מזבח הגדול שבירושלים, ששם הקריב אדם הראשון.⁶

נח בנה את מזבחו במקום בית המקדש. זהו המקור לדברי הרמב"ם. בנייה זו גורמת לנחת רוח שמימית גדולה המביאה להבטחה ולקביעה האלהית:

וירח ה' את ריח הניחח ויאמר ה' אל לבו לא אסף לקלל עוד את

5. בראשית פרק ח, מפרק זה מובאים אף הפסוקים הבאים.

6. בראשית רבה פרשה לד.

הָאֲדָמָה בְּעִבּוֹר הָאָדָם כִּי יֵצֵר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעָרָיו וְלֹא אֶסְפָּף עוֹד
לְהִכּוֹת אֶת כָּל חַי כְּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי.

ההתחדשות האנושית אחר המבול מתחילה את חייה מחדש בקישור בין
עולמות עליונים ותחתונים במקום המקדש.

מזבחותיהם של קין והבל

קרבנותיהם של קין והבל, הינם הקרבנות הראשונים בהיסטוריה האנושית,
המתועדים בכתוב. קרבנות אשר אף הביאו לרצח הראשון בהיסטוריה:

וַיְהִי הֶבֶל רְעֵה צֹאן וְקַיִן הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה. וַיְהִי, מִקֶּץ יָמִים וַיָּבֵא
קַיִן מִפְּרֵי הָאֲדָמָה מִנְחָה לַה'. וְהֶבֶל הֵבִיא גַם הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנוּ
וּמִחֻלְבֵּהֶן, וַיִּשַׁע ה' אֶל הֶבֶל וְאֶל מִנְחָתוֹ, וְאֶל קַיִן וְאֶל מִנְחָתוֹ לֹא
שָׁעָה, וַיִּחַר לְקַיִן מְאֹד וַיִּפְּלוּ פָּנָיו. וַיֹּאמֶר ה' אֶל קַיִן: לָמָּה חָרָה לָךְ,
וְלָמָּה נָפְלוּ פָּנֶיךָ הַלּוֹא אִם תֵּיטִיב שְׂאֵת, וְאִם לֹא תֵיטִיב, לִפְתַּח
חַטָּאת רֹבֵץ, וְאֵלֶיךָ תִּשׁוּקָתוֹ וְאַתָּה תִּמְשָׁל בּוֹ. וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל הֶבֶל
אָחִיו וַיְהִי בְהִיּוֹתָם בְּשָׂדֵה, וַיִּקָּם קַיִן אֶל הֶבֶל אָחִיו וַיְהַרְגֵהוּ.⁷

חז"ל במדרשים, מציעים ביאורים שונים למחלוקת ביניהם אשר הביאה
להריגתו של הבל על ידי אחיו. אחת ההצעות מעמידה את מחלוקתם, כחלק
מהשלשלת ההיסטורית של הערגה לבית המקדש:⁸

ועל מה היו מדיינין? אלא זה אומר: בתחומי בית המקדש נבנה,

7. בראשית ד, ב-ח.

8. בראשית רבה פרשה כב.

וזה אומר: בתחומי בית המקדש נבנה, שנאמר: "ויהי בהיותם בשדה", ואין שדה אלא בית המקדש, היך מה דאת אמר: "ציון שדה תחרש".

חז"ל מבינים, כי התורה לא מספרת לנו שמחלוקתם היתה בשדה, לולא שתהיה לכך משמעות מהותית: סיבת המחלוקת. אך כיצד מחלוקת זו קשורה לקרבן? זאת ממשיך ומבאר מדרש תנחומא: ⁹

"ויאמר קין אל הבל אחיו" – מה אמר לו? נחלק העולם, ואני בכור ואטול פי שנים, אמר לו הבל: אפשר, אמר לו קין: אם כן אני נוטל יתר חלק על חלקי – מקום שנתקבל בו קרבנך, אמר לו הבל: לא תטול. ועל דבר זה נפלה קטטה ביניהם, שנאמר: ויהי בהיותם בשדה ולהלן כתיב: ציון שדה תחרש."

מקום בית המקדש, היה משאת נפשם של קין והבל, משאת נפש קיומית כל כך, עד כדי שהעבירה את קין על דעתו ברוצחו את אחיו. שניהם חשו את עוצמת הגילוי האלהי במקום התשתיתי הזה. שניהם הבינו שאין זה סתמי שבמקום זה התקבל קרבנו של הבל.

מזבחו של אדם הראשון

המזבח הראשון בתולדות האנושות, הוא המזבח אשר הרמב"ם מזכיר אחרון בדבריו: המזבח שבו הקריב אדם הראשון קרבן כשנברא. אמנם אין זכר לעניין

9. מיכה ג, יב.

10. מדרש תנחומא פרשת בראשית.

11. ירמיה כו, יח.

בכתוב בתורה, אך זוהי מסורת של הרמב"ם על פי המדרש:¹²

ר' אלעזר בן יעקב אומר: על מזבח הגדול שבירושלים, ששם הקריב אדם הראשון, שנאמר: "מקרין מפריס".¹³

הקשר הראשון בין האדם לבוראו - מתבטא באופן מעשי דווקא במקום החיבור העמוק בין שמים לארץ: המקום שממנו הוא נברא בידי ה'.

על משמעות הביטוי התמוה "משור פר", עומדים חז"ל במדרש תהלים:¹⁴

"משור פר מקרין מפריס",¹⁵ אם שור למה פר? ואם פר למה שור? אלא משור שהקריב אדם הראשון פר הודאה בזמן שאמר "טוב להודות לה",¹⁶ וביום הכיפורים היה, כנגד עבודת כהן גדול, כמה שנאמר "בזאת יבא אהרן אל הקדש בפר בן בקר לחטאת".¹⁷

באשר אדם הראשון הינו שורש האנושות כולה, קרבנו איננו קרבן אישי בלבד. מתוך קרבן זה, הולכת ומשתלשלת עבודת הכפרה הגדולה של עם ישראל ביום הכיפורים. נמצא שהגילוי האלהי הייחודי והראשוני הזה, פותח פתח לגילוי עמוק של טהרה המיוחד למקום המקדש.¹⁸

12. בראשית רבה פרשה לד. המדרש עוסק במזבחו של נח, וכפי שהובא בדברינו לעיל.

13. תהלים סט, לב.

14. מדרש תהלים מזמור לט.

15. תהלים סט, לב.

16. שם צב, ב.

17. ויקרא טז, ג.

18. ישנו קשר מהותי בין "הודאה" אשר היתה אופי קרבנו של אדם הראשון, ל"ווידוי" אשר הוא אופי קרבנו של הכהן הגדול ביום הכיפורים. עיין על כך בדברי הרב קוק זצ"ל בסידור עולת ראי"ה א, מילת "מודה".

”אדם ממקום כפרתו נברא”

חז”ל במדרש, מתארים את המקום ממנו נברא אדם הראשון, ואת הסיבה המופלאה לדבר:

”מן האדמה”. רבי ברכיה ורבי חלבו בשם רבי שמואל בר נחמן אמרו: ממקום כפרתו נברא, היך מה דאת אמר: ”מזבח אדמה תעשה לי”¹⁹, אמר הקדוש ברוך הוא: הרי אני בורא אותו ממקום כפרתו והלואי יעמוד.²⁰

כפי שכבר הדגשנו, כפרה זו של אדם הראשון איננה בבחינתו הפרטית בלבד, אלא כנציג וראש האנושות וההיסטוריה כולה:

כתיב: ”וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה”, ואומר: ”מזבח אדמה תעשה לי” – אדם ממקום כפרתו נברא, כל זמן שביט המקדש קיים – מזבח שבו (הוא) כפרה לישראל.²¹

מקום הכפרה הוא המקום ההתחלתי והבראשיתי של האדם. מדוע? בכדי שכל זמן שירצה לשוב בתשובה נמצא ששב למקורו. חזרה בתשובה היא החזרה והשיבה לראשית הכל, למקור העצמי.

חכמים מספרים,²² על ר' אלעזר בן דורדיא אשר ”לא הניח זונה אחת בעולם שלא בא עליה”, וכאשר רצה לשוב בתשובה, והבין שאף אחד מהברואים לא יוכל לבקש עליו רחמים – ”הניח ראשו בין ברכיו וגעה בבכיה עד שיצאה

---

19. שמות כ, כ.

20. בראשית רבה פרשה יד.

21. ילקוט שמעוני ויקרא רמז תנה.

22. עבודה זרה יז ע”א.

נשמתו". המהר"ל מבאר,²³ שתנוחה מיוחדת זו, היא בעצם תנוחה של עובר: כאשר האדם חוזר בתשובה - הוא חוזר אל המהות העוברית, אל מקום הטהרה שלו - "אשר עשה אלהים את האדם ישר".²⁴

כאשר אומרים חכמים: "אדם ממקום כפרתו נברא" - הם מבטאים את הסוד המיוחד: התשובה והמקדש - קדמו לעולם.²⁵ הם התשתית לכל הקיום.

נמצאנו למדים, כי מקום המזבח הוא מקום הכפרה המקורי ביותר: שמה הקריב אדם, שם שעה ה' אל הבל ואל מנחתו, וזהו המקום בו כרת ה' עם נח את ברית השלום העולמי - ברית בין האלהים לבין האנושות.

---

23. חידושי אגדות עבודה זרה יז ע"א.

24. קהלת ז, כט.

25. פסחים נד ע"א.

פרק ב . אברהם אבינו

מתוך סיפור חייו של אברהם אבינו, מתבררים לנו ראשית ותחילת הקשר של האומה הישראלית לבית המקדש. הדבר מתברר דווקא מתוך נסיונו הקשה של אברהם:

וַיֹּאמֶר קַח נָא אֶת בְּנֶךְ אֶת יְחִידְךָ אֲשֶׁר אֶהְיֶה אֹתוֹ וְצָחֵק וְלֶךְ לְךָ אֶל אֶרֶץ הַמִּצְרַיִם וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אֶחָד הַהָרִים אֲשֶׁר אָמַר אֵלַי... וַיִּקָּם וַיֵּלֶךְ אֶל הַמְּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים. בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיֵּשֶׂא אֲבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיֵּרָא אֶת הַמְּקוֹם מְרֻחָק... וַיָּבֵאוּ אֶל הַמְּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים וַיִּבֶן שָׁם אֲבְרָהָם אֶת הַמִּזְבֵּחַ... וַיִּקְרָא אֲבְרָהָם שֵׁם הַמְּקוֹם הַהוּא ה' יִרְאֶה...²⁶

התורה שבעל פה, בגמרא ובמדרש, מבארת כי פסוקים אלו מגלים לנו רבדים עמוקים ביותר ביחסנו להר בית ה'.

אברהם אבינו הוא האדם הראשון עליו התורה מספרת, כי מחפש, מבקש ומוצא את מקומו של בית המקדש. הוא הראשון עליו נאמר שהקריב קרבן "לעולה". עם זאת, התורה רומזת לנו בלשונה כי אין זו הפגישה הראשונה עם מקום זה, כדברי המדרש:

מזבח לא נאמר, אלא המזבח, כלומר המזבח המיוחד ששם הקריבו קין והבל, ונח ובניו, הוא אשר הקריב עליו אדם הראשון פר הודאה.²⁷

---

26. בראשית כב, ב-ד.

27. מדרש שכל טוב פרשת וירא. וכפי שהראנו כבר בפרק הקודם, 'תחילת האנושות'.

חיפוש זה של אברהם אחר מקום ההתגלות, מתרחש בצורה פלאית, כדברי המדרש:

אמר לו: רבון כל העולמים, באיזה הר אמרת לי? אמר לו: בכל מקום שתראה את כבודי עומד וממתין לך שם.²⁸

לעיתים נדמה, שהקשר שלנו למקדש מתחיל על ידינו: אנו אלו שפונים אל ה'. מחדש לנו המדרש, כי הקב"ה מדגיש לאברהם - שהוא כבר מחכה לו שם. כביכול, ה' יתברך מעוניין בקשר עוד יותר מאיתנו. חז"ל מחדשים יסוד זה גם לגבי הציפיה למשיח:²⁹ "שמא תאמר, אנו מחכים והוא אינו מחכה, תלמוד לומר: ולכן יחכה ה' לחננכם ולכן ירום לרחמכם".³⁰

אף לגבי הקשר בין ה' לישראל המופיע מדי יום בתפילה, אומרים חז"ל:³¹ "בשעה שהקדוש ברוך הוא בא בבית הכנסת ולא מצא בה עשרה מיד הוא כועס, שנאמר: מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה..."³² אכן, מחכים אנו לה', אך זאת יש לדעת: הוא, מחכה עוד לפנינו...

ממשיך המדרש:

ביום השלישי הגיעו לצופים, וכיון שהגיעו לצופים ראה כבוד השכינה עומד על גבי ההר.³³

28. פרקי דרבי אליעזר פרק ל. מדרש המיוחס לתנא רבי אליעזר בן הורקנוס, תלמידו של רבן יוחנן בן זכאי, ורבו המובהק של רבי עקיבא.

29. סנהדרין צז ע"ב.

30. ישעיה ל, יח.

31. ברכות ו ע"ב.

32. ישעיה נ, ב.

33. פרקי דרבי אליעזר שם.

"צופים" זה - הוא הר הצופים אותו אנו מכירים היום, זוהי הנקודה הרחוקה ביותר ממנה ניתן לראות את המקדש.³⁴

בהבנה בסיסית, המדרש עוסק ב'תיאור מקום': ממקום זה אברהם משקיף אל מקום המקדש אותו הוא מבקש. אך במבט עמוק יותר, בעומק 'תיאור מקום' זה יש 'תיאור אופי': תיאור מהותי של עבודת ה' הדבוקה וחושקת במקדש, עבודת ה' של ציפיה תמידית אל מקום התגלות השכינה. להלכה נפסק גם כן, לגבי הרואה את מקום המקדש בזמן שהוא חרב:

...אחד הרואה, כיון שהגיע לצופים - קורע, וקורע על מקדש בפני עצמו ועל ירושלים בפני עצמה.³⁵

בהר הצופים מושרש קישור עמוק של ציפיה לשכינה. קישור המתחיל על ידי ראייה וממשיך ומשפיע על כל התנהגותו של האדם. אחרי החורבן, דווקא מקום זה מבטא בעיני חכמים ור' עקיבא את יחסם למקדש:

וכבר היה רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע ורבי עקיבא מהלכין בדרך... שוב פעם אחת היו עולין לירושלים, כיון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם. כיון שהגיעו להר הבית ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים התחילו הן בוכין ור' עקיבא מצחק...³⁶

"רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה" - שני נשיאי העם, ועמהם "רבי יהושע ורבי עקיבא" - הרב הלוי והתלמיד מרא דמרד בר כוכבא, "עולין לירושלים". ברגע

34. על פי רש"י ברכות מט ע"ב ד"ה אם עבר צופים.

35. מועד קטן כו ע"א; שולחן ערוך אורח חיים סימן תקסא סעיף ב.

36. תענית כד ע"א.

"שהגיעו להר הצופים, קרעו בגדיהם". מהר הצופים - צופים! צופים לעבר בית המקדש ומצפים לישועה. וכשרואים חורבן, כשהציפיה לא מתממשת - קורעים, קורעים את הבגדים, קורעים את הלב.

הראשון שעומד שם, צופה ומצפה - זהו אברהם אבינו.

מדרש 'פרקי דרבי אליעזר' מתאר מראה מיוחד במינו אותו ראה אברהם מן ה'צופים':

...וכיון שהגיעו לצופים - ראה כבוד השכינה עומד על גבי ההר, שנאמר: ביום השלישי וישא אברהם את עיניו וירא את המקום, ומה ראה? עמוד של אש עומד מן הארץ ועד השמים...

כשנמצאים על הר הצופים בעת השראת שכינה - רואים התגלות. זהו החיבור בין שמים לארץ.

יש לדייק דיוק חשוב בפשט הפסוקים: בציווי ה' אל אברהם נאמר שה' יראה לו את ההר המיועד - "עַל אֶחָד הַהָרִים אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ",³⁷ אך בהשתלשלות הדברים בפועל, לא נאמרה כל אמירה שכזו לאברהם. כיצד, אם כן, ידע אברהם את המקום? על כך משיב המדרש: "אמר לו: בכל מקום שתראה את **כבודי עומד וממתין לך שם**". ואכן, אברהם אבינו רואה!

תיאורם של חז"ל את כבוד השכינה אותו ראה אברהם על ההר: עמוד אש מן הארץ ועד השמים - איננו סתמי. זהו המקום שבו שמים וארץ נושקים זה לזה. המקום של שיא החיבור בין הגשמי והרוחני. אמנם, בעתיד, הכבוד במקום

---

37. בראשית כב, ב.

הזה יופיע בצורה של בית ה', אך בפעם הזו, הפעם הראשונה שהנשיקה הזו מופיעה, "ישקני מנשיקות פיהו", היא מופיעה בצורה של עמוד אש המחבר ארץ ושמים. שני דורות לאחר מכן, אותו מקום יראה לנכדו, בצורה של "סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה"³⁸, סולם המחבר שמים וארץ.

השתחויה והקרבה

ה'פרקי דרבי אליעזר', ממשיך ומגדיר את מרכז הכובד של עבודת ה' בבית המקדש, לאור מעשיו של אברהם אבינו במקום הזה:

ר' יצחק אומר: הכל לא נברא אלא בשביל השתחויות, אברהם לא יצא מהר המוריה אלא בזכות השתחויה, שנאמר: "ונשתחוה ונשובה אליכם..."³⁹ בית המקדש לא נברא אלא בזכות השתחויה, שנאמר: "רוממו ה' אלהינו והשתחוה להדום רגליו"³⁹.

מהי עבודת ה' הנעשית על הר הבית? השתחויה. עוד לפני שעולים להר המוריה, מכריז אברהם: "וְאָנִי וְהַנֶּעַר נִלְכָּה עַד כֹּה וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנִשְׁוֹבָה אֵלֵיכֶם"⁴⁰. זהו הדבר העיקרי שאברהם ויצחק פעלו שם, הם השתחוו.⁴¹

הר המוריה הינו מקום כה חשוב, דווקא משום שיש בו השתחויה. ההשתחויה מבטאת הודאה, אך יותר מכך - היא מבטאת ביטול האישיות בתוך ההתגלות האלהית האינסופית. כשאנו משתחוים אנו מתבטלים לחלוטין, אנו הופכים

38. בראשית כה, יב.

39. תהילים צט, ה.

40. בראשית כב, ה.

41. הלא בסופו של דבר את יצחק הוא לא הקריב, אלא את האיל.

להיות חלק מהכללות העולמית. במקום של חיבור שמים וארץ, של הודאה לריבונו של עולם, במקום הזה - יש ביטול של ה"אני" בתוך השכינה. האדמו"ר הזקן מתאר ביטול זה בלשונו המלהיבה:

על ידי התבוננות בגדולת אין סוף ברוך הוא דכולא קמיה כלא ממש חשיב⁴² - תתלהט ותתלהב הנפש ליקרת פאר גדולתו, ולאסתכלא ביקרא דמלכא, כרשפי אש שלהבת עזה העולה למעלה וליפרד מהפתילה... שנאחזת בהן... ואחר כך באה לידי כלות הנפש ממש, כמו שכתוב: "גם כלתה נפשי"⁴³.

כשנר קטן נכנס לתוך מדורה - הוא הופך להיות חלק מהמדורה, העצמיות שלו מתבטלת. כך נשמת האדם - "נר ה' נשמת אדם"⁴⁴, עולה אל אינסופיותו יתברך באהבה ותשוקה גדולים, ונבלעת במקורה.

מציאנו עד כה במאמרינו, שלבית המקדש ישנן שתי מגמות: מגמה אחת, היא ההקרבה על המזבח, אשר במקומו הקריבו עוד מראשית האנושות; ומגמה שניה, היא ההשתחויה - הביטול וההתכללות באורו יתברך.

להבנת עומק סוד ההקרבה, נתבשם מעט מדברי הרשב"י בזהר הקדוש (מתורגם):

רְבִי חִזְקִיָּה הֵיךָ מְצוּי לְפָנַי רְבִי שְׁמַעוֹן. אָמַר לוֹ: זֶה שְׁנִקְרָא קֶרְבָּן - קְרוֹב הֵיךָ צְרִיךְ לְהִיטֵל, אוֹ קְרִיבוּת, מֵהַ זֶה קֶרְבָּן? אָמַר לוֹ: הֵרִי זֶה יְדוּעַ לְחֶבְרִים, קֶרְבָּן הוּא מְאוֹתָם הַכְּתָרִים הַקְּדוּשִׁים שְׁנִקְרָבִים

42. בתרגום חופשי: שהכל לפניו חשוב כלא ממש.

43. תניא ליקוטי אמרים פרק נ.

44. משלי כ, כז.

כְּלָם כְּאֶדָּה וְנִקְשְׁרִים זֶה עִם זֶה עַד שְׁכָלָם נַעֲשִׂים אָחָד, בְּיַחְדָּה שְׁלָם,
לְתַקֵּן אֶת הַשֵּׁם הַקְּדוֹשׁ כְּרָאוּי. זֶהוּ שְׁכָתוּב: קִרְבָּן לַה'. קִרְבָּן שֶׁל
אוֹתָם כְּתָרִים קְדוֹשִׁים - לַה' הוּא, לְהַתְתֵּקֵן הַשֵּׁם הַקְּדוֹשׁ וּלְיַחְדָּה
כְּרָאוּי, כְּדֵי שְׂיִמְצָאוּ רַחֲמִים בְּכָל הָעוֹלָמוֹת. וְהַשֵּׁם הַקְּדוֹשׁ שֶׁהִתְעַטֵּר
בְּעִטְרוֹתָיו לְבִשָּׁם אֶת הַכֹּל, וְכָל זֶה כְּדֵי לְעוֹרֵר רַחֲמִים...⁴⁵

הזוהר מלמדנו, שהקרבתו אינו עניינו רק לקרב אותנו לה' יתברך, כפי שניתן
היה לחשוב. הקרבן מקרב את כל האורות העליונים אחד לשני, ואז המציאות
כולה, עד לזו הבהמית, הצמחית והדוממת, כולה מתחברת ומתאחדת.

רבי במסכת אבות מלמדנו: "דע מה למעלה ממך",⁴⁶ האדמו"ר הזקן - רבי
שניאור זלמן מלאדי, וכן בעל 'נפש החיים' - רבי חיים מוואלז'ין: דורשים את
המשפט בפסיקת מחודש: "דע מה למעלה - ממך!" כלומר, הפעולות שלנו
משפיעות למעלה, ה'למעלה' משתנה ומתקדם דווקא מאיתנו: כשהיהודי
מקריב את הבהמה, הצומח והדומם - הרי הוא מנענע את כל הספירות
העליונות, מחבר הכל אחד אל אחד. חיבור זה בעולמות עליונים, מאיר ומברך
את העולם כולו, כדברי הרב חיים כהן ה'חלבן':

החיבור והקירוב של כל האורות, "עד דאתעבידו כלהו חד ביחודא
שלים", גורם לשמו של הקב"ה שיהיה שלם ומלא, כלומר הוא
פועל פעולה עליונה ונשגבה מאוד בעולמות העליונים, בבחינות

45. זוהר כרך ג (ויקרא) פרשת ויקרא דף ה עמוד א: "האי דאקרי קרבן קירוב מנעי ליה או קירובות, מאי
קרבן, אמור ליה הא ידע הוא לגבי חברייה קרבן מאינון כתרין קדישין, דמתקרבי כלהו כחדא ומתקשרין
דא בדא עד דאתעבידו כלהו חד ביחודא שלים לאתקנא שמא קדישא כדקא חזי ההוא דכתיב קרבן
ליי קרבן דאינון כתרין קדישין ליי הוא לאתקנא שמא קדישא וליחודא ליה כדקא יאות בגין דישתכחו
רחמין בכלהו עלמין, ושמא קדישא יתעטר בעטרוי לאתבסמא כלא וכל דא בגין לאתערא רחמי..."

46. אבות פרק ב משנה א.

47. נפש החיים שער א פרק ד.

העליונות של אורותיו של הקב"ה. שרשים אלה הם השרשים לכל התפשטות הברכה במציאות כולה. ובשעה שאורות אלה נמצאים בשלמות וייחוד שלם, כל המציאות נשטפת באורם הזך והעצום.⁴⁸

לאמיתו של דבר, זו היא מהותה של כל עבודתנו, עבודת ה'.

רבנו הרמ"ק ז"ל מסביר, שכל עבודת ה' שלנו, גם היא פועלת בעניין הזה. הקרבנות הם בעצם בניין אב לכל עבודת ה' שלנו בעולם הזה:

אמנם הספירות הם צינורות ואמצעים להמשיך הטוב דרך במ... ולכן צריך לייחד ולקשר הספירות ולתקנם, כדי שתתיישרנה לקבל שפע אינסוף וטוב. ונמצא כי המתקן הצינורות וסיבות אמצעיות האלו וגורם שיוכלו לקבל טובו ושפעו של האינסוף, הוא העובד אותו ועושה רצונו... באופן כי היודע לתקן המידות בכוונת המצוות והתורה והתפילה, לקשרם וליחדם ולהכינם לקבל שפעו וטובו, הוא עובד לאינסוף, הגם שאינסוף אינו מקבל תועלת מעבודתנו... ולכן בכל תפילותינו ובלימוד התורה והמצוות שאנו עושים, אנו אומרים תחילה: 'לייחדא קודשא בריך הוא ושכינתיה', והעניין, לומר כי אין כוונתנו בבקשתנו בקיום המצוות לתועלת והנאת עצמנו, כי אם לצורך גבוה, דהיינו – לייחד ולתקן המידות העליונות, כדי שיבוא אליהם שפע אינסוף, ומהם ישתלשל וירד השפע לכל העולמות. ונמצא העובד בדרך זו – הרי הוא כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס, וזכותו גדול מאוד, ומפורש בזוהר ותיקונים בכמה מקומות.⁴⁹

48. טללי חיים ויקרא עמוד סח.

49. אילימה, מעיין א, תמור א, פרק ב.

פרק ג . יצחק אבינו

ובמקדש נעקד יצחק אבינו, שנאמר: "ולך לך אל ארץ המוריה", ונאמר בדברי הימים: "ויחל שלמה לבנות את בית ה' בירושלים בהר המוריה אשר נראה לדויד אביהו, אשר הכין במקום דויד בגרן ארנן היבוסי"⁵⁰... ומסורת ביד הכל, שהמקום שבנה בו דוד ושלמה המזבח בגורן ארוונה - הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח ועקד עליו יצחק.⁵¹

הרמב"ם מונה את ההיסטוריה של מקום המזבח במקדש כבר מראשית שושלת האנושות: אדם, נח, קין והבל. על אף שיבוש הסדר הכרונולוגי, הרמב"ם בוחר להתחיל את סיפור מקום המקדש, דווקא מאחד האירועים המכוננים בתולדות ההיסטוריה היהודית: עקידת יצחק.

נדייק בלשונו ה'זהב' של הרמב"ם: "ובמקדש נעקד יצחק". טמון בלשונו פלא גדול: במקדש נעקד יצחק? וכי קיים היה מקדש בזמנו?! לכאורה צריך היה לכתוב: במקום המקדש נעקד יצחק אבינו. ידוע ומפורסם שכל מילה בלשון הרמב"ם מדויקת מאד, ומדוע כאן כתב הרמב"ם בניסוח מופלא שכזה? אכן הרמב"ם התכוון ללשונו, ומבטא כאן אמירה מדויקת ויסודית: יש קשר עצמי בין המקדש לעקידת יצחק, וליתר דיוק: עקידת יצחק במקום בו יבנה המקדש - מגדירה עבורנו את מהות המקדש עצמו. מסירות הנפש של עם ישראל בשביל הקב"ה - היא היא המקדש. כשמשפחה ישראלית נכנסת למקום המקדש, האב מצביע ואומר לבנו: 'במקום הזה נעקד סבא!'

50. דברי הימים ב ג, א.

51. רמב"ם הלכות בית הבחירה פרק ב הלכות א-ב.

כשהיודי עולה לבית המקדש הוא צריך להרגיש, לחשוב ולחוות שהמקום הזה הוא המקום שבו נעקד אבי האומה. זו ההגדרה של המקדש: מסירות הנפש של האומה הישראלית לבוראה. אמנם, בסופו של דבר יצחק לא נעקד, אך עצם מציאות הרצון שהיה לו לכך - היא העיקר.

עניין זה רמוז בשם המיוחד אשר ניתן למאורע: **"עקידת יצחק"**. מדוע הוא נקרא עקידה? הרי בציוויו של ה' לאברהם לשון זו כלל אינה מופיעה! למעשה, ביטוי זה אכן מופיע, במימוש בפועל של אברהם ויצחק: **"ויעקוד את יצחק בנו"**. מה משמעות תוספת זו שאינה מופיעה בציווי ה'? בשאלה זו עוסק המדרש:

אמר רבי יצחק: בשעה שבקש אברהם לעקוד את יצחק בנו, אמר לו: 'אבא, בחור אני וחוששני שמא יזדעזע גופי מפחדה של סכין ואצערך, ושמא תפסל השחיטה ולא תעלה לך לקרבן - אלא **כפתני יפה יפה'**. מיד: **"ויעקוד את יצחק"** - כלום יכול אדם לכפות בן שלשים ושבע (נוסח אחר: בן עשרים ושש) שנה אלא לדעתו.⁵²

יצחק חושש, שמחמת תנועתיו הוא יצער את אביו או יפסול השחיטה, לכן הוא דואג! מתוך הרצון הזה, מתוך המסירות נפש הזאת, יש לנו בית מקדש.

אכן, אופי זה של מסירות נפש מוצאים אנו בעבודת הקרבנות, כדברי 'ספר החינוך' בשם הרמב"ן:

...כי בעבור שמעשה בני אדם נגמרים במחשבה ובדבור ובמעשה, צווה השם יתברך כי כאשר יחטא יביא קרבן ויסמוך עליו ידיו -

---

52. בראשית רבה פרשה נו.

כנגד המעשה, ויתודה בפיו - כנגד הדיבור, וישרוף באש הקרב והכליות - שהם כלי המחשבה והתאווה, וכרעיים - כנגד ידיו ורגליו של אדם העושים כל מלאכתו, ויזרוק הדם על המזבח - כנגד דמו בנפשו. כדי שיחשוב אדם בעשותו כל אלה כי חטא לאלהים בגופו ונפשו, וראוי לו שישפך דמו וישרף גופו, לולי חסד הבורא שלקח ממנו תמורה וכופר - הקרבן, שיהיה דמו תחת דמו, נפש תחת נפש, וראשי אברי הקרבן כנגד ראשי אבריו, והמנות - להחיות בהן מורי התורה שיתפללו עליו.

ובקרבן עזאזל... בשעיר החי הנושא כל העוונות, יראו רמז, כי החוטא שעוונותיו מרובין... לא יראו בטובה לעולם... כמעשה השעיר בנשאו רבוי עוונות כל ישראל יושלך לגמרי אל ארץ גזירה... להודיע דמיון החוטא הגמור כי כן יאבד... למען ילמדו ויקחו מוסר וייטיבו דרכיהם.⁵³

כאשר האדם מביא קרבן - הוא מחוייב להפנים כי הוא בעצמו ראוי היה להיות הקרבן, החוטא הוא הזקוק להשתלח לעזאזל. כאן מתגלים הרחמים האלהיים המרובים: במקום שהאדם יקבל את עונשו, עומק הכליון מופיע דווקא על הקרבן שלו. לכן אנחנו סומכים את ידינו על הקרבן, אנו מעבירים את כל ישותנו אליו. כשאנחנו מקריבים קרבן - כל מהותינו נמצאת בקרבן. יצחק הוא 'אב טיפוס' של אדם המקריב את עצמו לה'. הוא שגילה את סודו של המקדש, ולכן, ראשית סיפור המקדש - ממנו.

ראינו עד כה, כי מקום המקדש הוא מקום העקידה, מקום מזבחותיהם של נח, קין והבל ואדם הראשון. זהו המקום ממנו נברא העולם. כשאנו עומדים בבית

---

53. ספר החינוך מצוה צה.

המקדש ישנה חווית חיבור של כל הדורות כולם, בתשוקתם לקרבה ודבקות בה'. המקדש הוא הממוצע המקרב ומחבר בין האנושות לבין האלהים.

יצחק וההר: ארבעה מפגשים

למדנו על הקשר העמוק אשר התגלה בין יצחק למקום המקדש בשעת העקידה. קשר שמגדיר לדורות את אופי הפגישה עם האלהים: מסירות נפש מצידנו, ורחמים רבים מצידו יתברך. זוהי אמנם הפגישה היחידה בה התורה מספרת בפירוש שהתרחשה בהר המוריה, אך חז"ל מספרים לנו על שלש פגישות נוספות, עמוקות ומלאות הוד - הנפרשות בשלבים מרכזיים בחייו של יצחק.

התורה בספר בראשית מספרת על המפגש הראשוני בין יצחק לרבקה, אשתו לעתיד, שהתרחש דווקא בשדה: "ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב".⁵⁴ את משמעות הדברים מפרשת הגמרא במסכת פסחים:

ואמר רבי אלעזר: מאי דכתיב "והלכו עמים... אל הר ה'..."? ; לא

כיצחק שכתוב בו שדה, שנאמר: "ויצא יצחק לשוח בשדה".⁵⁵

הפגישה הראשונה של יצחק ורבקה המובילה להקמת ביתם מתקיימת במקום העקידה. כבר דרש רבי עקיבא: "איש ואשה, זכו - שכינה ביניהן"⁵⁶ - הקשר הזוגי מיוסד על נוכחות אלהית. במעמד זה, אופיה של ההתגלות בהר מופיעה דווקא בהקשר הזוגי.

מדרש תהלים מתאר לנו את הרקע לפגישה זו:

54. בראשית כד, סג.

55. פסחים פח ע"א.

56. סוטה יז ע"א.

”והדרך על בניהם” – זה יצחק ורבקה, שנאמר: ”ויצא יצחק לשוח בשדה”, והיתה רבקה באה עם אליעזר, וכיון שראתה אותו רבקה – ראתה אותו הדור ביותר, לבוש ומעוטף בציצית, ודמותו כמלאך אלהים.⁵⁷

יצחק מנכיח בפגישה את קישורו לעולמות העליונים, אך מתוך חיבור עמוק לעולם הזה; כדוגמת קדושת הציצית הנעלית כל כך ומקורה ממדרגת כסא הכבוד, אך יורדת, מתפלשת ומתקשרת בפתיליה לעולמות התחתונים. זוהי משמעות התיאור של חז”ל את יצחק, מחד כ”מלאך אלהים”, ומאידך ”מעוטף בציצית”. בהר המוריה – מקום חיבור ארץ ושמים, מתחברים יצחק – העולה התמימה, ורבקה – הצדקת היוצאת מבית הרשע, בת ואחות לרמאי ארם. במקום הזה היא רואה אותו, והיא מופתעת ומפחדת,⁵⁸ כדברי חז”ל במדרש:

”ותשא רבקה את עיניה ותרא את יצחק” – אמר רב הונא: צפת (ראתה) שידו שטוחה בתפלה, אמרה: ’ודאי אדם גדול הוא’, לכך שאלה עליו... ”ותאמר אל העבד”, ר’ חייא אמר: ראתה אותו הדור ותוהא מפניו.⁵⁹

רבקה רואה את גדולתו של יצחק ממבט ראשון, היא תוהא, נופלת מהגמל בענווה, מבררת מי הוא אותו ’מלאך אלהים’, ומתכסה בצניעות. ממקום גילוי שכנה זה, חוזרים הם לאוהל ”שרה אמו” ונישאים.

יצחק ורבקה בונים את ביתם, ומצפים לבניין שלם – ל”זרע אנשים”. במשך

57. מדרש תהילים מזמור צ.

58. עיין על כך בדברי הנצי”ב בפירושו העמק דבר במקום.

59. בראשית רבה פרשה ס.

שנים רבות הם אינם זוכים לכך, וישועתם מגיעה מאותו מקום אלהי של ראשית אהבתם:

ר' יהודה אומר: עשרים שנה היתה רבקה עקרה, ולאחר עשרים שנה לקח יצחק את רבקה, והלך להר המוריה למקום שנעקד שם, והתפלל עליה על הריון הבטון, ונעתר לו הקב"ה שנאמר: "ויעתר לו ה'".⁶⁰

הפגישה השנייה בין יצחק לה' במקום גילוי שכינתו, לפי שיטת רבי יהודה, היא התפילה על הבנים לזרע של קיימא. כשם שיצחק התפלל במקום הזה על הזיווג שלו, כך הוא ממשיך ומתפלל במקום זה על פרי בטן. אך בתאור המדרש את המקום, הוא לוקח אותנו אחורה עוד יותר במהלך שנותיו של יצחק: "למקום שנעקד שם". אין זו רק הגדרת מקום גאוגרפי, זו הגדרה מהותית. דווקא במקום בו הוא נעקד, בו הוא נקשר לה', הוא המקום בו התפלל על זיווגו ונענה, והוא המקום בו התפלל על הזרע, על בניית עם ישראל, "ויעתר לו ה'".

המפגש המסכם של יצחק עם הר המוריה אותו מתארים לנו חז"ל, הוא גם המפגש המסכם של חייו, בהענקת הברכה לבניו לפני מיתתו:⁶¹

וכן אתה מוצא ביצחק: שראה אותו בנוי וראה אותו חרב, וחזר וראה אותו בנוי, שנאמר: "ראה ריח בני" – הרי בנוי, "כריח שדה" – הרי חרב, "אשר ברכו ה'" – בנוי ומשוכלל לעתיד לבוא, שנאמר: "כי שם צוה ה' את הברכה חיים".⁶²

60. פרקי דרבי אליעזר, פרק לא.

61. ספרי דברים פרשת וזאת הברכה שוב.

62. תהילים קלג, ג.

פגישה זו מתרחשת שישים ושלוש שנים לאחר קודמתה, כשיצחק עצמו כבר בן מאה עשרים ושלוש. נשארו לו ליצחק רק ארבע שנים להשתוות לגיל אמו שרה, אשר חיה מאה עשרים ושבע שנה, ולכן הוא קורא לעשו הבכור לברכו. רבקה שומעת את דבריו ומדריכה את יעקב כיצד ללכת ולקבל את הברכה בעצמו. לפני שיצחק מתחיל את הברכות, התורה מתארת תיאור מיוחד במינו:

וַיֵּשֶׁק לוֹ וַיֵּרַח אֶת רֵיחַ בְּגָדָיו וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר רְאֵה רֵיחַ בְּנֵי כְרִיחַ שְׂדֵה אֲשֶׁר בָּרַכּוּ ה'.⁶³

המדרש דורש את הביטוי "ראה ריח בני" - כמסמל את בניין המקדש. ה"ריח" אותו מדגישה התורה, רומז למציאות עליונה, כדברי רש"י במקום: "מלמד שנכנס עמו ריח גן עדן". זהו המקום של ריח הקטורת, שיש בו ריח עמוק מן העולם הבא המופיע במקדש בבניינו.

את הביטוי "שדה", לעומת זאת, מבינים חז"ל כמסמל את החורבן. שדה מסמל חורבן, חוסר בניין - "ציון שדה תחרש". אשר ברכו ה' - בנוי ומשוכלל לעתיד לבוא שנאמר: "כי שם צווה ה' את הברכה חיים עד העולם". זוהי הברכה האלהית השורה במקום, הברכה הנצחית.

דרך הברכות הניתנות ליעקב, מלמד אותנו יצחק אבינו, כי המקום הזה הוא מקום של בנייה, של חורבן, ושל בנייה מחודשת ומשוכללת. הוא מנחם אותנו, וממלא אותנו תקווה ואמונה, על אף קשיי החורבן, "קווה אל ה' חזק ויאמץ ליבך וקווה אל ה'!"⁶⁴

63. בראשית כז, כז.

64. תהילים כז, יד.

פרק ד . יעקב אבינו

הגילוי

ליעקב ישנו מעמד מיוחד בין האבות: הבחור שבאבות,⁶⁵ הנבחר מכולם, וכך גם המעמד הייחודי במקום המקדש - אליו הוא זוכה:

וַיִּפְגַּע בְּמָקוֹם וַיְלֵן שָׁם כִּי בָא הַשֵּׁמֶשׁ וַיִּקַּח מֵאֲבְנֵי הַמָּקוֹם וַיִּשֶׂם מְרֹאֲשֵׁתָיו וַיִּשְׁכַּב בְּמָקוֹם הַהוּא. וַיִּחְלֶם וַהֲנֵה סֶלֶם מֵצֶבֶת אֶרְצָה וְרֹאשׁוֹ מִגִּיעַ הַשָּׁמַיְמָה וַהֲנֵה מְלֶאכִי אֱלֹהִים עֲלִים וַיְרִידִם בּוֹ. וַהֲנֵה ה' נֹצֵב עָלָיו...⁶⁶

אין מדובר כאן על מקום סתמי, וכדברי רש"י:

ויפגע במקום . לא הזכיר הכתוב באיזה מקום אלא במקום הנזכר במקום אחר, הוא הר המוריה, שנאמר בו: "וירא את המקום מרחוק".⁶⁷

אברהם ויצחק היו במקום זה במאמץ נשגב מבחינתם, ובכל זאת דווקא יעקב הוא שזכה במקום הזה לגילוי אלהי יוצא מגדר הרגיל. חז"ל מסבירים שיעקב לא היה רק סביל ביחס לגילוי האלהי במעמד זה, אדרבה, הוא ייסד בו פעולה רוחנית - לדורות:

יעקב תקן תפלת ערבית - שנאמר: "ויפגע במקום וילן שם", ואין פגיעה אלא תפלה, שנאמר: "ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי".⁶⁸

65. בראשית רבה פרשה עו: "הבחור שבאבות זה יעקב, שנאמר (תהלים קלה): כי יעקב בחר לו יה."

66. בראשית כה, יא-ג.

67. שם כב, ד.

68. ברכות כו ע"ב.

זוהי אולי ההכנה להתגלות הגדולה לה זכה במהלך הלילה. הרב קוק זצ"ל מסביר בספרו 'עין אי"ה', שתפילת ערבית ייחודית היא ביותר, לעומת שאר תפילות היום. יש בה סגולה עליונה להביא לגילויים גדולים וגבוהים, שלא כתפילות שחרית ומנחה:

...יסוד מטרת תפילת ערבית הוא, שתצא הפעולה ביחידים הראויים לכך לשלימות נשגבה נעלה מדרכי הטבע, בחלומות אמתיים ומחזות קדושים ולפעמים נבואיים.⁶⁹

עם זאת, מוצאים אנו דמיון יסודי בין ההתגלויות במקום הזה: כשם שבסיפור העקידה ראה אברהם את השכינה במקום הזה מחברת שמים וארץ,⁷⁰ כך נכדו רואה "סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו".

מהו "סולם" זה? בוודאי יש בו משמעות פנימית, והוא מהווה משל לדבר מהותי, כדברי הרצי"ה:

"והנה סולם **מוצב ארצה**", אל הארץ, מן השמים. סולם שמקשר בין שמים וארץ, מציאות מיוחדת... יעקב הוא כלל ישראל, ענין מיוחד. קישור שמים וארץ, וארץ ושמים. ומתוך זה התגלות אלהית מיוחדת.⁷¹

הסולם - אינו אובייקט סתמי וחיצוני, הוא מתגלה באופן מיוחד ליעקב, ובדיוק במקום המקדש. יעקב מסמל את כנסת ישראל, הנקראת על שמו 'ישראל',

69. עין אי"ה ברכות א, פרק ד פסקה ד.

70. לפי הסבר ה'פרקי דרבי אליעזר' לעיל.

71. מתוך התורה הגואלת חלק ב', בראשית, וישב, שיחה ממוצש"ק פר' וישב - כ"ד כסלו התשל"ט.

וזוהו עניינה - החיבור. המקדש הוא המקום בו ישראל מתעצמים בחיבור הזה, ומופיעים אותו על העולם כולו.

הרצי"ה עומד כאן על דיוק יסודי: הסולם "מוצב ארצה" - כלומר הוא איננו צומח מן הארץ, אלא מוצב שם מן השמים, הוא יורד מהשמים לארץ. בית המקדש מוצב ארצה בעולם הזה, בנוי ועשוי מחומר, ואינו נשאר רוחני, שמימי, ובכל זאת - "מלאכי אלהים עולים ויורדים בו". הם לכאורה, אינם צריכים את הסולם, הם יכולים להגיע למעלה בצורות אחרות! אך מחדשת התורה שלא כך הוא הדבר, וכפי שממשיך ומסביר הרצי"ה:

"ומלאכי אלהים עולים ויורדים בו". לכאורה, מלאכים בשמים, והיה מתאים לומר: יורדים ואחר כך עולים. אבל כאן בסולם הזה, המלאכים עולים, ולא מאבדים את הקשר עם הארץ.

כיון שהסולם הוא בית ה' - גם מלאכי אלהים עולים ויורדים בו, ושואפים דרכו - דרך מקום החיבור בין ארץ לשמים - לקרבת אלהים.

ממשיכה התורה ומרחיבה עוד יותר את החידוש: לא רק שמלאכי אלהים משתמשים בסולם זה, אלא גם: "והנה ה' ניצב עליו". אך הביטוי 'עליו' איננו ברור - על מי מדובר? ניתן לומר ש'עליו' מכוון אל הסולם בו עלו וירדו המלאכים, אך גם ניתן לומר שהוא מכוון אל יעקב אשר הוא הנושא הבסיסי של הדיבור. באמת מצינו בכך מחלוקת בדברי חז"ל:

ר' חייא רבה ור' ינאי, חד אמר: "עליו" - על סולם, וחד אמר: "עליו" - על יעקב... למאן דאמר "עליו: על יעקב" מי מתקיים עליו? א"ר יוחנן: ...הצדיקים - אלהיהם מתקיים עליהם, שנאמר: "והנה ה' ניצב עליו ויאמר אני ה' אלהי אברהם".⁷²

72. בראשית רבה פרשה סט.

לאחר הגילוי

וַיִּקְרָא יַעֲקֹב מִשְׁנֵתוֹ וַיֹּאמֶר אֲכֹן יֵשׁ ה' בְּמִקְוֹם הַזֶּה וְאֲנִי לֹא יָדַעְתִּי.
וַיִּירָא וַיֹּאמֶר מִה נֹרָא הַמִּקְוֹם הַזֶּה אֵין זֶה כִּי אִם בֵּית אֱלֹהִים
וְזֶה שַׁעַר הַשָּׁמַיִם. וַיִּשְׁכַּם יַעֲקֹב בְּבִקְרָו וַיִּקַּח אֶת הָאָבֶן אֲשֶׁר שָׁם
מִרְאֲשֵׁתוֹ וַיִּשֶׂם אֹתוֹ מַצְבֵּה וַיִּצַק שֶׁמֶן עַל רֹאשָׁהּ. וַיִּקְרָא אֶת שֵׁם
הַמִּקְוֹם הַהוּא בֵּית אֵל... וַיֵּדֶר יַעֲקֹב נֶדֶר לֵאמֹר אִם יִהְיֶה אֱלֹהִים
עִמָּדִי... וְהָאָבֶן הַזֶּה אֲשֶׁר שָׁמַתִּי מַצְבֵּה יִהְיֶה בֵּית אֱלֹהִים...⁷³

יעקב מתעורר משנתו הנבואית ומיד קובע: "יש ה' במקום הזה!", אמנם מקומו של ה' בכל, אבל המקום בו יש גילוי אלוקות הוא כאן: "אין זה כי אם בית אלהים וזה שער השמים".

השימוש של יעקב במושג "בית אלהים" אינו מובן, שהרי כלל לא עמד שם בית בזמנו. חז"ל מבינים שיש לביטוי זה משמעות מהותית ביחס לתיאור בית המקדש:

ואמר רבי אלעזר: מאי דכתיב "והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלהי יעקב וגו' "⁷⁴ "אלהי יעקב" ולא אלהי אברהם ויצחק? אלא: לא כאברהם שכתוב בו הר, שנאמר: "אשר יאמר היום בהר ה' יראה", ולא כיצחק שכתוב בו שדה, שנאמר: "ויצא יצחק לשוח בשדה", אלא כיעקב שקראו בית, שנאמר: "ויקרא את שם המקום ההוא בית אל"⁷⁵...

73. בראשית כח, טז-כב.

74. ישעיה ב, ג.

75. פסחים פח ע"א.

כל אחד מן המושגים: הר, שדה, בית - מתאר מציאות חיים אחרת, התנהלות משמעותית אחרת.

אברהם נמצא בזמן שכל העולם מלא אלילות, 'היה כל העולם מעבר אחד, ואברהם מצד שני'.⁷⁶ לכן, הוא קורא למקום המקדש: הר, המבטא תהליך של פריצת דרך, טיפוס ועליה על הר האמונה מול כל האלילות. יצחק קורא למקדש: שדה, באשר תפקידו להמשיך בנתיב של אברהם, שהוא כבר כשדה - נחרש, עובד והוכשר להוציא פירות. עליו מוטל להמשיך ולפתח את דרך אביו.

אבל גם אברהם וגם יצחק נמצאים במצב ארעי: אברהם בעיצומו של תהליך הטיפוס על ההר, ואף יצחק נמצא רק בשדה, ולא במקום מגורים של קבע. הראשון שיש לו קביעות במקום הוא יעקב אבינו: "בית אלהים". זהו הביטוי המתאר את המציאות השלמה של קביעות אלהים בארץ.

הגמרא מתארת לנו את המאפיינים של התגלות אלהים שלמה כזו:

כתיב "ויקח מאבני המקום", וכתיב "ויקח את האבן!" אמר רבי יצחק: מלמד שנתקבצו כל אותן אבנים למקום אחד, וכל אחת ואחת אומרת עלי יניח צדיק זה ראשו. תנא: וכולן נבלעו באחד.⁷⁷

מה משמעותן של אותן שתים עשרה אבנים ייחודיות? מעמיק המדרש רבתי:

76. רמב"ם הלכות עבודה זרה פרק א הלכה ג: "כיון שהכיר וידע התחיל להשיב תשובות על בני אור כשדים ולערוך דין עמהם ולומר שאין זו דרך האמת שאתם הולכים בה ושיבר הצלמים והתחיל להודיע לעם שאין ראוי לעבוד אלא לאלוה העולם".

77. חולין צא ע"ב.

רבי עקיבא אומר: לקח יעקב י"ב אבנים מאבני המקום שנעקד יצחק אביו, ושם מראשותיו באותו מקום, להודיע שעתידין לצאת ממנו י"ב שבטים. ונעשו אבן אחת, להודיע שכולן עתידין להיות גוי אחד בארץ, שנאמר: "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ".⁷⁸

בניין המקדש מצריך עבודה פנימית גדולה! לולא שכל האבנים יבינו שבשורשן - הן אבן אחת - לא תהיה ליעקב אבן קודש ליצוק שמן על ראשה. אז יהיו המון אבנים פרטיות טובות ויפות, אך לא ייווצר מהן בית אחד, לא יהיה זה "בית אלהים".

האבן הבכורה הנקראת ראובן, בעלת מעלה גבוהה של בכורה, אותה רק היא באה לגלות בעולם. האבן הנקראת יוסף, זו אבן שבאה לגלם את 'עלמא דאתגליא'. האבן שקוראים לה יהודה, מעלתה היא מלכות. וכך למעשה, לכל אבן יש מעלה גדולה מאוד, שרק היא לבדה יכולה לתת בעולם.

רבנו של עולם מכריז שעלינו לצרף את כל האבנים לאבן אחת, שאם לא כן לא ייבנה מקדש, לא תהיה המשכיות ל"בית אלהים". הכל ישאר רק חלום, אשר לא יתגשם לכלל נבואה מעשית.

וְהָאֶבֶן הַזֹּאת אֲשֶׁר שָׁמְתִי מִצְבָּה יְהִיָּה בֵּית אֱלֹהִים...

כעת המקום נקרא בית אל, אולם זה עדיין לא בשלמות: לאחר שנעבור את כל התלאות, ונחזור שוב למקום הזה, אז הוא יקרא "בית אלהים". או אז, כל הכחות כולם יכנסו לתוך הבית הזה, יהיו בתוכו כל שרשי המשמעויות של כל האבנים. הכוונה בשם "אלהים" היא כדברי מרן השולחן ערוך: "ובהזכירו

78. בראשית רבתי פרשת ויצא עמוד 134.

אלהים, יכוין: ... ובעל הכחות כלם".⁷⁹ לכל הכחות - יש בית שמאגד אותם.

הצדדים השונים של האבנים הן כל הצדדים של האומה, כמו שכותב הרב באורות:

כנסת ישראל היא תמצית ההויה כולה... ואין לך תנועה בעולם בכל העמים כולם שלא תמצא דוגמתה בישראל... עד שיביאם למדרגת שפה ברורה לקרוא כלם בשם ה' "ואלהיך קדוש ישראל אלוהי כל הארץ יקרא".⁸⁰

כנסת ישראל היא "תמצית ההויה", כל שבט מבטא כח אחר - כח שהוא שורש לכחות של עמים שונים. כך גם 'בית אלהים' הוא הבית שאוצר בקרבו את כל השפע האלהי העולמי המתמצה בישראל, ומביאו לעולמנו, כתיאורו של הנביא ישעיהו: "כי בֵּיתִי בֵּית תְּפִלָּה יִקְרָא לְכָל־הָעַמִּים".⁸¹

שני צדדים לה לירושלים 'עיר ההתגלות', וכך מתארים חז"ל במדרש:

שני צדיקים קראו לו שני שמות: שם קראו שלם, אברהם קראו יראה, שנאמר "ויקרא אברהם את שם המקום ה' יראה". אמר הקדוש ברוך הוא: לבטל את אחת מהן אי אפשר, אלא הריני מצרף את שניהן וקורא אותן ירושלם.⁸²

מדוע "לבטל את אחת מהן אי אפשר"? וכי יש גבול או הכרח לאינסוף ברוך הוא?

79. שולחן ערוך אורח חיים סימן ה.

80. אורות ישראל א, א.

81. ישעיה נז, ז.

82. משנת רבי אליעזר פרשה ח עמוד 145.

אלא שבאמת קיימים שני הצדדים בירושלים: מחד, צד לאומי המתבטא בירתו של אברהם אבי ישראל - "יראה". ומאידך, צד עולמי, אוניברסלי, המתבטא על ידי השלמות הכללית של שם בנו של נח, אבי כל האנושות החדשה. החיבור בין שני הצדדים הללו, "יראה - שלם" הוא ייחוד עצום. עם זאת, שמה של ירושלים מתחיל דווקא משמו של אברהם, הוא העיקר.

פרק ה . בניין, חורבן ושוב בניין

בכל החזיונות ה'מקדשיים' אשר זכו להם האבות, חז"ל מדגישים כי הם ראו את המקדש במצביו השונים: בבניין, בחורבן ובבניין העתיד.

כך אנו מוצאים באברהם אבינו:

אתה מוצא באברהם שראה אותו בנוי, וראה אותו חרב, וחזר וראה אותו בנוי. שנאמר: "ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה" – הרי בנוי, "אשר יאמר היום בהר" – הרי חרב, "ה' יראה" – בנוי ומשוכלל לעתיד לבוא.⁸³

למודנו בתחילת מאמרינו, כי אברהם ראה עמוד של אש במקום המקדש, אך המדרש כאן ממשיך ומבאר – כיצד עמוד האש הזה מתפרט למקדשות שונים, לבניינים ולחורבנות.

כך אנו מוצאים גם ביצחק אבינו, כפי שכבר ראינו את המדרש המתאר את החזיון שראה יצחק בשעה שברך את יעקב:

וכן אתה מוצא ביצחק: שראה אותו בנוי וראה אותו חרב, וחזר וראה אותו בנוי, שנאמר: "ראה ריח בני" – הרי בנוי, "כריח שדה" – הרי חרב, "אשר ברכו ה'" – בנוי ומשוכלל לעתיד לבוא, שנאמר: "כי שם צוה ה' את הברכה חיים".⁸⁴

83. ספרי דברים פרשת וזאת הברכה שנוב.

84. ספרי שם.

ואף ביעקב אבינו אנו מוצאים:

מלמד שהראה הקדוש ברוך הוא ליעקב בית המקדש בנוי, וחרב, ובנוי: "ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה" – זה בנוי, היינו מה דאמר: "נורא אלהים ממקדשיך". "ואין זה" – הרי חרב, כמה דאת אמר: "על זה היה דוה לבנו, על אלה חשכו עינינו". "כי אם בית אלהים" – בנוי ומשוכלל לעתיד לבא, כמה דאמר: "כי חזק בריחי שעריך".⁸⁵

"מה נורא המקום הזה" – ה'נוראות' מבטאת השראת שכינה, מציאות של בית מקדש בנוי: "נורא אלהים ממקדשיך". כאשר הקב"ה שורה מופיעה נוראות. נורא פירושו – להיות ליד המלך. אך לפתע המציאות מתהפכת: "ואין זה!" אין השראת שכינה. לאחר שיעקב הרגיש השראת שכינה של בית ראשון, באחת – הכל נסתלק לו – "על זה היה דוה ליבנו, על אלה חשכו עינינו". אך יעקב אבינו אינו מתייאש, הוא שב ורואה את הבניין "בנוי ומשוכלל לעתיד לבוא", מקדש משוכלל הכולל את כל הפרטים. "כי חזק בריחי שעריך" – כל בריח בפני עצמו הוא חזק, כל אחד ואחד מהפרטים צריך להיות חזק. מתוך מציאות שבה כל אחד מהבריחים יציב – הם מעמידים את השערים, ומתוך כך הבית עומד על תילו, "בנוי ומשוכלל" ולא ייחרב.

בדברי חז"ל אלו נשזר מהלך עמוק העובר כחוט השני אצל כל האבות: כיצד כל אחד מהאבות פגש את המגמה האלהית במקדש בצדה השלם, אך גם בצדה החסר. מדוע הדבר כה חשוב? מה הצורך שהאבות יראו את שלשת המצבים ההיסטוריים של בית המקדש? מדוע להרוס את כל היופי וההדר של המקדש הבנוי?

85. בראשית רבה פרשה סט, ז.

ההבנה העמוקה היא, שהכל תלוי במעשינו, הכל תלוי ועומד עלינו. לו רואים היו האבות את המקדש רק בשלימותו, כיצד היינו מעכלים את החורבן? הדבר היה מביא לשבר אמוני עמוק: כיצד יכול בית ה' להחרב?! כדי למנוע הבנה שגויה שכזו של השראת שכינה - מתגלה גילוי יסודי זה לאבותינו, עוד לפני תחילת הדרך של הופעת המקדש. וכפי שזועק על כך הנביא ירמיה:

כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִיטִיבוּ דַרְכֵיכֶם וּמַעַלְלֵיכֶם
וְאֲשַׁכְּנָה אֶתְכֶם בְּמָקוֹם הַזֶּה. אֵל תִּבְטְחוּ לָכֶם אֵל דְּבַרֵי הַשֶּׁקֶר
לֵאמֹר הֵיכַל ה' הֵיכַל ה' הֵיכַל ה' הִמָּה. כִּי אִם הִיטִיב תִּיטִיבוּ אֶת
דַּרְכֵיכֶם וְאֶת מַעַלְלֵיכֶם אִם עָשׂוּ תַעֲשׂוּ מִשְׁפָּט בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ.
...וְשִׁכַנְתִּי אֶתְכֶם בְּמָקוֹם הַזֶּה בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְאֲבוֹתֵיכֶם לְמֶן
עוֹלָם וְעַד עוֹלָם.⁸⁶

וכפי פירושו של המלבי"ם:

רמזו לו כמ"ש ירמיה... שהיכל ה' הוא היכל ה', רק היכל ה' - המה, שמלת המה רומז על מה שכתב שם: "הטיבו דרכיכם ומעלליכם ואשכנה אתכם במקום הזה", והדרכים הטובים - הוא ההיכל שבו ישכון ה', אמר להם: למה תחזקו בדק החיצון של הבית, ולא הבית הפנימי ההיכל הקדוש שעליו ישכון ה'...⁸⁷

עם ישראל משוכנע ששכינת ה' כל כך חזקה בקרבם, כדברי ה' יתברך לשלמה המלך בעת חנוכת המקדש:

וְשִׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא אֶעֱזֹב אֶתְעַמִּי יִשְׂרָאֵל.⁸⁸

86. ירמיה ז, ג-ז.

87. מלכים ב כב, ח.

88. מלכים א ו, יג.

הם סבורים, כי אין אפשרות של חורבן המקדש. לכן כשבית המקדש נחרב, יש שבר עצום, לא רק חורבן הבית, אלא נורא מכך - חורבן העם!

ראייתם של האבות את החורבן הינה בבחינת "מעשה אבות סימן לבנים", סימן המחוקק בבנים את האפשרות להתמודד עם חורבן וגלות, ואת ההבנה הפנימית שישנה יכולת תיקון המובילה לבניין המחודש.

בעל ה'תורה תמימה' מבאר את המעמד הזה של אברהם אבינו, כמבטא את נצחיות ההשגחה האלהית על בני ישראל:

וטעם המראה הזאת וענינה בכלל, יש לומר שהוא כדי שיהיה אברהם חזק בביטחונו שלא יעזוב הקדוש ברוך הוא את בניו בכל זמן, אף לאחר חורבן בית המקדש - שהוא המקום הנועד להשראת השכינה. ובזה יתבאר מה שהראה לו רק הבנין הראשון והשלישי שלעתיד לבא, ולא חש להראות לו גם בנין בית שני, יען כי להתכלית המכוון די בהמראות מתחלה ומסוף...

תבנית יסודית זו של מצבי המקדש, הינה תבנית כללית בעולם. תבנית זו רמוזה בתקיעות השופר בראש השנה, כפי ביאורו של הרב זצ"ל המובא בספר 'מועדי הראיה':

התקיעה הראשונה, הקדומה, הפשוטה והישרה. וכיוצא בזה לעתיד לבוא, יגיע זמנה של התקיעה - "התקיעה הגדולה" - הפשוטה והמיושרת, שלאחר כל תנודות העולם... אכן באמצע, באה התקופה הקשה של המאבק... וכאן באים השברים והתרועה - "גנוחי גניח וילולי יליל", תקופת התהיות והספיקות, המעלות

והמורדות, ועל כך אנו אומרים "אשרי העם יודעי תרועה".⁸⁹

הכל מתחיל מהתקיעה הפשוטה, אחר כך מגיעים משברים, ולבסוף ישנה שוב תקיעה, יש שכילה, בית אלהים בנוי! הקב"ה מעניק לאבותינו בראייה נבואית - הבנה של כל היסטוריית גאולת וגלות העולם, ובכך נותן כחות אדירים להם ולבניהם בכל הדורות: יש תקווה!

אין אפשרות שיהיה חורבן, בלי שאחרי כן יבנה בניין. ידיעה יסודית זו מסביר המהר"ל בעומקו הייחודי:

אי אפשר שיבוא מאתו דבר יוצא מן הסדר, כי אם לפי שעה במקרה... אבל שיהיה נשאר לעולם - זה אינו, כי לא תמצא דבר שהוא יוצא מן הסדר שיהיה מקויים...⁹⁰

ישנם שני סוגי קיום בעולם: 'קיום מקרי' ו'קיום עצמי'. ה'קיום המקרי' יכול אמנם להופיע במהלך ההיסטוריה לתקופה מסוימת, אך הוא לא יכול לבטל את ה'קיום העצמי' לנצח.

בניין בית המקדש הוא הקיום העצמי של הר המוריה, הר בית ה'. אם עתה בפועל יש חורבן - הרי שזה במקרה. יכול להיות שהמקרה הזה יארך אלפי שנה, אבל עדיין זה רק במקרה. משום שלמקום הזה מתאים באופן עצמי המקדש - החל מימי אדם הראשון, קין והבל, נח, דרך אבותינו הקדושים, וכלה בגאולה השלימה אשר אנו בתחילתה.

89. מועדי רא"ה פרק ה - ראש השנה, סדר תשר"ת - סדר תקופות עולמנו, למו"ר הרב משה צבי נריה.

90. נצח ישראל פרק א.

הגלות והגאולה במעגל השנה

על הפסוק הקשה במגילת איכה:

כָּל רוֹדְפֵיהָ הִשְׁיגוּהָ בֵּין הַמְצָרִים.⁹¹

דרשו חז"ל במדרש:

"כל רודפיה השיגוה בין המצרים" – ביומין דעקא, משבעה עשר בתמוז עד תשעה באב, שבהם קטב מרירי מצוי כמה דאת אמר: "מדבר באופל יהלוך מקטב ישוד צהרים".⁹²

ואכן, בתקופה הזו בשנה - ימי תמוז ואב - ארעו בעוונותינו כל הצרות והאסונות הגדולים של עם ישראל לאורך כל הדורות.

רבי ישראל הופשטיין - ה'מגיד' מקוזניץ,⁹³ דורש את הפסוק כדרכו בקודש, באופן הפוך לגמרי מן ההבנה הפשוטה, בספרו 'עבודת ישראל':

וכבר הקדים לנו אדומו"ר ז"ל... רמז בפסוק "כל רודפיה השיגוה בין המצרים" דהיינו כל מי שרודף להמליך את הבורא - יוכל להשיג יותר דוקא בימים אלו בין המצרים.

למשל, כי כשהשר יושב בביתו אז אימתו מוטלת אשר לא כל איש ואיש יכול לבוא פנימה, מה שאין כן אם השר עובר בשוקים וברחובות חוץ לפלטרין שלו - אז הוא קרוב לכל קוראיו ויאזין שועת כל הקוראים בשמו. וכן הנמשל לדעת כי בזמן הזה כי "כצפור נודדת מן קנה" וגו', לכן הרשות נתונה לכל אדם להתקרב

---

91. איכה א, ג.

92. איכה רבה פרשה א.

93. תלמידים של ה'מגיד ממזריטש', ר' שמואל שמעלקא מניקלשבורג ור' אלימלך מליז'נסק.

אל מלכו של עולם והוא עונה אליהם.⁹⁴

ומרחיב בכך עוד בליקוטים למסכת אבות:

ועל ימים אלו נאמר: כל רודפיה השיגוה בין המצרים, פירוש כל רודפי י"ה, השיגוה, כי הבורא יתברך יוצא לעזר ולסעד לנו, כמו שכתוב: אהי"ה אשר אהי"ה, גימטריא כ"א. אלו כ"א יום שבין המצרים אהיה עמם בעזרתם. לכך קל להתקרב עצמו אל הבורא יתברך בימים אלו משאר ימים.⁹⁵

"כל רודפי - י"ה השיגוה בין המצרים". מי שרודף אחרי הקב"ה ישיג אותו - בבין המצרים!

ישנן שתי גישות ביחס למעגל השנה. הגישה הראשונה תופסת את השנה כמסתיימת בגלות ובחורבן: השנה מתחילה בחודש אלול כהכנה לחודש תשרי המלא באור ושפע רב, ומסתיימת בחודש אב, חודש האבל. באמצע: יציאת מצרים והגאולה של פסח, ספירה עד קבלת התורה בשבועות, שיא של ארבעים יום ולילה של משה רבינו בהר סיני, ומשם נפילה עצומה של שבירת הלוחות בי"ז בתמוז, עד החורבן הנורא מכל בט' באב. כאן נסתיימה השנה - נעצרה בחורבן תשעה באב. שנה חדשה, תקווה חדשה, מתחילה באלול.

אך הגישה השנייה - מאחדת בין אב לאלול, היא רואה בהם מהלך אחד. ועובדה היא - אלול הינו החודש האחרון של השנה המתחילה דווקא בתשרי. לפי הבנה זו חודש אב מאיר באור אחר לגמרי, הוא כבר אינו חורבן לבדו, אלא

⁹⁴ 'עבודת ישראל' פרשת מסעי.

⁹⁵ אבות פרק ב.

מופיע כחלק מהקשר של קרבת ה' אלינו. אב ואלול הם סוף השנה, הם החודשים בהם ניתן לפגוש את המלך ברוך הוא באופן האינטימי והקרוב ביותר. בזמן הזה המלך נמצא 'בשדה', מבאר האדמו"ר הזקן - רבי שניאור זלמן מלאדי.⁹⁶

ומדוע המלך נמצא אז בשדה? דווקא משום שאין לו בית. בחודש תשרי מלווים כל העם את המלך לעיר, הם בונים לו מחדש את הארמון, וביום הכיפורים פוגשים את המלך שוב בתוך ביתו, ב'היכל ה'.

לאור הבנה יסודית זו, נמצא כי הגלות היא פתח לקרבת ה' עמוקה, אשר מתוכה ניתן לשוב ולהמליך את ה' בעולם, ולהביא לגאולה השלימה.

---

96. בספרו 'לקוטי תורה', פרשת ראה ד"ה אני לדודי.

פרק ו . כנסת ישראל

המועבר מהשתלשלות אבותינו ללידת עם ישראל, מתחולל ביציאת מצרים. או אז, מגיע עם ישראל כולו למדרגת נבואה, וכולם אומרים יחד: "זה אלי ואנווהו". מופיעה אז נבואה נשגבה של עם ישראל כולו, אשר איננה נעצרת, אלא נמשכת עד אשר מגיעה אל התכלית:

עַד יַעֲבֹר עַמְּךָ ה' עַד יַעֲבֹר עִם זֶה קִנְיִתָּה. תִּבְאֲמוּ וְתִשְׁעֲמוּ בְּהַר נִחְלָתְךָ
מִכּוֹן לְשִׁבְתְּךָ פְּעֻלַּת ה', מִקְדָּשׁ ה' כּוֹנְנֵנו יְדִיךָ. ה' יִמְלֶךְ לְעֹלָם וָעֶד.⁹⁷

עשרות שנים עוד יחלפו עד אשר יטע אותם ה' בארץ. ואף לאחר מכן, במשך דורות רבים הם יעסקו בענייניהם, עד אשר האומה תדרוש את מקדש ה'. אך כבר כאן, מופיעה השאיפה הנכספת העומדת בבסיס האומה הישראלית, והיא צועקת: 'אני רוצה את אבא!' - "מכון לשבתך פעלת ה', מקדש - ה' כוננו ידיך!"

זו הפעם הראשונה בה מופיעה המילה 'מקדש' בתורה. זה אינו דבר פרטי אלא בית לאומי לקב"ה. כיצד תגיע התקופה של "ה' ימלוך לעולם ועד"? רק מתוך בניין המקדש. אין מלכות ה' - כל עוד אין בית מקדש - שהרי העיקר חסר מן הספר!

למדנו, שאברהם איניו מצפה, עיניו כלות לבית המקדש, וכן גם יצחק ויעקב; ו"מעשה אבות - סימן לבנים". זהו סימן שמגלה את עצמיותם של הבנים, כדברי הרב קוק:

"מעשה אבות סימן לבנים". וישנם שני סוגים של סימנים: סימנים

---

97. שמות טו, טז-יח.

עצמיים וסימנים מקריים. הראשונים - מסמנים את מהות הדבר המסומן על ידם ותכונתו הפנימית; והאחרונים - מסמנים רק את החיצוניות שלו, שבאה במקרה ושעלולה להתחלף. "מעשי האבות" שהם "סימן לבנים" - שייכים לסוג הראשון, הם מסמנים את העצמיות, את התוכן ואין הם עלולים להשתנות ולהתחלף לעולם.⁹⁸

סימן זה - מחוקק בנו חקיקה, טובע טבע. וכשם שהאבות השתוקקו למקדש, הבנים זועקים אליו עוד מרגע לידתם... כדברי חז"ל במדרש:

"נכספה וגם כלתה נפשי": לא משל עכשיו, אלא משהיו ישראל בים - נתאוו לבית המקדש, שנאמר: "נחית בחסדך עם זו גאלת, נהלת בעזך אל נוח קדשך וגו' תביאמו ותטעמו בהר נחלתך, מקדש ה' כוננו ידיך".⁹⁹

"נכספה וגם כלתה נפשי", מפייט דוד המלך בספר תהילים, אך אין זה רצון חדש, אלא "משהיו ישראל בים - נתאוו לבית המקדש"! כאשר עוד היו בים, עוד לפני שהגיעו ליבשה, הדבר שהעסיק אותם היה - לא אחר מאשר בית המקדש!

"נווה קדשך", "הר נחלתך", "מקדש ה'" - שלשה תארים 'חלומיים', שהאומה מבקשת, ומבררת בצורה מלאה וברורה את גודל צפייתה אליהם; ו"כימי צאתך מארץ מצרים - אראנו נפלאות"¹⁰⁰ במהרה בימינו!

98. מאמרי הראי"ה חלק ב, דברים שבעל פה, עיר האבות.

99. ילקוט שמעוני תהלים רמז תתלג.

100. מיכה ז, טו.

הרב אלישע ינון | הצמאון למקדש בדורנו

פתיחה

במאמרנו נעסוק באחד מן הנושאים היסודיים של דורנו: הצמאון למקדש. צמאון זה יכול שיתבטא באופנים שונים. כולנו מורגלים להתפלל בנוסח הקבוע: על המשיח - "את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח", על ירושלים - "ולירושלים עירך ברחמים תשוב", על המקדש - "והשב את העבודה לדביר ביתך".

העוקץ שבעניין, שדווקא קביעות זו עלולה להפך להרגל, הנאמר כ'צפצוף הזרזר' וכ'קרקור העורב', כביטויי רבי יהודה הלוי בספר הכוזרי בנושא. תופעה זו מתרחשת, על אף שמדובר בתפילות ומילים אשר אמורים ליגע בנו בנקודות עמוקות ביותר, ולרגש אותנו למשעי.

האמת, שאם נתבונן היטב בתוך לבנו, ונציף את השאלה הגדולה: עד כמה באמת אנחנו רוצים זאת? התשובה לכך תהיה קשה ונוקבת. ניחא, יהודי אשר חי לפני שש מאות שנה, ולא יכול היה לבנות את המקדש, אך אנו - שאנו יכולים לבנות המקדש, מדוע דבר איננו מתקדם בעניין? האם יש בנו כיסופים אמיתיים לבנייתו?

במאמרנו, נתחקה אחר דברי חכמינו לאורך הדורות, הנוגעים בנושא. נחתור להבנת הפער הטוטאלי בין מציאות של בניין למציאות של חורבן. ומתוך כך ננסה לגעת במיתרי נפשנו, ולגלות את התשוקה הקיומית, אך נסתרת, ל"נוי של עולם".

החסרון: פתח להשלמה

תניא אמר ר' ישמעאל בן אלישע: מיום שחרב בית המקדש, דין הוא שנגזור על עצמנו שלא לאכול בשר ולא לשתות יין. אלא אין גוזרין גזרה על הצבור אלא אם כן רוב צבור יכולין לעמוד בה.¹⁰¹

מצד האמת, אומר רבי ישמעאל, היה צריך להשבית את החיים, את השמחה. כל אופן של שמחה איננו רלוונטי מיום החורבן, ומאחר ו"אין שמחה אלא בבשר ויין"¹⁰² - אף הנאה פשוטה זו אנו משביתים. זוהי קביעה מרחיקת לכת: כל צורה של שמחה מבוטלת! האדם נדרש להתהלך במרחבי חייו החסרים - בתחושת דיכאון. זוהי החוויה האותנטית ליהודי אשר איננו מתנכר למציאות חייו: כיצד ניתן לחייך כשאין בית מקדש? אלא שאין רוב הציבור יכול לעמוד בכך, להשבית כל שמחה עלי אדמות - לא ניתן...

ומיום שפשטה מלכות הרשעה, שגוזרת עלינו גזירות רעות וקשות, ומבטלת ממנו תורה ומצוות, ואין מנחת אותנו ליכנס לשבוע הבן (ברית מילה¹⁰³) ... דין הוא שנגזור על עצמנו שלא לישא אשה ולהוליד בנים, ונמצא זרעו של אברהם אבינו כלה מאליו. אלא הנח להם לישראל, מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין.

ברייאתא זו, כמעט שלא ניתנת להכלה: ברגע שיש מלכות שגוזרת גזירות ומרוקנת את הקדושה מן הלידה, או אז, מאבדת הלידה את המשמעות הלאומית, המוסרית, המהותית והרוחנית שלה. לכן מסיקה הברייאתא: היה

101. בבא בתרא ס ע"ב.

102. ראב"ן תענית, ועיין פסחים קט ע"א.

103. על פי פירוש הרשב"ם שם.

ראוי לא לישא אשה ולא להוליד בנים, ולתת לזרע ישראל לכלות! האמנם?
האם בזה חפץ ה'? והרי על המילה לא נאמר "יהרג ואל יעבור"! אדרבה, מניעת
ההולדה מעצימה ומחזקת את גזורתיהם של הגויים; הם רצו להחליש את
הקדושה בלבד, ואנו נוסיף עליהם ונבטל לגמרי את זרע אברהם וקדושתו!?

נראה, שהברייתא מעוניינת לבטא כאן, את האופן בו האדם צריך לחוות את
החורבן: אם רוקנו מאתנו את המציאות הרוחנית - רוקנו מאתנו את החיים
בעולם. אין ערך ליהודי החי כגוי! כאשר נאסר על היהודי למול ילדיו - הוא
איבד את ייעודו, ואיבד את ערך חייו. מבחינה זו, בתור אומה: אין משמעות אם
עם ישראל קיים ללא קדושה או שאינו קיים כלל. מבחינה מסוימת - בהעדר
הקדושה, הרי שישאל כבר מן העולם!

אם כן, נדמה כי תיאור זה מלמדנו: מותר לך לשמות, אך דווקא מתוך תחושת
חוסר ברירה, שאי אפשר לבטל את החיים. אנו ראויים להעלות את תודעתנו
מהיות 'שוגגים' בלבד, ועל כן ראוי שנבין - מדוע לא היה ראוי שנשמח, ובאיזה
הקשר אכן השמחה מופיעה - מחוסר ברירה.

התורה מגדירה כי חוסר השמחה היא הסיבה לכל העונשים שבעולם: "תחת
אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב"¹⁰⁴. אך מי שיודע באמת מהי
שמחה, מבין שפשוט אין שמחה ללא מקדש. "ושמחתם לפני ה' אלהיכם"¹⁰⁵
נאמר במצוות ארבעת המינים אשר אדם נוטל בחג הסוכות. החובה ליטלם
במקדש היא כל שבעה, אך בגבולין רק יום אחד. אכן, יש שמחה גם בגבולין,
אך מקור השמחה - במקדש.

---

104. דברים כח, מז.

105. ויקרא כג, מ.

זאת אומרת, שללא בית המקדש - האדם איננו באמת שמח, הוא רק 'עובד על עצמו', כלשון העם.

המהר"ל מגדיר, שכאשר האדם בשלמות - הוא בשמחה.¹⁰⁶ שמחה איננה חיוך המצטייר בפה, אלא מבטאת תחושת שלמות פנימית - רק אז, אני באמת שמח. קורה לעיתים שהאדם רוקד ושמח בחיצוניות, אך בפנים הוא אכול לגמרי. שמחה היא ביטוי לשלמות, וממילא, כאשר אין שלמות - כל שמחה בעולם שהאדם מייצר - היא חיצונית ולא פנימית.

אם שלמות כל המציאות היא בית המקדש - כיצד אתה שמח? מקור כל השלמויות הינו התגלות ה' בעולם, וכשאיך התגלות - הרי שאין גשמים בעתם, ומתווספות והולכות צרות רבות. אדם שחסר לו, והינו בר דעת ומבין את שחסר לו - הרי שהוא אמנם שמח על מה שיש לו, אך נזהר להשלים את שחסר לו. משהו בשמחה שלו - חסר. "והיית אך שמח", שמחה שלמה - נאמרה דווקא בבית המקדש.

כך הם דברי המהר"ל:

כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בנחמתה. כבר אמרנו לך, שהחסר הוא שמתהווה ומקבל הויה, והדבר שהוא שלם אין עומד לקבל הויה, כאשר הוא שלם קודם זה, ואיך יתהווה?¹⁰⁷

החסר - מרגיש בחסרונו, וממילא נדחף, מתקדם ומנסה לקבל שלמות ולהתקדם. לעומת זאת, החש שלם - מדוע שיתקדם?

106. 'תפארת ישראל' הקדמה.

107. נצח ישראל למהר"ל פרק כג.

...והמתאבל על ירושלים, והרי הוא חסר בשביל ירושלים, ובשביל שמתאבל - זוכה לראות בנחמתה. כי החסר הוא ראוי אל קבלת ההויה, כי ההעדר הוא סבת ההויה, ודבר זה ידוע. אבל מי שאינו מתאבל על ירושלים, והנה הוא כאילו הוא שלם, וכבר אמרנו כי השלם לא יתהוה, ולכך אין רואה בנחמות ציון. ודבר זה ברור מאד למי שמבין דבר זה. והרי התבאר לך, כי לפי מדת האמת והיושר ראוי היה שנחסר עצמינו בשביל חורבן קדשינו ותפארתנו, רק כי אין הגזירה חלה על דבר שאין הצבור יכול לעמוד.

המבין את החוסר של ירושלים, הוא אשר זוכה גם לקבל את השלמת החוסר, את ההויה. אדם שאינו חלק מהאבלות - איננו יכול לזכות ולהיות חלק מהשמחה. וכאן נשאל: האם אנחנו מרגישים חסרים? או שזהו 'וורט' נחמד, מילים יבשות וחסרות כל נשמה, אותם אנו ממלמלים בתפילה?

נראה, שניתן להמשיך עם המשוואה הזו של המהר"ל צעד נוסף: אם רק החסר הוא שזוכה להויה, הרי אפשר גם, שכפי גודל החסרון שחש - כך גודל ההויה שיקבל. חסרון שווה לשלמות, ככל שהבור שלך גדול יותר - כך האוצר שתקבל מלא בשלמות גדולה יותר.

חז"ל מלמדים אותנו, שהדבר מתרחב עד כדי כך שמתבטא גם בתאוות: "מיום שחרב בית המקדש... ניטל טעם הפירות... אף ניטל שומן הפירות"¹⁰⁸, "מיום שחרב בית המקדש ניטלה טעם ביאה"¹⁰⁹. חז"ל אינם מפחדים מהחומר, אדרבה, הם מבינים שהוא יסוד הבריאה.

---

108. סוטה מח ע"א.

109. סנהדרין עה ע"א.

המבין את חסרונו רק בשכל - הרי שתופס את חסרונו רק באופן חלקי, ולכן בתורה יוכל ללמוד על חסרון הבית, אך בתפילה לא יוכל לבכות על כך. עומק החוויה של מי שזוכה לבכות בדמעות ממש על בית המקדש, אינו ניתן לתאר; כמה הדבר משלים ומתקן את הנפש.

ממילא, אם המקדש חסר לאדם בשכלו בלבד - הוא יזכה להשלמה רק בשכלו, אם מרגיש חסר גם בלבו - ישלים אף בלב, ואם חסר לו ברמה של תאוות - הרי שאפילו תאוותיו יגיעו לידי השלמה. האמת היא, שחסרון המקדש הינו חסרון בכל: חסרון בדעת - בחסרון המנורה המורידה שפע דעת ה' לעולם כולו, חסרון בשפע החומרי - בחסרון השולחן המשפיע עשירות לעולם, וחסרון בבהמיות - שלא זוכה לעלות לה' על מזבח העולה.

בעניין זה מעמיק הרב קוק בספרו 'מוסר אביר':

כל זמן שלא ילמד לעצמו שתתברר לו מעלת נשמת האדם, ומעלת ישראל, ומעלת הארץ הקדושה, וההשתוקקות הראויה לכל איש ישראל לבנין המקדש, וגדולת ישראל והתרוממותם בעולם - כמעט שאי אפשר לטעום טעם עבודה.¹¹⁰

כל מי שהיסודות הללו אינם ברורים לו כיאות - כמעט שאינו יכול לטעום טעם עבודה אמיתית, עמוקה, הנוגעת וסוחפת את כל ישותו. ממילא, אנו מבינים מדוע אדם לא מצליח כל כך להתפלל... תפילה איננה נדנדוד של הגוף ואף לא מילים שאומרים בפה, אלא "עבודה שבלב".¹¹¹ אם האדם אינו מבין מה חסר לו - על מה הוא מתפלל?

110. מוסר אביר, מעין הקדמה, אות ג'
111. תענית ב ע"א.

ממשיך הרב ואומר:

שהרי כיוון שחז"ל אמרו על פסוק "ולעבדו בכל לבבכם": "עבודה שבלב זו תפלה", אם כן התפלה היא בבחינת העבודה. ואינו ראוי לעבודה כי אם כשיהיה במצב דעת יראת ד' כל כך, עד שיהיו עניני התפלה קרובים אל לבבו. ואם לא ידע מעלת נפשו איך יתפלל ברצון שלם והרגשת חסרון שיחנהו השם יתברך דעה בינה והשכל, כיון שאינו מכיר, אחרי שיש לו עושר וכבוד וכל טוב, מה חסר לו אם חס ושלום לא ישכיל ויבין.

אם כן, צריך ללמוד ולהעמיק עד שיצויר לו בבירור וידיעה שלמה, גודל חסרונו לדעה בינה והשכל, יצמא לזה ויתפלל באהבה מקירות לב שיחנהו השם יתברך בזה, וד' הטוב לא ימנע טובו להולכים בתמים.

מי שבאמת לומד ומתאמץ לכך - ה' מסייע, הוא יפתח את לבו. אם כן, השלב הראשון הוא להבין על מה אנו מתפללים. הרבה דברים, איננו מבינים כל כך מה הצורך שבהם. כמובן שהנסיון החינוכי ללמד את התלמידים מה חשיבות התפילה ומהותה - איננו מועיל, כפי שהרב קוק מלמדנו: יש להבין קודם כל - מה החסרון שיש לנו, ועליו יש צורך להתפלל. אם רק יבין מה החוסר, ממילא יחפוץ התלמיד להשלימו. לאחר שהתלמיד יגלה רצון עמוק זה, כל שיוותר למורה יהיה - לכוונו להשתדלות מעשית נכונה ולתפילה. לכן, כשאדם בצרה - לפתע הוא מתפלל עמוקות ומשתדל מעשית, כל שהיה חסר לו - זוהי תחושת החסרון.

ואם לא ידע מעלת ישראל, איך יתפלל בלב שלם על גאולתם? שודאי אין הכונה הרצויה בתפלת ברכת גואל ישראל - רק על מכאובי נפשו שמרגיש מצד עצמו מעול הגלות, כי ענין הברכה מעיד שהרצון בה מצד מעלת ישראל וקדושתם...

זוהי פסקה יסודית ביותר ב'מוסר אביך', שמומלץ לקוראה בשלימות. הרב כותב כאן בצורה חריפה ביותר את העקרון המהותי של בניין התפילה, שהוא הנקודה המשמעותית ביותר של החוסר בדור: אף אחד לא מבין די את המשמעות של הדברים.

רצון ומעשה

בסוגיית היחס שבין הרצון לבין ההשתדלות המעשית, מציב רבי יהודה הלוי בספר ה'כוזרי' עקרון יסודי ביותר. הוא מתאר את רצונו של החבר, המשוחר עם מלך כוזר, לעלות לארץ ישראל. המלך אינו מרוצה מרצונו זה אשר יגרום לפרידתם, ומנסה להניעו ממנו. לאחר שהחבר מסביר לו את עומק תשוקתו לארץ, מלך כוזר משיב שרצונו הוא העיקר, ולא המעשה:

אמר הכוזרי: כאשר אתה מאמין בכל מה שזכרת – כבר ידע האל מצפונך, ורחמנא לבא בעי, יודע המצפונים ומגלה הנסתרות.

את דבריו אלו דוחה החבר באופן חד ומדויק:

אמר החבר: אמת, אבל רק בשעה שהמעשה הוא מן הנמנעות, אולם האדם חפשי גם בתחום הרצון גם בתחום המעשה. יש לבוא אפוא בטענה על האדם המבקש להגיע לשכר הנגלה בלא מעשה נגלה. על כן נאמר: "והרעתם בחצצרת ונזכרתם לפני ה' אלהיכם", "והיו לכם לזכרון", ו"זכרון תרועה". לא שהאלוה צריך לכך שיזכירו לו דבר או יפנו תשומת לבו לדבר, כי אם המצוות הן הצריכות להיעשות בשלמות, למען תהיינה ראויות לגמול. כשם שכונות התפלה יש לתת להן מבע על צד השלמות האפשרית בתחנה ובבקשה, כי רק אם יהיו הכונה והמעשה גם יחד שלמים

כראוי - יבוא הגמול עליהם...

רק אם המעשה אינו בגדר האפשרות, יש תועלת מה בדבר אם ישמר האדם על הכונה ויתנצל לפני אלהיו על העדר המעשה, כדרך שאנו מתודים בתפלתנו: "ומפני חטאינו גלינו מארצנו", וכן בתפלות אחרות.¹¹²

אנחנו נבוא בטענות כלפי מי שמעוניין בדבר מה - ולא עושה דבר מעשי למען כך. כאן מביא רבי יהודה הלוי כלל יסוד: השכר מגיע כאשר הכוונה והמעשה מחוברים יחדיו. אם האדם מתכוון בליבו, אך לא אומר בפה את תפילתו, ולא מוציא בפה את ברכתו - הרי שלא התפלל ולא ברך. וכך במעשי המצוות בכלל. הכוונה - לעולם צריכה להתממש במעשה האפשרי מצד האדם.

זהו יסוד ב'תורת ארץ ישראל': לכל הרעיונות הרוחניים - צריכה להיות אחיזה פיזית הלכתית, במעשים. השלמות היא באיחוד הכוונה והמעשה.

מסיים רבי יהודה הלוי באמירה קשה ביותר, תובענית:

...כמה שנאמר: "אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד, כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחננו", זאת אומרת, ירושלים לא תבנה - כי אם כאשר ישתוקקו אליה בני ישראל תכלית תשוקה, עד אשר יחוננו את אבניה ואת עפרה.

ירושלים לא תבנה. התנאי לבנייתה: שנשתוקק בכיסופים עמוקים, כאלה שלא יישארו רק ברגש, אלא יגיעו אל האבנים והעפר - "יחוננו את אבניה ואת עפרה", יתנו להן חן וישתמשו בארץ ממש.

---

112. כוזרי מאמרה אות כו-כז.

היעב"ץ, רבי יעקב בן צבי, חי לפני כשלוש מאות שנה בגרמניה. בתקופתו, רבים החלו לדבר על ארץ ישראל, אך מעטים תפסו יוזמה מעשית 'לקחת את הפקלאות' ולעלות לארץ. הדבר חרה לו מאוד, והוא כותב:

ידוע שחובת המתפלל לכיין גופו כנגד ירושלים.¹¹³ ומפורש שנוי ומשולש בתנ"ך כמוזכר למעלה. וכאן ראינו לזכור ירושלים שנית, לומר: **שלא יספיק זה הרושם והרמז שאנו עושים לזכר ולדוגמא ולסימנא בעלמא, אלא היכא דלא אפשר, אז תעלה לנו הכוונה והמחשבה הטובה ותצטרף למעשה, הנמנע מפני האונס והסכנה. כי האונס פטור מכל דבר 'וההכרח לא יגונה'; אומנם לא ישובח. ולא תועיל הכוונה במקום שאין טענת אונס גמור ובשעת רווח.**¹¹⁴

ה'סימנים' נועדו להיות כאשר לא ניתן לעשות מעבר לכך, מדגיש היעב"ץ. אך אם יהודי יכול ללכת לירושלים ולא עושה דבר לשם כך, מה מועיל הדבר שמתפלל לכיוונה? עלה אליה! כאשר האדם אנוס - בוודאי פטור. אך גם לא ישובח ההכרח, באשר הינו מחוסר ברירה. יש כאן לכאורה לימוד קטגוריא גדולה מאוד. לא מצאתי הרבה חריפים כמוהו אשר כותבים אמירות קשות כאלו, אף על בני תורה - הלומדים ומתפללים ומדברים, אך לא אוספים את הכסף בפועל ועושים אשר ביכולתם על מנת לעלות.

היעב"ץ, אם כן, מחריף עוד יותר את דברי רבי יהודה הלוי בחובת העשיה וההשתדלות, ואף כותב בהמשך דבריו דברים קשים ביותר, על אשר לא עושה ככל יכולתו לקיום מצוות יישוב הארץ.

113. ברכות ל ע"א; שולחן ערוך אורח חיים סימן צד סעיף א.

114. הקדמת היעב"ץ לסידורו.

נראה שאפשר להבין את דבריו באותו מובן בתקופתנו - לעניין בית המקדש. איננו רוצים ללמוד חס ושלום חובה על ישראל - אך הבה נתחזק באופן חיובי בכך. ניתן להתחיל בדבר הפשוט ביותר - להעלות את המודעות, ללמוד וללמד על גודל חסרון המקדש. ובנוסף על הלימוד הבסיסי גם: לתרום למכון המקדש, להצטרף להדמיית קרבן פסח פעם בשנה, להיפקד לקרבן פסח (להיות מנוי לקרבן פסח למקרה שהממשלה תאשר הקרבה), ולעלות להר הבית (לא לו אשר רבניהם אינם אוסרים) ועוד.

השאלה כאן נוקבת: האם אני נמנע מכל השתדלות לשם בניין המקדש, או שאני עושה השתדלות ככל יכולתי? יש להעלות זאת לתודעה: היום כבר יכול להבנות המקדש! יש להתכונן לכך, ולהעלות ולברר את כל השאלות הנוגעות לעניין.

על מנת לשמש לנו כמראה, מצבנו יומחש היטב בסיפור משעשע ועצוב גם יחד: מספרים על יהודי כפרי שחי לפני מספר דורות ברוסיה, בתקופה של הקוזקים (שחטפו ילדי ישראל ועשו צרות ופוגרומים נוראיים ליהודים). פעם אחת הגיע להתארח וללון אצלו רב חשוב. בחצות הליל התעוררו הכפרי ואשתו לקול בכי מרטיט לבבות. בפחד ורעדה לקח הכפרי לידי מקל שהיה שמור אצלו למקרים של סכנה, ובצעד איטי החל לחפש אחרי מקור הבכי, כשאשתו מתחבאת מאחוריו מוכנה לצעוק על כל דבר שרק יבוא. אחרי מספר דקות הם הגיעו לחדרו של הרב, וראוהו יושב על הרצפה, עיניו מלאות דמעות, ממלמל דבר מה מסידור ישן ומתייפח בכל מילה שהוגה. עמדו הכפרי ואשתו ודפקו קלות על מפתן הדלת כדי להסב את תשומת ליבו של הרב אליהם. הרים הרב את עיניו, הפסיק לבכות, ושאל למבוקשם.

'יסלח לי כבודו', אמר הכפרי, 'אולי אוכל לעזור לכם במשהו? הרי רואים אנחנו

בעין שקרה לכם איזה אסון נוראי, אולי תוכלו לפחות לספר מה אירע?'
 'לעזור, איני בטוח שתוכל', אמר הרב, 'כיון שאני בוכה על חורבן הבית, על
 אורך הגלות, ומתפלל שישלח לנו הקב"ה את משיחו.'
 'ומה יעזור לנו משיח?' התעניינה לפתע אשת הכפרי, עומדת עדיין מאחרי
 גבו של בעלה.

'המשיח יגאל אותנו מכל צרותינו', השיב הרב, 'ויקח אותנו לירושלים, לבית
 המקדש'.

'יסלח לי כבוד הרב', התערב הכפרי, 'אבל אנחנו די מרוצים ממה שיש לנו כאן,
 יש ברוך השם פרנסה טובה, שטח טוב, אדון כפר ידידותי. אנחנו לא רוצים
 לעבור פתאום לירושלים...'

'ומה עם הקוזקים?' התעניין הרב.

הביט הכפרי על אשתו והעניינים שלהם נפגשו בהחלטה אילמת. 'אולי אכן יש
 תועלת במשיח', אמר הכפרי, 'אם יוכל לקחת את הקוזקים לירושלים...'

זה סיפור שהינו בדיחה עצובה. לפעמים כך אנו מרגישים: מדברים איתנו על
 בית המקדש ואנו תמהים: 'מדוע צריך בית מקדש? הבה נסתדר עם מה שיש
 לנו, טוב לנו, יש כסף, והחיים בסך הכל טובים'. ואבא, זרוק ברחובות... בית
 המקדש הינו בית ה', הוא הבית של אבא!

לעיתים אני מדמיין לי זאת, אבא שלנו זרוק ברחוב, ללא בית, בגשם ובחום,
 ובאים אלי ואומרים לי: 'נו, בוא נבנה בית לאביך'. ואני עונה: 'שמע, טוב לי
 פה עם המזגן, נחמד לי בחיי, מה אני צריך עתה את אבי? להכניסו לבית שלי
 עם המזגן והנוחות!?' זה אומר שאני צריך לדאוג לעוד אוכל, ולהביא מיטה
 נוספת, ולשעשע את אבי ולסייע לו יום יום. לשם מה זקוק אני לכאב ראש
 שכזה? ואז אני משאירו ברחוב... זה מה שקורה לנו, אבינו זיכנו לעלות לארץ

ישראל, ואנו פה יכולים לבנות לו בית. אך אנחנו אומרים: 'טוב לנו, אין צורך ביותר מכך'.

הכתובים מספרים לנו על דוד המלך, אשר רצה עד מאוד לבנות בית לה' - ואף פנה לנתן הנביא לשם כך. אמנם, נתן הורה לו בשם ה' כי בנו הוא זה שיבנה הבית, ובכל זאת - דוד לא עמד נואש. הוא הכין את כל אשר יכל לשם בניין הבית על ידי בנו, מתוך ציפיה וצמאון. הוא הכין את חמרי הבניה, ולאחר מכן הזהיר ביותר את בנו על מימוש החלום הגדול. דוד חותם דבריו אליו במילים אשר כה רלוונטיות אלינו:

עֲתָה תֵּנוּ לְבַבְכֶם וְנַפְשְׁכֶם לְדְרוֹשׁ לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם, וְקוּמוּ וּבְנוּ אֶת
מִקְדָּשׁ ה' הָאֱלֹהִים, לְהִבְיֵא אֶת אַרְוֹן בְּרִית ה' וְכִלִּי קֹדֶשׁ הָאֱלֹהִים
לְבַיִת הַנִּבְנֶה לְשֵׁם ה'."15

פסוק זה קורא אלינו היום: אנו צריכים לתת לבבנו לדרוש ה', ולא להסתפק רק בכוונת התפילה. היא שייכת - רק כאשר אין אפשרות להגיע להר ולבנות, כדברי היעב"ץ.

המקדש - אין תחליף

הגמרא בעבודה זרה מביאה ברייתא, העוסקת באיסור לעשות חפצים כעין אלו שהיו במקדש:

לא יעשה אדם בית תבנית היכל, אכסדרה תבנית אולם, חצר תבנית עזרה, שולחן תבנית שולחן, מנורה תבנית מנורה, אבל הוא

115. דברי הימים א כב, יט.

עושה של ה' ושל ו' ושל ח' (- קנים), ושל ז' לא יעשה אפילו של שאר מיני מתכות.¹¹⁶

ברייתא זו נפסקה להלכה ברמב"ם,¹¹⁷ ובשולחן ערוך.¹¹⁸

מדוע נדרשת התרחקות כה גדולה מדמיון למקדש? אדרבה, אנו רוצים לעורר צמאון למקדש! תזכורות למקדש הינם דבר חיובי לכאורה.

אך, החשש הגדול בכך, שהאדם המשתמש בדברים אלו, יחוש כאילו המקדש כבר קיים - אצלו בבית, בלי המקום אשר בו יבחר ה', בו שורה השכינה. האדם עלול ליצור את התבנית החיצונית ולהסתפק בה: מנורה, חצר ושולחן. בית המקדש הינו דבר עמוק ופנימי ולא תבנית חיצונית, ועומק פנימי זה יכול להתממש בעולם רק במקדש, ולא בשום אופן ומקום זולתו.

רצון האדם לבנות חפצים אלו מגיעים מתשוקת המקדש, מהרגשת חסרונו בעומק חייו. לו אדם לא היה מרגיש חסר, הרי שלא היה מרגיש צורך לעשות תבנית שולחן, תבנית מנורה, ותבנית היכל. מדובר פה על צמאון עמוק שיש לאדם להופעות אלו, ולכן יש לו נטייה לנסות לשחזר את אור המקדש בדברים ממשיים בחייו, כדי להרוות את צמאונו. אך ההלכה אוסרת זאת, כדי שנבין שהדבר הזה מופיע אך ורק בבית המקדש. אין לכך כל תחליף.

המטרה הינה הפוכה - למנוע רוויה של הצמאון, להעמיק אותו, ומתוך כך - להשתוקק לאור המקדש, האמיתי, ולהתקדם אליו.

---

116. עבודה זרה כג ע"א.

117. הלכות בית הבחירה פרק ז הלכה י.

118. יורה דעה סימן קמא סעיף ח.

מאידיך, איסור מוחלט לשחזור אור נכסף זה - יכול למוטט את האדם הכוסף, הוא זקוק לכך. לכן הותר לאדם לבנות תבניות אלו, אך בחיסור או הוספה על מה שהיה במקדש. כך, האדם ירגיש את הצמאון, ירווהו באופן חלקי, אך ידע שאין בכך שלמות.

מסיבה זו נאסרה הקמת במות מאז אשר באו לירושלים:

באו לירושלים - נאסרו הבמות, ולא היתה להם עוד היתר, והיא הייתה נחלה...¹¹⁹

ברגע בו הגיעו לירושלים, הגיעו למדרגה של שלמות: בית המקדש. מאז, אין חזרה לאחור. עד שהגיעו לירושלים הדבר היה מותר, החל משלב זה - ישנו צמאון קבוע ותמידי בלבבות שלא ניתן למלאו ולממשו אלא בבית המקדש.

בחטא זה, של זיבוח בבמות לאחר איסורן, נכשל 'החכם מכל אדם', הלא הוא שלמה המלך, כדברי הפסוק: "וַיֵּאָהֵב שְׁלֹמֹה אֶת ה' לְלֶכֶת בְּחֻקֹת דָּוִד אָבִיו רַק בְּבָמוֹת הוּא מִזְבֵּחַ וּמִקְטִיר".¹²⁰ רש"י בפירושו, מקשר זאת בדיוק לעניין עליו אנו מדברים - חלופה למקדש:

בבמות הוא מזבח. בגנותו דבר הכתוב ששהה את בנין הבית ארבע שנים.¹²¹

מדוע היה כה חשוב לשלמה לדחות את בניין הבית ארבע שנים תמימות? והרי, אביו הזהירו עד מאוד על בניית הבית, והפקיד בידו את חלום חייו. האם

119. זבחים פרק יד משנה ח.

120. מלכים א ג, ג.

121. רש"י שם.

סיבת העניין, אשר עמד ביסוד מלכותו, נבע מעצלנות בלבד?!

הנצי"ב מוולוז'ין בפירושו לשיר השירים, מעמיק ומבאר את הרצון אשר עמד מאחורי חטאו של שלמה, ודבריו רלוונטיים מתמיד:

ולכאורה קשה: אמאי פירש הכתוב גנות שלמה במה שזבח בבמות שהיה אז בהיתר, ולא פירש עיקר הגנות שנתעצל בבניית הבית? אלא ודאי לא מעצלות הגיע שלמה לזה העוון ששהה בבנין הבית, אלא מחמת שידע כי אחרי היבנות הבית יהיו אסורים להקריב בבמות ויתמעט מחמת זה אהבת ה' בישראל, דהקרבה לפני ה' מביא לידי אהבה ודבקות... ובשעה שהיה היתר במות, נח היה למי שרוצה להידבק באהבת ה' להקריב בבמה בכל מקום שרוצה, מה שאין כן אחר בניין הבית אי אפשר, עד שיגיע הרגל ויעלה לירושלים. משום הכי השהה בנין הבית ארבע שנים. וזה גנותו של שלמה - שכל כך היה שקוע באהבת ה' עד שמחמת זה התרשל בבנין הבית כדי להיות זובח ומקטיר בבמות.¹²²

לשלמה היו סברות רוחניות רציניות ביותר להשתהות בבניית הבית הגדול, 'וורטים' רוחניים. מתוך סברות אלו, של רצון הדבקות בה' יתברך, הוא עיכב את בניין הבית ('הדור לא מוכן'). זוהי גנותו של שלמה. דברי הנצי"ב הללו חריפים וכואבים: ישנה אפשרות שהאדם כה דבוק בה', עד שמאהבה זו אינו בונה את המקדש. אהבת ה' בבית הכנסת ובבמות הינה דבר חשוב, אך בבית המקדש אהבה זו שלמה יותר לאין ערוך. התפילה שם - היא היא התפילה האמתית, ומאז חורבנו - נעלו שערי תפילה.

122. 'מיטב שיר' לשיר השירים פרק ו פסוק ה.

הנצי"ב מגדיר באופן החד ביותר: מי שמצטט 'וורטים' רוחניים כדי לסייע מבחינה תורנית לגידול אהבת ה', זה אשר משתהה בבניית בית ה' - מתוך סברות רוחניות באומרו ש'הדור אינו מוכן' - הוא מקריב במוות! ומה משמעות ההקרבה במוות? הרי זה כעשיית פסל לעצמו, כאילו האדם מקריב קרבן משלו לה' יתברך, בניגוד לרצונו וציוויו.

תפילת העולם

'בית המקדש איננו דבר כל כך מרכזי בעם ישראל' - אמר לי פעם בחור ישיבה. הבעיה היא, שגם כאשר איננו אומרים זאת, ואף דוחים מכל וכל אמירה שכזו - למעשה כך אנו מחנכים את בני הנוער. הם קולטים שבית מקדש הינו שולי אצלנו. האמירה השגורה בפי רבים, כי 'הדור לא מוכן לבית המקדש', היא אמירה שאנו יוצרים אותה בחיינו, שהרי - בכחנו אנו יכולים לקדם את הדור ולהתקדם עמו, לו רק נרצה.

כח הרצון ושאיפותיו של האדם, הם הכח המניע את האדם להתקדם. אדם הרוצה להיות מוכר בחנות פרחים בוודאי לא ילמד 'מדעי המדינה' לשם כך, לעומתו אדם שרוצה להיות פוליטיקאי, חייב ללמוד זאת. זה אשר לא ידע לאן הוא שואף וחולם - הרי שישוטט לו במרחבי היקום, ואל דבר לא יגיע. האדם שמונע על פי השאיפות והחלומות שלו, הוא אדם העובד נכון, שאיננו מבזבז את זמנו. כך בפרט, וקל וחומר בכלל: עם שאין לו חזון עתידי הוא עם שאין לו עתיד. אנחנו מנסים לשרוד, ומתוך כך לא חושבים על העתיד. ללא שאיפות אי אפשר להתקדם.

התפילה היא ביטוי לשאיפות האומה. בית המקדש נקרא "בית תפילה",

משום שהוא היסוד המחבר את שאיפותיה של האומה כולה. אם אנו מתפללים לכותל ושקועים בו, אנו מבטאים ששאיפתנו רק לשרוד ('שריד בית המקדש'). התפילה היא יסוד הציפיה שלנו אל העתיד.

לכן התפילה, כביטוי למאווי רוחו של העם היהודי לדורותיו - מכוונת למקום המקדש - אף בחורבנו. המקום המצוין כשורש קבלת כל התפילות, הוא המקום השרשי ביותר והעמוק ביותר לחיבור בינינו לבין ה' יתברך. כהדגשת הגמרא הידועה, אשר נפסקה להלכה¹²³ במלואה:

תנו רבנן: סומא ומי שאינו יכול לכיין את הרוחות - יכוין לבו כנגד אביו שבשמים, שנאמר "והתפללו אל ה'"¹²⁴; היה עומד בחוץ לארץ - יכוין את לבו כנגד ארץ ישראל שנאמר: "והתפללו אליך דרך ארצם"¹²⁵; היה עומד בארץ ישראל - יכוין את לבו כנגד ירושלים, שנאמר: "והתפללו אל ה' דרך העיר אשר בחרת"¹²⁶; היה עומד בירושלים - יכוין את לבו כנגד בית המקדש, שנאמר: "והתפללו אל הבית הזה"¹²⁷; היה עומד בבית המקדש - יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים, שנאמר: "והתפללו אל המקום הזה"¹²⁸; היה עומד בבית קדשי הקדשים - יכוין את לבו כנגד בית הכפורת; היה עומד אחורי בית הכפורת - יראה עצמו כאילו לפני הכפורת. נמצא: עומד במזרח - מחזיר פניו למערב, במערב - מחזיר פניו למזרח, בדרום - מחזיר פניו לצפון, בצפון - מחזיר פניו לדרום;

123. שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפלה סימן צד.

124. מלכים א ח, מד.

125. שם, מז.

126. שם, מד.

127. דברי הימים ב ו, לב.

128. מלכים א ח, לה.

נמצאו כל ישראל מכוונים את לבם למקום אחד. אמר רבי אבין ואיתימא רבי אבינא: מאי קראה? "כמגדל דויד צווארך בניו לתלפיות"¹²⁹ - תל שכל פיות פונים בו.¹³⁰

המקדש הוא השאיפה של המציאות כולה, וממנו כל השאיפות מגיעות. זאת, גם כאשר עם ישראל קרוב אל ה', וגם כאשר הוא חוטה ומתנכר:

בְּהֶעָצֵר שְׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר כִּי יִחְטְאוּ לָךְ. וְהִתְפַּלְלוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וְהוֹדוּ אֶת שְׁמֶךָ וּמִחֲטָאתָם יֵשׁוּבוּן כִּי תַעֲנֵם.¹³¹

המקום הראשוני אליו האדם פונה כאשר הוא נפגש עם חסרון, כל חסרון ובכל מצב, הינו המקדש. דווקא הפנייה דרכו מביאה לתשובה אלהית, ומתוך כך - שב האדם אף הוא אל ה', המשרה שכינתו ומחבקו גם בנפילתו. לא רק יהודי מישראל, אלא אף הגויים כולם, כתפילת שלמה בחנוכת הבית: "וְגַם אֶל הַנִּכְרִי אֲשֶׁר לֹא מֵעַמּוֹךְ יִשְׂרָאֵל הוּא וְנָבֵא מֵאַרְצָךְ רְחוֹקָה לְמַעַן שְׁמֶךָ הַגָּדוֹל וְיִדְּךָ הַחֲזָקָה וְיִרְעֶךָ הַנְּטוּיָה, וְנָבֵאוּ וְהִתְפַּלְלוּ אֶל הַבַּיִת הַזֶּה."¹³²

יש לכך משמעות מרחיקת לכת: כל השאיפות העולמיות נעוצות באחדות אחת מוחלטת, החותרת להוביל את העולם לשלמות יותר גדולה: הופעת ה'. לו נוציא את חלומות הגויים מכלל זה, הרי שאנו פוגמים באחדות ה', ומצמצמים אותה לעם ישראל בלבד. השאיפות של כל המציאות צריכות להתאחד בבית המקדש - הוא המאגד את כל השאיפות הגדולות, שאחדות כולם היא הופעת

129. שיר השירים ד, ד.

130. ברכות ל ע"א.

131. מלכים א ח, לה.

132. דברי הימים ב ו, לב.

ה' בכל. "וידע כל פעול כי אתה פעלתו ויבין כל יצור כי אתה יצרתו, ויאמר כל אשר נשמה באפו: ה' אלהי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה!"¹³³

אחדות זו היא המביאה לגילוי הקשר הייחודי בין ה' לישראל, כדברי ה'משך חכמה':

...והנה ענין המקדש הוא לאחד כלליות ישראל ולבביהן אל מקום אחד, כמו שאמרו: "היה עומד... נמצאו כל ישראל מכוונים את לבם למקום אחד."¹³⁴ ולכן תמיד היתה שם ההנהגה הנסית כמו שמנו עשרה נסים שנעשו בבית המקדש,¹³⁵ ולהראות אף שכל פרט בפני עצמו אינו ראוי להיות מושגח פרטי בהנהגה פרטיית בלתי טבעית, בכל זאת הקשר הכללי מעם ישראל ראוי הוא להיות מושגח בהשגחה נסיית, ששם אין פגם, שכולם מעלים ריה ניחוח, זה ביראתו, וזה בצדקתו וזה באהבתו לישראל, וזה במסת ידו, וזה בתורתו...¹³⁶

פעם שוחח עמי יהודי וטען, כי יש להוביל קודם כל לאחדות בעם, ורק לאחר מכן לבנות את המקדש. האמת, כי הדבר איננו אפשרי: הרי זה כמו לדבר על חתונה אך להימנע מכניסה לבית יחד עם האשה. מהי חתונה אם לא זה? אחדות עם ישראל, מתממשת ומתגלה בשיאה, דווקא כשעם ישראל עולה לבית המקדש שלש פעמים בשנה.

חתן, או מי שחס ושלום מת לו מת, גם הוא עולה לרגל - אך הולך על ההר

133. מתוך נוסח תפילת ראש השנה.

134. ברכות ל ע"א.

135. אבות פרק ה משנה ה.

136. משך חכמה על דברים ג, יא.

נגד כיוון התנועה. העולים היו נדרשים להתעניין בו, לשאול על השמחה או על הצרה בו הוא נתון. הוא היה מספר לאחיו את סיפורו, והם היו שמחים בשמחתו ומברכים אותו: "השוכן בבית הזה ישמחך בבנים ובבנות",¹³⁷ או משתתפים בצרתו ומנחמים אותו: "השוכן בבית הזה ינחמך".¹³⁸ הדבר אינו נתפס במושגי הציבוריות של היום; כשאין בית מקדש - החתונה והאבל הינם מאורע משפחתי. אך בזמן הבית - החוויות האישיות הופכות להיות משותפות, האחוה והאחדות הישראלית מתגלה מתוך הגילוי האלהי האחדותי במקדש.

עת בית ה' להבנות!

כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת לֵאמֹר: הַעַם הַזֶּה אָמְרוּ לֹא עֵת בָּא עֵת בֵּית ה' לְהִבְנוֹת. וַיְהִי דָבָר ה' בְּיַד חֲגִי הַנְּבִיא לֵאמֹר: הַעֵת לְכֶם אַתֶּם לְשִׁבַת בְּבִתְיֶכֶם סְפוּנִים וְהִבִּיתֶם הַזֶּה חֶרֶב. וְעַתָּה כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת שִׁימוּ לְבַבְכֶם עַל דְּרָכֵיכֶם. זִרְעֵתֶם הַרְבֵּה וְהָבֵא מַעֵט, אָכֹל וְאֵין לְשִׁבְעָה, שְׂתוּ וְאֵין לְשִׁכְרָה, לְבוֹשׁ וְאֵין לֶחֶם לוֹ, וְהִמְשַׁתְּכֶר מִשְׁתַּכֵּר אֶל צָרוֹר נְקוּב. כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת שִׁימוּ לְבַבְכֶם עַל דְּרָכֵיכֶם. עֲלוּ הַהָר וְהִבַּאתֶם עֵץ וּבְנוּ הַבַּיִת, וְאַרְצָהּ בּוֹ וְאֶכְבְּדָהּ אָמַר ה'.¹³⁹

הדור הזה מוכן! מדוע אתם ישובים בבית ספונים? הנביא מדגיש: "שימו לבבכם על דרככם" - על המצב העכשווי בו אנחנו דואגים למחסורנו - ונותרים חסרים. מתוך כך, "שימו לבבכם על דרככם" ותבינו מהו מקור חסרוננו, ומהיכן נשוב ונתמלא.

137. פרקי דרבי אליעזר פרק יז.

138. מסכת מידות פרק ב משנה ב.

139. חגי א, א-ח.

הפסיקו 'לחיות בתירוצים', התחילו לעלות להר, הביאו עצים, הבה נתחיל ונבנה את הבית! לו רק נעשה זאת - או אז ירצה ה' בנו. דווקא אחרי שאנו נעשה - ירצה ה' מעשה ידינו, יגלה כבודו עלינו. טוענים ש'הדור לא מוכן', שהרי הקב"ה לא עושה לנו נסים. אך הקב"ה אומר בדיוק הפוך: 'עלו להר, הביאו עצים ובנו הבית, ואחר כך אני ארצה את עשייתכם. בזה ארצה, וגם אני אכבד'.

חיתום בשיר

את מאמרנו, מבקשים אנו לחתום בשיר, בנימה אישית; שיר תפילה, ניגון הלב, של צמאון, כיסופים והשתוקקות.

שנו רבותינו: בשעה שמלך המשיח נגלה, בא ועומד על הגג של בית המקדש, והוא משמיע להם לישראל, ואומר להם: "ענוים הגיע זמן גאולתכם! ואם אין אתם מאמינים - ראו באורי שזרח עליכם", שנאמר: "קומי אורי כי בא אורך וכבוד ה' עליך זרח"¹⁴⁰.

נורא הוא הדבר: עם ישראל כבר בנה בית מקדש (ומכאן שבניית המקדש קודמת לבוא המשיח), משיח כבר הגיע, ועומד על הגג - זהו המקום השלם והגמור של המקדש, ומבשר המשיח לישראל שהגיע זמן גאולתם; ובכל זאת ועל אף כל זאת - לא מאמינים לו! בשביל שיאמינו לו למשיח, הוא מצביע על אורו ש"זרח" - "זרח" בלשון עבר (בשונה ממה שבטעות אנו מורגלים לשיר): זה כבר קרה, ורק צריך לפקוח עיניים... לעיתים אנו פשוט עיוורים, עיוורים לתהליכים אשר אנו חיים בשיאם.

140. פסיקתא רבתי פ'סקא לו - קומי אורי.

דווקא הצמאון הגדול צריך לעורר אותנו לפעילות ולתיקון של בנייה. בשביל שחס ושלום לא נשהה, עד כדי כך, שגם כשייבנה - עוד נמשיך לחכות לו כבחורבנו...

ישנם שני שירים נוספים בנושא, מהם אני מתרגש במיוחד. הראשון, חובר בבית מדרשו של רש"י, והולחן על ידי ר' שלמה קרליבך זצ"ל:

תתן אחרית לעמך, תשיב מקדש לתוכינו.
 תרומם הר מרום הרים, תקומם קרן גדועה.
 תצהיר מחשכי איווי, תפאר יושבת בדד.
 תעטה בה מלוכה לבדך, תסיר חרפה מעיר.
 תנער זדים מזבולך, תמציא צדקה לעדתך.
 תלבב את רעייתך, תכרות לה ברית חדשה.
 תיקר נפשה בעיניך, תטהרנה במים טהורים.
 תחנה בעיר חנה דוד, תזקוף קומת תמרה.
 תודיע לכל אהבתנו, תהלך בקרב מחנותינו.
 תדרוש גאולה לגלותנו, תגלה קץ לקנותנו.
 תבוא מהרה לרחמנו, תאמירנו לך ונאמירך לנו.

שיר זה, המבקש את טהרת הרעיה, את הברית החדשה עמה, ואת ליבו של החתן, מעורר בי חוויה נוקבת הדומה למצבנו: אנו דומים לאשה ההולכת לטבול, ובליל טבילתה, באותו לילה מרגש של מצוות אהבה מדאורייתא, לילה בו ישנה התרגשות זוגית גדולה; דווקא אז האשה אומרת לבעלה את אשר לא יאמר: 'לא מתאים לי שנתקרב'. כשעם ישראל גלה, הוא כונה "לנידה היתה" - עם ישראל היה נחשב לנידה וכביכול היה אסור בקשר עם ה'. אולם כשאנו שבים ארצה, האשה טובלת ונטהרת, והיא מותרת לבעלה, ובייחוד בשעה

שהשלטון בארץ ובהר ה' חוזר אלינו. ודווקא עתה, כשהכל אפשרי ומזומן -
אומרת האשה לבעלה: 'אינני רוצה קירבה'. הנה הגענו לסוף הגאולה והקב"ה
קורא לנו, לרעייתו: 'חבקו אותי!'

נסיים בשיר 'ציון' של אליעזר בוצר. לטעמי, הוא אחד השירים המרגשים
ביותר אשר קראתי על ירושלים:

מַעֲלָה מַעֲלָה בְּמַעֲלָה הַעֲקָרִים
עָקוּץ, שְׁבוּר מַדָּם עֲצָמִי
וּמַדָּם הַנְּדוּדִים

השפלות של הגלות כל כך פעפעה בנו, כל כך הושרשה בנו. הנה תיאור כיצד
זה משפיע עלינו בשובנו ארצה:

וְאֵיךְ זֶה שֶׁבָּאתִי אֵלֶיךָ
וְעָדִין אֲנִי לֹא אֶתֶךָ

וְכָל חֲלוּמֵי אוֹדוֹתֶיךָ
כִּשְׁהִגַּעְתִּי פִתְאוֹם כֹּה דַעֲךָ

הִגַּעְתִּי עַד שִׁפְתַּי חוֹמוֹתֶיךָ
וְלֹא גָאַלְתִּי אֶת לִבִּי
הָאֵם אֶת עוֹד מְאַמִּינָה לִי
כִּשְׁאֲנִי שָׁר לָךְ
שְׁלֹא אֶשְׁכַּחְךָ

אנו שרים בכל חתונה "אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני. תדבק לשוני לחיכי

אם לא אזכרכי, אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי".¹⁴¹ האם אנו באמת מזדעזעים ממה שחסר לנו?
 'האם את עוד מאמינה לי כשאני שר לך שלא אשכחך?'

מָה אוֹכַל לַעֲשׂוֹת בְּשִׁבְלֶךָ
 שְׁתַּפְּתָחִי בְּפָנַי שְׁעָרֶיךָ
 שְׁאוּכַל לְרַקֵּד עַל גּוֹפֶךָ
 לְצִלְלִי הַלְוִיִּים בְּכַלֶּיךָ
 מָה אוֹכַל לַעֲשׂוֹת בְּשִׁבְלֶךָ
 שְׁתַּחֲזִירֵי לִי אֶת אֲמוֹנֶךָ
 שְׁיַכִּירוּ וַיִּדְעוּ כָּל הָעוֹלָם
 אֶת הָאוֹר הַמְּפֹאָה שֶׁנִּעְלַם

מַעֲלָה מַעֲלָה בְּקִדּוּשׁ שְׁבָרֵי פְּרָטִים
 בְּנִיתִי בַּיִת וְאַרְגוֹן לְמֵלֵא בְּקִיר חוֹרִים

משפט כה כואב: יש לנו כח, מדינה, צבא, ומה אנו עושים איתם? ממלאים בקיר חורים, מדביקים כל מיני פינות בעיתיות, מתעסקים כל העת בקטנות...

וְכִמָּה שְׁדַבַּרְתִּי עֲלֶיךָ מִגַּמָּה לֹא הִיָּתָה לִי בָּךְ
 זְכָרוֹן מִיָּמֵי כְּלוּלוֹתֶיךָ מִסֻּדָּר יוֹמֵי כְּבָר נִשְׁכַּח

וְאֵת מוֹל עֵינַי מִחֻלְלֹת
 הַחֲרָשְׁתִּי אֶת צַעֲקוֹתֶךָ

---

141. תהלים קלז, ה.

נְשֵׂאֲבֹתַי לְגִישָׁה מְפֹתֶלֶת
שֶׁהָאֲפִילָה מְעִינִי אֶת דְּמוּתָךְ

מצווה לעלות? שמא עבירה? ואולי היא תזיק ליחסים עם אומות העולם?
ובכלל, מה זה בית המקדש? כל מיני פיתולים שכאלו, מנסים לכסות יותר
ויותר על האמת הצרופה והשורפת: עם ישראל נרדם!

מָה אוֹכַל לַעֲשׂוֹת בְּשִׁבְלֶךָ
שֶׁתִּפְתָּחַי בְּפָנַי שְׁעָרֶיךָ
שֶׁאוֹכַל לְרַקֵּד עַל גּוֹפְךָ
לְאֶלְיִלֵי הַלְוִיִּים בְּכַלֶּיךָ
מָה אוֹכַל לַעֲשׂוֹת בְּשִׁבְלֶךָ
שֶׁתִּחַזְרִי לִי אֶת אֲמוֹנְךָ

שִׁיכִירוּ וַיִּדְעוּ כָּל הָעוֹלָם
אֶת הָאוֹר הַמְּפֹאֵל שֶׁלְךָ שְׁנַעְלֵם

הַתְּרַגְּלֹתַי לְבָכוֹת
הַתְּרַגְּלֹתַי לַחֲכוֹת
הַתְּרַגְּלֹתַי לַעֲשׂוֹת עַד הַחֹמוֹת

הַהֲגִיּוֹן הַפֶּךָ לְשִׁגְעוֹן
וְהַעֲוֹן הַפֶּךָ לְחֲזוֹן

אנו עושים הכל, אך רק עד החומות... הפכנו זאת לאידיאלים גדולים: 'אסור
לעלות!' 'הדור לא מוכן!' זו אולי טענה שיש לה מקום, אך השאלה הגדולה
הנדרשת להישאל: מה אחד שטוען כך - עושה, כדי שהדור כן יהיה מוכן?

יהודי צריך להגיע למצב שבאמת כואב לו, קשה לו, הוא מתגעגע. הוא אינו מגיע עד החומות ונעצר. אכן, בלי בית מקדש איננו יכולים להבין באמת מהי 'מציאות מקדשית'. אך, שמא מעט מזער, נבין מה חסר לנו, מה קורה איתנו בדור זה, ומה אנו מאבדים.

מָה אוֹכַל לַעֲשׂוֹת בְּשִׁבְלֶךָ
 שֶׁתִּפְתָּחַי בְּפָנַי שְׁעָרֶיךָ
 שְׁאוּכַל לְרַקֵּד עַל גּוֹפֶךָ
 לְצִלְיֵי הַלְוִיִּים בְּכַלֶּיךָ
 מָה אוֹכַל לַעֲשׂוֹת בְּשִׁבְלֶךָ
 שֶׁתִּחַזְרֵי לִי אֶת אֲמוֹנֶךָ
 שִׁכְּרוּ וַיִּדְעוּ כָּל הָעוֹלָם
 אֶת הָאוֹר הַמִּפְלָא שֶׁנַּעֲלָם.

הרב אלישע ינון | דבר אל הנוער

פתיחה

אפתח דברי בסיפור קצרצר, המסביר את הסיבה להוצאת ספר זה:

ביום מן הימים, ביקשו ממני לתת שיחה לפני בני נוער. השיחה התמקדה בעתידו של עם ישראל ולקראת מה צועד דור סוער זה. כל זאת לאור התהפוכות שצפינו בהם בהנהגה לגווניה השונים: משטרה, צבא, פוליטיקה ואף בהנהגה הרוחנית.

במהלך הדיון שוחחנו על תקוותם של ישראל, כעם ה', לבניית המקדש ולהשבת העבודה בו - "תמידים כסדרם ומוספים כהלכתם". והנה אחד הבחורים, הלומד בשיעור ב' באחת הישיבות, אמר: 'אני לא חושב שבית מקדש זה דבר כל כך מרכזי וחשוב בעם ישראל. לאמיתו של דבר, בית מקדש הוא דבר שולי'. משפט זה זעזע אותי עמוקות, באשר הוא איננו משפט אישי בלבד, אלא ביטוי כואב למצב הדור.

דורנו מחפש וצמא למטרות אמיתיות ועמוקות! הוא שבע מפתרונות חיצוניים ושטחיים. הדור דורש תקומה אמיתית למימוש יעדיה הגדולים של האומה. הדור שלנו מתמסר, אם צריך, ליעדים הגדולים ביותר - על אף שחלקם דורשים ויתור על נוחות, ואפילו פגיעה ממשית (כפי שראינו במלחמה על גוש קטיף).

דור ללא יעדים גדולים הוא דור שידעך ויקטן. לא בגלל שיחסר לו כח, אלא מאחר שתחסר לו מטרה. אדם ללא מטרות הוא אדם שאין לו יכולת להתקדם.

לא רק שיש צורך במטרה, אלא גם גודלה של המטרה משמעותי ביותר: כגודל מטרותיו של האדם כך הם צעדיו. אדם המחליט, לדוגמא, להיות עורך דין - נדרש ללמוד לימודים נרחבים, ובמקביל ליצור קשרים עסקיים ולפתח יכולות אישיות התואמות לייעודו. לעומתו, אדם שבחר להיות 'שומר בשער', בלא קשר לחשיבות העבודה, אינו נדרש להשכלה גבוהה ואיננו צריך יכולות אישיות מיוחדות.

כך גם לגבי עמנו. אם לעמנו יש ייעודים גדולים - גם הדחף אליהם, חומר הלימוד והחשיבה המעשית יהיו באותו האופן. אך אם דורנו ימשיך לצעוד ללא מטרה ברורה וגדולה המתאימה לעם גדול וקדוש כשלנו - לא רק שהוא לא יתקדם, אלא אף יעסוק כל העת ב'לשרוד' ולהקים 'חומות מגן' ו'כיפות ברזל' סביבו. זאת במקום ליצור מעגל קסם של הרחבת היעודים הגדולים ומימושם.

אם כן, מה נותר לנו לעשות עם דור השואל כל כולו: 'מהם היעודים שלנו, מהן המטרות שלנו?'

התשובה ברורה: יש לקרב אליו את מטרותיו הגדולות, להבהיר עד כמה הן קרובות אלינו - "לא בשמים היא, ולא מעבר לים". ואם בשמים או מעבר לים הן - לא נחוש, את הים נעבור ולשמים נעוף! לא נקטין את ערכינו בגלל פחד ולא נצמצם את ייעודינו בעקבותיו. אדרבה - נגדיר ונעצים אותם מתוך אמונה שלימה בגדלות עמנו וייעודו.

מתוך תובנה זו, החלטנו להביא את העמוד הגדול - המקדש ועבודתו, המאיר לכל עם ישראל ולעולם כולו במשך הדורות כולם - לליבם של לומדי התורה, ואף אל הנוער בכלל.

חלק מההסברים והלימוד בנושא זה מובאים בצורה יפה ובהירה, בדברי קדשו של מורנו הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל. אמנם, מכיון שלעיתים דבריו סתומים, ואף קשים ורחוקים מלב הנוער - נסביר במאמרנו נקודות מתוכם שיעזרו להבין ולקרב נושא זה אל הלב.

מרכז האחדות והשלום

ראשית, כיום אנו מרגישים באופן חד וברור את הצורך באחדות האומה. פירוד גדול אנו חשים בתוך העם לגווניו השונים: חילוניים, חרדים, דתיים-לאומיים, שמאל, ימין, ועוד... אף בתוך הציבור המאמין כולו ישנם פילוגים ומחלוקות לאין חקר: ברסלב, חב"ד, גור, ליטאים, תלמידי הרב עובדיה, תלמידי הגוש, 'שיבות הקו', 'שיבות שאינן 'קו', ועוד רבים לאין ספור. הפילוג הוא קרע עמוק הפוגע בקיומו של עם ישראל. ידוע שבמשך הדורות השונים העדיף הקב"ה אחדות על פני צדיקות, כדברי חז"ל החריפים:

וכן היה רבי אלעזר הקפר אומר: אהבו את השלום, ושנאו את המחלוקת. גדול השלום, שאפילו בשעה שישראל עובדין עבודה זרה ויש שלום ביניהם, אומר הקדוש ברוך הוא: אין רצוני ליגע בהן. שנאמר: "חבור עצבים אפרים הנח לו". אבל בדבר מחלוקת מהו אומר? "חלק לבם עתה יאשמו". הווי אומר: גדול השלום ושנאה המחלוקת. כיצד? עיר שיש בה מחלוקת - סופה ליחרב, ואמרו חכמים: מחלוקת בעיר - שפיכות דמים.¹⁴²

142. מסכתות קטנות מסכת דרך ארץ פרק ז הלכה לו.

ובאמת כולם מדברים על "שלום שלום, ואין שלום"! בחיפוש אחר השלום - שהוא שמו של הבורא יתברך, מאבדים רבים את דרכם ואינם יודעים למוצאו. אך מרכז אחד ישנו, הוא שמביא שלום לעם ישראל - עם ה', ולעולם כולו: בית המקדש.

ננסה לחלום מעט על מרכז השלום הקדוש הזה. נצייר לנו את לשכת הגזית הבנויה במקדש, בה יושבים מנהיגי העם לסוגיו וצדדיו: רבני ש"ס, רבני הציבור הליטאי, רבני החסידויות השונות, הרבנים הגדולים של הציבור הדתי לאומי, וכל מנהיגי הדור לפלגיהם השונים. כל קצוות הקשת הרוחנית בעם ישראל יושבים יחד ונדרשים לתת מענה עמוק לצרכים הרוחניים של האומה. נדרשים להוציא מתחת ידם אמירה אחת לדור, הנהגה אחת לדור. הכח הרוחני מתאגד, והשפעתו על העם רבה עד מאוד. אני מזמין אתכם להרגיש את המעמד, את ההוד שבו, את האור, את הגאולה.

שוחחתי בעבר באריכות עם בחור חילוני בנושא דת ואמונה. לאחר שהסכים איתי בדברים רבים, שאלתי: 'מדוע אינך מתחזק?' ותשובתו היתה כואבת: 'כיצד אוכל להתחזק? והרי כל רב מבין הרבנים אצלכם אומר אחרת, לעיתים דבריו הינם בניגוד גמור לחברו, והם אינם מסוגלים לשבת יחד ולהתאחד.'

אינני רוצה לדון בתשובתי לאותו בחור, אלא דווקא בתחושה שלו כבחור חילוני, שאיננו מעוניין לנהל אורח חיים דתי אך ורק בגלל חוסר האחדות. היסוד הגדול: "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם" לא ניכר לעיניו, ואף מראה לו פנים הפוכות. האם ניתן לצייר חילול ה' גדול מזה?

אם כן, המרכז האחדותי היושב בבית המקדש - בלשכת הגזית, הוא היוצר אחדות רוחנית באומה. הוא המוביל הנהגה ברורה שאיננה מבולבלת, יחד עם

שמירת זהותו הרוחנית-חוויתית של כל שבט ועדה ביהדות. אמירה רוחנית אחת יוצאת מכל הרבנים כאחד, ויוצרת חיבור עמוק ותחושה אחדותית.

למעשה, מציאות זו אינה כה זרה בעינינו. אף כיום קיים מרכז שכזה לכל קהילה, 'בית מקדש קטן'. האחדות הקהילתית מופיעה בבית הכנסת, המרכז החברתי-רוחני של כל קהילה. מתוך ההתאחדות בבית הכנסת, יודעים כל החברים את אשר קורה בקהילה - למגדול ועד קטן, משמחה ועד אבל.

כמובן שהאחדות הנוצרת סביב בית הכנסת היא מוגבלת ביותר. הבעיה מתחילה בנתק שיש בין הקהילות השונות: אין כל קשר בין בית הכנסת העיראקי השוכן בבית שאן, לבית הכנסת של העיראקים בבאר שבע; וודאי שאין כל קשר ביניהם לבין בתי הכנסת של האשכנזים או התוניסאים בכל מקום; ואף חמור מכך - כיום יש בתי כנסת רבים הבנויים אחד ליד השני, ובכל זאת אין כל קשר ביניהם. העם שלנו מחולק לקהילות קהילות, המנותקות אחת מהשנייה. כך קורה בין בתי הכנסת השוכנים יחד בתוככי אותה העיר, וקל וחומר כאשר אנו עוסקים בקהילות הפזורות בארץ כולה.

הרב קוק זצ"ל כבר הגה בתקופתו את רעיון הקמת בית כנסת מרכזי בירושלים לכל ישראל. לצורך העניין נקרא לו: בית מקדש. כל העדות, כל הציבורים, כל החברות וכל המנהגים כולם - עולים לפחות שלש פעמים בשנה לאותו מקום. שם כולם נפגשים, שומעים על שמחתם וצרתם של האחרים, מברכים אותם ומגלים אכפתיות.

חז"ל כבר גילו לנו סוד זה בדבריהם הידועים:

”ירושלם הבנויה כעיר שחברה לה יחדיו”¹⁴³ – עיר שהיא עושה כל ישראל חברים.¹⁴⁴

זהו חידוש עצום בחוויית החיים של כל ישראל הפזורים: להיות באותו מקום ולהתחבר לאותו יסוד יהודי. אנשי בית שאן, תל אביב, אילת וקרית שמונה – כולם כאחד יפגשו לעבוד את ה'. זהו מרכז רוחני גדול אשר יתפשט במשך השנה לבתי הכנסת השונים, אך יאוגד לכל הפחות שלש פעמים בשנה. לכולם יהיה קשר מתמיד עם אותו מרכז עשיר עליו אנו מדברים, הוא ישפיע את שפעו כל השנה – בהדרכות כלל ישראליות לכל הקהילות כולן.

נוכל לדמיין מעט את חוויית החיבור העמוקה שתיווצר במצב כזה. לדוגמא: מציאות של חוסר בגשמים או אסון ח"ו, בה לפתע כל ישראל יתאחדו לעצרת תפילה המונית הממלאת את כל ירושלים – גברים, נשים וטף. מיליוני יהודים. אירועים מעין אלו, אשר קורים כיום מפעם לפעם (למשל במלחמות) באופן מזערי הרבה יותר אך מרגש עמוקות – יכולים לחרוט בנפשנו רושם מזערי של האחדות הנכספת הזאת.

אפילו כנסת ישראל לא תוכל להתעלם ממרכז רוחני – לאומי עולמי זה. כאשר חבריה, המנהיגים המעשיים, יתלבטו מה דעת היהדות לגבי נושא כזה או אחר; כיצד נציגים של העם היהודי נדרשים להכריע בדברים הנוגעים לדת? הרי שהם ילכו ל"מקום אשר יבחר ה'" וישמעו 'דבר אלהים חיים' אשר יצא מפי הסנהדרין היושבים במקום המקדש. הממשלה לא תוכל להתעלם ממציאות כוללת זו, שתאגד את כל החברה היהודית חרדית, מסורתית, דתית לאומית,

143. תהלים קכב, ג.

144. ירושלמי חגיגה פרק ג הלכה ו.

חילונית. בכך יוצר גוש מכריע בהחלטות לאומיות הנוגעות לשאלות רוחניות משמעותיות.

יוכל השואל לשאול: הרי דבר זה יבוא רק אחרי שאנו נתאגד, ולכאורה אנו עדיין מחולקים! תשובתו מפורשת בדברי ספר החינוך: "אחרי המעשים נמשכים הלבבות". זוהי שיטה כללית, אשר בעל ספר החינוך מסביר באמצעותה מצוות רבות, ומאריך בה אף בעניין המקדש.¹⁴⁵ כאשר אנו מבצעים פעולות מעשיות הטעונות במטען רוחני או נפשי מסוים - במהלך הזמן אותו מטען נספג לאישיותנו. הפעולה המעשית - אם תיעשה באופן עקבי, היא תטביע בנפשנו את אופייה. כל עוד לא יהיה לישראל מרכז מאחד - הרי שלא נוכל להתאחד באמת.

איחוד הרוחני והגשמי

דורנו שבע מפירוד. לא רק מן הפירוד החברתי עקב המחלוקות בעם, אלא אף מהפירוד של הצדדים הקיימים בתוך כל אחד מאיתנו, וכן בתוך התורה עצמה. הפירוד באדם - הצד הרוחני העליון, הנשמה, כנגד הצד הגשמי הנמוך של הצרכים והתאוות שלנו; ובתורה - נשמת התורה וטעמיה, כנגד גופי תורה והלכותיה.

שבענו מן העולם הרוחני המנותק מכל חיבור גשמי חי. במשך הגלות הארוכה כעם ללא ארץ, לא יכולנו לחבר את הרעיונות העליונים, הרוחניים והתורניים אל המציאות. מאז קום המדינה ועד ימינו אנו, עם ישראל התקדם בעיקר

---

145. ספר החינוך מצוה צה.

בבנייה של צדדיו החמריים וחיזוקיו הגשמיים, ללא בנייה ועיצוב מסודר במובנים הרוחניים והמוסריים. רק בחיקויים רוחניים זולים עסקנו מאז קום המדינה, כדי לאפשר קיום לאומתנו. אך הגענו לשובע מהמציאות הגשמית, המנסה רק לשרוד, ונתלית בהבנות נמוכות של מושגים גדולים כמו שלום, אמונה, תורה ועוד.

היהדות זקוקה עכשיו במיוחד, ליצור שלום בין שני כחות נפלאים אלו של האומה: הכחות הרוחניים העתיקים, והכחות החמריים והגשמיים המתחדשים בעת הגאולה.

צמאון גדול ישנו לחיבור זה, בכל המגזרים והחוגים. אנשי הרוח של האומה מבינים שיש צורך להתייחס בכבוד אל העולם הגשמי, להתבסס במציאות של כלכלה ופרנסה. הדבר הולך ונהיה ברור שלא ניתן להנהיג דרך ציבורית על פי שיטת רשב"י, המורה לעסוק רק בתורה ולא בפרנסה. "רבים עשו כרבי שמעון ולא עלתה בידם"¹⁴⁶. אף בקרב החוגים המכונים חילוניים, רב הצמאון להארות רוחניות בגוונים שונים; לימוד הקבלה מגיע היום לרחובות העיר, בתל אביב ובארץ כולה, בשקיקה רבה. בעצם, כולם עסוקים כיום בשאיפה לחיות חיים המאחדים רוחניות וגשמיות.

בית חיינו, מקום המקדש, הוא המקום בו עסוקים בחיבור עמוק ונפלא זה: חיבור בין העולם הרוחני העליון לבין העולם המעשי של העבודה הגשמית והחמרית. שם עיקר החיבור של העולם הארצי, של אנשי המעשה והחקלאים העוסקים באדמה ובגשמיות, המביאים את חלקם למקדש אל הכהנים - אנשי הרוח, ומתקדשים יחדיו.

---

146. ברכות לה ע"ב.

אל השילוב העמוק שהיה במקדש בין העולם הרוחני העליון ביותר, לבין הצדדים החמריים והגסים המציאותיים - אליו אנו שואפים. החיבור הזה הוא משאת נפשו של העם: חיבור המוצא את האחדות העמוקה של "ה' אחד ושמו אחד" בכל צדדי העולם, ולא פוסח על אף אחד מהם.

העבודה הרוחנית העמוקה אשר התחוללה במקדש, הייתה מלווה בריח טוב, יחד עם אור גדול, במבנה מרהיב ביופיו; ובטעמים נפלאים של פירות רעננים, יחד עם בשר צלי ובהמיו. עבודה זו לא חששה מאף צד מצדדי חיינו; לשלשת הצרכים הגשמיים העמוקים והיצריים ביותר בעולם היו גילויים בתוככי המקדש: שפיכות דמים, עבודה זרה וגילוי עריות.

שפיכות דמים - מהווה חלק בלתי נפרד מעבודת הקרבנות. אמנם שפיכות הדמים התבטאה בבהמה ובחי ולא באדם ח"ו, אך בכל אופן הרגשת הדם הנשפך שם היתה חריפה ביותר. חז"ל מספרים לנו שהיו זמנים בהם הדם הנשפך בעזרה היה כה רב עד שהגיע עד לגובה ברכי הכהנים¹⁴⁷.

הדרישה שהעבודה הרוחנית תהיה גם גשמית ומוחשית, חוזרת ושבה אלינו בתקופה זו של חזרת אומנתנו למודעות ולחיים גשמיים בריאים. הצורך שהתפילה וכל מרכיביה יהיו דבר מוחשי ונוגע עד ההרגשות החמוריות - הולך ומתחזק כיום.

תשוקה זו קיבלה את ביטויה המעודן והזך, אשר כולו אומר כבוד אלהים אחד, בקרבנות המוקרבים לה' בבית המקדש. היא התבטאה בקרבנות ובמעשה העבודה במקדש, שהיו חמריים עד כדי הרגשה ממשית וסוערת. החוטא לא

---

147. פסחים סה ע"ב.

הסתפק בווידוי מילולי וחזרה בתשובה בליבו, אלא עבר תהליך של מפגש ממשתי עם המציאות של החטא. הוא נשען בכל כחו על הקרבן שהביא, והבין, שבשעת החטא - כולו היה סמוך על הצד החומרי והבהמי שלו: את כל כחו נתן שם, במקום למצוא איזון אמיתי. עתה, את החמריות היצרית שלו, המנותקת מהעולם הרוחני, הוא השריש והעלה לעבודת ה' ע"י הקרבן שלפניו.

מהות זו אף הגיעה לליבו של המקדש. בתוככי המקדש, במקום הרוחני ביותר בעולם, במקום בו היתה מונחת התורה שבכתב, מקום קודש הקדשים - ישבו שני 'פסלים'. דווקא שם ניצבו שני הכרובים, מעל הכפורת! הדבר מלמדנו, שאין ניתוק של עולם רוחני מהעולם החומרי, זוהי חובתו של העם היהודי בעולם - האחדות הזו, אשר התגלתה בשיאה במקדש.

והדבר הולך ומתפשט, עד למימד העמוק ביותר באנושיות: העריות. הוא המבטא את הצורך האמיתי של העולם כולו לחיבור בין הפכים ואיחודם, ורק הוא יכול להביא להולדה של כחות חיים חדשים. זהו עומק השלום הגדול ביותר במציאות: איחוד בין שני הפכים גמורים, האיש והאישה. החיבור בין שני הפכים אלו הוא היוצר תיקון למציאות ה"תהו ובהו" בה נברא העולם, וכדרשת חז"ל במשנה:¹⁴⁸

...לא נברא העולם אלא לפריה ורביה, שנאמר: "לא תהו בראה לשבת יצרה".¹⁴⁹

התיקון ל'תהו' שבעולם - נעשה דווקא על ידי חיבור האיש והאשה, המביא פרי לעולם.

148. גיטין פרק ד משנה ה.

149. ישעיה מוה, יח.

הכרובים, אשר גילו את החיבור בין העולם הרוחני והגשמי בתוככי המקדש, היו בצורת זכר ונקבה המעורים זה בזה. כשהחמרות והרוחניות היו משולבים ביחד, וה' יתברך התבטא במעשים הגשמיים בעולם באופן שלם, מיד ראו חיבור של שני כחות אלו - זכר ונקבה. וכדברי חז"ל מלאי ההוד:

אמר רב קטינא: בשעה שהיו ישראל עולין לרגל מגלין להם את הפרוכת, ומראין להם את הכרובים שהיו מעורים זה בזה, ואומרים להן: ראו חיבתכם לפני המקום כחיבת זכר ונקבה.¹⁵⁰

תשוקת העריות היא השורש של קיום החיים. זהו הצד החזק ביותר אף בתרבות האנושית העכשווית, וכדי למצוא איזון לכח הזה - צריך מקדש.

המקדש ביטא את האיזון השלם בין הרוחני והגשמי, איזון ללא קרעים.

חתימה: בניין עכשיו!

דורשים חכמים במסכת שבת:

אמר רבי אלעזר: בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצתה בת קול ואמרה להן: מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו? דכתיב "ברכו ה' מלאכיו גיבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו", ברישא עושי (בתחילה עשיה), והדר לשמוע (ואחר כך שמיעה).¹⁵¹

חכמים מלמדים אותנו את סוד ההתקדמות הרוחנית של העולם: המעשה

---

150. יומא נד ע"א.

151. שבת פח ע"א.

עצמו מעורר ודוחף את השינוי העמוק והפנימי.

הבה נתחזק אף אנו בנושא בו אנו עוסקים: נקדים נעשה לנשמע! לא נחכה שיופיעו בעם ישראל כל הרצונות וההבנות הפנימיות השייכות לבניין המקדש. כפי שכותב בעל ספר החינוך, מתוך המעשים של הבנייה והעסק בבית ה' - יחלחל אל הלב היהודי החם החיבור אליו אנו שואפים.

הדור שלנו הוא דור שצריך בדיוק את האור הזה, של החיבור והאחדות בין ההפכים הגמורים. מצד אחד הוא "דור שכולו זכאי" - לימוד התורה בדור הזה הוא בכמות, ואולי אפילו באיכות, שלא הייתה מאז ומעולם. כמות דורשי ה' גדולה לאין חקר מימים עברו. התשוקה לדבקות והעיסוק בחכמה הפנימית, הולכת ומתפזרת בלא שום הגדרה והגבלה, גם במקומות הנמוכים ביותר בעם ישראל. ואף יותר מכך: עניינים אלו, שהם סוד האומה עם אלהיה, מתפשטים אף אל הגויים. גם הם גילו את האפשרות ללמוד סתרי תורה.

מאיך, דורנו הוא גם "דור שכולו חייב" - הדרישה לגשמיות כה חזקה ואינה רואה מעצורים. באינטרנט, בטלוויזיה ובסרטים, נגלים לעיני כל - ילדים ומבוגרים כאחד - המקומות הקשים והחמריים ביותר, עליהם דיברנו לפני כן: גילוי עריות. יצר עוצמתי זה שולט כמעט בכל תוכנית וסרט. אף שפיכות דמים מגיעה אל כל המסכים, ברמות שאין להם אח ורע: הסרטים היום יכולים לדמות שפיכות דמים שקשה למוחנו הרך לקבלם.

כך גם בעניין עבודה זרה. אם בעבר חשבנו שעבודה זרה הלכה ונעלמה, הרי שבדור הזה מוכח, שהצורך הולך ונולד מחדש. זהו הצורך להרגיש את העבודה הרוחנית באופן מוחשי וחומרי עד הסוף. הדרישה לחוויה רוחנית מוחשית,

לטקסים - הולכת ומתעצמת¹⁵².

המציאות הזו, שבה שני צדדים הפוכים: כולו זכאי וכולו חייב, קיימת כיום כשתי מערכות שונות ומנותקות - המערכת הרוחנית ולעומתה המערכת הגשמית. אנו חשים את הצורך המופיע בדור כולו, לעשות שלום בין שתי מערכות אלו, למצוא את נקודת החיבור ביניהן. בכך להביא לשלום פנימי בתוכנו, ומתוכנו - להמשיכו אל העולם כולו.

גם בתורה ניתן להרגיש את הצורך בחיבור בין שני העולמות. לומדי התורה בדורנו, בין הנוער ובין המבוגרים, מחפשים את המשמעות העמוקה של הגדרים ההלכתיים. הם חותרים לחשיפת טעמי תורה והבנות עמוקות במצוות והלכותיהן. מתעצם הצמאון לפגוש את התורה מפגש אחיד ומלא: הלכה ומשמעותה הרוחנית, באחדות אחת. וכדברי הרב קוק הנפלאים:

לטהר את הלבבות, ולהעסיק את המוחות במחשבות נאצלות, שמקורן ברזי תורה - נעשה בדור האחרון הכרח גמור לקיום היהדות¹⁵³.

הדור צמא לאיחוד! איחוד החברה, איחוד הרוחני והגשמי בעולם, איחוד הרוחני והמעשי בתורה. יש לתת מענה לצמאון ולדרישה זו של הדור.

שתי קומות בנינו בתקופה הארוכה של 'אלפיים שנות משיח': הקומה הראשונה - כולה רוחנית, בהיותנו בגלות ללא ארץ משלנו. הקומה השנייה -

152. כיום גם בתחומי הזוגיות, החינוך והטיפול (אימגו, שיקוף), מבינים שיש צורך בטקסים מיוחדים, טקסים אלו נצרכים לטובת שמירה וחיזוק הבריאות האישית, וכל שכן לצורך בניית קומה חדשה באישיות.

153. אורות הקודש א עמוד קמא פסקה קכב, "גילוי הרזים בדור האחרון".

היא בעיקרה חמרית וגשמית, בה בנינו מדינה משלנו ללא כל עיסוק בדרישה הלאומית לרוחניות (אמנם היה גם עיסוק רוחני, אך באופן פרטי ואישי, ולא לאומי).

הגיע הזמן למצוא את החיבור בין שתי הקומות! לדרוש מחדש את מקום בית חיינו - בית המקדש, ואת השבת העבודה, תמידים כסדרם ומוספים כהלכתם.

- שער רביעי -

”וַעֲשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ”

וכל גענועינו לקרבנות בבנין המקדש - הוא
ממש לשכלל את האומה והעולם לבחות
חדשים, אמיצים מאוד. וזה אי אפשר כי אם
על ידי תיקון העולם בבנין בית המקדש...

(אוצרות הראי"ה ד' עמוד 46)

התורה מצווה עלינו:
"ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם"
מה משמעות ציווי זה לדורנו?
בשער זה תורחב היריעה
במצוות בניין המקדש על צדדיה השונים:
מי אחראי על בניין המקדש,
מהו הזמן המיועד לכך,
ומהם הפרטים הנכללים במצווה זו,
היוצרים יחד את העולם המקדשי הנכסף...

שער רביעי : "ועשו לי מקדש"

תוכן מפורט

הרב אלישע ינון |

"מקדש ה' כוננו יריך"

מצוות הבניין / 293

"יגלה ויבוא משמים" / 295

בית המקדש: נשמה וגוף / 299

חתימה: בידי אדם! / 302

הרב אהרן אהרן ברוכי |

מצוות בנין בית הבחירה

פתיחה / 303

מחלוקת א . היחס בין הבית לכליו / 304

מחלוקת ב . מהו 'לב' המקדש / 308

שיטת הרמב"ם: בית עבודה

שיטת הרמב"ן: בית מועד לדיבור

לעומקה של מחלוקת: תורה ועבודה

חתימה: עבודת אלהים במקדש / 321

הרב אהרן אהרן ברוכי |

הקרבת קרבנות בזמן הזה

פתיחה / 327

בירור א בסדר הגאולה - מקדש קודם למשיח / 330

על פי התלמוד הירושלמי

על פי התלמוד הבבלי

על פי המדרשים

בירור ב - סנהדרין קודמת למשיח / 346

בירור ג - מזבח קודם למקדש / 352

הלכה למעשה - מתוך דעת גדולי ישראל / 356

חתימה - חיבת ציון / 360

הרב אלישע ינון | "מקדש ה' כוננו יריך"

מצוות הבניין

מצוות בניין המקדש הינה מצווה חיובית, המחייבת כל אדם מישראל. כך מבינים כל רבותינו מוני המצוות, ופוסקים זאת הלכה למעשה.

ספר המצוות לרמב"ם:

והמצוה העשרים היא שצונו לבנות בית עבודה. בו יהיה ההקרבה והבערת האש תמיד ואליו יהיה ההליכה והעליה לרגל והקבוץ בכל שנה כמו שיתבאר, והוא אמרו יתעלה: "ועשו לי מקדש". ולשון ספרי: שלש מצוות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ: למנות להם מלך, ולבנות להם בית הבחירה, ולהכרית זרעו של עמלק. הנה התבאר שבניין בית הבחירה מצווה בפני עצמה.¹

ספר מצוות גדול:²

בפרק כהן גדול: תניא, שלש מצוות נצטוו ישראל בכניסתם לארץ: להעמיד להם מלך, ולהכרית זרעו של עמלק, ואחר שיניח להם

---

1. ספרי פרשת ראה יב, י-יא; סנהדרין כ ע"ב.

2. ספר המצוות לרמב"ם מצוות עשה כ.

3. רבי משה ברבי יעקב מוקוצי, מגדולי ראשוני אשכנז. בספר מצוות גדול הוא מונה את תרי"ג המצוות ומבארם.

4. סנהדרין כ ע"ב.

המקום מכל אויביהם מסביב – לבנות בית הבחירה, שנאמר: 'ועברתם את הירדן וישבתם בארץ', ואחר כך: 'והיה המקום אשר יבחר ה' אלהיכם לשכן שמו שם – שמה תביאו את כל אשר אני מצוה אתכם עולותיכם וזבחיכם'...

זמן מצווה זו של בניין בית הבחירה לא הגיע עד ימי דוד, וכן הוא אומר בדוד: "ויהי כי ישב המלך בביתו וה' הניח לו מכל אויביו מסביב, ויאמר המלך אל נתן הנביא הנה אנכי עומד בבית ארזים וארון האלהים יושב בתוך היריעה". והמקום הנבחר הוא בירושלם בהר המוריה, שנאמר: "ויאמר דויד זה הוא בית ה' האלהים וזה מזבח לעלה לישראל", ואומר: "זאת מנוחתי עדי עד"....⁸

ספר החינוך מצוה צה:

לבנות בית לשם ה', כלומר שנהיה מקריבים שם קרבנותינו אליו, ושם תהיה העלייה לרגל וקיבוץ כל ישראל בכל שנה, שנאמר: "ועשו לי מקדש". וזאת המצוה כוללת עמה הכלים הצריכים בבית אל העבודה, כגון המנורה והשלחן והמזבח וכל שאר הכלים כולם.¹⁰

'קריית ספר' למבי"ט:¹¹

לבנות בית המקדש לה', מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות וחוגגין

5. דברים יב, י-יא.

6. שמואל ב ז, א-ב.

7. תהילים קלב, יד.

8. ספר מצוות גדול, עשין סימן קסג.

9. שמונת כה, ח.

10. ספר החינוך מצוה צה – מצוות בנין בית הבחירה.

11. רבי משה בן יוסף טראני, מגדולי צפת, חבר בבית דינו של רבי יוסף קארו. "קריית ספר" זהו חיבורו על הי"ד החזקה לרמב"ם.

אליו שלש פעמים בשנה, דכתיב: "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם". וכיון שצוה בתורה להקריב בו הקרבנות ולראות בו לפני ה', משמע דלהכי צוה בבנינו. ומשכן שעשה משה היה לפי שעה, דכתיב: "כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה", משמע שבית עולמים שהוא נחלה הוא בכלל מצוות "ועשו לי מקדש".¹²

אם כן, מוני המצוות מונים פה אחד את מצוות בניית בית המקדש כמצווה מעשית המוטלת על האדם. עם זאת, ישנם מקורות מהם ניתן להבין שמצוות בניית בית הבחירה אינה מצווה על בני האדם, כי אם ניסית על ידי הבורא.

"יגלה ויבוא משמים"

הגמרא במסכת סוכה¹³ ובמסכת ראש השנה¹⁴ דנה בתקנתו של רבן יוחנן בן זכאי, האוסרת אכילת תבואה חדשה במשך כל יום ט"ז בניסן. בזמן בו קיים המקדש, התבואה החדשה ניתרת לאכילה על ידי הנפת העומר בט"ז בניסן. בזמן בו המקדש חרב, עצם הגעת יום ט"ז מתיר את התבואה החדשה, מעת הזריחה. עם זאת, רבן יוחנן בן זכאי חשש שכשיבנה המקדש העם לא ידע שעליו לחכות להנפת העומר, המתבצעת עד חצות היום, על מנת שיותר לו לאכול מן התבואה. לכן, הוא גזר שבכל מקרה כל היום אסור באכילת תבואה חדשה.

הגמרא מתקשה בהבנת החשש: מתי בית המקדש יוכל להבנות, באופן שעד

12. קרית ספר, הלכות בית הבחירה פרק א.

13. דף מא ע"א.

14. דף ל ע"א.

חצות היום בית הדין לא יספיק להניף העומר, וממילא התבואה תהיה בחשש איסור במהלך כל היום? היא מכריעה שבית המקדש השלישי יוכל להבנות בליל ששה עשר בניסן, או ביום טוב הראשון של פסח סמוך לשקיעה.¹⁵ שני דברים אלו בלתי אפשריים על פי ההלכה, שהרי אסור לבנות את בית המקדש בלילה, כמו שנאמר: "וביום הקים את המשכן"¹⁶. וכן, אין בניית המקדש דוחה את קדושת יום טוב.¹⁷

על מנת לתרץ קושיה גדולה זו, כתבו רש"י ותוספות במקום, שבית המקדש השלישי - לא יבנה בידי אדם, אלא "מקדש העתיד שאנו מצפין בנוי ומשוכלל - הוא יגלה ויבוא משמים". כראיה הביאו את הפסוק "מקדש ה' כוננו ידיך"¹⁸, ממנו מובן שהמקדש אינו מעשה ידי אדם, אלא מעשה ידיו של הקב"ה כביכול. במסכת שבועות ציינו בעלי התוספות,¹⁹ שמקור דבריהם הוא במדרש תנחומא.

הדברים עומדים בסתירה לדברי הגמרא בכתובות:

גדולים מעשי צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ. דאילו במעשה שמים וארץ כתיב: "אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים"²⁰, ואילו במעשיהן של צדיקים כתיב: "מכון לשבתך פעלת ה', מקדש ה' כוננו ידיך"²¹.

15. לו יבנה המקדש במהלך יום ט"ז, הרי שכבר כאשר זרחה השמש התבואה הותרה, משום שאז עוד לא היה המקדש בנוי. לעומת זאת, אם יבנה המקדש סמוך לשקיעת החמה של יום טוב ראשון, או במהלך הלילה של ט"ז - הרי שכל תהליך הכנת העומר, מקצירתו ועד הקרבתו, יכול להתארך ולהסתיים לאחר חצות היום (גמרא ורש"י שם).

16. במדבר ט, טו.

17. שבועות טו ע"ב.

18. שמות טו, יז.

19. דף ט"ו ע"ב ד"ה "אין בנין בית המקדש בלילה".

20. ישעיה מו, יג.

21. כתובות ה ע"א.

הכתוב מספר כי מעשה שמים וארץ נעשה כביכול ביד אחת של ה' – "ידי", ולעומת זאת מעשה המקדש, אשר הוא מעשה ידיהם של צדיקים, נעשה בשתי ידיים – "ידיך". המקדש, אם כן, יבנה בידי אדם, בידיהם של צדיקים.

רש"י, באופן תמוה מעט, מוסיף דבר שאין בו חידוש על הנאמר בגמרא:

מקדש – מעשה ידי צדיקים הוא.

אך האמת היא, שרש"י מתייחס לקושיה היכולה לעלות בלימוד הגמרא: הרי הפסוק אשר מביאה הגמרא בקשר למקדש מדבר על ידי ה' המכוננות אותו, ולא על ידי הצדיקים!

אך זהו עומק דרשת הגמרא: צדיקים – הם הם ידי הבורא. הגמרא מבינה שמה שהבורא עושה דרך האדם, נחשב למעשה ידיו של הבורא בעצמו. משמע שישנה מעלה דווקא בכך שה' פועל יחד עם המציאות, על ידי הצדיקים, על פני עשייה חד צדדית על ידו בלבד.

יוצא, שאותו פסוק עצמו ממנו הביאו הראשונים ראייה לכך שהמקדש ירד מן השמים, הוא המקור של הגמרא לכך שהמקדש יבנה בידי אדם! הכיצד?!²²

יתרה מזאת, בספר יחזקאל:

וְאִם נִכְלְמוּ מִכָּל אֲשֶׁר עָשׂוּ צוּרַת הַבַּיִת וַתִּכּוֹנְנֵנוּ וּמוֹצְאָיו וּמוֹבְאָיו
וְכָל צוּרְתוֹ וְאֵת כָּל חֻקְתָּיו וְכָל צוּרְתָיו וְכָל תּוֹרָתוֹ, הוֹדַע אֹתָם וְכָתַב

---

22. על עצם סברת שיטתם של רש"י ותוס' ניתן להקשות: הרי גם הקב"ה לא יעשה דבר שאינו לכתחילה, ומדוע שיביא לנו את בית המקדש דווקא ביו"ט ולא יום לפני כן?

לְעֵינֵיהֶם וַיִּשְׁמְרוּ אֶת כָּל צוּרְתוֹ וְאֶת כָּל חֻקֹּתָיו וַעֲשׂוּ אוֹתָם.²³

ומסביר רש"י במקום, בניגוד מוחלט לדבריו הנ"ל במסכת סוכה:

ושמרו – ילמדו עניני המידות מפיו, שידעו לעשותם לעת הקץ.

למעשה, ללא הבנה שבית המקדש יבנה באופן מעשי, כלל לא מובן מדוע מופיעות כל נבואות יחזקאל העוסקות במידות של בית המקדש העתידי.

לאור הסתירה החזיתית בדברי חז"ל, כותב בעל 'תפארת ישראל' בפרושו למסכת תמיד:²⁴

על כרחנו צריך לומר, דהך דתנחומא שהביא התוספות, שלעתיד יבנה המקדש בידי שמים – דברי אגדה היא ואין למדין ממנה,²⁵ אלא רצונו לומר שהקב"ה יסייעם בדרך נס שיבנהו.

את האפשרות, אם כן, שבית המקדש יבנה בלילה או ביום טוב, מסביר המאירי:

ואף על פי שאין בנין בית המקדש דוחה יום טוב, וכן שאין בנין בית המקדש בלילה... חשש לבית דין טועים שתהא חייבת הקדש מביאתן.²⁶

לדברי המאירי, חז"ל חוששים שהצדיקים באותו דור ישתוקקו כל כך לבנין בית הבחירה, עד שעלולים לפסוק שמותר לבנותו ביום טוב או בלילה. זאת מתוך חובה עצומה למקדש, ונגד ההלכה.

23. יחזקאל מג, יא.

24. תמיד פרק א משנה א.

25. עיין ירושלמי פאה פרק ו.

26. בית הבחירה סוכה מא ע"א.

תירוץ נוסף לקושיה מופיע בספר 'דרישת ציון' של הרב צבי הירש קלישר זצ"ל. הוא טוען שכל הדיון במסכת סוכה כלל אינו להלכה. הדיון כולו נסוב שם על ההנחה שיום הנפת העומר אסור באכילת התבואה החדשה מדרבנן, מתוך החשש שיבנה המקדש בלילה או ביום טוב. אך פסיקת ההלכה - היא כדעת רבי יהודה במשנה, הסובר שיום הנף אסור כולו מן התורה, וכלל לא בשל החשש של בניית המקדש. ממילא כל תירוצי הגמרא בקשר למועד בניית המקדש אינם שייכים לבירור ההלכה.

ניתן אף להבין שכל הסברם של הראשונים שבית המקדש ירד מן השמים, מבוססים על תירוץ הגמרא לסיטואציה דחוקה שעלולה להיות, שיש לתת לה פתרון. במקרה חריג שכזה, אכן יתכן והמקדש ירד מן השמים, אך אין זו ההבנה הפשוטה בנושא וההוראה למעשה.

בית המקדש: נשמה וגוף

הרב יעקב עטלינגר בספרו 'ערוך לנר', מסביר את הסתירה בין המדרשים, כשני רבדים שונים של בית המקדש. ראשית, הוא דוחה את האפשרות שניתן להבין שבית המקדש כלל לא יבנה בידי אדם, על פי כמה ראיות:

- א. לשון הגמרא "מהרה יבנה בית המקדש", ואם הכוונה שבית המקדש ירד בנוי מן השמים, היה צריך לומר "מהרה יגלה בית המקדש".
- ב. רש"י עצמו מסביר בסוגיה בהמשך המסכת, "שמשיח בן יוסף ומשיח בן דוד שניהם אומנים לבניין המקדש".

---

27. סוכה נב ע"ב ד"ה חרשים.

ג. במקום התפילה המקובלת בדברי חז"ל "יהי רצון שיבנה בית המקדש"²⁸ צריכים היינו להתפלל "שיגלה בית המקדש", שהרי הוא כבר בנוי.

על-פי ראיות אלו, מחדש ה'ערוך לנר' הבנה עמוקה של הרבדים השונים של בית המקדש עצמו:

ולכן היה נראה לעניות דעתי, דודאי בית המקדש לעתיד לבא יבנה בנין ממש בידי אדם. ומה שנאמר "מקדש ה' כוננו ידיך", שנדרש בתנחומא שירד למטה - הוא בית המקדש רוחני שיבא לתוך בית המקדש הנבנה גשמי, **כנשמה בתוך הגוף**. וכמו שירד במשכן ובבית המקדש האש של מעלה תוך האש של הדיוט שנבער בעצים. וכן נראה במכילתא, דדרש מפסוק "מכון לשבתך פעלת ד'", שבית המקדש של מעלה מכון כנגד בית המקדש של מטה, ועל זה קאמר "מקדש ה' כוננו ידיך" - שלעתיד לבא כשימלוך ה' לעולם ועד לעיני כל באי עולם - ישכון למטה בתוך מקדש שכבר בנוי הוא ומכוון כנגד בית המקדש של מטה. והיינו שירד למטה תוך המקדש שיבנה. ועיין בזוהר פרשת וישב שמשמע שם כן. אמנם כמו שלמטה בארץ אין נשמה בלא גוף, כמו כן המקדש רוחני לא יקום בלא מקדש גשמי, ולכן אתי שפיר הלשון בנין בבית המקדש שלעתיד גם כן...²⁹

אף הרמח"ל מסביר את הדברים בצורה דומה, בהקדמת ספרו 'משכני עליון':

אבל לעתיד, לא די שיהיו דומים, אלא שהבית העליון יתפשט ויגיע למטה. והוא מה שאמרו רז"ל, שמקדש שלישי הוא מעשה

28. תמיד פרק ז משנה ג.

29. סוכה מא ע"א.

ידיו של מקום. כי לא יעקר הבית העליון ממקומו, רק יתפשט ויגיע למטה; ואז יבנה סביבותיו בנין המרי כאשר לעולם הזה, ויתחבר בנין בבנין להיות אחד, לא יתפרדו זה מזה.

הרמח"ל וה'ערוך לנר' מציגים שניהם תפיסה מעמיקה באשר ליחס בין הרובד הנשמתי, העליון, של בית המקדש, לבין הרובד הנבנה בידי אדם, הגוף. עם זאת, במידה ונדויק בדבריהם, נבחין שכנראה קיימת מחלוקת יסודית בין שיטותיהם, אשר יכולות להיות לה אף השלכות מעשיות. המחלוקת אינה על כך שישנם שני רבדים, לזה שניהם מסכימים כאמור, אלא דווקא על הסדר של השתלשלותם והופעתם.

לשיטת רמח"ל, הרעיון והשינוי הרוחני התואם למהותו של המקדש יקדים להופיע במציאות, לפני השינוי המעשי. בני האדם יחלו לחשוב ולנהל את חייהם על פי תפיסה רוחנית, אשר מהותה היא חיבור מציאות רוחנית וגשמית, כפי שנעשה במקדש. מתוך התפתחות החשיבה הרוחנית באומה, המייצרת חשיבה של בית מקדש, נבוא אנו לבנות את בית המקדש בידיים. כלומר, לשיטתו תוקדם התגלות בית מקדש השמימי הרוחני - האידיאלים השייכים למהותו של המקדש, ומתוך כך נבוא לבנותו.

לעומתו, סובר ה'ערוך לנר', שתהליך הופעת המקדש יהיה זהה להתפתחותו של כל דבר חדש שנולד בעולמנו. כדוגמת תינוק: בתחילה נוצרת מציאות גשמית וחומרית, ומתוך הופעת החמריות, הולכת ומופיעה גם המשמעות הרוחנית והאידיאלית של אותה מציאות חומרית הנולדת.

לשיטתו, תחילה נבנה את המקדש בידינו, וקיומו הפיזי בעולם, עבודת הבורא המעשית שבתוכו, וכל ההתנהלות הלאומית הייחודית סביבו - תלך ותשפיע,

בתהליך ארוך, על הדעה של אומתנו. מתוך כך יופיע הרעיון האידיאלי הרוחני של המקדש בליבנו. בתחילה תיבנה מציאות חומרית של המקדש, ולאחר מכן תתפשט לתוכו ירושלים של מעלה.

חתימה: בידי אדם!

לפי דברינו, ברור אם כן שהמקדש העתיד להיבנות בקרוב ממש בעזרתו יתברך, ייבנה בידי אדם. יתכן שיבנה על ידי הצדיקים אף בזמן האסור לך, מתוך הבנה לא נכונה, אך מתוך צמאון גדול ואדיר לבניינו.

שנזכה אנו להיות בין הצמאים הללו! הצמאים הגדולים לראות בהיכל בית ה' הבנוי, בעבודתו וניגונו: "כהנים בעבודתם, לויים בדוכנם, וישראל במעמדם". במהרה בימינו אמן.

הרב אהרן אהרן ברוכי | מצוות בניין בית הבחירה

פתיחה

מצוות בניין בית הבחירה הינה מצווה יסודית לכל עבודת האלהים כאן בארץ. אנו מוצאים בתורה, בש"ס, וברמב"ם התייחסות רחבה למצווה הזו. בתורה, אנו מוצאים ארבע פרשיות של בניין המשכן - הציווי והביצוע, בספר שמות (תרומה, תצווה, ויקהל, פקודי). ועוד ספר שלם העוסק בתפעול המקדש: תורת כהנים, הלא הוא ספר ויקרא. **במשנה**, אנו מוצאים שני סדרים העוסקים במקדש: קדשים וטהרות, ובנוסף, חלק ניכר מסדר מועד - עוסק במצוות הנוהגות במקדש. כך גם בספרו של הפוסק הגדול - הרמב"ם, מוצאים אנו כמה ספרים המוקדשים לבניין ועבודת בית הבחירה (עבודה, קרבנות, ועוד בספרים נוספים).

במאמר זה נלמד אודות שתי מחלוקות ראשונים שיטתיות הנוגעות לבניין בית הבחירה, נבחין בהבדלים בין הדעות, ונבין את משמעותן הלכה למעשה. המחלוקת הראשונה בה נעסוק, דנה ביחס בין בניין בית המקדש עצמו ל**כלי** - שני עניינים אלו, שמא מהות אחת להם? המחלוקת השניה בה נדון, צועדת צעד נוסף פנימה, ודנה מהו מרכז ענייניו של בית המקדש, כאשר כל שיטה מעמידה במרכז כלי אחר מכלי הבית.

מחלוקת א היחס בין הבית לכליו

המכלול אשר קרוי משכן או מקדש, מורכב משני מאפיינים מרכזיים: גוף הבניין, והכלים הנמצאים בו. בהגדרת היחס בין שני מאפיינים אלו נחלקו הראשונים: האם הם מצווה אחת, או שמא הם שתי מצוות שונות.

הרמב"ם בספר המצוות מביע את דעתו בצורה מפורשת:

שלש מצוות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ: למנות להם מלך, ולבנות להם בית הבחירה, ולהכרית זרעו של עמלק. הנה התבאר שבנין בית הבחירה מצוה בפני עצמה. וכבר בארנו³⁰ שזה הכלל הוא כולל חלקים, ושהמנורה והשלחן והמזבח וזולתם – כולם הם מחלקי המקדש, והכל ייקרא מקדש, וכבר ייחד הציווי בכל חלק וחלק.³¹

לשיטת הרמב"ם, זוהי מצווה כללית - לבנות הבית, אשר כוללת כמה חלקים. אברי המצווה - הם חלקיו השונים של בית המקדש. לשיטתו, כל החפצים של בית המקדש - מנורה שולחן מזבח וכו', כולם הם חלק מהמצווה הכללית של המקדש. כשיטה זו פוסק גם בעל ספר החינוך:

וזאת המצוה כוללת עמה הכלים הצריכים בבית אל העבודה, כגון המנורה והשלחן והמזבח וכל שאר הכלים כולם.³²

30. ספר המצוות תחילת שורש י"ב.

31. ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה כ.

32. ספר החינוך מצוה צה.

הרמב"ן בספר המצוות משיג על הרמב"ם:

ולא הוכשר בעיני הטעם שכתב בו הרב, שאמר שהם חלק מחלקי המקדש. לפי שאין הכלים חלק מן הבית, אבל הם שתיים מצוות ואינן מעכבות זו את זו, ומקריבין בבית אף על פי שאין בו כלים אלו. ולכן אצלי עשיית הארון והכפורת לשום שם העדות – תמנה מצוה בפני עצמה.

ואל תחשוב לומר שלא תמנה, שלא נצטוינו לדורות ולא נעשה אלא ללוחות הברית... שהרי כבר מנה הרב³³ (הרמב"ם) משאו על הכתף – מצווה, לפי שהמצוה היא קיימת לנו לדורות והארון עם לוחות הברית קיים לנו לעולם, ומצוות נשיאותו בלויים או בכהנים אינו נגדר בזמן, אלא כל זמן שימצא – אנו מצווין לנשאו בכתף. ועוד הוא עתיד ליגלות אמן במהרה בימינו יהיה במהרה. והנה היא מצווה מכלל המצוות הקיימות לדורות.³⁴

הרמב"ן סובר, כי לא מתקבל על הדעת לומר, שהכלים הם חלק ממצוות המקדש, שהרי הכלים עומדים בפני עצמם. בדבריו הוא מביא את ההשלכה המעשית למחלוקת הזו: האם מקריבים בבית למרות שאין בו כלים. לו יצוייר שנזכה לבנות הבית וטרם נבנה כלים, לשיטת הרמב"ן – כבר נוכל להקריב בו קרבנות לה'. לעומת שיטת הרמב"ם, כפי שמבינו הרמב"ן, לפיה המחסור בכלים יעכב את בניין הבית ועבודתו, מאחר וזו מצווה אחת.

הרמב"ן מאריך בדבריו ומוכיח שמצוות נשיאת הארון הינה נצחית, אף בזמן שאין מקדש, ומסיים בתפילה שפורצת מלבו לגילוייו במהרה. סגנון זה מתאים

33. ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה לד.

34. השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם מצות עשה לג.

לרבנו הרמב"ן, אשר תקוות הגאולה מלאה את חייו, בעזיבתו את ספרד, ובעלייתו לירושלים, והתבטאה גם כן בתורתו העמוקה, רווית הסוד. עתה נבקש ראיות מן הכתובים ומדברי חז"ל, לכל אחת מהשיטות.

ציווי התורה הבסיסי לבניית המשכן והמקדש מופיע בפרשת תרומה:

וַעֲשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשִׁכְנָתִי בְּתוֹכְכֶם. כָּל־כָּלֵךְ אֲנִי מֵרְאֶה אוֹתְךָ אֶת תְּבִנֹת הַמֶּשְׁכָּן וְאֶת תְּבִנֹת כָּל־כְּלִיו וְכֵן תַּעֲשׂוּ.³⁵

בפסוקים אלו, התורה קושרת את עשיית המקדש והשכינה השוכנת בו, ל"תבנית כל כליו". בניין הכלים הינו חלק מאופן המימוש של מצוות "ועשו לי מקדש", כדעת הרמב"ם.

פסוקים אלו אינם הבטחה או ייעוד, אלא מצווה מעשית וממשית, כדברי התוספתא:

הרי הוא אומר: וירא משה את המלאכה והנה עשו אותה כאשר צוה ה' וגו', היכן צוהו? ועשו לי מקדש וגו'...³⁶

על בניין בית המקדש השני מתנבא הנביא חגי בלשון הזו:

עָלוּ הָהָר וְהִבְאֵתֶם עֵץ וּבְנוּ הַבַּיִת וְאַרְצָה בּוֹ וְאֶכְבֵּד [וְאֶכְבְּדָה] אֲמַר ה'.³⁷

בפסוק הזה יש שוני בין מסורת הכתיבה לבין הקריאה: בנוסח הכתיבה חסרה האות ה' מן המילה "ואכבדה". הגמרא במסכת יומא דנה במשמעותו של השוני הזה:

35. שמות כה, ח-ט.

36. תוספתא מנחות פרק ז הלכה ז.

37. חגי א, ח.

והאמר רב שמואל בר איניא: מאי דכתיב "וארצה בו ואכבד", וקרינן "ואכבדה", מאי שנא דמחוסר ה"א? אלו חמשה דברים שהיו בין מקדש ראשון למקדש שני, ואלו הן: ארון וכפורת וכרובים, אש, ושכינה, ורוח הקודש, ואורים ותומים.³⁸

הגמרא מסבירה כי הקרי בנבואת חגי - מתאר את המקום האידאלי אליו אמור להגיע המקדש, אשר התממש במלואו רק במקדש הראשון, לעומת הכתיב - שהוא התוצאה המעשית במקדש השני, עליו מתנבא חגי. הקב"ה חפץ במקדש השני, רוצה לשכון בו, אך אין זה מופיע בשלמות - חסרים חמישה דברים.

דברי הגמרא הללו קשים לשיטת הרמב"ם, המתנה את עבודת המקדש בשלמות הכלים (שהרי לא היו כולם בבית שני), וזוהי לכאורה הוכחה ברורה לשיטת הרמב"ן: בית המקדש איננו תלוי בכליו, וגם אם הוא חסר - מקריבים בו.

אם כן, פסוקי הציווי בתורה - נוטים לשיטת הרמב"ם, ומאידך, דברי הגמרא ביזמא על בית שני - מהווים ראיה דווקא לשיטת הרמב"ן.

---

38. יזמא כא ע"ב.

מחלוקת ב מהו 'לב' המקדש

בית המקדש כולל בתוכו התרחשויות רבות של קדושה, אשר לכולן יש מקום וחשיבות. אמנם, יש מחלוקת בין הראשונים בשאלת מרכז עניינו של בית המקדש, 'לב' ועיקר עניינו - אשר לשם כך נועד, צווה ונבנה. בשאלה זו שתי שיטות מרכזיות בדברי הראשונים.

שיטת הרמב"ם: בית עבודה

בספר המצוות, הרמב"ם מונה את מצוות בניין בית הבחירה כמצווה בפני עצמה. בדבריו, הוא קורא לבית המקדש בשם מדויק, המתאים לתפיסתו אותו:

והמצוה העשרים היא שצונו לבנות בית עבודה. בו יהיה ההקרבה והבערת האש תמיד, ואליו יהיה ההליכה והעליה לרגל והקבוץ בכל שנה... והוא אמרו יתעלה "ועשו לי מקדש".³⁹

לשיטת הרמב"ם, בית המקדש הינו בית עבודה, ובאמת כך קורא הרמב"ם לספר ב'י"ד החזקה' העוסק בעניין המקדש: 'עבודה'. כאשר הרמב"ם מפרט את ההתרחשויות ב'בית העבודה', הוא מתחיל מפנים המקדש - עבודות הכהנים: "ההקרבה והבערת האש תמיד", ומשם, בתנועה החוצה כלפי הציבור הישראלי - "ההליכה והעליה לרגל".

39. ספר המצוות לרמב"ם מצוות עשה כ.

אמנם הרמב"ם מביא ראיה למצווה מציווי המשכן - "ועשו לי מקדש", אך ברור לו, בעקבות המדרשים ההלכתיים והגמרא, שחובת בניית מקדש הינה לדורות.

אף בי"ד החזקה נוקט הרמב"ם בשיטתו זו ביחס למקדש:

מצוות עשה לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות, וחוגגין אליו שלש פעמים בשנה, שנאמר: "ועשו לי מקדש". וכבר נתפרש בתורה משכן שעשה משה רבינו, והיה לפי שעה שנאמר: "כי לא באתם עד עתה וגו'".⁴⁰

ספר החינוך, נוקט כשיטת רבנו הרמב"ם:

לבנות בית לשם ה', כלומר – שנהיה מקריבים שם קרבנותינו אליו, ושם תהיה העליה לרגל וקיבוץ כל ישראל בכל שנה, שנאמר: "ועשו לי מקדש".⁴¹

סיוע לשיטה זו ניתן למצוא בדברי הירושלמי, המתאר את דבר אלהים אשר מתגלה לדוד המלך, החפץ לבנות בית לה':⁴²

אמר רבי שמואל בר נחמני: אמר הקדוש ברוך הוא לדוד: ... כלום שלמה בנך בונה בית המקדש לא להקריב בו קרבנות? חביב עלי משפט וצדקה שאתה עושה, יותר מן הקרבנות. ומה טעם? "עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח".⁴³

בדבר ה' לדוד, מוגדר בצורה ברורה, כי עיקר מטרתו של המקדש להקריב בו קרבנות, כשיטת הרמב"ם וסיעתו. סגנון זה של התייחסות לבית המקדש כמקום עבודת הקרבנות, מצוי במקומות רבים בדברי חז"ל.

---

40. הלכות בית הבחירה פרק א הלכה א.

41. מצווה צה, "לבנות בית לשם ה'".

42. ירושלמי ברכות פרק ב הלכה א.

43. משלי כא, ג.

שיטת הרמב"ן: בית מועד לדיבור

בראש השיטה השניה עומד הרמב"ן. הוא נדרש להסביר את עומק הקשר בין מתן תורה לבניין המשכן - שהרי הציווי על המשכן מופיע מיד אחרי מתן תורה. הוא מגדיר באופן מרתק את מקומו של המשכן בעבודת האלהים:

כאשר דבר השם עם ישראל פנים בפנים עשרת הדברות... וישראל קבלו עליהם לעשות כל מה שיצוום על ידו של משה, וכרת עמהם ברית על כל זה, מעתה הנה הם לו לעם והוא להם לאלהים, כאשר התנה עמהם מתחלה: "ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגולה",⁴⁴ ואמר: "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש",⁴⁵ והנה הם קדושים ראויים שיהיה בהם מקדש להשרות שכינתו ביניהם. ולכן צווה תחלה על דבר המשכן שיהיה לו בית בתוכם מקודש לשמו, ושם ידבר עם משה ויצוה את בני ישראל.

והנה עקר החפץ במשכן - הוא מקום מנוחת השכינה שהוא הארון, כמו שאמר "ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת",⁴⁶ על כן הקדים הארון והכפרת בכאן, כי הוא מוקדם במעלה, וסמך לארון השלחן והמנורה שהם כלים כמוהו, ויורו על ענין המשכן שבעבורם נעשה...⁴⁷

בשעת קבלת התורה - נזדככו ישראל ונעשו קדושים, ובכך ראויים להשראת השכינה. מאחר וראויים הם להשראת שכינה, חפץ ה' לבית קבוע בתוכם, שם

---

44. שמות יט, ה.

45. שם שם, ו.

46. שם כה, כב.

47. רמב"ן שם.

ישרה בתוכם ללא פירוד.

חז"ל ממשילים מערכת יחסים פלאית זו באופן יפיפה:

אמר הקדוש ברוך הוא לישראל: מכרתי לכם תורתני - כביכול נמכרתי עמה, שנאמר: "ויקחו לי תרומה". משל למלך שהיה לו בת יחידה, בא אחד מן המלכים ונטלה, ביקש לילך לו לארצו וליטול לאשתו. אמר לו: בתי שנתתי לך יחידית היא, לפרוש ממנה - איני יכול, לומר לך אל תטלה - איני יכול לפי שהיא אשתך, אלא זו טובה עשה לי, שכל מקום שאתה הולך - קיטון אחד עשה לי שאדור אצלכם, שאיני יכול להניח את בתי. כך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל: נתתי לכם את התורה, לפרוש הימנה - איני יכול, לומר לכם אל תטלוה - איני יכול, אלא בכל מקום שאתם הולכים - בית אחד עשו לי שאדור בתוכו, שנאמר: "ועשו לי מקדש".⁴⁸

בעניין המחלוקת עליה נסובים דברינו, הרמב"ן מגדיר דווקא את קודש הקדשים, השראת השכינה, כעיקר החפץ האלהי במשכן. אין הקרבנות והמזבח עיקר, כדברי הרמב"ם, אלא דווקא ארון הברית, "מקום מנוחת השכינה", אשר על כן הוקדם בציוויו. ממשיך הרמב"ן ומעמיק בסוד המשכן:

וסוד המשכן הוא, שיהיה הכבוד אשר שכן על הר סיני שוכן עליו בנסתר. וכמו שנאמר שם: "וישכון כבוד ה' על הר סיני"⁴⁹, וכתוב: "הן הראנו ה' אלהינו את כבודו ואת גודלו"⁵⁰, כן כתוב במשכן:

---

48. שמות רבה פרשה לג, א.

49. שמות כד, טז.

50. דברים ה, כא.

"וכבוד ה' מלא את המשכן"⁵¹...והיה במשכן תמיד עם ישראל הכבוד שנראה להם בהר סיני.
 ובבא משה היה אליו הדבור אשר נדבר לו בהר סיני. וכמו שאמר במתן תורה: "מן השמים השמיעך את קולו ליסרך ועל הארץ הראך את אשו הגדולה"⁵², כך במשכן כתיב: "וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת מבין שני הכרובים וידבר אליו"⁵³...כל דבור עם משה היה מן השמים ביום ונשמע מבין שני הכרובים, כדרך "ודבריו שמעת מתוך האש"⁵⁴, ועל כן היו שניהם זהב. וכן אמר הכתוב: "אשר אוועד לכם שמה לדבר אליך שם ונקדש בכבודי"⁵⁵, כי שם יהיה בית מועד לדבור "ונקדש בכבודי".

סודו של המשכן - הינו המשכיות נצחית למתן תורה. גם הכבוד וגם הדיבור האלהי שהתגלו במתן תורה ימשיכו להתגלות במשכן. בהעמקת סוד זה של הרמב"ן, ליבו של המשכן הינו הדיבור האלהי, נבואת משה, שהתחילה במתן תורה וממשיכה להופיע דרך המשכן. זהו ייחוד המשכן-המקדש והנבואה. "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים" - דבר ה', הנבואה - יוצאת מירושלים. לכן חז"ל מעידים, כי כל נביא שלא כתוב מהיכן הוא, הרי שהוא מירושלים.⁵⁶

את החזיון האלהי, השראת השכינה, "פנים בפנים", כפי שהיה במתן תורה, ממשיך שלמה במתק שפתיו בשיר השירים - "ישקני מנשיקות פיהו". המילה "פיהו" הינה מילה חדשה, מסביר הגר"א, שהינה שילוב 'פיו' ו'פיה' יחדיו לכדי

---

51. שמות מ, לד.

52. דברים ד, לו.

53. במדבר ז, פט.

54. דברים ד, לו.

55. שמות כט, מב-מג.

56. איכה רבה פתיחתא כד.

מילה אחת. זהו החיבור 'בינו לבינה', חיבור סתר החיים, אשר התחדש במתן תורה והמשיך להופיע תדיר בבית המקדש.

לא רק הדיבור האלהי של מעמד הר סיני מונצח בקיום ה'מקדשי', אלא אף נסתרות ההשגחה האלהית מתגלות שם: מעשה מרכבה. באותו מעשה מרכבה המתגלה ליחזקאל בעת הסתלקות השכינה מבית המקדש, חוזים ישראל עצמם במקדש בתקומתו, וכפי שממשיך ומסביר הרמב"ן:

והמסתכל יפה בכתובים הנאמרים במתן תורה ומבין מה שכתבנו בהם, יבין סוד המשכן ובית המקדש, ויוכל להתבונן בו ממה שאמר שלמה בחכמתו בתפלתו בבית המקדש "ה' אלהי ישראל"⁵⁷, כמו שאמר בהר סיני: "ויראו את אלהי ישראל"⁵⁸... כי אלהי ישראל יושב הכרובים כמו שאמר "וכבוד אלהי ישראל עליהם מלמעלה היא החיה אשר ראיתי תחת אלהי ישראל בנהר כבר, ואדע כי כרובים המה"⁵⁹. ואמר דוד: "ולתבנית המרכבה הכרובים זהב לפורשים וסוככים על ארון ברית ה'",⁶⁰ וכן יזכיר תמיד בבית המקדש "לשם ה'",⁶¹ "לשמך"⁶²; ויאמר בכל פעם ופעם "ואתה תשמע השמים"⁶³, במדת רחמים, וכתוב "והתפללו אל ה' דרך העיר אשר בחרת בה והבית אשר בניתי לשמך ושמעת השמים"⁶⁴... וכתוב על הארון "להעלות משם את ארון האלהים אשר נקרא שם

57. מלכים א ח, כג.

58. שמות כד, י.

59. יחזקאל י, יט-כ.

60. דברי הימים א כח, יח.

61. מלכים א ה, יט.

62. שם ח, מד.

63. שם ח, לו.

64. שם ח, מוד-מה.

שם ה' צבאות יושב הכרובים עליו".⁶⁵ ובדברי הימים "להעלות משם את ארון האלהים ה' יושב הכרובים אשר נקרא שם",⁶⁶ כי השם יושב הכרובים.

במתן תורה הופיעו כרובים, שהם מלאכים שירדו עם רבונו של עולם. כך גם לדורי דורות, במשכן ובמקדש, ישנם כרובים. במקום זה מתגלה השגחתו האלהית של הבורא לברואיו, מידת רחמנותו, על כן - לשם מכוונות התפילות, "כי השם יושב הכרובים".

אם כן, בשונה מהרמב"ם, סובר הרמב"ן שעיקר בית המקדש הינו הארון, והוא מקום השראת השכינה. משמעות המשכן ששרשו בארון, מוסברת בדברי הרמב"ן ע"י סודות עמוקים: השראת השכינה מתבטאת בדיבור האלהי במקדש, הממשיך את מתן תורה: בהתגלות אלהית עליונה של מעשה מרכבה ומידת הרחמים, ומתוך כך קבלת תפילות ישראל - "ואתה תשמע השמים".

רבנו בחיי בן אשר, תלמידו של הרמב"ן, ממשיך בשיטת רבו, בפירושו לספר שמות:

כי שכינה דבקה בתורה... במתן תורה כתיב: "וישכון כבוד ה' על הר סיני",⁶⁷ כי היא הסיבה שהשכינה שורה בישראל בהר סיני בנגלה, ובמשכן בנסתר. בהר סיני בנגלה, הוא ששכן הכבוד בהר סיני לעיני כל ישראל, שנאמר: "ומראה כבוד ה' כאש אוכלת בראש ההר לעיני בני ישראל".⁶⁸ במשכן בנסתר, הוא שנצטוינו לעשות

65. שמואל ב' ו, ב.

66. דברי הימים א' י, ג-ו.

67. שמות כד, טז.

68. שם שם, יז.

לו בית מיוחד כדי שישכון עליו בנסתר, ועל זה התנדבו ישראל תרומה לעשות ממנה משכן.⁶⁹

לעומקה של מחלוקת: תורה ועבודה

במשמעות הפנימית של המחלוקת, מעמיק הרב יהושע וייצמן בספרו 'מצווה ברה', בדרכה של 'תורת ארץ ישראל', אשר מאחדת נגלה ונסתר, הלכה ואגדה, לכדי חיים גאוליים שלמים. נביא תמצית מדבריו שם.

מחלוקתנו נסובה על שני יסודות עבודת האלהים הישראלית: הארון - תורה, והמזבח - עבודה. במקביל, ישנם שני הרים חשובים בהיסטוריה האנושית - הר סיני והר המוריה. הר סיני - הוא מקום מתן תורה, אשר לדעת הרמב"ן ממשיך במשכן. את הר המוריה פוגשים לראשונה כמקום של קרבנות - עליו עקד אברהם אבינו את יצחק ואחר כך הקריב את האיל במקומו. במהותו הפלאית של הר זה מאריך הרמב"ם בהלכות בית הבחירה:

המזבח מקומו מכוון ביותר, ואין משנין אותו ממקומו לעולם, שנאמר: "זה מזבח לעולה לישראל", ובמקדש נעקד יצחק אבינו שנאמר: "ולך לך אל ארץ המוריה", ונאמר בדברי הימים: "ויחל שלמה לבנות את בית ה' בירושלים בהר המוריה אשר נראה לדויד אביהו, אשר הכין במקום דויד בגרן ארנן היבוסי".

ומסורת ביד הכל שהמקום שבנה בו דוד ושלמה המזבח בגורן ארונה הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח ועקד עליו יצחק, והוא המקום שבנה בו נח כשיצא מן התיבה, והוא המזבח שהקריב עליו

69. רבינו בחיי שמות כה, ב.

קין והבל, ובו הקריב אדם הראשון קרבן כשנברא ומשם נברא, אמרו חכמים אדם ממקום כפרתו נברא...⁷⁰

כנגד שני הרים ושני יסודות אלו, אנו מוצאים לדורות שני מוקדים בעבודת ה' של עם ישראל. כפי ששונה שמעון הצדיק במשנה באבות: "על שלשה דברים העולם עומד: על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים".⁷¹ "על התורה" - מעמד הר סיני, הממשיך לדורות במשכן ובמקדש. "על העבודה" - עבודת הקרבנות, ולאחר חורבן הבית - "ונשלמה פרים שפתינו", וכדברי חז"ל: "איזו היא עבודה שהיא בלב? הוי אומר זו תפילה".⁷² עבודה התפילה ממשיכה את עבודת הקרבנות בצורה פרטית ואישית, כשאדם מקריב עצמו לפני המקום ברוך הוא. המחלוקת, אם כן, בין הרמב"ם לרמב"ן בעיקר בית המקדש, הינה מחלוקת בין שני עמודים עליהם העולם עומד.

רבנו בחיי מציג חלוקה של שלש מדרגות במשכן וכליו, ומקביל זאת על פי דרך המקובלים, למדרגות העולמות: בריאה, יצירה ועשיה, וכן למדרגות בזהות האדם: מוח, לב וכבד. באופן נפלא וסודי, הוא מראה כיצד המשכן כולל הן תבנית של מעלה, והן תבנית של מטה - באדם הפרטי, כמאמר הפייטן: "בלבבי משכן אבנה להדר כבודו". וזה לשונו:

ומכלל העניינים הנפלאים הנכללים בו הוא מה שתמצא המשכן על שלשה חלקים:

... **החלק הראשון שבמשכן: לפני מהפרכת.** ושם הארון והלוחות והכרובים שהם כלים פנימיים נעלמים והם המרכבה לשם יתעלה,

70. הלכות בית הבחירה פרק ב, א-ב.

71. אבות פרק א משנה ב.

72. תענית ב ע"א.

כמו שכתוב: "וכבוד אלהי ישראל עליהם מלמעלה"⁷³, וכתוב: "יושב הכרובים"⁷⁴, וזהו כנגד עולם המלאכים שהן צורות נפרדות נעלמות, והם שכלים נפרדים, מרכבה וכסא להקב"ה, וכנגדן באדם – עולם הדבור. והוא הראש, שהוא משכן החכמה, ושם השכל שופע על המוח, כי הצדיק השלם מרכבה להקב"ה, וכמו שהיו אבות העולם, ושכינה שורה עליו במצוות תפילין שבראשו ובזרועו, כנגד המוח והלב שהם כנגד שני הכרובים...⁷⁵

הכלים של החלק הראשון, הם המרכבה להשרות בו שכינתו יתברך בעולמו. בני ישראל מצווים לבנות כלים אשר יהיו המרכבה הקבועה במקדש להשכנת שמו של ה' בעולמו, כהמשך לאבות האומה אשר היוו בעצמם מרכבה לשכינה.⁷⁶

רבנו בחיי מדבר פה על "עולם הבריאה"⁷⁷, המקביל בנפש האדם, לראשו, מוחו ומחשבתו. מוחו של אדם הוא המשכן לנבואה – הקשר לה' יתברך. מרכזיות זו של המוח בהיותו שרש המפגש האלהי, מודגשת בנוסח "לשם יחוד" הנהוג לומר לפני הנחת התפילין: "וצונו להניח... על הראש נגד המוח, שהנשמה שבמוחי עם שאר חושי וכחותי כולם יהיו משועבדים לעבודתו יתברך שמו". כלומר, הנשמה שורה דווקא במוח. זהו, אם כן, המקום הפנימי ביותר, "המרכבה לשם יתעלה", ואליו שייכים הכלים הפנימיים ביותר במשכן.

החלק השני: מחוץ לפרוכת. הוא אהל מועד, ושם השלחן,

73. יחזקאל י, יט.

74. תהלים פ, ב.

75. רבינו בחיי שמונת כה, ט.

76. "האבות הן הן המרכבה", בראשית רבה פרשה עה, ו.

77. עיין זוהר הקדוש ותיקוני זוהר, שעולם הבריאה הוא עולם הכסא.

והמנורה, ומזבח הקטרת – שהן כלים נכבדים פנימיים, לא כמעלת פנימיות הראשונים. והם כנגד עולם הגלגלים, שהן נמצאים נכבדים מספרים כבוד אל והעולם מתקיים בתנועתם... וכנגדן באדם – עולם החיות, והוא הלב שהוא מהאברים הפנימיים שכל החיות תלוי בו, וכל הגוף מתקיים בתנועתו.

החלק השני שייך למדרגת "עולם היצירה". עולם זה מתגלה בנפש האדם, בלב, שהוא עולם הרגשות והמידות. אל עולם זה אנו מתעלים בתחילת תפילתנו, ע"י שירה התלויה בכינור ליבו של האדם, בעת אמירת "פסוקי דזמרה"⁷⁸.

החלק השלישי: חצר המשכן. בו היה מזבח הנחשת והוא מזבח העולה, אשר עליו מקריבים הקרבנות ושם בעלי חיים מקבלין הפסד, והוא כנגד עולם השפל הזה שהוא בעל הויה והפסד. וכנגדן באדם – עולם הטבע, והוא מהטבור ולמטה כי משם באה ההויה, והוא ראשית הפסד הגוף.

החלק השלישי במקדש, שייך למדרגת הטבע – אשר במהותו איננו נצחי אלא בעל הפסד וכליון. מדרגת הטבע מתגלה באדם מטבורו ולמטה, באזורים התחתונים של האדם, שאין להם קשר ישיר למחשבת מוחו או רגשות ליבו. מסיבה זו, נפסק ב'שולחן ערוך'⁷⁹ כי שימת חגורה נצרכת כהכנה לתפילה, בהיותה הפרדה בין העולם הטבעי, שבו שרש ההפסד, לבין העולמות הרוחניים.

...היא למדת שהמשכן על שלשה חלקים – כנגד שלשה חלקי

78. כפי שמתאר הרמ"א בספרו 'תורת העולה', בפרקים על עבודת המקדש ושירת הלויים.

79. אורח חיים סימן צ"א

המציאות, שעליהם אמר דוד עליו השלום: "ברכו ה' מלאכיו גבורי כח, ברכו ה' כל צבאיו, ברכו ה' כל מעשיו"⁸⁰...

ההתאמה בין המקדש לאדם נזכרת עוד קודם לכן. רבי יהודה הלוי⁸¹ במאמרו השני בספר ה'כוזרי', עוסק בעניין האומה והמשכן, ומבאר את מהותם של חלקי המקדש, ואת הקבלתם לגוף האנושי ולחלקיו.

את ההקבלה הנשגבה בין המשכן לגוף האדם, מבסס רבי יהודה הלוי על כך שעם ישראל הינו "אומה חיה". זאת לעומת אומות העולם, הנמשלות בספר דניאל לחלקים של פסל בלא חיות.⁸² האומה החיה - חיה מכח נשמת ה' אלהים המתהלך בקרבה. ממילא, נמצאים בה כל חלקי החיים, כמו באדם חי. ואלו דבריו:

וכן נסדרה האומה החיה האלהית, כאשר אמר יהושע: "בזאת תדעון כי אל חי בקרבכם". נפעלה האש בחפץ האלהים ברצותו באומה והיתה אות קבול מנחתם ותשורתם, כי האש הוא הדק והנעלה מכל אשר תחת גלגל הירח מהגופות. והיה מקום חולה, שומן חלבי הקרבנות ועתים ועשן ענן הקטורת והשמנים, בדרך האש אשר איננה נתלית כי אם בחלב בשומן ובשמן, כחום הטבעי אשר הוא נתלה בדק השומן מהדם.

וצוה האל יתברך במזבח העולה ובמזבח הקטורת והמנורה, ואחר כן העולות וקטורת הסמים ושמן המאור ושמן המשחה. אולם מזבח העולה - להדבק בו האש הגלויה, ומזבח הזהב - לאש,

80. תהלים קג, כ-כב.

81. ב'מעשה רב' מובא בשם הגאון מוילנא, שעיקרי אמונת ישראל ותורה תלויים בספר הכוזרי, והאדמו"ר מקומרנא אמר עליו שהיה במדרגת נביא, הציטוט כאן ע"פ תרגום אבן תיבון.

82. פרק ה ואילך.

אשר היא יותר קלה ודקה. אבל המנורה – להדבק בה אור החכמה והדעת, והשולחן – להדבק בו השפע והטובות הגופיות כמו שאמרו רבותינו: "הרוצה שיחכים ידרים, הרוצה שיעשיר יצפין". וכל אלה עבודות לארון ולכרובים אשר הם במדרגת הלב, והריאה מרחפת עליו...

רבי יהודה הלוי מציג ציר דומה בתיאור חלקי המשכן השונים, בדומה לרבנו בחיי. אמנם, רבנו בחיי פתח דווקא בחלק הפנימי שבמשכן המקביל למוח האדם, ומשם השתלשל אט אט לעולמות התחתונים ולחלקים הנמוכים באדם. רבי יהודה הלוי לעומתו, התחיל בחצר המשכן, ובמזבחות; וממקום חיצוני זה התקדם פנימה לקודש, בו נמצאת המנורה והשולחן, אשר במדרגת החכמה והעושר, ולבסוף נגע בלבו של המקדש: הארון והכרובים.

שיטות אלו של רבנו בחיי וה'כוזרי' – נוטות לשיטת הרמב"ן, באשר הן מדגישות את מרכזיותו של הארון במשכן: הוא לב המקדש המפעם בו תמיד, והמופיע את מדרגת מתן תורה בצורה קבועה ועולמית. הכרובים הינם כעין ריאה, המחיייה את הלב – שהוא הארון, כדברי רבי יהודה הלוי.

רבי יהודה הלוי מגדיר את שלשת מדרגות המשכן, על פי חלוקת משא המשכן לשלשת משפחות הלויים:

...ולנכבדת שבכתות הלויים אחריו, והם בני קהת – לשאת האברים הפנימיים, כמו הארון והשלחן והמנורה והמזבחות וכלי הקדש אשר ישרתו בהם...

ולמי שתחתם מהלויים, והם בני גרשון – נשיאת האברים הרכים החיצוניים, והם יריעות המשכן ואהל מועד מכסהו ומכסה התחש. ולמי שתחתם, והם בני מררי – לשאת האברים הקשים: קרסיו

קרשיו בריחיו עמודיו ואדניו... כל זה בסדר ותכונת החכמה האלהית.

ומסיים רבי יהודה הלוי, בענווה נאמנה, הנצרכת במאוד בעיסוק בטעמי מצוות בכלל, ובפרט במרחבים נשגבים כאלו:

ואינני גוזר חלילה שהכוונה מהעבודה הזאת, הוא הסדר הזה אשר זכרתיו, אבל מה שהוא יותר נפלא ונעלה ושהיא תורה מאת האלהים יתברך...

חתימה: עבודת אלהים במקדש

הראי"ה קוק זצ"ל, הכהן הגדול מאחיו, אור האורות, היה מלא כל כולו כמיהה וציפיה דרוכה לישועת ה' על עמו; לא רק בהגעת האומה לארצה ולמדינתה, אלא בשאיפה הגדולה ל"מקדש ה' כוננו יריך"⁸³. כבר בהיותו בחור בן שמונה עשרה בישיבת וולאז'ין, כאשר ישב בתיקון חצות בוכה עד כלות כחותיו, הסביר לחברו מדוע הוא כה בוכה: 'כיון שאני כהן, וכל שליחותי בעולם אינה אלא כהונה, ומה לי בעולם בלא מקדש?'

הרב כותב בפסקאותיו על צערו הגדול: 'וכי ריק הוא הצער הגדול על שאין אני רשאי להגות את השם באותיותיו?!'⁸⁴ זוהי אותה ההגייה שהיה הוגה הכהן הגדול ביום הכיפורים במקדש. הרב נמצא שם! זה גובהו! ומשם אנו רוצים לינוק את ציפיית הישועה השלימה, לשאוב ממעייני הישועה של בחירי צדיקיא המצפים לישועה השלימה, ודואגים, ופועלים, להזרחתה באמת.

83. שמות טו, יז.

84. חדריו עמוד מ.

בעיני התרבות כיום, עבודת הקרבנות נתפסת כמנוכרת, רחוקה ופרימיטיבית. הרב מסביר, שהאמת היא שעבודה גדולה זו אינה ארכאית, מוזיאון היסטורי, אלא 'מלאת חיים':

מלאה חיים היא העבודה האלהית, שמתגלה ברוב חיל גבורתה - בעבודת הקודש והמקדש, שיבנה במהרה בימינו.⁸⁵

שאלה מוסרית משמעותית, מקשה רוח התרבות של ימינו על עבודת הקרבנות: כיצד יתכן להאדיר חוסר מוסריות שכזו, בלקיחת חייהם של בעלי חיים לצורך הקרבת קרבנות?

עונה הרב בגדלותו:

אז ירומם רוח האדם ורצונו, בהתעלות נפשו על ידי התעלות החלקים המאירים בנפש הבהמה, שערך החיים שלהם בהיותם קשורים עם גויית הבהמה, אינו גדול כל כך עד כדי לגעל את הריסות החיים שלהם לשום מטרה נשגבה, בין גלויה בין סודית.

הרב משדרג כאן את המושגים הקבליים של 'העלאת ניצוצות', בתפיסה שיש חלקים מאירים בנפש הבהמה. חלקים אלו לכשעצמם, בנפש הבהמה, אין מדרגתם כה גבוהה. אך כאשר הם מתעלים על גבי המזבח - הרי שהם מתעלים למקומות גבוהים ונשגבים, המרוממים אף את רוח האדם ורצונו. הקרבן, אם כן, הינו חסד אף למען הבהמה עצמה, הקרבת הקרבן שלה - היא

85. ערפלי טוהר, עמוד י', מובא בספרנו לעיל פרק ה פסקה ה.

למענה, לגאולת הכחות הרוחניים הטמונים בתוכה.⁸⁶

הציפיה לבניין המקדש ולעבודת הקרבנות, היא השאיפה היותר אצילית ויותר עליונה, מכל מה שכל רוח עדין וכל נשמה שירית עליונה יכולה לצייר.

בדמיוננו, דם שחיטת הקרבנות המגיע עד ארכובותיהם של הכהנים, מבטא חוסר מוסריות, מציאות נמוכה ומגושמת. אך הרב מלמדנו שזוהי "השאיפה היותר אצילית ויותר עליונה". וכדרכו של דוד המלך בספר תהילים: "שמחתי באומרים לי בית ה' נלך".⁸⁷

הזוהר הקדוש ורבנו האריז"ל⁸⁸ מלמדים במתיקות סודם, שבעבודת הקרבנות מתעלים כל רבדי המציאות: דומם, צומח, חי ומדבר - לעולמות היותר עליונים, עד לעולם האצילות; וכפי שמסביר זאת הרב בלשונו הספרותית:

עילוי החיים בפועל, עילוי העולמים, התקשרות כל החיים באור חי העולמים, בחיים האלהיים ההולכים ושופעים, המחיים כל חי, השולחים אורם מרום גובהם עד שפל תחתיות ארץ, המתפשטים על אדם ועל בהמה יחד. וכל האדם וכל החי אחוז הוא בחוברת, נפש הבהמה בנפש האדם היא קשורה.

כשמשחררת נפש הבהמה מאסור גווייתה על ידי המחשבה האנושית, בקרבן לה' - מתאחדת היא עם רוחניות מחשבה

---

86. עיין לדוגמא בדברי חז"ל על השיח בין אליהו הנביא לפר המוגש לנביאי הבעל: "אמר לו אליהו: פר פר, אל תירא לך, שכשם ששמו של הקב"ה מתקדש על אותו שעמי, כך מתקדש עליך. אמר לו: וכן אתה מייעצני, שבועה איני זז מכאן עד שתמסרני בידם, שנאמר: ויקחו את הפר אשר נתן להם" (במדבר רבה פרשה כג).

87. תהילים קכב, א.

88. טעמי המצוות פרשת ויקרא.

אצילית, מרוממת עימה סכום עליון ועשיר מאד מכחות החיים, והעולם מתנוועע למעלה למעלה.

הרב משתמש בביטוי הקבלי "עילוי העולמות", הנשנה בדברי האריז"ל "עליית העולמות עד לרום המעלות".⁸⁹ עילוי נכסף זה, נעשה על ידי המחשבה הקדושה בזמן השחיטה, המשחררת את נפש הבהמה מהגווייה שלה שאסרה אותה, ולא נתנה לה לעלות לגובהה. יחד איתה, עולים כחות עצומים, גם משאר החי, הצומח והדומם, והעולם מתנוועע אל העולמות העליונים.

אין העילוי מורגש כי אם לחוזי קודש, ולהרגשת ההמון התמימה. עילויי חיים סגוליים איחודיים אלו, צריכים להיות קשורים עם שלטון ממלכת עולם כזאת, ששאיפת אחדות כל היקום, בהכרה וברגש, בהלך חיים, ובנטיות הנפש האנושית, היא מגמתה. וזאת היא מגמת נשמת ישראל...

הממלכה הישראלית, שאחדותה של כל המציאות, מביצי קינים ועד עולמות המלאכים, זאת שאיפתה ומגמתה - היא לבדה יכולה להרגיש זאת, גם אצל נביאייה וגם אצל ההמון התמיים שבה. שאר האומות הצופות על הדבר מבחוץ, אינן יכולות להגיע למדרגה זו.

באגרותיו, מרחיב הרב, ומתייחס לזרמים ביהדות המתנגדים לחידוש עבודת הקרבנות, כאשר הם מתבססים על דברי חז"ל: "לעתיד לבוא כל הקרבנות בטלים".⁹⁰

... ובענין הקרבנות, גם כן יותר נכון להאמין שהכל ישוב על

89. שער הכוונות מטבע ברכה.

90. ילקוט שמעוני אמור.

מכונו, ונקיים בע"ה כשתבא הישועה, ונבואה ורוח הקודש ישובו לישראל, כל האמור ביעודה כמאמרה.⁹¹

אכן, יש מקור למי שאומר שלא ישובו הקרבנות. אך בעיקרי האמונה - נכון יותר להאמין שהכל ישוב כדרך השנוי בתורה, כדברי הרמב"ם בעיקרי האמונה,⁹² שהתורה ומצוותיה מאת השם יתברך ו"עליה אין להוסיף וממנה אין לגרוע, לא בתורה שבכתב ולא בתורה שבעל פה".

ביחס לקושי העולה באמירה זו לאור התרבות האירופאית, אומר הרב:

ולא נתפעל ביותר מהרעיונות של התרבות האירופית, כי דבר ד' אשר עמנו, הוא עתיד לרומם את יסודי התרבות כולם למדרגה יותר עליונה ממה שיוכל כל שיקול דעת אנושי לעשות.

ייעודי תורת ה' אינם מכוונים רק לעם ישראל. דבר ה' נועד לרומם את העולם כולו עד למדרגת: "וְהִבְיֵאתִים אֶל הַר קְדְשִׁי וְשִׁמְחֶתִים בְּבַיִת תְּפִלְתֵי עוֹלְתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם לְרִצּוֹן עַל מִזְבְּחֵי כִּי בֵּיתִי בֵּית תְּפִלָּה יִקְרָא לְכָל הָעַמִּים".⁹³ בית המקדש עתיד להיות בית תפילה לכל העולם כולו. וכדברי הרב, הדבר אמור לרומם את יסודי התרבות כולה. דבר ה' נבואה, הוא לעילא ולעילא מכל שיקול דעת אנושי של בעל מחקר זה או אחר.

ואין ראוי לנו לחשוב שבקרבנות מונח הוא רק הרעיון הגס של העבודה המגושמה, אלא שיש בהם טבעיות קדושה פנימית, שאי אפשר שתתגלה ביפעתה כי אם בהגלות אור ד' על עמו, ותחייה

91. אגרות הראי"ה, חלק ד, אגרת תתקצד, הובאה לעיל חלק א פרק ב (פסקה ח').

92. הקדמה לפרק חלק.

93. ישעיה נו, ז.

מקודשת תשוב לישראל – ואותה יכירו גם כן כל העמים כולם...

עתה, העולם אינו מסוגל להבחין בקדושה הפנימית הלזו. כשיתגלה אור ה' על עמו, אז - כל העולם כולו יוכל לראות את אור ה' בביתו. במהרה בימינו, אמן.

הרב אהרן אהרן ברוכי | הקרבת קרבנות בזמן הזה

פתיחה

שאלת הקרבת קרבנות בזמן הזה העסיקה רבות את גדולי ישראל בדורות האחרונים. מן הבודדים שעסקו בנושא מן הקדמונים, היו רבנו הרמב"ם בי"ד החזקה, ורבי אשתורי הפרחי. רבי אשתורי חי לפני שבע מאות שנה בבית שאן, והיה אחד מגדולי הראשונים, מחבר הספר 'כפתור ופרח' העוסק בהלכות ארץ ישראל. מלבדם, בכל דורות הגלות כמעט לא עסקו בסוגיה זו.

לפני מאתיים שנה, מי שהצית חבית נפץ' זו, הלא הוא הרב צבי הירש קלישר, תלמידו של רבי עקיבא איגר, בכתבו על כך את הספר 'דרישת ציון'. יחד עם חברו הרב אליהו גוטמכר, יצרו שניהם מהפכת עולם בבית המדרש התורני, בהעלותם על נס את העיסוק בנושא. למעשה, הם מראשוני מבשרי הציונות, המבססים ובונים את שיטת הגאולה הציונית, המגיעה קמעה קמעה, בדרך הטבע ובהשתדלותנו. כך פותח הרב קלישר את ספרו:

גאולת ציון אשר אנחנו מחכים לה – אל יחשוב החושב כי פתאום ירד ה' יתברך שמו משמים ארץ, לאמר לעמו "צאו", או ישלח משיחו כרגע מן השמים לתקוע בשופר גדול על נדחי ישראל ויקבצם ירושלימה ויעשה לה חומת אש, ומקדש אל ממרומים תרד...

לא כן, קורא המשכיל, וודאי כל ייעודי הנביאים יתקיימו באחרית הימים ולא יפול חס וחלילה דבר ארצה, ולא במנוסה נלך, ולא בהפזון יום אחד, כי מעט מעט תבוא גאולת ישראל,

לאט לאט תצמיח קרן ישועה.⁹⁴

הוא אינו מסתפק בשיטה זו רק בקשר לעלייה ארצה, אלא מבקש להמשיך ולעלות לבית ה', לזבוח לאלהים תודה:

... הרי שהזהיר לבל נמתין עד שיבוא נביא לאמר לנו: 'עלו ודרשו ה' וזבחו לאלהים תודה'. רק אנחנו נעלה, נדרוש כאשר לאל ידינו, ורק אחר כך יזכנו וישלח לנו נביא... ונתחייבנו להשתדל בעוז ותעצומות וחיל עד מקום שידינו מגעת...⁹⁵

כל זאת, עוד לפני תקומת מלכות בית דוד המיוחלת:

שבית המקדש עתיד להבנות - קודם מלכות בית דוד. נמצא, שעד מלכות בית דוד יהיה לאויבים קצת ממשלה עלינו, כמו שהיה בתחילת בית שני...⁹⁶

הוא מחדש ומוכיח, כי רק מתוך כך - נזכה להתעוררות רוח הקודש בנו, ולא הפוך, כפי שניתן היה לחשוב:

והיה כאשר יהיו רבים מנדחי ישראל בארץ הקדושה ובירושלים, ויעלו קרבנם לריה ניחוח לה', וירפאו את מזבח ה' ההרוס - אז יהיה לרצון לפני אדון כל, להוריד אור פני רוח הקודש לעמו.⁹⁷

דווקא הקמת המקדש והזביחה עליו - היא שתביא להשלמת קיבוץ גלויותינו:

94. 'דרישת ציון' מאמר ראשון חלק ראשון אות א.

95. שם, אות ו.

96. שם, אות ב.

97. שם, אות ג.

וראשונה – גאולה תתנו לארץ עצמה... קיבוץ מעט.
שנית – בניין מזבח והקרבת קרבן כאשר נזכה ברשיון על פי ה'
יתברך שמו, אשר יסבב ברצונו וחסדו בלב המושלים, וכדברי
הירושלמי והרמב"ן.
על ידי העבודה – נזכה לנביא כמבואר בספרי, ויהיה עוד
קיבוץ גדול.⁹⁸

כצפוי, הדבר הביא לדיון סוער בבתי המדרש. הרבה מגדולי ישראל תמכו
בשיטתו זו, ורבים אחרים התנגדו לה. עם זאת, עצם העלאת הסוגיה לדיון
מעמיק ונוקב בעולם התורה, זהו דבר גדול מאוד בפני עצמו, ובעל השפעות
רבות. על עצמת הבירור המעמיק והפורץ שהוביל הרב קלישר, ניתן ללמוד
מעשרות הספרים והחוברות שנכתבו כהתייחסות חיובית או שלילית, לספרו
זה, עוד בדורו.

במאמרנו ננסה להתוות דרך מסודרת בלימוד הסוגיה, החל מן המקורות ועד
לפוסקי ההלכה. סוגיה זו נושקת להרבה מאוד סוגיות, חלקן כלליות ויסודיות
מאוד, וחלקן ספציפיות יותר. על מנת לברר את יסודי הדברים, מאמרנו יעסוק
בסדר הגאולה.

יודעים אנו, שישנם מספר מרכיבים מרכזיים בגאולה: משיח, מקדש, מלכות
בית דוד, סנהדרין ונביא. ננסה לבאר, על פי דברי חכמינו, מהו סדר הדברים,
ומתוך כך להבין – מה מצופה מאתנו בדור הזה.

---

98. שם, הקדמה למאמר ראשון חלק ראשון.

בירור א בסדר הגאולה מקדש קודם למשיח

על פי התלמוד הירושלמי

בנושא בניית המקדש, ישנה מחלוקת יסודית בין תלמודה של ארץ ישראל, לבין התלמוד הבבלי.

בתלמוד הירושלמי נקבע מפורשות, כי בית המקדש נבנה על ידי אדם, ולעומת זאת בתלמוד הבבלי הנושא נידון ואינו מגיע לכדי הכרעה ברורה. אף מהו סדר ההופעה של המשיח והמקדש, קובע התלמוד הירושלמי מפורשות, ואיננו נשאר בספק:⁹⁹

אמר רבי אחא: זאת אומרת, שבית המקדש עתיד להבנות קודם למלכות בית דוד דכתיב: "ודם ענב תשתה חמר".¹⁰⁰

בית המקדש, אם כן, קודם למלכות בית דוד, מלמדנו רבי אחא. רבי משה מרגליות, רבו של הגר"א, בפירושו היסודי לירושלמי 'מראה הפנים', מפרש את משמעות ההוכחה מהפסוק:

ואף על גב דהמקרא הזה אינו על ענין מלכות בית דוד כלל, מכל מקום רמז הוא מכאן לזה... ומיהו נראה דטעות הוא, וצריך להיות הפסוק דפרשת ויחי "ובדם ענבים סותה", דאותו המקרא מדבר

99. ירושלמי מעשר שני פרק ה, הלכה ב.

100. דברים לב, יד.

בענין בנין בית המקדש לעתיד ובמלכות בית דוד.¹⁰¹

בעל 'מראה הפנים' טוען, כי הפסוק המובא בגרסת התלמוד הירושלמי שבידינו, כנראה שובש, והפסוק המקורי, הדומה לו בתחילתו, מובא מדברי נבואתו של יעקב לבניו:

אֶסְרִי לַגֶּפֶן עֵירוֹ וְלַשָּׂרְקָה בְּנֵי אֶתְנֹו כִּבֵּס בֵּינָם לְבָשׁוּ וּבָדָם עֲנָבִים
סוּתָה.¹⁰²

את משמעות הפסוק מסביר לנו אונקלוס בתרגומו לתורה: "אסרי לגפן עירה. יסחר ישראל לקרתיה, עמא יבנון היכליה..." כלומר - עם ישראל יגיעו לעירם ויבנו את בית המקדש. את המשך הפסוק, מסביר 'מראה הפנים' לפי תרגום יונתן, כמדבר על המלחמות הגדולות אותן יוביל המשיח:

ובדם ענבים סוּתָה. דריש הכא כמו שפירש בתרגום יונתן על המשיח...
ואם כן, רישא דקרא על בנין בית המקדש, וסיפיה על מלך המשיח.
ויש רמז נוטריקון גם כן בתיבת ענבים לזה: ע'ת נ'בנה ב'ית י'בוא
מ'שיח.

אם כן, על פי התרגומים, יעקב אבינו בנבואתו כבר סיפר לנו מה יהיה סדר הגאולה העתידית: תחילה מקדש ולאחר מכן משיח, כסדר הפסוק.

מקורו של תרגום יונתן בן עוזיאל, משתלשל עוד מן הנביאים, חגי זכריה ומלאכי, וכן מקורו של תרגום אונקלוס - מפי התנאים, ר' אליעזר ור' יהושע.¹⁰³

---

101. 'מראה הפנים' על הירושלמי שם.

102. בראשית מט, יא.

103. מגילה ג ע"א.

תרגומים אלו, הנסמכים על מסורות חשובות מאוד של נבואה ותורה שבעל פה, קובעים בצורה ברורה, את סדר גאולתנו. פרשנותם לפסוקים הינה עומק הפשט, ומתוך הבנתם, פוסק הירושלמי להלכה את סדר הגאולה.

על אף דבריו הברורים של הירושלמי בעניין סדר הגאולה, היה ניתן לפקפק ולומר שאלו 'רק' דברי אגדה. בחלק גדול מן המקרים, איננו פוסקים הלכה מדברי אגדה, ובפרט בהלכה כללית ויסודית הנוגעת בנושאים לאומיים רבים. על מנת לברר באיזו מידה דברי אגדה אלו תקפים להלכה, נלמד את דברי הראשונים והאחרונים על הירושלמי הנידון.

פירוש ה'תוספות יום טוב' למשנה, נכתב על ידי רבי יום טוב ליפמן הלר, תלמידו הגדול וממשיך דרכו בנושאים רבים של המהר"ל מפראג. בקשר לבניין המקדש העתיד, הוא מסביר את סדר הגאולה על פי הירושלמי הזה:

כי בנין בית המקדש – קודם למלכות בית דוד, כדאיתא בירושלמי אמתניתין. וכל שכן קודם לתחיית המתים... ונמצא שעד מלכות בית דוד יהיה לאויבים קצת ממשלה עלינו, וכמו שהיה בתחלת בית שני, ובשלוט האויבים בנו ויהיו בירושלים...¹⁰⁴

לשיטת בעל ה'תוספות יום טוב', גם בתהליך גאולתנו, בחזרתנו לארצנו, יש לגויים "קצת ממשלה עלינו". כך אף היה בתחילת בית שני: עם ישראל חזר לארצו והחל בהקמת המקדש, כאשר עוד היה תחת שליטת מלכי פרס ומדי. מכל מקום, פוסק הירושלמי, שלמרות כל המציאות הקשה הזו, של חוסר מלכות בית דוד, עדיין זה תהליך הגאולה, וכך הוא צריך להתרחש.

104. תוספות יום טוב מעשר שני פרק ה משנה ב.

השל"ה הקדוש, רבי ישעיה הלוי הורוביץ, רבן של כמה קהילות באירופה, ואחר כך ירושלים וטבריה, מגדולי הדורות בנגלה ובנסתר, חיבר בכח תורתו חיבורים שרשיים בכל מקצועות התורה. גם הוא מוכיח מן הירושלמי הנ"ל שבית המקדש קודם למשיח:

ומצאתי בירושלמי... אמר ר' אחא: זאת אומרת, שבית המקדש עתיד להבנות קודם למלכות בית דוד... שיבנה בית המקדש, ועדיין בן דוד לא בא, ואפשר שזה יהיה בזמן משיח בן יוסף. ומעתה נוכל לומר, שהדברים ההם וכיוצא בהם, נאמרים קודם ביאת משיח בן דוד, וברוך היודע.¹⁰⁵

ר' יצחק אלחנן, אחד מענקי הדור לפני כמאה שנה, רבה של קובנא, ביסס את דעתו גם הוא על הירושלמי והתוספות יום טוב הנ"ל. מספרים, כי קנאי מבני עירו ניגש פעם לר' יצחק אלחנן, וביקש לתהות על דעתו החדשנית של הרב צבי קלישר. אך ר' יצחק אלחנן ענה לו בנחת ובתבונה: 'ומה בכך, מי אמר שצריכים לחכות לבניין בית המקדש עד ביאת המשיח? והלא כבר הביא ה'תוספות יום טוב' בשם הירושלמי, שלדעתו בניין בית המקדש קודם למשיח!'

המשיך הרב אלחנן בתשובתו המנומקת לאותו קנאי, והביא את דברי הרמב"ם בפירושו למשנה, אשר מסביר שהצורך ב'מסכת מידות' אשר עוסקת בצורת המקדש, הינו כדי שנדע כיצד לבנות הבית. 'ואם אי אפשר לבנות בית המקדש אלא לאחר ביאת המשיח', ממשיך ועונה ר' יצחק אלחנן: 'הלא אין אנו צריכים כלל למסכת זו, ומשיח בעצמו יהיה יודע איך לבנות... שהרי הכל נעשה ברוח

105. של"ה תולדות אדם בית דוד (קמא) רסו.

הקודש, כמו שנאמר: "הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל"¹⁰⁶. ומכאן, שכתבו מסכת מידות - להורות לנו שאם נבנה את בית המקדש נדע איך לבנותו... הלא יודעים אנו כי השולחן ערוך שלנו כולו רק מצוות הנהוגות בזמן הזה. וראה זה פלא, דב'יורה דעה'¹⁰⁷ כתוב: 'אין מבטלין תינוקות של בית רבן אפילו לבניית בית המקדש'. ואם בניין בית המקדש לאחר ביאת המשיח, הלא תמוה הדבר שהשולחן ערוך הכניס דברים שאינם נהוגים בזמן הזה. 'סיים ר' יצחק אלחנן, וסיכם את דבריו בהלכה פסוקה: 'מכאן ראייה לדינא, שיכולים לבנות המקדש גם לפני ביאת המשיח'¹⁰⁸.

גדול עולם נוסף, מדורותינו האחרונים, אשר תמך ברעיון בניית המקדש בהסתמכו על פשט דברי הירושלמי וה'תוספות יום טוב' בעקבותיו, היה רבי אלכסנדר זיסקינד, בעל הספר הידוע 'סוד ושורש העבודה' - ספר שכולו חסידות וכוונות בתפילות היום והמועדים.

בסוף הספר מופיעה צוואת המחבר, ולפניה יש תוספת מפתיעה. הספר כולו עוסק רק בענייני הלכה וחסידות, אך בסופו מופיע ביאור בעניין עתידי. רבי אלכסנדר זיסקינד משרטט ומבאר בצורה ברורה, עם תרשימים, את בניין המקדש ע"פ נבואת יחזקאל, פרק אחרי פרק, פסוק אחרי פסוק.

בשעת הוצאת ספרו שאלוהו תלמידיו: מדוע בחר להכניס בספר ה'עבודה' שלו, פירוש לפרק זה בתנ"ך? כאשר יש באמתחתו פירוש שלם לכל ספרי התנ"ך שעוד לא הוציא לאור. 'אני מאמין באמונה שלמה בביאת המשיח',

106. דברי הימים א כח, יט. עיין פסחים פו ע"א.

107. סימן רמה סעיף יג.

108. 'שרי המאה', הרב מימון, כרך ו.

הדגיש לתלמידיו, 'אבל כבר הזכיר רבנו התוספות יום טוב בפירושו למשניות בשם הירושלמי, כי בניין בית המקדש קודם למלכות בית דוד. ואם תגיע שעת כושר שנזכה לבנות הבניין בעצמנו - נצטרך לדעת איך ובאיזה אופן לבנותו, משום זה פרסמתי את פירושי, לבאר בניין בית המקדש שביחזקאל, ושעל פי זה צריכים אנו לבנות'.¹⁰⁹

בשיטה זו גם נוקט רבי אריה לייב, אחד מגאוני גדולי ישראל, בעל השו"ת הידוע 'שאגת אריה', בספרו 'גבורת ארי' על הש"ס:

יש לומר, דבנין בית המקדש קודם למלכות בית דוד דהיינו ביאת הגואל. וכדאמרין בירושלמי... זאת אומרת שבית המקדש עתיד להבנות קודם למלכות בית דוד. והשתא אפשר לומר, דאין יום קבוע לבנין בית המקדש אלא כל ימות השנה ראוי לבניינו. ... שני מיני קיצין הם: זכו - אחישנה, לא זכו - בעתה. וכי נחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע אי בניסן עתידין ליגאול או בתשרי, היינו על קץ דבעתה, אבל על קץ דאחישנה - אין לו זמן קבוע, אלא כל יומי זמניה הוא. וכדאמר ליה משיח לרבי יהושע בן לוי: 'היום אם בקולו תשמעו'. אם כן לא קשה מידי, אפילו תימא דבנין הבית יהיה בבית המשיח, אכתי אסורין לשתות כל השנה, שמא יהיה הקץ של אחישנה, וזה אין לו זמן, ושמא היום יבא.¹¹⁰

רבי אריה לייב מסביר את סוגיית איסור שתיית יין לכהן בזמן הזה, בו אין מקדש. הוא מסביר שהמחלוקת האם נגאל בניסן או בתשרי - עוסקת רק בגאולה "בעתה", אך בגאולת "אחישנה" - אנו מצפים בכל יום שיבוא, וממילא

109. שם עמודים 14-15.

110. גבורת ארי תענית יז ע"א.

יבנה המקדש, והכהן אסור בשתיית יין בזמן בו צריך לעבוד במקדש. אך מסיים ה"גבורת ארי" באמירה מפתיעה וברורה:

ואין זה מקומו, כי דברי חכמינו ז"ל שבירושלמי נאמנים עלינו, ואין אנו צריכים להאי טעמא, והרחמן יזכנו לבנין הבית ולימות המשיח.

כלומר, באמת אין אנו צריכים לעוד טעמים, על כך שבית המקדש יכול להבנות כל יום, מלבד דעתו הברורה של הירושלמי, שיבנה הבית לפני בוא המשיח.

אם כן ניתן לומר, ששיטת הירושלמי בעניין סדר הגאולה אכן נפסקה להלכה על ידי גדולי ישראל האחרונים.

הירושלמי עצמו, הינו עקבי בשיטתו זו לעניין סדר הגאולה, וכך גם קובע במימרה נוספת:

עורי צפון ובואי תימן... מהו עורי? דבר שהיה ישן ונתעורר...מה עבד לה ר' יוסי בר חנינה: לכשיתעוררו הגליות שהן נתונות בצפון, ויבואו ויבנו בית המקדש שהוא נתון בדרום...¹¹¹

על פי הבנת הירושלמי, הנביא בנבואתו מעורר את עם ישראל לעלות לארץ ישראל ולבנות המקדש בעצמם, ללא המתנה למשיח.

---

111. ירושלמי מגילה פרק א הלכה יא.

על פי התלמוד הבבלי

בתלמוד הבבלי, סדר הגאולה איננו ברור למעשה.

הראי"ה קוק זצ"ל היה מחלק בין שני התלמודים, ומגדיר כי התלמוד הבבלי הוא 'הציפיה לישועה', והתלמוד הירושלמי הוא 'הישועה בעצמה'. מסיבה זו מובן, מדוע סדר הגאולה בבבלי איננו ברור לגמרי. בכל זאת, נוכל ללמוד מהאופן שבו הוא מציג את צפיית הישועה.

חז"ל סידרו לנו את מתכונת התפילה היומיומית, הבונה תהליך עמוק באדם, ה'מנכיח' בתוכו את תהליך הגאולה, בתפילתו בכל יום. המשנה בברכות, מביאה אפשרות של תפילה שהיא קיצור של תפילת שמונה עשרה הנקראת בפי חז"ל 'מעין שמונה עשרה'. הגמרא נדרשת להסבר מהי בדיוק תפילה זו, ומתוך נוסח הברכה אנו למדים מהו הסדר המדויק של הגאולה:

מאי מעין שמונה עשרה?... ושמואל אמר: הביננו ה' אלהינו לדעת דרכיך... ונפוצותינו מארבע תקבץ... וישמחו צדיקים בבנין עירך ובתקון היכלך ובצמיחת קרן לדוד עבדך ובעריכת נר לבן ישי משיחך...¹¹²

תיקון ההיכל, הלא הוא בית המקדש, מופיע לפני הופעת משיח בן דוד. כך מסבירה הגמרא גם לגבי סדר הברכות בתפילת שמונה עשרה עצמה:¹¹³

וכיון שנבנית ירושלים - בא דוד, שנאמר: "אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם."¹¹⁴

---

112. ברכות כט ע"א.

113. מגילה יז ע"ב.

114. הושע ג, ה.

וכפירושו של רש"י במקום:

אחר ישובו בני ישראל. אחר ישובו לבית המקדש, ובקשו הקדוש ברוך הוא ואת דוד מלכם.

אם כן, כל יהודי, כל יום, מתפלל על בניית המקדש לפני ביאת המשיח. רבי חיים מוולאז'ין בספרו 'נפש החיים', מסביר, כי תפילת שמונה עשרה הינה מדוייקת עד מאוד, עומקי עומקים הטמיעו בה אנשי כנסת הגדולה. יעידו על כך גם רשב"י בספר הזוהר, ורבנו האריז"ל ב'שער הכוונות', אשר מביאים כוונות לכל מילה וכל אות בשמונה עשרה. ממילא, בוודאי ישנה משמעות עמוקה ומדוייקת עד מאוד, לסדרה של תפילת שמונה עשרה כפי שנקבע על ידי חז"ל. בכך הם כיוונו שכל יהודי יטמיע בליבו את תקוות הגאולה, ויחתור לשם.

רואים אנו, כי באופן שבו הירושלמי מתאר את הגאולה בעצמה, כך גם הבבלי מתאר את הציפיה לה. שניהם מסכימים, כי בסדר הגאולה, יבנה המקדש לפני ביאת המשיח.

על פי המדרשים

מן התלמודים נשוב חזרה אל המקורות התנאיים במדרשי ההלכה. מדרשי ההלכה כמו ה'ספרי' ואחרים - הם יסודיים מאוד, והינם במדרגת המשניות מבחינת תקפם. כך מתייחסת אליהם הגמרא, וכך מתייחסים אליהם הראשונים, אשר פוסקים מהם הלכה בעשרות מקומות. ישנו מדרש הלכה העוסק בענייננו, עליו נשברו קולמוסים רבים:¹¹⁵

115. ספרי דברים פרשת ראה פסקא סב, ה.

"כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלהיכם מכל שבטיכם" – דרוש על פי נביא. יכול תמתין עד שיאמר לך נביא? תלמוד לומר: "לשכנו תדרשו ובאת שמה" – דרוש ומצוא, ואחר כך יאמר לך נביא. וכן אתה מוצא בדוד שנאמר: "זכור ה' לדוד את כל ענותו אשר נשבע לה', נדר לאביר יעקב: אם אבא באהל ביתי, אם אתן שנת לעיני, עד אמצא מקום לה' משכנות לאביר יעקב."¹¹⁶ מנין שלא עשה אלא על פי נביא? שנאמר: "ויבוא גד אל דוד ביום ההוא ויאמר לו עלה הקם לה' מזבח בגורן ארוונה היבוסית,"¹¹⁷ ואומר: "ויחל שלמה לבנות את בית ה' בירושלים בהר המוריה אשר נראה לדוד אביהו."¹¹⁸

המדרש שואל את 'שאלת הזהב' בסדר הגאולה: האם צריך לחכות עד שתתגלה הנבואה על מנת לבנות את בית המקדש? ותירוצו בצידו: ליהודי יש תפקיד - דרישה, ואין הכוונה דרישה תיאורטית, אלא מעשית - בפועל ממש, או אז יתן לכך הנביא אישור.

ישנן כמה גרסאות למדרש ה'ספרי' הזה. ב'דרישת ציון' של הרב קלישר מופיעה הגרסה ללא המשפט הפותח אצלנו "דרוש על פי נביא", הדרישה צריכה להיות עוד לפני הנביא. עם זאת, גם לפי גרסתנו, הספרי מדגיש כי הדרישה צריכה להופיע לפני הנביא, ואין להמתין רק לכך.

המדרש¹¹⁹ מספר על דוד המלך, שאירח בביתו את חברו חושי הארכי, ולאחר יום שלם בו שהו יחד, מעיר לו דוד, כי הם לא באמת היו יחד באותו היום. לשם

116. תהלים קלב, א.

117. שמואל ב כד, יח.

118. דברי הימים ב ג, א.

119. צוטט על ידי ידידי ורעי הרב גלעד מסינג, ראש ישיבה תיכונית טבריה.

הסבר דבריו, דוד לוקח את חושי לחדרו, ומראה לו שם: חצי מזרון, לחם יבש, וכוס מים. חושי מיד תמה על הדבר, ודוד מסביר לו: זהו לחם של דמעות, זוהי כוס של דמעות. "זכור ה' לדוד את כל ענותו אשר נשבע לה' נדר לאביר יעקב, אם אבא באהל ביתי אם אתן שנת לעיני, עד אמצא מקום לה' משכנות לאביר יעקב"¹²⁰ - אעלה לארמון, אומר דוד, רק כשאמצא מקום לה'! עד שנבנה בית לה', דוד לא מסוגל לחיות חיים רגילים. כל עוד אין מקום לה', לא ניתן לומר "הכל דבש", מאחר והעיקר חסר.

מתוך דרישה עמוקה זו נבנה בית ראשון. דווקא מתוכה, מגיע הנביא גד, ואומר לדוד לבנות מזבח בגורן ארוונה היבוס. וכפי שמסיים מדרש ה'ספרי' שציטטנו, בפסוק העוסק בבניית מקדש שלמה: "ויחל שלמה לבנות את בית ה' בירושלים בהר המוריה אשר נראה לדוד אביהו". הפסוק תולה את מציאת המקום בדוד, ומדוע? הרי המקום יועד על ידי גד הנביא בנבואה. אלא שגילויו של גד - שהוביל לבניית המקדש בימי שלמה - הופיע דווקא מתוך דרישתו של דוד. כלומר, גילוי ה' בהופעת המקדש מגיע מתוך הדרישה הפעילה של ישראל אודותיו.

היה ניתן לומר שמדרש זה תקף לשעתו ולזמנו, ואינו קביעה לדורות, אולם ה'חתם סופר' בפירושו על התורה כותב:

מצוה היא על כל הדורות לדרוש אצל הנביאים על מקום בית המקדש...¹²¹

כלומר, ה'חתם סופר' מבין, שהמדרש מספר את דרך הופעת המקדש בכל

120. תהילים קלב, א-ה.

121. חתם סופר על התורה פרשת ראה.

הדורות - מתוך דרישה המתחילה מאיתנו, ומתוך כך ממשיכה להופיע ע"י הנביא.

הכוונה זו אנו יכולים למצוא גם במדרש, הידוע בשירתו לכולנו, אך יש ללמוד בדיוק וברצינות בהיותו מדרש חז"ל:¹²²

שנו רבותינו: בשעה שמלך המשיח נגלה, בא ועומד על הגג של בית המקדש, והוא משמיע להם לישראל ואומר להם: 'ענוים הגיע זמן גאולתכם! ואם אין אתם מאמינים, ראו באורי שזרח עליכם', שנאמר: "קומי אורי כי בא אורך וכבוד ה' עליך זרח".¹²³

מתוארת כאן מציאות בלתי נתפסת, נוראית: מקדש בנוי, משיח מופיע, וישראל אינם מאמינים... חז"ל בדיוקם מציירים ציור של בית מקדש בנוי במלואו, לא רק הבסיס אלא אף הגג, ובכל זאת צריך המשיח, מתוך המציאות הזו, לעורר את ישראל לראיית הגאולה אשר מול עיניהם. מכל מקום, המדרש כאן מספר לנו כי המשיח ידבר אל כלל ישראל רק לאחר השלמת המקדש כולו. חז"ל מציירים את דבריהם בציורים מכוונים ומדויקים, ובכוונה רוצים לומר - בסוף הגאולה, לאחר שלמותה בבית המקדש, מגיע המשיח.

בתהליכי הגאולה, אנו עושים ובונים ככל הניתן, ורק לבסוף ה' יתברך ישלח את משיחו, וימלא את השלב שאיננו יכולים להשלים בעצמנו.

המדרש ממשיך בשיטתו זו, ומלמדנו בצורה יפהפייה, כי התגלות המשיח

---

122. פסיקתא רבתי לו - קומי אורי.

123. ישעיה ס, א.

תופיע מתוך הדלקת נרות המקדש ובזכותם:¹²⁴

אמר ר' חנן: בזכות "להעלות נר תמיד"¹²⁵ – אתם זוכין להקביל נרו של מלך המשיח. מה טעם? "שם אצמיח קרן לדוד ערכתי נר למשיחי"¹²⁶.

מתוך שנערוך את נרות המנורה, ודווקא מתוך כך – צומח מלך המשיח. ראינו עד כאן, שיטה ברורה בזמן בניית המקדש, המופיעה בנגלות התורה – בבלי, ירושלמי, מדרש, וכן כתבו גדולי ישראל האחרונים. אף בספר הזוהר, בנסתרות התורה הדבר כן. פעמים רבות דברי הזוהר מקבילים לדברי הגמרא, ובצורה יפיפייה הוא מפרש אותם לעומק, ומביא את המימרה הפנימית והעמוקה של רשב"י אשר עומדת ביסוד דברי הגמרא.

הזוהר שלפנינו, מתייחס לדברי האמורא שמואל: "אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות בלבד"¹²⁷. אמרה מפוסמת זו אף נפסקה להלכה,¹²⁸ ועליה אומר הזוהר:

אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות בלבד, ואין בין עולם הזה לתחיית המתים אלא נקיות והשגת ידיעה... אמר רב יוסף: וכי ימות המשיח ותחיית המתים לאו חד הוא?! אמר ליה: לא, דתנן: בית המקדש קודם לקבוץ גליות, קבוץ גליות קודם לתחיית המתים...¹²⁹

124. ויקרא רבה פרשה לא.

125. ויקרא כד, ב.

126. תהלים קלב, יז.

127. ברכות לד ע"ב.

128. רמב"ם הלכות מלכים פרק יב הלכה יב.

129. זוהר – מדרש הנעלם כרך א (בראשית) פרשת תולדות דף קלט ע"א.

גם הזוהר, אם כן, מצטרף לשיטתם של בעלי הנגלה, הקובעים יחד, כי בית המקדש הוא תחילת התהליך הגאולי. בית המקדש הוא עניינו ההתחלתי של הכל, עיקר הכל ושורשו.

בהגדרה של ימות המשיח, המופיעה בדברי שמואל, מונח עקרון יסודי. רבי עזריאל הילדסהיימר, מגדולי הענקים של בית המדרש לרבנים בגרמניה שלפני השואה, חברו של הרש"ר הירש, מחלק את ימות המשיח לשתי תקופות:

כבר אמור בספר דרישת ציון¹³⁰ כי יש שני מיני ימות המשיח: טרם גוג כשיעשו מקנה וקנין וישכנו בטח – עוד לא יהיה נעקר עבודה זרה, אבל אחר גוג שלא יהיה שום עבודה זרה...¹³¹

התהליך הגאולי מורכב בתחילתו מהקמת מדינה ובניית קניין ישראלי, עוד לפני המציאות של גוג ומגוג, ועוד קודם לעקירת העבודה זרה. ההבדל היחיד שיגדיר את הימים הללו כימות המשיח, אם כן, הינו השחרור משעבוד המלכויות, כדברי שמואל. רק בשלב הבא, יופיעו גוג ומגוג, המשיח והמלחמה בעבודה זרה. ימות המשיח אם כן, זהו התהליך שאנו נמצאים בו כבר עכשיו, וכבר בו, על פי הזוהר, יש לבנות המקדש.

נראה שאף ה'חפץ חיים' התייחס לימינו כימי הגאולה שלפני בוא גוג. בנו, רבי לייב פופקא הכהן, מעיד עדות מרתקת על התייחסותו הפשוטה של אביו לתהליך החלוצי בארץ ישראל:

אבל ידעו נא הקוראים, כי מר אבא לא היה מן הקיצוניים בין

130. דף ד' ע"א.

131. שו"ת רבי עזריאל הילדסהיימר חלק א, יורה דעה סימן רל.

החרדים בדבר הציונות, הוא לא דרש מן העולים שיבלו שם ימיהם בתורה ובתפילה כל הימים, רק כי יתנהגו על פי התורה והמצוות, וכמו שנהגים כל בני ישראל הישרים בגולה. זכורני כי באתי פעם למר אבי לבקרו בימיו האחרונים ומצאתי שם חוברת שלוחה מבית הרבי הליובאוויצ'י שליט"א, ובהביטי בו ראיתי כי הוא מתנגד לכל היישוב החדש, ובאש קנאתו הוא פוגע גם ברביים של חסידים שנותנים רשות לאנשי שלומם לנסוע להארץ, והוא אומר, ישלחו אותם לכל ארץ וארץ אבל לא לארצנו הקדושה. ולפי דבריו שם, הארץ הזאת נבחרה רק לעבודת השם וכהנה וכהנה מאריך שם בדבריו. ושאלתי את מר אבא אם עיין בהחוברת הזאת, ענה לי: כי אין בכחו לעת זקנתו להתעניין בכל דבר הנשלח לו, ובקשתיו שאף על פי כן יעיין קצת. וכשהגיע להמקומות שמרעיש עולמות, הניע בכתפיו ולקח התנ"ך בידו, והראה לי ביחזקאל, פרק ל"ח פסוק י"ב, נאמר על גוג: "לשלול שלל ולבז בז להשיב ידך על הרבות נשבות ואל עם מאוסף מגוים עושה מקנה וקנין" עיין שם, הרי שעמנו עסקו במקנה וקניין, אלא העיקר שיתנהגו בדרך התורה. עד כאן דבריו.¹³²

הנביא מתאר, שכאשר עם ישראל מגיע לארץ לפני מלחמת גוג ומגוג, הוא מקים מדינה, ו"עושה מקנה וקניין". כך ה'חפץ חיים' מבקש להתייחס למציאות ימינו.

סדר 'גאולי' זה, ניתן לדייק וללמוד גם מסדר הפרקים השזור את ספר יחזקאל. החל מפרק ל"ו עד ל"ט, יחזקאל עוסק בחזון העצמות היבשות, בחזרת ישראל

---

132. קיצור תולדות החפץ חיים.

לארצו והקמת מדינתו. רק לאחר מכן, החל מפרק מ', הנביא מתחיל לתאר את מציאות המשיח ובית המקדש.

הדברים מקבילים, אם כן, גם על פי ה'חפץ חיים', וגם מדברי הרב הילדסהיימר, שישנן שתי תקופות בימות המשיח, כשביניהן מופיע גוג ומגוג. אנו נמצאים, איפוא, בתקופה הראשונה.

הראנו במאמרנו עד כאן, כי שיטות רבות בנגלה ובנסתר מורות, כי בניין המקדש צריך להתרחש עוד לפני ביאת המשיח עצמו.

בירור ב סנהדרין קודמת למשיח

סוגיה נוספת אשר הרעידה את כתלי בית המדרש, אף יותר מסוגיית בניית המקדש, הינה סוגיית הסמיכה, אשר יצרה מחלוקת מעשית של ממש בין גדולי ישראל. הדיון הטעון סביב הסוגיה החל מכוונתו של רבי יעקב בירב, רבו של מרן רבי יוסף קארו בצפת, לחדש את הסמיכה, על בסיס דברי התלמוד והרמב"ם. רבי יעקב שלח אגרת לכלל הרבנים בארץ, שיעזרו לו ויסכימו עמו בעניין הזה, וביחד יקימו את הסנהדרין. בסוגיה זו עסקנו בהרחבה רבה בספר 'אורות הסנהדרין'.¹³³ במאמרינו זה, נעסוק במקורות הרלוונטיים לסוגיית בניית המקדש בתוך סדר שלבי הגאולה.

הגמרא במסכת עירובין,¹³⁴ דנה בשאלה מסוימת לגבי איסור תחומין בשבת. במהלך הדיון, ישנו ניסיון להביא ראיה מהאפשרות שאליהו הנביא או המשיח יבואו בשבת - והרי הם יבואו מחוץ לתחום. במהלך הדיון, הגמרא נוקבת בסדר הגאולה, בקובעה כי אליהו מוכרח להגיע יום לפני בואו של המשיח. הדבר נלמד מהפסוק במלאכי: "הֲנֵה אֶנְכִי שׁוֹלַח לְכֶם אֶת אֱלֹהֵי הַנְּבִיא לִפְנֵי בּוֹא יוֹם ה' הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא".¹³⁵

בנוסף, הגמרא קובעת, שהמקום שאליו יגיע אליהו הנביא, הינו בית הדין הגדול בירושלים, שמקומו בלשכת הגזית שבבית המקדש. מכאן משמע,

133. במאמר "סמיכה בזמן הזה".

134. דף מג ע"א.

135. מלאכי ג, כג.

שהמקדש ובית הדין שבתוכו - כבר קיימים לפני בואו.

רבי יעקב בירב, בקונטרס שמוציא להוכחת שיטתו, ושולח אותו לכל הרבנים בארץ ישראל, כותב בין היתר:

ויראה לי, כשתהיה הסכמה מכל החכמים והתלמידים להרים עליהם איש מהישיבה ושימו אותו לראש, ובלבד שיהיה זה בארץ ישראל כמו שזכרנו - הנה האיש ההוא תתקיים לו הסמיכה, ויהיה סמוך ויסמוך הוא אחר כך מי שירצה. שאם לא תאמר כן, אי אפשר שתמצא בית דין הגדול לעולם, לפי שנצטרך שיהיה אחד מהם סמוך על כל פנים, והקדוש ברוך הוא ייעד שישובו כמו שנאמר: "ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועציך כבתחלה אחרי כן יקרא לך עיר הצדק"¹³⁶... וזה יהיה בלא ספק כשיכין הבורא לבות בני אדם ותרבה זכותם ותשוקתם להשם יתברך ולתורה ותגדל תומתם לפני בוא המשיח.¹³⁷

רבי יעקב עצמו נוהג על פי שיטתו למעשה, וסומך את מרן רבי יוסף קארו, ויחד איתו גדולי ישראל נוספים: רבי משה טראני - המבי"ט, רבי משה קורדובירו - הרמ"ק, רבי יוסף סאגיס, רבי חיים ויטאל, ורבי משה אלשיך.

רבי לוי בן חביב, מגדולי ירושלים, מקבל את הקונטרס הזה, ואט אט משיב ועונה על מקורות רבים, וזאת בצורה תקיפה ביותר. מכל מקום, לענייננו, גם הוא מסכים כי המקדש מוקם לפני הקמת בית הדין הגדול וביאת אליהו, וכך מסיק על פי הגמרא במסכת עירובין הנ"ל:

136. ישעיה א, כו.

137. שו"ת מהר"י בירב סימן סג, טופס קונטרס החכם.

הרי מבואר, דאיכא בית דין הגדול קודם ביאת אליהו והמשיח. וראיתי להריטב"א ז"ל שכתב שם וזה לשונו: "אמרינן לבית דין הגדול אתא, פירוש ללשכת הגזית מקום בית דין הגדול – כי שם יגלה בתחלה", עד כאן לשונו.¹³⁸

רבי לוי בן חביב מסיק מדברי הגמרא והריטב"א המפורשים, כי אליהו יבוא ללשכת הגזית בבית המקדש. הנחת היסוד של סוגיה זו, הינה שבית המקדש הוא תחילת התהליך הגאולי, בו מתגלה אליהו הנביא, ורק אחר כך בא המשיח.¹³⁹

הראי"ה קוק זצ"ל מתייחס באחת מאגרותיו לנושא חידוש הסנהדרין. הרב מברר את הסוגיה באריכות רבה, ונטעם מעט מן הדברים:

הנה כפי אשר כבר נתברר לנו שאין דבר בעיקרי האמונה, ולא בסעיפיה, שיניא אותנו מן הרעיון שתהיה התחלת התנערותנו מעפר גלותנו על פי השתדלותנו בדרכי הטבע והליכות ההיסטוריה. מאיליה תולד ההחלטה, שהחובה קדושה [היא] להשתדל בזה בכל אשר תשיג ידנו... והנה דברי חז"ל מורים במקומות אין מספר, ומפורש בירושלמי דמעשר שני המפורסם: "זאת אומרת שבנין בית המקדש קודם למלכות בית דוד". ואין הדבר צריך אריכות, כי חלילה לנו לעשות עיקר האמונה ההיפוך מן האמור בדברי חז"ל!¹⁴⁰

138. שו"ת מהרלב"ח קונטרס הסמיכה.

139. את תפקידו של אליהו, המגיע לאחר בניין הבית, מבררת המשנה בעדיות (פרק ח משנה ז): "אמר רבי יהושע: מקובל אני מרבין יוחנן בן זכאי ששמע מרבו ורבו מרבו הלכה למשה מסיני, שאין אליהו בא לטמא ולטהר לרחק ולקרוב, אלא לרחק המקורבין בזרוע ולקרוב המרוחקין בזרוע..." זוהי אם כן, 'הלכה למשה מסיני', כלומר, הקב"ה מראה למשה רבנו את תהליך הגאולה, ומלמדו מזה תפקיד אליהו בתהליך זה.

140. אוצרות הראי"ה חלק ב, עמ' 235; מובא לעיל חלק א פרק ג (פסקה יב).

הרב פותח בקביעה, שדברי חז"ל בירושלמי מהווים יתד ויסוד לכל תפיסת הגאולה: אנו נדרשים להיות שותפים אקטיביים בגאולה, ולא להמתין למשיח בלבד. כחלק מכך, בניין המקדש יקדם לביאת המשיח.

בהמשך דבריו, הרב מתייחס לקושיית החולקים על שיטתו, הטוענים כי הגמרא בעצמה דוחה בכמה מקומות את ההתעסקות בענייני מקדש:

אמנם יש אשר התנגדו לזה, באמרם שדברי התלמוד בבלי מורים ההיפוך, שהרי בכמה מקומות הקשו "הלכתא למשיחא?" על דיני המקדש, וכפי הרגיל, מפרשים שאז לא יהיה ספק בדרך הלכה מפני שיפתרו כל ההלכות על פי אליהו ז"ל. אם כן, הבינו מזה רבים, שאין לקוות לתשועת ישראל, כי אם בצירוף הפלאות המורגשות כביאת אליהו וכיוצא בזה, אשר אין בדרכי השתדלות שלנו מקום להם.

אבל באמת אין ראוי להזניח מאמרים מפורשים שהדעת נוטה אליהם, מפני מאמר שיש לו פירושים שונים, כאשר האריך בזה הרמב"ם ז"ל בכמה מקומות במורה נבוכים¹⁴¹ ובאגרותיו.¹⁴² כי הפירוש האמיתי של שאלת הגמרא "הלכתא למשיחא" איננה כלל כמו שחשבוה הטועים הללו, לבטל מזה כל השתדלותינו ושאיפותינו לתחיית עמנו.

אמנם בירור הדבר כך הוא: שהרי מדין תורה היה ראוי לדון בכל הלכה המסופקת שהוציאה בית דין – על פי שיקול הדעת... נמצא שכל עיקר מגמת חז"ל לקבוע לדורות על פי סתימת התלמוד, הוא כדי למלאות בזה מקום הסנהדרין בלשכת הגזית. אבל כשישיב

141. חלק ב פרק כ"ה.

142. סימן תל"ו.

ה' שבותינו ויועצינו כבתחילה, וסנהדרין יהיו יושבים בירושלים, אז על פי דין תורה יהיו הם עיקר תורה שבעל פה. אם כן, אין לנו צורך כלל לקבוע לנו הלכות בדברים שינהגו כשישוב עמנו לתחיה. שהרי אז בהכרח ישובו גם כן סנהדרין על מכונם, ודיני התורה יהיו נחתכים על פיהם בכל הלכה מסופקת. על כן בצדק פריך הש"ס: 'הלכתא למה לי לקבע לנו למשיחא?' ו'משיחא' — נקרא גם כן מעת שישבו ישראל לבצרון, שהוא שורש ביאת המשיח. אף על פי שלא תהיה עדיין הגאולה בשלמותה, הכל הולך אחר העיקר, שהוא דורו של משיח שהוא חותם מעלתן וגדולתן של ישראל. על כן אין מזה המאמר שום התנגדות לחובת השתדלותינו לישע עמנו, כמו שהשתדל נחמיה וסיעתו בימי בית שני, אשר אז, גם כן היו ראויים ישראל לעשות להם נס בביאה שניה, כדרך שנעשה להם בביאה ראשונה אלא שגרם החטא.¹⁴³

הרב קובע נחרצות בדבריו, שאותם הסוברים שאל לנו להשתדל בתהליך הגאולה, בהקמת הסנהדרין ובבניית המקדש - טועים הם, באשר הם עוזבים את הגמרא המפורשת בירושלמי. קביעת חז"ל שאין להתעסק בבירור הלכות המקדש, נובעת מהסיבה הפשוטה - שאז יקום שוב בית הדין הגדול ויוכל לפסוק בעצמו. בכך הרב מוגדיר הגדרה יסודית לגבי מקומו ותפקידו ההיסטורי של התלמוד: כל תפקידו של התלמוד הוא להשלים את המציאות החסרה של העם, בה אין סנהדרין. במציאות טבעית, יושבת הסנהדרין ודנה על פי שיקול דעתה בכל שאלה ושאלה העולה בפניה, והיא עיקר התורה שבעל פה. ברור אם כן, כי בהלכות השייכות לתקופת המשיח - אין כל צורך שהתלמוד ידון. ומהי תקופת המשיח המדוברת? חזרת ישראל לארצם הקמת מדינתם ושלטונם בה.

---

143. ברכות ד ע"א.

בפרק זה ראינו, כי הסנהדרין צריכה להיות מוקמת עוד לפני ביאת המשיח, ומקומה הוא בלשכת הגזית בבית המקדש. יוצא אם כן, כי גם על פי סוגיה זו של הקמת הסנהדרין, הדברים ברורים כי המשיח מהווה סיום של התהליך הגאולי, וכבר בתחילתו של תהליך נבנה המקדש.

בירור ג מזבח קודם למקדש

הראנו במאמרנו עד כה, כי מצווה עלינו להשתדל בהקמת המקדש, עוד לפני מציאות המשיח. עם זאת, יהיה מי שהדבר יראה בעיניו כדילוג בלתי טבעי במהלך הגאולי של עם ישראל, שהולך ומתקדם קמעה קמעה. לפיכך, רוצים אנו להראות בפרקנו זה, שעל פי דברי חכמינו, גם לפני הקמת המקדש - ניתן וצריך להקים מזבח, ועליו להקריב קרבנות, ובייחוד קרבן פסח המצווה עלינו.¹⁴⁴ כך היה בימי עזרא בזמן שיבת ציון, ובוודאי ניתן להתחיל בכך בתקופתנו.

עניין זה מובא בפירוש במדרש:

"היטיבה ברצונך את ציון", ואחר כן "אז תחפוץ זבחי צדק עולה וכליל".¹⁴⁵ כלומר, אם אין ישראל מקריבין עולה לפני הקדוש ברוך הוא - אין ציון וירושלים נבנה, לפי שאינן נבנות אלא בזכות קרבן עולה שהיו ישראל מקריבים לפני הקדוש ברוך הוא. ומאי שנא קרבן עולה יותר מן הקרבנות כולן? מפני שנקרא זבחי צדק, שנאמר "אז תחפוץ זבחי צדק עולה וכליל".¹⁴⁶

מנוסח התפילה אשר נקבע ע"י אנשי כנסת הגדולה לתפילת מוסף של ראש חודש, אנו למדים, שגם הם סברו בסדרו של תהליך הגאולה כי מזבח קודם למקדש. הדבר מופיע אף בנוסח המדויק והקדום ביותר שבידינו, סידור רב עמרם גאון:

144. כדברי הרב קלישר ב'דרישת ציון'.

145. תהלים נא, כא.

146. מדרש תנחומא פרשת צו.

מזבח חדש בציון תכין, עולת ראש חדש נעלה עליו, שעירי עזים נעשה ברצון, ובעבודת בית המקדש נשמח כולנו... והביאנו ה' אלהינו לציון עירך ברנה ולירושלים בית מקדשך בשמחת עולם...¹⁴⁷

הגאולה צומחת מ"מזבח חדש" עליו מעלים עולה, ומתוך כך - מתחדשת עבודת המקדש והביאה השלמה לירושלים. כאמור, התפילות אינם רצף ביטויים ופזמונים נאים בלבד, אלא יש בהן ביטוי מדויק על פי חכמי ישראל הקדומים, לתהליך גאולת העולם.

רבי מאיר יונה בריצקי, בעל הספר 'הר המוריה' על הלכות קדשים של הרמב"ם, מביא בספרו דיון בנושא דידן. בתחילת דבריו הוא נוקט בשיטה הפוכה מדברינו:

והנה הברייתא... השמיענו דנצטוו שלש מצוות, דהיינו: למנות להם מלך ולמחות שם עמלק ולבנות בנין בית הבחירה תחת המשכן. ומשמיענו איזה תהיה מוקדמת, וקא משמע לן, דבנין בית הבחירה היא לאחר כל המעשים כלם, דקודם זה פטורים מלעשות בית המקדש, וכך היא לשון רבינו (הרמב"ם).¹⁴⁸

הברייתא שהרמב"ם מביאה להלכה, מסדרת את סדר הגאולה באופן שקודם ממנים מלך ורק אז מקדש. מאידך, כיצד יבין הרב בריצקי את הירושלמי המובא בתחילת מאמרינו, המעמיד את הקמת המקדש לפני בוא המשיח? הוא מסביר:

והא דאיתא בפרק ה' דמעשר שני בירושלמי, דבית המקדש עתיד

---

147. סדר רב עמרם גאון, סדר ראש חודש.

148. הר המוריה הלכות בית הבחירה פרק א.

לחזור קודם מלכות בית דוד, יש לומר, דאין כוונתו לעשות בית המקדש גמור, רק דתיכף שישובו לאדמתם מחוייבים לבנות מזבח ולהקריב קרבנות, וכן היה בימי עזרא... וכן יסדו במוסף ראש חדש: 'מזבח חדש בציון תכין וכו', ושוב קאמר 'והביאנו לציון עירך וכו'. והנה כשעלו בימי יהושע - לא היו צריכים לזה, כי היו להם משכן ומזבח והיה אז הבמות מותרות. מה שאין כן עכשיו שהבמות אסורות, לכן צריכים לבנות תחלה מזבח שיקריבו עליו תמידין ומוספין...¹⁴⁹

שיטת הספר 'הר המוריה' היא, כי מיד כשחוזרים לאדמתנו - יש לבנות מזבח. הוא מביא ראיות לשיטתו מסדר הדברים בימי עזרא ומנוסח תפילת ראש חודש. אמנם בימי יהושע - לא עשו כך, מאחר ובזמנם המשכן היה בנוי, ואף הבמות היו מותרות.

יסוד ההיתר להקרבת קרבנות לפני הקמת מקדש, מפורש בעדותו של רבי יהושע במשנה:

אמר רבי יהושע: שמעתי שמקריבין אף על פי שאין בית, ואוכלים קדשי קדשים אף על פי שאין קלעים, קדשים קלים ומעשר שני אף על פי שאין חומה, שקדושה ראשונה קדושה לשעתה וקדושה לעתיד לבא.¹⁵⁰

דבריו של רבי יהושע מקבלים נופך מיוחד לאור תקופת חייו: התפר בין ימי המקדש בבניינו לימי החורבן. רבי יהושע בן חנניה, מן הלויים המשוררים בבית

149. הלכות מלכים פרק י"א הלכה א', ובהלכה ד' שם.

150. עדויות פרק ח משנה ו.

המקדש, הוא אשר הוציא את רבו - רבן יוחנן בן זכאי מחומות ירושלים הבצורה, ולאחר החורבן הצטרף להובלת הסנהדרין בנשיאות רבן גמליאל ביבנה. רבי יהושע חווה את שני העולמות, ומתוך כך נאמרים דבריו: ניתן להקריב, ואפילו לאכול קדשי קדשים ללא קלעים וחומה ובית, מאחר והקדושה הינה נצחית.

הרמב"ם פוסק להלכה את דברי רבי יהושע במלואם:

לפיכך, מקריבין הקרבנות כולן אף על פי שאין שם בית בנוי, ואוכלין קדשי קדשים בכל העזרה אף על פי שהיא חריבה ואינה מוקפת במחיצה, ואוכלין קדשים קלים ומעשר שני בכל ירושלים אף על פי שאין שם חומות, שהקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא.

ולמה אני אומר במקדש וירושלים קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא, ובקדושת שאר ארץ ישראל לענין שביעית ומעשרות וכיוצא בהן לא קדשה לעתיד לבוא? לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה, ושכינה אינה בטלה...¹⁵¹

הראב"ד על אתר משיג ומקשה על שיטת הרמב"ם. מרן השולחן ערוך בפירושו 'כסף משנה' על הרמב"ם, דוחה את קושיות הראב"ד ומחזק את שיטת הרמב"ם. הרחבנו את הדיון על כך במאמר 'קדושת הר הבית וירושלים בזמן הזה'.

מכל מקום, יוצא שהקמת מזבח לפני המקדש אינה רק בגדר מותר, אלא מצווה, וניתן אף להבין שזהו סדר הגאולה לכתחילה.

---

151. הלכות בית הבחירה פרק ו.

הלכה למעשה מתוך דעת גדולי ישראל

הרב קלישר עצמו, לאחר שסיים את כתיבת ספרו, פנה אל רבו רבי עקיבא איגר בשאלת חידוש הקרבנות, במגמה לקבל מרבו המפורסם הסכמה לדעותיו. בין התלמיד לרבו התפתח משא ומתן הלכתי על הקשיים העומדים בפני חידוש הקרבנות מנקודת ראות הלכתית. הרב קלישר הביא ראיות לכך שניתן להתגבר על הקשיים. רבי עקיבא איגר שהיה אז כבר זקן וחלש העביר את הנושא לחתנו הרב משה סופר – החת"ם¹⁵² סופר, וביקש ממנו לחוות את דעתו.

בתשובתו לחותנו רבי עקיבא איגר, העיר החת"ם סופר, שלמעשה - אין כעת כל אפשרות להשיג רשיונות מהשלטונות בארץ ישראל להקריב, אולם מנקודת ראותה של ההלכה סבר החת"ם סופר כי ישנו היתר להקריב, ואין חשש מהעדרם של כהנים מיוחדים, בגדי כהונה וכו'. דעתו היתה, שיש להתיר להקריב כיום רק קרבן פסח. החת"ם סופר שלח את התשובה לרבי עקיבא איגר לאישורו, ולאחר שקיבל את האישור שלח אותה לרב קלישר.

הרב קלישר ענה לרבי עקיבא איגר, שלדעתו - מותר להקריב את כל קרבנות הציבור, והביא ראיות לכך. הרב קלישר קיבל איפוא, הסכמה לדעותיו, לפחות בעניין חידוש קרבן הפסח, משני גדולי ישראל האחרונים: רבי עקיבא איגר והחת"ם סופר.¹⁵³

152. ראשי תיבות: חידושי תורת משה סופר.

153. דרישת ציון חלק שני, מאמר קדישין.

חכמים אלו, ועוד חכמים נוספים מגדולי ישראל אשר הסכימו עמו, מזכיר הרב קלישר בתשובתו לרבי יעקב עטלינגר (בעל ה'ערוך לנר'), שפרסם מכתב בו הוא חולק עליו. כותב הרב קלישר:

כבר הסכימו לדרכנו הגאון רבה של בני הגולה רבנו עקיבא איגר זצ"ל... וכן חתנו הגאון רבן של בני הגולה החת"ם סופר... וכן הקדמון רבנו יחיאל מפריז, ובעל ספר 'כפתור ופרח', והגאון בעל 'כפות תמרים', והגאון 'שאגת אריה' בספר 'גבורת ארל', והגאון רבי אליהו גוטמכר... והגאון ראשון לציון ירושלים הרב דוד חזן, ומקושטא הרב יקיר גירון, והגאון מהר"ץ חיות זצ"ל...

אף המלבי"ם כותב במכתבו לרב קלישר על ספרו: "הועיקר הדבר, דבריו אמיתיים וכנים..."

על הגאון מוילנא, מעידים תלמידיו כי היה רגיל לומר: 'אם נשיג רק הר הבית להקריב עליו קרבן תמיד פעם אחת...' מסופר כי רבי חיים מוולוז'ין, תלמידו הגדול והמובהק של הגר"א היה אומר דבר זה בשמו. אף הרב נפתלי צבי יהודה ברלין – הנצי"ב, העיד כי יש בידם קבלה איש מפי איש, על אשר אמר הגר"א כדברים הללו.¹⁵⁴

154. השתלשלות העדויות איש מפי איש: המו"ל של הספר 'דרישת ציון' שיצא בשנת תרע"ט, בהקדמתו בשם 'סלו סלו המסילה', מביא בשם הרב נתן פרידלנד ששמע מהרב ר' יוסף זונדיל סלנטר ז"ל, שהיה תלמיד מובהק של הגאון קדוש ר' חיים מוולוז'ין זצ"ל, אשר כל דבריו וסיפוריו תמיד מרוב המובהק הגר"א מוילנא זי"ע, שהיה רגיל לומר משמו כדברים האלה: 'אם נשיג רק הר הבית להקריב עליו קרבן תמיד פעם אחת...' מסורת נוספת בשם הרב יצחק מלצן מקלם ז"ל שאמר שכן שמע גם מאת רבנו הגאון הגדול ר' נפתלי צבי יהודה ברלין מוולוז'ין זצ"ל, שאמר לו מפורש שדבר זה יש להם בקבלה איש מפי איש עד הגר"א זצ"ל. (שו"ת ציץ אליעזר חלק יב סימן מז)

עדות שניה מצויה בספר 'ברכת הפסח'¹⁵⁵, בשם האדמו"ר בעל 'דברי חיים' מצאנז שאמר בלשון זאת: "יש בכחנו לברר הלכה שמותר להקריב קרבן פסח בזמן הזה, רק להמתין כל כך זמנים על קיום מצוות קרבן פסח, ואחר כך ליטול לעצמו - אין כדאי". כלומר, מצד הדין הדבר מותר לשיטתו, אך מתוך מידת הענווה הדבר קשה לו.

עדות נוספת מסורה בשם ה'חפץ חיים' בעל ה'משנה ברורה'. בהקדמה לספר 'דרישת ציון'¹⁵⁶ מעיד המוציא לאור, ששמע מאביו, כי בעת שיצא הספר 'דרישת ציון' בפעם הראשונה - שמע מפיו של בעל ה'חפץ חיים', שאמר בזה הלשון: 'אני מקוה שאולי יזכני ד' לעלות לירושלם עיר הקודש ולעבוד עבודת הקרבנות על פי דברי מחבר הספר הזה...' אף בספרו של ה'חפץ חיים' עצמו 'ליקוטי הלכות', הוא כתב מפורשות: "ודע דאף שסתמנו בפנים דמקריבין בזמן הזה אף על פי שאין בית..."¹⁵⁷

אצל מרן ה'חפץ חיים' הדבר היה ממש חלום חיים: בשנת תרנ"ו, הוא עצמו הציע לרב קוק זצ"ל להשקיע מזמנו בלימוד קדשים, באומר: "חיים אנו בתקופת אתחלתא דגאולה, שצריך להתכונן מעשית לבניין הבית". לא היתה זו עצה בלבד, אלא קבעו שניהם ללמוד חברותא ביחד. כך כתב הרב צבי יהודה זצ"ל: אז נדברו יראי ה', לקביעות ההתעסקות ההדדית המשותפת בהלכות מקדש וקדשיו.¹⁵⁸ ומוסיף רבי בנימין, סופר עיתון 'הצופה', שכך חזר וסיפר לו מרן הרב זצ"ל פעמיים, שהידידות עם מרן החפץ חיים הלכה והתהדקה, ונקבע

155. פתחא זוטא סק"ז.

156. במהדורה שיצאה בשנת תרע"ט.

157. עם זאת, דברים אלו הוא כותב רק על עצם ההקריבה, אך הוא מסייג זאת בעקבות ספקות אחרים. עיי"ש.

158. 'בין שני כהנים גדולים' עמ' 201.

הסכם ביניהם על לימוד משותף בעניין עבודת המקדש.¹⁵⁹

הרידב"ז בפירושו לירושלמי¹⁶⁰ כותב להדיא:

לא הוי שום עיכוב להקריב בזמן הזה אם יותן לנו רשות... ושמעתי
בימי נעורי שיש ראשונים ז"ל שמפלפלין בזה מדוע אין מקריבין
בזמן הזה קרבן תמיד.

---

159. שם עמוד 140.

160. מסכת תענית.

חתימה חיבת ציון

נחתום את דברינו בהתייחסות רבת קסם של הרב קוק זצ"ל באחת מאגרותיו, לחידוש החלום הקדוש והטהור של הרב קלישר:

במהדורה שניה, וביתר תוקף ועז, ביתר עמק וקדושה, הננו קרבים לחדש עכשיו את כל הרוחניות של חבת ציון, כמו שהיתה בשחר טל ילדותה, כמו שהיתה חיה בלבות אנשי קודש אשר החלו לטפחה ולטפל בה, כמו שהיתה באוצר הלב של הגאון רבי צבי קלישר והגר"א גרידיץ וסייעתם ז"ל...

עתה מכריח הוא, בין מצב החמרי בין מצב הרוחני של כללות ישראל, לשוב אל אדמת הקדש בכל האופן שיעלה בידנו, להלקט אחד אחד או קבוצות קבוצות, להקים שוממות ארצנו הנשמה, בבניינים, במסחרים, באוכלוסין, בחמריות וברוחניות, בכל מה שהוא מוסיף פעולה וחיים, הכל הוא אחרית ותקוה, הכל הוא סילול מסילת גאולת עולמים והצמחת קרן ישועה, שתוכל דווקא גם לגרום דליגה אלהית פתאומית, "ופתאום יבא אל היכלו האדון אשר אנחנו מבקשים..."¹⁶¹

נספחים

נספחים

תוכן מפורט

שיטת הראייה קוק זצ"ל ביחס לעלייה להר הבית

עדות הרב אליהו שלמה רענן / 363

הרב קוק מעיד על שיטתו / 365

עלו בהר . מדברי הרב ישראל אריאל

דעת הרב גורן על עלייה להר הבית / 366

דעת הרב צבי יהודה / 367

עליית הרמב"ם / 367

מלחמות המכבים / 367

כיצד יבנה המקדש / 368

שיטת הראי"ה קוק זצ"ל ביחס לעלייה להר הבית

עדות הרב אליהו שלמה רענן זצ"ל

נכדו של מרן הראי"ה קוק, הקדוש ר' אליהו שלמה רענן הי"ד, אמר וכתב פעמים רבות, שמעולם לא עלה על דעת מרן הראי"ה לאסור לחלוטין את הכניסה להר הבית. כל שאסר הרב קוק היתה העליה למקום המקדש. הרב רענן עצמו עולה היה בקביעות להר הבית.

כך כתב בקריאה פומבית שפרסם:

מצטרף אני בזה לקריאת הרבנים הממליצים לעלות להר הבית במקומות המותרים, כי זה דבר ברור ללא צל של ספק כי הסבא רבנו הראי"ה ובנו הרצי"ה קוק לא אסרו לעלות במקומות המותרים, ובוודאי מצווה גדולה לרשת את המקום המקודש מידי זרים, ואך ורק באופן המותר. הנני חותם: נכד מרן הרב זצ"ל אליהו שלמה רענן קוק.¹

---

1. ספר הזיכרון לרב שלמה רענן הי"ד, "נשמה של שבת".

ק"ט ע"ב
 הנה דבר בכתב לא כל ספר כי קטן דבר הרב"ל יתקן וכו'
 הנה דבר בכתב לא כל ספר כי קטן דבר הרב"ל יתקן וכו'
 הנה דבר בכתב לא כל ספר כי קטן דבר הרב"ל יתקן וכו'
 הנה דבר בכתב לא כל ספר כי קטן דבר הרב"ל יתקן וכו'
 הנה דבר בכתב לא כל ספר כי קטן דבר הרב"ל יתקן וכו'
 הנה דבר בכתב לא כל ספר כי קטן דבר הרב"ל יתקן וכו'
 הנה דבר בכתב לא כל ספר כי קטן דבר הרב"ל יתקן וכו'
 הנה דבר בכתב לא כל ספר כי קטן דבר הרב"ל יתקן וכו'

בספר הזכרון על הרב רענן, מסופר עוד בעניין זה:

ר' שלמה למד את הספר 'משפט כהן', עם הרב צבי יהודה זצ"ל, בספר יש
 תשובה ארוכה בעניין הר הבית, ובה נאמר בין השאר שאסור לעלות להר הבית.
 ר' שלמה הבין מהרב צבי יהודה שהיום המצב השתנה, ועל כן נהג לעלות מדי
 פעם למקומות מסוימים להר הבית.

הרב קוק מעיד על שיטתו

בספר "ועדת החקירה, דין וחשבון מלא מעבודת ועדת החקירה הפרלמנטרית בירושלים",² מתועדת שיחתו של הרב קוק עם עורך הדין של ההנהלה הציונית:

עורך הדין:

אמרת כי מנהגך לפרסם אזהרות למבקרי ירושלים היהודים שלא ילכו לשטח "החארם", מפני קדושתו?

הרב:

דברתי רק על שטח מקום המקדש העתיק!

דברי הרב קוק זצ"ל הם כדברי הרמב"ם בהלכות בית הבחירה:

אף על פי שהמקדש היום חרב בעונותינו חייב אדם במוראו כמו שהיה נוהג בו בבנינו. לא יכנס אלא למקום שמותר להכנס לשם.³

מדבריו של הרמב"ם ניכרת פסיקתו, שיש מקומות שמותר להכנס לשם. הרמב"ם עצמו זכה לקיים את פסקו הלכה למעשה, ונכנס להר הבית והתפלל שם, כפי שמעיד על עצמו בכתביו.⁴

---

2. ישיבה שישים וחמש.

3. הלכות בית הבחירה פרק ז' הלכה ו'.

4. מובא ביתר פירוט בספרנו במאמר "עלייה להר הבית בימינו", תחת הכותרת "ישיבה אל מסורת אבותינו וגדולי ישראל".

עלו בהר

מדברי הרב ישראל אריאל שליט"א

הערת העורך: הרב ישראל אריאל פרסם בעבר מכתב פומבי, בו השיב לטענות מאמרו של תלמיד חכם המתנגד לעליה להר הבית. מטבעם של דברים, אופיו של מכתב אינו מתאים להתפרסם בספר. עם זאת, הרב אריאל מבאר במכתב זה כמה יסודות משמעותיים בנושא הר הבית ובניין בית המקדש. לכן, הבאנו כאן את עיקרי דבריו מצוטטים כלשונם, תוך הסבר הנושא והרקע הנצרכים להבנת הדברים.

דעת הרב גורן על עלייה להר הבית

הרב גורן פירסם ספר שלם בשם 'הר הבית' אשר כולו עוסק בסדר הכניסה להר הבית בימינו. במבוא לספר מקדיש הרב גורן עשרה עמודים (מדף ט והלאה) לתיאור המדרשה הצבאית שהקים ברחבת הר הבית. כן תיאר תפילות שערך בהר הבית כולל קריאה בספר תורה, תפילות שעוררו הד עולמי. בספר מתואר המאבק עם שר הביטחון והממשלה כולה על קיום תפילה ואחיזה קבועה בהר הבית. הרב גורן הקים בית כנסת קבוע בתחומי הר הבית ('ב'מחכמה') הקיים עד ימינו. הרב קיים בו מניינים בקביעות בתשעה באב וביום הכיפורים והתפלל שם עד יומו האחרון. בית הכנסת ממשיך לפעול באותה מתכונת עד היום, תוך שמירה על נוסח התפילה המיוחד בהר הבית כמובא בגמרא וברמב"ם וכפי שנקבע על ידי הרב גורן זצ"ל. הרב קיים כנסי רבנים והרעיש עולמות סביב הנעשה בהר הבית. מי שהכיר את הרב גורן מקרוב יודע, כי אחד הדברים שקיצרו את חייו, היה מצב הר הבית המדרדר.

דעת הרב צבי יהודה קוק זצ"ל

איך כובשים את הר הבית? יש שאומרים, שאת הר הבית כובשים בהשראת שכינה ולא בידי אדם. אך הרב צבי יהודה והרב הנזיר זצ"ל העידו, שהם כבשו את ההר באופן אחר:

...הרב צבי יהודה זצ"ל, ור' דוד הכהן הנזיר זצ"ל עלו שניהם להר הבית ביום השחרור בכ"ח אייר תשכ"ז. שניהם נדברו ביניהם, והחליטו שהם נכנסים 'מדין כיבוש!' במהלך הליכתם בהר הבית נפגשו עם הרבנים הראשיים לישראל: הרב אונטרמן זצ"ל והרב ניסים זצ"ל. כאשר שב הרב צבי יהודה לביתו הכריז: 'נכנסתי להר הבית מדין כיבוש! מדין כיבוש!' כך גם הכריז הנזיר זצ"ל.

(מתוך ראיון בעיתון 'הצופה' כ"ו מנחם אב תשכ"ז)

בידי עדות בכתב של הרב מנחם הכהן שהיה עד ראיה לכניסת הרבנים להר הבית. כותב שורות אלו עד ראיה לחלק מן העובדות המתוארות.

עליית הרמב"ם

ראוי להעיר, שהרמב"ם מתאר באופן מפורט, כיצד עלה להתפלל בהר הבית "בבית הגדול והקדוש", בו' מור חשון, וכיצד הפך את יום עלייתו להר ליום חג לכל ימי חייו. נראה מדבריו שלא חיכה ל'השראת שכינה' אלא ערך מסע מיוחד להר הבית כדי להתפלל בו, ולעשות מצידו ולו דבר מועט בעת חורבנו.

מלחמת המכבים

יש הטוענים שאת הר הבית לא כובשים בנשק, אלא בחסד, אהבה, והשראת

שכינה. אך לא כך עשו המכבים...

אם אין כובשים את הר הבית בנשק, אלא 'בהשראת שכינה', מדוע יצא יהודה המכבי למלחמה עקובה מדם, מעטים כנגד רבים, כדי לכבוש את הר הבית והמקדש? הכי צד לא חשב על הרעיון הכל כך פשוט, לכבוש את ההר 'על ידי חסד ואהבה'?! - מדוע אנו שרים למעלה מאלפיים שנה בחנוכה 'על הגבורות ועל המלחמות'? ומדוע אנו מרימים על נס את 'כהניך הקדושים'?

כי צד יבנה המקדש?

יש הטוענים, שרק מתוך השראת שכינה, אהבת חינוך וכו' נבנה את בית המקדש, אך התורה מלמדת אותנו שסדר הדברים הפוך:

בתורה כתוב: "ועשו לי מקדש - ושכנתי בתוכם", כלומר, קודם יקיימו ישראל אחת מתרי"ג מצוות המתקיימות בהר הבית ויבנו שם מקדש, ורק אחר כך תשרה בו שכינה. אכן, מתואר בדברי חז"ל, שלא ירדה שכינה למשכן מיד עם בניינו, רק לאחר תחינה מיוחדת של משה ואהרן זכו ישראל ושרתה שכינה במעשה ידיהם.

כך מתוארים הדברים ברש"י:

ויצאו [משה ואהרן] ויברכו את העם - אמרו: ... יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם! לפי שכל שבעת ימי המילואים, שהעמידו משה למשכן ושימש בו ופרקו בכל יום, לא שרתה בו שכינה. והיו

ישראל נכלמים ואומרים למשה: משה רבינו! כל הטורח שטרחנו,
שתשרה שכינה בינינו...⁶

הווה אומר: גם לאחר תרומות הזהב והכסף מכל ישראל, והמלאכה המרובה
שהושקעה במשכן וכליו, גם אז לא מובטח לישראל שתשרה שכינה במעשה
ידיהם, וצריך הרבה תפילה לאחר כל העשייה שתשרה שכינה בישראל.

---

6. רש"י ויקרא ט, כג.

ישיבת ההסדר בית שאן

ישיבת ההסדר בית שאן

"גן עדן, אמר ריש לקיש: אם בארץ ישראל הוא - בית שאן פתחו... " (עירובין יט ע"א)

ישיבת ההסדר - גבוהה בית שאן הוקמה בשנת תשס"ז על ידי ראש הישיבה, דיין בית הדין הרבני טבריה - צפת, הרב שלמה שושן שליט"א.

חז"ל לימדונו, כי העיר בית שאן היא "פתחו של גן עדן", ובהשראה זו - עוצבה דרכה של הישיבה.

הישיבה מבקשת להאיר את אור תורת הגאולה, 'תורת ארץ ישראל'. כאן ב'ארץ החיים' - לתורה יש אור מיוחד, בשל הנשמות הגבוהות של דור הגאולה. אנו בישיבה, חותרים להופעת אור גדול זה.

הישיבה מחנכת, לראות בדורנו את התממשות תהליך הגאולה, ועם זאת - לא להסתפק במה שיש: להמשיך לחלום ולהגשים את כל השאיפות. בגבורה ובאומץ, באהבת ישראל, ומתוך אמונה עמוקה בדור ובכחותיו.

'תורת חיים' - באמת!

בדרכה של תורת ארץ ישראל - החיים מתחברים היטב עם התורה. התורה על כל תחומיה: תנ"ך, משנה, גמרא, אמונה וחסידות, מלאה משמעויות עמוקות הנוגעות לחיינו האישיים והלאומיים - אותן אנחנו מבקשים ללמוד.

החיים על כל חלקיהם, הגבוהים והנמוכים - מוארים באור אלהי הנסתר בתוכם. עלינו לתת בהם אמון עמוק, ולחפש את התגלות ה' שבהם.

תורת ארץ ישראל מלמדת ליצור חיבור אמיתי של גשמיות ורוחניות בארץ; היא בונה חיים 'אמוניים', בריאים יותר, טבעיים יותר, וחוויתיים יותר.

כך, מתגבשת לה בישיבה חבורה מגובשת, חיה, שמחה ומאמינה, אוהבת ארץ ושמים, טבע וקדושה.

נגלה ונסתר

בארץ ישראל - הנגלה והנסתר מאירים זה לזה, כפי שלימדנו הרב קוק זצ"ל. לימוד המקרא, הגמרא וההלכה, הראשונים והאחרונים - מואר באור סתרי תורה.

על ידי הקשבה עמוקה לדברי חז"ל במדרש ובגמרא, ומתוך עיון בדברי הראשונים והאחרונים, אנו מוצאים עד כמה הם רלוונטיים לדורנו, ועד כמה הם נוגעים בסוגיות היסוד של חיינו ותרבותנו. בלימוד שכזה, כל ביטוי תלמודי - מבטא עולמות עמוקים, וכל הלכה - מביאה ל'בריאות רוחנית' בחיינו.

היינו כחולמים...

מתוך אמון גדול בדור שלנו, הישיבה מחנכת את תלמידיה ל'הביט רחוק', לחלום ולהגשים, ברובד אישי, ולא פחות מכך - ברובד לאומי.

ברובד אישי, רבני הישיבה מלווים כל אחד, מכוונים אותו בדרכו הרוחנית, בהתאמה לכישרונותיו. התלמיד לומד לתת אמון ביכולותיו, ולהעצימם, תוך אחריות וחירות אישית.

ברובד לאומי, הישיבה עוסקת רבות במרכיבי הגאולה. בלימוד, בהבנת המשמעות לדורנו, ובחתימה מעשית והדרגתית למימושם.

בין הנושאים: שיבה להר הבית ובניית בית הבחירה, כינון משפט ישראלי אמיתי והקמת סנהדרין, תשוקה לגילוי נבואה כבימי קדם, והעמדת מלכות בית דוד.

חיים בישיבה

על יסוד הבנות עומק אלו, נבנתה הישיבה באופי הייחודי לה. בישיבה לומדים בשמחה כמשפחה אחת, בחורים לפני ואחרי שירות צבאי, במסגרת 'הסדר' או במסגרת ישיבה גבוהה, וכן אברכים המתגוררים בעיר ובסביבתה.

התורה נלמדת בישיבה על כל תחומיה בליווי והדרכת הרבנים: עיון ישיבתי 'קלאסי' יחד עם הקשבה רוחנית - בגמרא ובהלכה, וכן בקיאות בהם; העמקה בתנ"ך תוך חשיפת הארתו המיוחדת לדורנו; לימוד שיטתי ומקשיב בתורת 'מאור הגאולה' - רבנו הרב קוק זצ"ל; בקשת דבקות אלהית בעיון בפנימיות התורה ובחסידות.

שיעורים מועברים בישיבה, הן על ידי רבני הישיבה, והן על ידי רבנים אורחים בנושאים מגוונים.

מתוך העמקת הופעת שם ה' בחינוך, מתקיימים בישיבה טיולים חווייתיים, סיורים לימודיים, וכן סדנאות בנושאים מגוונים: כתיבה יוצרת, הכנה לנישואין, עבודת ה', הכנה לשירות צבאי ועוד.

הישיבה משקיעה ומחנכת רבות לחיבור עם 'עמך בית ישראל', ומובילה בכמה תחומים:

- רבני קהילות: לימודי סמיכה 'יורה יורה', הכשרת רבני קהילות, ושילובם ברבנות בקהילות בבית שאן ועמק המעינות.

- גרעין חברתי: עשייה ופעילות חברתית, קירוב לבבות, גרעין של כ-30 בנות שרות לאומי, הפעלת מגוון פרויקטים, מהגיל הרך, דרך בתי הספר, נוער בסיכון, הורים וקהילה.

- 'מרכז משפחה': מרכז מקצועי בנושאי זוגיות, הורות, וחינוך ילדים. המרכז מקיים קורסים והכשרה מקצועית, וכן עוסק בסבסוד ובהכוונה לטיפול זוגי ומשפחתי, עבור משפחות מעוטות יכולת.

בואו להיות שותפים !